

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΤΟΣ ΚΒ' - ΤΟΜΟΣ 44^{ος} - ΤΕΥΧΟΣ 509

Ἀθήναι, 15 Σεπτεμβρίου 1948

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Σ. ΔΟΥΡΑΣ	Φίλε, σὰ δεῖς... (ποίημα).
ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ	Προβλήματα κ' ἐρωτήματα: Καλοκαιρινή ἀλληλογραφία.
ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ	Κατάρεις καὶ μοιρολόγια (Θρήνος τῆς Θράκης).
ΣΠΥΡΟΣ ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ	Πορεία στὴ νύχτα (διήγημα).
ΡΕΝΟΣ	Ὁ ἄξονας τῶν ἐκκλησιῶν — Τὰ μάτια τῆς, τὰ μάτια τῆς! (ποιήματα).
BRUNO LAVAGNINI (Μετ. Μ. ΒΙΤΤΗ)	Θύμηση τοῦ Ἑττορε Ρομανιόλι.
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ	Ἦταν — Ἐπιτύμβιο (ποιήματα).
ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ	Τὸ γυμνὸ καλοκαίρι τῶν Κυκλάδων (ποίημα).
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ	Ἀρρώστεια καὶ ποίηση τοῦ Κ.Γ. Καρυωτάκη (μελέτη).
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ	Ἐνα παραμῦθι βγαλμένο ἀπ' τὰ ταξίδια μου (διήγημα).
ΕΜΜ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ	Πρόσφυγες κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν (μελέτη).
JEAN-JACQUES GAUTIER (Μετ. Γ. ΠΡΑΤΣΙΚΑ)	Ὁ κύριος Λεμπίγκ (διήγημα).
ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ	Τὸ πρόβλημα τῆς ἀξίας (δοκίμιο).
NURULLAH BERK (Μετ. Ν. ΠΑΛΑΙΟΠΟΥΛΟΥ)	Ἡ Τουρκικὴ ζωγραφικὴ (μελέτη).
ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ	André Suarès (δοκίμιο).
ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ	Καραϊσκάκης (ιστόρημα, συνέχεια).

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ.,

38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΛ - 38

ΑΘΗΝΑΙ

ANDRÉ SUARÈS

“ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ”, — 15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1948

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΒ' — 1948

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣ ΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 15 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1948

ΤΕΥΧΟΣ 509

ΦΙΛΕ, ΣΑ ΔΕΙΣ...

«Όταν ὁ ἐχθρὸς ἐπέλθῃ ὡς ποταμός...»
ΗΣΑΪΑΣ

Φίλε,
σὰ δεῖς βαρὺ τὸ σύννεφο τῆς νύχτας
τριγύρω σου,
στὴν πᾶσα χτίση γύρω·
σὰ θὰ ᾔναι οἱ ὥρες τοῦ βραχνᾶ,
ποὺ τὴν ἀνάσα πνίγει,
κι' ὅμοιες θηλειές τῆς ἀγωνίας οἱ ὥρες·
πέτρα σὰ θὰ ᾔναι τὸ ψωμί,
σκληρὸ τοῦ πόνου,
καὶ τὸ πιοτὸ ἄλμυρό - πιοτὸ δακρῦον,
κ' αἷμα ὁ ἰδρώτας σὰ κορμιά,
στὰ μέτωπα ὅλα·
σὰ θὰ γρικᾶς τρανὸ τοῦ ἐχτροῦ στὴ νύχτα τὸ ποδάρι,
μακριάθε ὁλοένα τρόμος νὰ σιμώνει,
κι' ἀλόγων ποδοβολητὸ
μυριάδων μύριων,
φριχτὸ ποτάμι ἀκράτητο, κι' ἄρμάτων,
πλήθιων ἄρμάτων σιδερέων τρόμους·
σὰν ἡ καρδιά κερὶ θὰ πάει νὰ λνώσει
ἐντός σου, καὶ τὸ γόνα,
τὰ γόνατα ὅλα
θὰ ῥένε, ἴδιο νερό, κρυφὰ θὰ παραλνοῦνε,
γιατὶ φτερά ψηλάθε, ἀπάνου θὰ γρικιένται,
ἀλύγιστες φτεροῦγες μαῦρες τοῦ θανάτου,
καὶ φλόγα ὀλέθρου
μέσ' στὴ νυχτιά θὰ ὑψώνεται πελώρια,

τριγμοὶ καὶ κρότοι δλοῦθε δλέθρου,
 φρίκης γιορτάσι —
 μὴ φοβηθεῖς
 — τὸ φῶς δὲ χάθηκε γιὰ πάντα! —
 κι' ὡς στοῦ χαμοῦ τὸ βύθος μὴν τρομάξεις·
 μὴ σβήσεις τὴ γλυκειά σου ἐλπίδα,
 φίλε!
 Τί, στὴν κραυγὴ σου,
 στὴν κραυγὴ μας,
 κάποιες θ' ἀνοίξουν ἀκοές,
 — ψηλὰ θ' ἀκούσουν —
 κάποια ἱερὰ θὲ νὰ συγκλίνουν σπλάχνα.
 — "Α, κ' ἓνα χέρι,
 — μὴ φοβηθεῖς, τί φῶς τὸ χέρι! —
 θ' ἀπλώσει ἀπάνω ἀπ' τὸ χαμό,
 ἀπ' ὅλα, ἀπ' ὅλα,
 θὰ κατεβεῖ, βραχιόνι σωτηρίας.
 Κι' ὡς τῶν ἀρμάτων, τῶν φτερῶν, θὰ σβηένται οἱ κρότοι,
 μακριά, ἀπ' τὸ φῶς ἀποδιωγμένοι,
 τοῦ δλέθρου ρόγχος,
 κάποια φτερὰ θὲ ν' ἀκουστοῦνε τότε,
 — θρόγμα θεῖο —
 φτερὰ ἄμοιαστα ἄλλα.
 — Καὶ τὰ φτερά, πού θ' ἀκουστοῦνε τότε,
 — ὦ, χάρον, ὦ φίλε!
 ὦ, ψάλλε, ὦ χτίστη! —
 θά' ναι τὰ δλόλενκα φτερούγια τῶν ἀγγέλων!

Γ. Σ. ΔΟΥΡΑΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Κ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΗ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἔχουν νὰ ποῦν ὅτι τὰ ὠραιότερα καὶ
 δροσερώτερα γράμματα στέλνονται τοῖς
 καλοκαιρινοῖς μῆνες. Ἀπὸ πλαγιές, ἀπὸ
 ἀκρογιαλιές, ἀπὸ λουτροπόλεις, ἀπὸ κοσμι-
 κές ἀκτές, ἀπὸ ἀνθρώπους ξεκούραστους
 πού ξεγελιοῦνται ἀκόμη μιὰ φορὰ ἀπὸ τὴ
 ζωὴ καὶ ἀρχίζουν πάλι νὰ τὴν ἀγαποῦν, ἀπὸ
 ἄλλους πού ἔχουν τίς πρῶτες ἐκπλήξεις ἀπὸ
 τὸ μεγάλο ὑπαιθρο καὶ ἀπὸ τὴ στενὴ γνωρι-

μία μὲ τὴ θάλασσα, ἀπὸ ὅλους ἐκείνους πού
 ἔζησαν πολλὰ χρόνια σὲ πολιτείες καὶ ὅλο
 θαυμάζουν, ὅλο ἀλαλάζουν μὲ τις ξεμακρύ-
 νουν ἀπὸ τὰ γνωστά τους πρόσωπα καὶ σχή-
 ματα, καὶ σὲ κάθε βῆμα τους καὶ σὲ κάθε
 ἀσήμαντο βοτσαλάκι θαρροῦν πὼς ἀνακα-
 λύπτουν τὸν κόσμον καὶ ἐννοοῦν νὰ στείλουν
 ἀμέσως μηνύματα μὲ τὸ ταχυδρομεῖο, μὲ
 τὸ τηλεγραφεῖο, μὲ τὸν ἀσύρματο, σὲ ὅσους

ἔμειναν πίσω, σὲ ὅσους ψήνονται. στήν Ἀθήνα καὶ στὶς ἄλλες πόλεις! Αὐτὰ τὰ γράμματα μπορεῖ νὰ εἶναι ὠραῖα, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀφελῇ. Ἐγὼ ὥστόσο δὲ θέλω νὰ λαβαίνω οὔτε ἓνα, οὔτε μισό, οὔτε δυὸ λέξεις! Καὶ παρακαλῶ τοὺς φίλους μου νὰ μὲ σβήνουν ἀπὸ τὴ μνήμη τους, νὰ μὲ ἀγνοοῦν, νὰ ξεχνάνε τὴ διεύθυνσή μου. Αὐτὴ ἡ καλοκαιρινὴ ἀλληλογραφία, ποὺ φέρνει στήν Ἀθήνα τὸ κῆμα καὶ τὸ θυμάρη, μοῦ ἦταν, μοῦ εἶναι καὶ θὰ μοῦ εἶναι ἀνυπόφορη.

Ἀλλὰ τί λέω, Θεέ μου! Τί λέω καὶ δὲν καταλαβαίνω πὼς αὐτὴ τὴ στιγμή εἶμαι ἓνας ἀδέξιός ποὺ δὲν ξαίρει νὰ κοῦναι τὴ ζήλεια του, ποὺ χάρηκε γιὰ λίγο τὸ τραγουδί τοῦ Αἰγαίου μέσα σ' ἓνα καλοκαιρινὸ γράμμα κ' ἔπειτα γύρισε στὴ μουσική... τοῦ πιεστηρίου τῆς «Νέας Ἑστίας», ποὺ ὑποχρεώθηκε ἀπὸ χίλιες - δυὸ ἀνάγκες νὰ μὴν τὸ κουνήσει ρούπι αὐτὸ τὸ καλοκαίρι ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ δὲ θέλει ν' ἀκούσει πὼς ὑποδέχονται οἱ φίλοι του τὴν αὐγὴ στὸ βουνὸ καὶ πὼς γίνονται πάλι μικρὰ παιδιὰ στὸ γιαλό, ποὺ ὀργίζεται ἀπὸ τὰ ὠραῖα χρώματα ποὺ τοῦ περιγράφουν, ποὺ ἀπορεῖ μὲ τίς χαρὲς τῶν ξένοιαστων ἀνθρώπων, ποὺ θυμώνει ὅταν τὸν πληροφοροῦν πὼς ὑπάρχουν ἀκόμα παρθενικὲς

ἐντυπώσεις καὶ ἐκπλήξεις δέκα μόλις χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὴ μεγάλη πολιτεία, μακριὰ ἀπὸ τὴ βουή της καὶ ἀπὸ τὴν καλοκαιρινὴ της ἄπνοια.

Γράμματα ἀπὸ τὴν Ὑδρα, ἀπὸ τὴ Μύκονο, ἀπὸ τὴ Ρόδο, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἔλατε πάλι κοντά μου, συχωρέστε με, καταλάβετε πόσο σκληροὶ μαντατοφόροι γίνεστε χωρὶς νὰ τὸ θέλετε, χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύετε, καὶ μὴν ἀπορῆτε, μὴ διστάζετε νὰρθῆτε πρὸς κοντά μου καὶ νὰ μοῦ πῆτε τίς μικρὲς ἱστορίες σας, τίς ἀτέλειωτες καλοκαιρινὲς ἀταξίες καὶ περιπέτειες, κι ἂς λέω ἐγὼ τὰ δικὰ μου, κι ἂς γκρινιαῶ, κι ἂς φαίνομαι ἀπειλητικὸς κ' ἔτοιμος νὰ σᾶς κάνω χίλια κομμάτια. Ἐλάτε ἀκόμα πρὸς κοντά μου καὶ προσπαθῆστε νὰ νιώσετε καὶ μ' ἐπιείκεια νὰ πῆτε τὸ λόγο σας γιὰ τοῦτο τὸ ἐλάττωμά μου, ποὺ τόσο ἴσως ἐνοχλεῖ καὶ τόσο ἀκριβὰ τὸ πληρώνω: φίλοι μου τῆς Ρόδου, τῆς Ὑδρας, τῆς Μυκόνου, τῆς Κέρκυρας, δὲ μπορῶ νὰ μένω θεατὴς μόνο τῆς ζωῆς καὶ δὲ μπορῶ ν' ἀκούω, νὰ μαθαίνω, νὰ διαβάζω τί γίνεται στὴν ἀκρογιαλιά καὶ στὴ ραχοῦλα. Ἀλήθεια, αὐτὸ δὲν τὸ μπορῶ, αὐτὸ δὲν τὸ ἀντέχω!

Σᾶς εἶπα τὸ ἁμάρτημά μου. Κρίνετέ με!

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΚΑΤΑΡΕΣ ΚΑΙ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

(ΘΡΗΝΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ)

1.— «Νὰ γίνετε οἱ ζητιάνοι τῆς γῆς. Τόπο ἡσυχίας νὰ λαχταρᾶτε καὶ τόπο νὰ μὴ βρῖσκετε. Νὰ περνάτε τίς ὥρες σας πᾶσχοντας. Οἱ στεναγμοὶ σας πουθενὰ νὰ μὴ βρίσκουν ἀπήχηση καὶ ἡ κατάρα τῶν ἀνθρώπων νὰ σᾶς κυνηγᾷ ὅπως οἱ Βάκχες καὶ οἱ Μαινάδες τὸν Πενθέα. Νὰ μὴ βρῖσκετε ξεκούραση, κι ὅπου ἀπλώνετε τὴν ἱκετίδα ματιά σας καὶ τὸ χέρι τῆς ζητιανίας νὰ μὴ σᾶς δίνεται ἔλεος καὶ συμπόνια. Τὸ βογγητὸ τῶν σφαγμένων, ποτὲ νὰ μὴ λείψῃ ἀπὸ τὰφί σας καὶ τὸ αἷμα τῶν ἀδικοσφαγμένων νὰ σᾶς βαραίνει τὸν ὕπνο. Μάτι νὰ μὴ κλείνετε. Ψωμί γλυκὸ ποτὲ σας νὰ μὴ γευτῆτε καὶ ποτὲ νὰ μὴ σᾶς ξεδιψαίνει. Ἡ γλώσσα σας νὰ κολλᾷ στὸ λαρύγγι σας

ἀπὸ τὴ δίψα τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς γαλήνης, ποὺ ποτὲ σας νὰ μὴν τὴ βρῖσκετε. Καταραμένος λαὸς τῆς γῆς, νὰ σέρνεστε ἀπὸ γῆ σὲ γῆ καὶ ἡ ἀνημπορία νὰ σᾶς βαραίνει ὥς που νὰ ξεπλυθοῦν τὰνερμήματα τῆς φυλῆς σας». Καταριέται ἡ Θρακιώτισσα γιαγιά, ποὺ δηγιέται στάγγονια τὰ ὀρφανεμένα τὴν ὀρφάνια τους, τοὺς ὀχτροὺς τῆς φυλῆς μας.— «Ἀπὸ δῶ, παιδάκια μου, συμπληρώνει, μάτια μου, ὀρφανὰ μου, πέρασαν οἱ Γερμανοί. Οἱ φιλόσοφοι Γερμανοί, οἱ ἀρχαιολόγοι Γερμανοί, οἱ κλασσικοὶ Γερμανοί, οἱ μουσικοὶ τοῦ Βάγνερ καὶ τοῦ Μότσαρτ, οἱ καταχθόνιοι Γερμανοί, οἱ κολασμένοι, ποὺ ἀφάνισαν τὴ φυλὴ μας παραδίνοντάς μας στοὺς Βούργαρους γιὰ σφαγὴ καὶ ἀφανισμό».

Και σκουπίζει ή γιαγιά τὰ δακρυσμένα μάτια της νυχτόμερα μπαινοβγαίνοντας νάποσώσει τις δουλειές της δύσμοιρης μάννας, πού σφάγηκε μπροστά στα παιδιά της, κάνοντας και τὸ χρέος τοῦ πατέρα, πού στο κατώφλιο τοῦ σπιτιοῦ του σφάγηκε με τὸ τσεκούρι, κι' αὐτὸ γιατί' εἴτανε θράκας Ἑλλήνας.

2. «Εἶδα, μурμουρίζει ὁ Ἑβρος παμπάλαιος, πολλές σφαγές στο πέρασμα τῶν αἰῶνων, εἶδα καταστροφές και αἱματα σὲ βάρβαρες ἐποχές, δταν σταύρωναν τὰ ξίφη τους οἱ βάρβαροι τῶν αἰῶνων, εἶδα ποτάμια αἱμάτων νὰ ποτίζουν τὴ Θρακική γῆ και νὰ βάφουν τὴ ροή μου πού κατεβαίνει ἀπὸ τὸ Σκόμιο ὡς τὴν Αἶνο στὶς τρίκλωνες ἐκβολές μου. Τὴν Αἶνο τὴν Ὀμηρική και τὴ Μαρώνεια, ὅπου οἱ Ἀχαιοὶ ψώνιζαν τὸ λαμπρὸ τῆς Ἰσμερος κρασί τῆς Θράκης στὸν καιρὸ τῆς Τροίας, πού ἀγκομαχοῦσε δέκα χρόνια πολιορκημένη, ἀνταλλάσσοντας λόγια θρακιώτικα, βάρβαρα. Εἶδα νὰ περνοῦν ὅλες οἱ φυλές τῆς γῆς πού καταλύθηκαν ὡς τώρα κονταροχτυπιώντας τὸν λαὸ τῆς Θράκης. Ἀπὸ δὴ πέρασαν οἱ Σκύθες, οἱ Σλαῦοι, οἱ Πετσενέγοι ἢ Ἀβαροι, οἱ Κουμάνοι και ἄλλοι τόσοι πολεμῶχαροι λαοὶ και δὴ εἶδα νάπλωθῇ τὸ γένος τῶν Βούργαρων. Εἶδα αἱματοκυλίσματα φριχτά, εἶδα ποτάμια ματωμένα νὰ χύνονται στὴ ροή μου και νὰ τὸν βάφουν ἄλικη, μὰ ἡ κοσμοχαλασιὰ πού γένηκε με τὸ πέρασμα τῶν μουσικῶν Γερμανῶν, τῶν ἀρχαιολόγων Γερμανῶν, τῶν κλασσικῶν Γερμανῶν, τῶν πολιτισμένων Γερμανῶν, δὲ μεταγένηκε στο κύλισμα τῶν αἰῶνων. Ἡ Θράκη σπάρανε κάτω ἀπὸ τὸ βάρβαρο διάβα τους και λιπόθυμη ξεψυχοῦσε ἀπὸ τις πληγές και τὸ θανατικό».

3. Ἡ παλιά Ὀρεστειάδα στὴ συμβολὴ τοῦ τριπόταμου Ἑβρου πάνω με τὰ παμπάλαια γιοφύρια, με τὰ κάστρα και τοὺς γαληνεμένους πλούσιους κάμπους κιαυτὴ μοίρεται τὴν ὀρφάνια της. Κλαίει και μοιρολογά. «Ἐδὼ πάντα ἔσπασε ἡ ὀρμὴ τῶν βαρβάρων ὅσες φορές χύθηκαν στοὺς Θρακιώτικους κάμπους. Ἐδὼ χάθηκε ἡ ὀρμὴ τῶν λαῶν, πού ξεκίνησαν ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Ἀσίας. Ἐδὼ ἀναστήθηκε ἕνας παλιὸς λαός, ὁ Θρακιώτικος περὶφανος πολεμοχαρὴς λαὸς τῆς λευτεριάς με τὴν Ἑλληνικὴ πνοή και γλώσσα και ποτίστηκε τὴ σκέψη και τὴ σοφία τῶν αἰῶνων. Ἐδὼ ἔλαμψε κι' ἄστραψε ἡ Ἑλληνικὴ ζωὴ και τώρα ὀρφάνια και πίκρα. Δὲν ἀκούγεται ἡ νεκρανάστα φωνὴ και δὲν ἤχει τὸ τραγοῦδι τοῦ Ὀρφέα. Στέκω βουβὴ τώρα και ὀλιμμένη, μαρμαμένη και χωριάτισσα. Ζὼ με τὴν ἀνάμνηση τῶν περασμένων και τὴν πικρία τῶν τωρινῶν και μαρμαρωμένη σὸν τὸ μαρμαρωμένο βασίλειά κάποτε λογιάζω πὼς θ' ἀναστήθῃ και γώ».

4. Και ἡ θαλασσοπούλα ποιητικὴ Αἶνο ἀπλωμένη πάνω στὰ περιγιάλια πού τὸ κύμα

τῆς μурμουρίζει τὰ μυστικὰ τῆς θάλασσας και στὶς τρίκλωνες ἐκβολές τοῦ Ἑβρου κλαίει κι' αὐτὴ και μοίρεται: «Ἦμουν αἰῶνες πάντα Ἑλληνική. Στὶς ἀκρογιαλιές μου ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ὀμήρου ἀκόμα χαλνοῦσε κόσμος. Τις φανταχτερὲς ἀντραγαθίες τῶν παληκαριῶν μου ποῖος νὰ ἱστορήσει, ποῖος νὰ τραγουδήσει; Στὸς αἰῶνες τὸ σόγι μου φαντάζει ὅπως τὸ σόγι τοῦ Διαγόρα τοῦ Ροδίτη και οἱ ναυτικές μου παλληκαριές λάμπουν στὶς ἱστορίες τις παλιές και τις συγκαρινές. Τώρα δούλα σβήνω λίγο λίγο... Ὅμως θάρτη ἕνας καιρὸς ἀργά-γοργά πού θὰ χαρῶ ξανά τὰ νιάτα ἐγὼ ἡ Αἶνος ἡ Αἰγιοπελαγίτισσα».

5. «Κ' ἡ πανάρχαια ἐγὼ Ἡράκλεια στῆς Προποντίδας τοὺς γιालούς, χωριάτα τώρα και κορσεμένη σύρριζα τῆς σκλαβιάς περνώ τις μέρες. Γυρίζ' ὁ νοῦς μου στὰ περασμένα και λιγώνεται ἡ ψυχὴ μου, στρέφεται ἡ ματιά μου στὰ παλιά και νιώθω σεισμό ψυχῆς, ἀνακατεύω κατεβατὸ-κατεβατὸ τὴν ἱστορία μου και μοίρομαι. Ὀλιμμένη σβήνω ἀπὸ τὸν καιρὸ πού πάτησαν τὴ Θράκη τὰ κοπάδια τῆς Ἀνατολῆς. Τί νὰ ἱστορήσω πρῶτα και τί ὕστερα; Τώρα μοίρομαι μέσα στὰ ἐρείπια τῶν περασμένων και κλαίγω στὴ σκλαβία μου».

6. Τέτοια τραγουδοῦν οἱ σκλαβωμένες πολίτιδες τῆς δύσμοιρης Θράκης. Κλαίνε ὀρφανεμένες ἀδελφές ἡ Βιζὴ και ἡ Μήδεια ἡ παλιά Σαλμηδισσός. Κλαίνε τὰ βουνά, οἱ λαγγαδιές και τὰ ποτάμια της, κλαίει ὁ Ἑβρος, κλαίνε τὰ κάστρα τὰ παλιά, τὰ περιγιάλια τὰ ἱστορικά και κάμποι οἱ ἐριβάλακες και καρπεροὶ πού ὅλα Ἑλληνικά ἄλλοτε, τώρα στὴ σκλαβία και στὴ δουλεία καταδικασμένα.

7. Και τὰ πυκνὰ πεδκα μιὰ συστάδα μοιρολόγια στο φύσημα τοῦ βορριά. Ἀπὸ δὴ πέρασαν οἱ Βουργάροι, πού τοὺς ἔφερε ἡ Σκυθία και τοῦ Βόλγα οἱ στέπες στο φῶς τοῦ κόσμου και ἡ Μογγολία.

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κρούμου και τοῦ Συμεῶν, τ' ἀρπαχτικά τοῦ Σκυλόγιαννου θεριὰ και οἱ πεινασμένοι κι' ἀχόρταγοι λύκοι τοῦ βορριά. Οἱ πολεμῶχαροι κι' ἀχόρταγοι αἱματοπότες, ὅπως οἱ ὕαινες, και τίγρες πού διψοῦν τὸ ζεστὸ αἷμα ἀλαφιῶ, δταν πάει νὰ ξεδιψάσει. Οἱ πονηροὶ Βουργάροι και ὑποκριτές, πού χαμογελοῦν και σφάζουν, πού δίνουν τὸνα χέρι και με τᾶλλο μῆγουν τὸ δικόπο μαχαίρι. Ἀπὸ δὴ πέρασαν οἱ Βουργάροι πού και τοὺς τάφους ἀνασκάβουν και σκορπίζουν τὰ λείψανα και τὰ κόκκαλα τῶν νεκρῶν γιὰ νὰ σβήσουν τὴν ἱστορία. Οἱ Βουργάροι πού σβήνουν τις πανάρχαιες ἐπιγραφές, πού μουσεῖα ἐδοιμάζουν με ξένα ἔργα γεμάτα και τὰ διαλάλουν δικά τους σὲ δέκα σκάλες μουσικῆς. Οἱ Βουργάροι πού γράφουν ἱστορίες ψεύτικες κι' ἀπατηλές.

«Ἀπὸ δὴ πέρασαν οἱ Βουργάροι, πού τὰ ξένα δικά τους κάνουν κι' ἀγαποῦν τοὺς

κόπους τῶν ἄλλων νά καρποῦνται οἱ φιλοκτέανοι! Οἱ ἀλεποῦδες, πού δὲν φκιάνουν κατοικίες καὶ φωλιές, μὰ κερδίζουν ἄλλων μαγαρίζοντας τες.

Οἱ Βουργάροι πού μὲ πονηρίες χίλιες πάντα γλυτώνουν νά πληρώσουν τὰ σπασμένα καὶ κολακεύουν ὥς πού νά περάσει ἡ ὀργή τοῦ δυνατοῦ. Ἀπὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι...»

8. Καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου πού πα-
νάρχαιες ἔχουν θρησκεῖες καὶ μυστήρια, ἡ
Σαμοθράκη καὶ ἡ Θάσος κλαῖνε τὴν παρθε-
νιά τους. «Ἀπὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι,
πού μόλεψαν καὶ τὰ παρθενικά νησιά μας,
αὐτοὶ πού βάτεψαν τοὺς ἱεροὺς χώρους τῶν
πανάρχαιων μυστηρίων. Ἐδῶ σφαγίασαν
τὸ λαό, πού τὸν δίδασκαν πῶς εἶναι πα-
νάρχαιοι *προβούργαροι* καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀκού-
σει. Ἐδῶ στὴν ἱερὴ Σαμοθράκη καὶ στὴν
πυκνόδεντρη Θάσο καὶ τὴν Ἰακέρη, χύσαν
τὸ αἷμα τοῦ λαοῦ καὶ πότισαν τὴ γῆς πού
ἀκούγεται νά κλαίει καὶ νά μοίρεται γοερά
τώρα σὲ ὄρες θλιβερές.

Ἐμὲ τί εἶδαν τὰ μάτια μας στὶς τρεῖς
χιλιάδες χρόνια. Καὶ ποτέ μας δὲ ντροπιά-
στηκε τὸ μέτωπο. Τώρα ἀλλ' τῆς Βουργαριᾶς
ἡ πνοή ἡ μολεμένη μᾶς τσουρούφλισε καὶ
μᾶς ντροπίασε ἡ σκλαβιά. Οἱ Ἑλληνοποῦ-
λες εἴμαστε οἱ ὕβρισμένες καὶ κατατρεγμέ-
νες, πού ποτέ δὲ θὰ ξεχάσουμε τὴ βουργα-
ρικὴ βρυσιά καὶ προσβολή». Καὶ μοίρονται
θλιβερὰ: «Ἀπὸ δῶ πέρασαν οἱ Βουργάροι...»

9. Τέτοια μοίρεται ἡ σκλαβωμένη Θράκη.
Κ' ἡ Φιλιππούπολη ἡ ἐφτάλοφη, ἡ Εὐμολ-
πιάδα μὲ τοὺς χίλιους θρύλους, βουργάρα
τώρα κλαίει καὶ μοίρεται κι' αὐτὴ. «Χιλιά-
δες χρόνια πέρασαν ἀπάνω μου καὶ σκλα-
βιά δὲν εἶδα. Εἶδα ἀμάχες γύρω μου καὶ
κονταροχτυπήματα λυσσιάρικα καὶ βρόντους
πολεμικοῦς. Εἶδα λυσομανίσματα κ' ἔχθρι-
τες μεγάλες.

Πέντε φορές εἶδα στὸν καιρὸ τῆς Βυ-
ζαντινοκρατίας νά μπαίνουν πονηρὰ οἱ Βουρ-

γάροι γιὰ λίγο στὴν αὐλή μου, μὰ ποτέ δὲ
στέναξα σκλαβωμένη γιὰ πολὺν καιρὸ, στοῦ
Ἰβαγκὸς τὰ χρόνια καὶ τοῦ Ἰωαννίτσα Κα-
λογιάννη, στοῦ Τσάρου Ἀσέν ἢ τοῦ Τσά-
ρου Τερτερῆ. Χτυπήθηκαν γύρω μου οἱ Γότ-
θοι, λύσσαξαν οἱ Κέλτες, πλημμύρισαν οἱ
Ρῶσσοι, οἱ Πετσενέγοι καὶ οἱ Φράγκοι μό-
λεψαν τὴ χώρα στὸ πέρασμά τους, μὰ ποτέ
δὲν ἔσβησε ἡ ἐλληνικότητά μου. Καὶ τώρα
σκλάβα, δούλα Βουργάρα. Σβήστηκε καὶ
τ' ὄνομά μου καὶ λέγομαι κι' ἀκούγομαι
πλιά Πλόβντιφ, — ἄγνωστη μὲ τ' ὄνομα
τοῦτο στὸν κόσμο. Ἀπὸ πάνω μου πέρα-
σαν οἱ Βουργάροι καὶ καβαλλίκεψαν τοὺς
λόφους μου τοὺς τρεῖς κι' ἀπόδιωξαν τὰ
παιδιά μου, κι' ἀφάνισαν τὴν ἱστορία μου
καὶ σβῆσαν κάθε μνημεῖο παλιό, καὶ κάθε
σήμαδι, πού ἱστορεῖ τὴν καταγωγὴ μου τὴν
εὐγενικιά. Ἀκούω τοῦ Ἐβρου τὸ θλιβερό
τραγοῦδι, πού κατεβαίνει θλιμμένος καὶ
σκεφτικός διαβαίνοντας μέσ' ἀπὸ τὴ δη-
μοσιά, πού φέρνει τὸν κατήφορο, καὶ μὲ
πιάνει τὸ κλάμα καὶ ἡ θλίψη. Καὶ λαχταρῶ
τὰ περασμένα, ἐγὼ «τὸ *ἐπιτεῖξιμά* ποτε τῆς
αὐτοκρατορίας στὸ κατηφόρισμα τῶν Μοι-
σῶν καὶ τῶν Σκυθῶν».

Τέτοια μοιρολογὰ λυπητερά τραγοῦδια
καὶ ἡ Φιλιππούπολη καὶ μοιρολογὰ κι' ὁ
κόσμος ὅλος. Εἶναι θρῆνος Τρωαδικὸς καὶ
μοιρολόγι τῆς Ἑκάβης τοῦ Πριάμου, πού τὸ
ξαναρχίζει ἡ Βερόη, ταναπιάνει ἡ Παυτά-
λια, τὸ μοίρεται ἡ Ὀρεστειάδα καὶ τὸ παίρ-
νουν οἱ αἰγιαλοὶ τῆς Προποντίδος ὡς τὰ
Μαρμαρόνησα, τὰ Προκόνησα τὰ πανάρ-
χαια τὰ Βυζαντινά. Κι' ὁ θρῆνος γίνεται
ἀκόμα πιὸ μεγάλος στὴ Βιζὼ καὶ στὴ Σαλ-
μηδισσὸ καὶ στὰ περιγιάλια τῆς Μαυροθά-
λασσας, πού τὸν φέρνουν βορριαδαρμένες
στοῦ Βόσπορου τίς παραδείσιες ἀχτὲς καὶ
ἀμμουδιές.

Εἶναι οἱ θρῆνοι τῆς σκλαβωμένης Θρά-
κης, πού θρηνεῖ καὶ μοίρεται καὶ χύνει μοι-
ρολόγια καὶ βαριές κατάρες: «Νά γίνετε
ζητιάνοι τῆς γῆς...».

Ἰούλιος, 1948.

ΠΟΛ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΥΜΦΟΡΑ

ΠΟΡΕΙΑ ΣΤΗ ΝΥΧΤΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἐβρυνε ἡ ξανθὴ μέρα. Τὸ φῶς σάλευε, χαμηλώνοντας ἄργα μέσα στὴν καθαρότητα τοῦ δειλινοῦ, καθὼς πέφτει ἡ φλόγα μιᾶς πελώριας λάμπας πίσω ἀπὸ παραπέτασμα. Κατὰ τὴ μεριὰ τῆς «Μεγάλης Βίγλας», ποῦ ἡ χιονισμένη κορφὴ τῆς θέριευσέ τ' ἀκροούρανο — ὅλο ἀψηλωσιὰ καὶ χειμωνιάτικους ἀκόμα φόβους — ὁ πρῶτος ζεστός ἀπριλιάτικος ἥλιος εἶχε πάρει ἀπὸ νωρὶς κι' ἔγερνε. Ἐπειτα κομμάτι σὰ νὰ κόντοστάθηκε, προτοῦ ὁλότελα χαθῇ, ἐκεῖ στὴ Βίγλα. Κόλλησε μαλακὰ στὸ μαρμαρωμένο χιόνι καὶ σούρωσε ἀπάνου του μπογιὲς κι' αἵμα-τα κουρασμένα. Κι' ἔγινε ξαφνα τότες καὶ μιὰ μεγάλῃ λάμψη στὸν οὐρανὸ καὶ πετάχτηκαν, ἓνα γύρο ἀπ' τὴν ἄσπρη κορφὴ, λοξές, ἀναστάσιμες ἀχτίνες. Ὡς ποῦ τέλος ἦρθε ἡ χλωμὴ ὥρα τῆς σιωπῆς...

Τότε ὁ ἴσκιος τῆς Βίγλας, κατρακυλών-τας τὶς δασωμένες ράχες, πέρασε σὰν ἓνα δυψασμένο, σκοτεινὸ σφουγγάρι, πάνου ἀπ' τὶς σεινάμενες φυλλωσιὲς τῶν φτελιάδων κι' ἀπ' τὰ σγουρὰ βατοπρίναρα, ρουφώντας τὸ ὕστερο ποῦ ἀπόμεινε φῶς, καὶ τύφλωσε τὸν ἀσπροπράσινο καθρέφτη τῶν νερῶν τῆς ρεματιᾶς.

Χύθηκε σὲ λίγο καὶ μέσα στὸ ξέφωτο τοῦ χωριοῦ κι' ἔτρεχε σὲ μακρυὰς μυτερὰς γλῶσσες τὰ στενωρύμια κι' ἔγλυφε σὰν πλατύφυλλος κισσὸς τὶς ξερολιθιὲς καὶ τ' ἀσπροτοίχια τῶν σπιτιῶν.

Σωπάσαν οἱ ἀνέμοι στὰ κλαριά, σταθή-καν ἄσειστα καὶ τὰ γλαρὰ μάτια τῶν κο-παδιῶν ἔξω ἀπ' τὰ τσομπαναριά καὶ τὶς στάνες. Κι' ὁ Παναγῆς μὲ τὸ Λιάκο τῆς κυρὰ -Μαυρίτσας πάψανε καὶ κείνοι τὸ κυ-νηγητὸ ἀπὸ φράχτη σὲ φράχτη καὶ τὸ ση-μάδι ποῦ βάζανε ὀρθία τενεκεδάκια στίς

γωνιὲς νὰ τὰ βαροῦνε μὲ τὶς πέτρες.

Πρῶτα ὁ Λιάκος σταμάτησε τὸ παιγνίδι, σὰν ξαφνιασμένος ἀπ' τὸ πέσιμο τῆς βρα-δυᾶς. Ἀποτραβήχτηκε, ἀψήλωσε παρέ-κει τὶς μύτες τῶν ποδιῶν του, καὶ βάζοντας πάνου ἀπ' τὰ μάτια τὸ μικρὸ, μαυρισμένο ἀπ' τὸν ἥλιο χέρι του ἔμοιασε νὰ κοιτάζῃ πέρα τώρα, ἓνα γύρο κατὰ τὰ δασωμένα φα-ράγγια. Τὸ μουτράκι του πῆρε τότες σχέδιο τέτοιο, ποῦ θάλεγε γέρο-κοπαδιάρης, δαρ-μένος ἀπ' τὴ βροχὴ καὶ τοὺς ἀνέμους, πο-λεμάει νὰ ξεκρίνῃ μακριὰ τίποτε ἀερικὰ εἶτε λύκους. Μόνο ποῦ ὁ Λιάκος τοῦτο τὸ βραδυνὸ συνήθειο τῷ χειρὶ κολλήσῃ ἀπ' τὰ καμώματα τῶν μεγάλων κι' εἶναι καὶ τοῦτο σὰν ἓνα κομμάτι τοῦ παιγνιδιοῦ τοὺς καὶ φόβος μαζὺ — κρυφός, ἀμολόγητος φόβος, μὲ γένηκε μὲ τὸν καιρὸ παιγνίδι...

— Βράδυασε πιὰ — λέει σκουντούφλικα κι' ὁ Παναγῆς. Θὰ μᾶς κράζῃ ἡ μάνα!...

— Πάμε!

— Πάμε!

Πιάστηκαν ἀμίλητα ἀπ' τὰ χέρια καὶ τὸνα γειτονόπουλο τραβοῦσε τ' ἄλλο, κατηφορίζοντας ὁλοένα τώρα πιὸ βιαστικὰ ἀπ' τὸ ψηλὸ δρομὶ, ἔτσι ποῦ ἐνοιῶθαν στὸ μεταξὺ τὸ σκοτάδι νὰ τὰ προλαβαίνει. Τέλος βάλανε τὸ τρεχαλητό. Καὶ τότε τὰ μικρά, ξεχτένιστα κεφάλια τοὺς, σὰν κουρντισμένα, ἄρχισαν πιὰ κάθε τόσο νὰ στρίβουνε κατὰ πίσω, νὰ ρίχνουν στὰ πέρα ἀξήγητα φοβισμένες μα-τιές, — λὲς ἴσκιος κακὸς τοῦ παραμυθιοῦ τὰ κυνηγοῦσε — κι' ὕστερα ἀπὸ κάθε τέτοιο στρεῖψιμο πιότερο ἀκούονταν γρήγορο στὸ γυμνὸ χωματόδρομο τῆς ξυπολουσιᾶς τοὺς τὸ κούφιο ποδοβολητό. Ἡ Βίγλα, ἡ μεγά-λη, χιονισμένη Βίγλα στέκει πίσω. Μακριὰ, ὄχι καὶ πολὺ μακριὰ, κἀλλιο σὰν κρεμά-

μενη πάνου απ' τὸ χωριό. "Ομως απ' τὴν ἄλλη, τὴν κρυφὴ μεριά της, ἡ νύχτα εἶναι πολλή κι' ἔχει ἀνθρώπους ἄγριους...

Τριγύρω τὰ παντζούρια κι' οἱ αὐλόπορτες καὶ τὰ πορτιά ἀπὸ τὰ μικρομάγαζα τῆς πλατείας βροντοῦσαν τώρα ὁλοένα σφαλίζοντας. Κι' ἄρχισαν νὰ χαμηλώνουν κι' οἱ νυχτερίδες καὶ νὰ κυνηγιῶνται μὲ τσαλίμια πάνου απ' τὶς σκεπές. Καὶ στὰ τελλάρια τῶν παραθυριῶν πρὶν σφαλιστοῦνε στάθηκαν ἕνα-δυὸ λεπτά μαντηλοῦσες γυναῖκες ποὺ μιλιὰ δὲν εἶχανε, μόνο κοιτάζανε τὸν ἀπριλιάτικον ἑσπερινό, τὴν ἀπέναντι γειτόνισα, καὶ κάνανε κατόπι τὸ σταυρό τους. Καὶ στὸ βάθος απ' τὶς χαμηλοτάβανες κάμαρες ποὺ καὶ ποὺ φαίνονταν ν' ἀχνοπαίζῃ καὶ μιὰ μικρὴ φωτιά λυχναριοῦ κι' ὕστερα ἕνας-ἕνας τραβήχτηκαν πιά μεγαλωμένοι πάνου στοὺς ἐσωτερικοὺς, ἄσπρους τοίχους, οἱ γυναῖκες οἱ ἴσκιοι. Φάνηκαν τότες οἱ ἄντρες στοὺς δρόμους μὲ τὰ ντουφέκια τους, φουμέρνοντας τὸν καπνὸ τους.

"Ἦτανε νιοὶ καὶ φαρομάλληδες καὶ τὰ κορμιὰ τους εἶχανε τὴ βουνίσια λυγεράδα, τὸ γύμνασμα τῶν νEURΩΝ ποὺ χρειάζεται τὸ καβαλίκεμα τούτης τῆς κακοτράχαλης γῆς. Μὲ βαριὸ βῆμα, προβαίνοντας απ' τὰ κεφαλόσκαλα καὶ τὶς αὐλές, συνάζονταν λίγο-λίγο ὡς ποὺ νὰ μοιραστοῦνε στὰ πόστα τους.

"Ἡ νύχτα ἔρχεται ἀπόψε χωρὶς συννεφιά, χωρὶς πιά τὸ γλυστρερὸ σῶμα τῆς ὀμίχλης νὰ ξαπλώνεται στὰ πικρὰ βῆματα καὶ νὰ κρύβῃ τοὺς ἐλιγμοὺς τῶν φειδιῶν. Χωρὶς κι' ἡ καφτὴ σφαῖρα νὰ μπορῇ ἔτσι νὰ χωνέψῃ μέσα στὸ γαλακτωμένο τοῦτο σῶμα κι' ὕστερα νὰ ριχτῇ ὑπουλῇ, ἀπερίμεντη, σὰν ξαφνικὸ ράμφισμα, στὸ κούτελο τοῦ παλληκαριοῦ... Τὸ γυμνασμένο μάτι ξέρεῖ ἀπόψε νὰ φυλάχτῃ, ξέρεῖ ἀπὸ ποῦθε εἶναι νὰ ῥθῇ ὅ,τι φυλάσσεται νᾶρθῃ. Ἄστρα καινούργια φέγγουν στὸν οὐρανὸ κι' ὁ Ἀπρίλης παίζει γλυκὸ σουραῦλι στὰ βραδυνὰ φύλλα.

"Ἐνας ἄσημος, μπαμπέσικος πόλεμος — πάει χρόνος τώρα — εἶναι τοῦτος ποὺ ἀναφε μὲ τὰ στοιχεῖα τῆς «Βίγλας», μὲ τοὺς νύχιους ἀνθρώπους τῆς ἄλλης μεριᾶς... Μιά φούχτα ἀκρίτικος λαὸς ἐδῶ ἀψηλά, χαρᾶκωμένος ἀνάμεσα σὲ βαθεῖα φεράγγια, ξεμόναχος ἀπὸ δύναμη καὶ βοήθεια, ποὺ μάχεται τὸν ἄγριο φόβο καὶ τὴ φωτιά ταΐζοντας

μερονυχτὶς τὸ θρῆνο τῶν γυναικῶν τοῦ ὄλο μὲ καινούργιους χαμούς.

* *

"Ομως πέρασε ἡσυχὰ κεῖνο τὸ βράδυ. Ἦρθε, κορμάτι σὰν παρηγοριά, ξαγνάντεμα τοῦ ματιοῦ, ἡ ἀνοιξὴ κι' ἔξωσε τὸ χωριὸ μὲ τραγουδιστὰ νερά καὶ χρώματα. Ἀνασασμὸς πῆρε κι' ἀλάφρωσε τὸ βραχνᾶ ποὺ πλάκωνε τὰ στήθη.

— «Ἐφέτος — ποὺς ξέρεῖ φέτος!... Μπορεῖ νὰ βάλῃ τὸ χέρι του ὁ Θεός, νὰ τελειώσουμε!» Σηκώνουν τότες κατ' ἀπάνου οἱ γέροι, ξεβόδεζα ἀπὸ τ' ἄσπρα κεφάλια τους, τὶς ἀκουμπισμένες στὰ γόνατα παλάμες κοιτάζοντας τὸν οὐρανὸ κι' οἱ γυναῖκες ξανάρχισαν νὰ νανουρίζουνε στὶς ξύλινες κούνιες τὰ ὄρφανά, μ' ἕνα τρέμουλο μέσα στὴ λυπητερὴ φωνή τους ποὺ μοιάζει τώρα ραγισματιὰ ἐλπίδας.

"Ὁ Παναγῆς κι' ὁ Λιάκος τῆς κυρὰ - Μαυρίτσας — λίγο ποὺ θέλανε οἱ καρδοῦλες τους — ἔτσι καὶ μυριστήκανε ξαστεριά στὶς φάτσες τῶν μεγάλων, μπουλούκιασαν κιόλα στὰ γρήγορα μὲ τὰ γειτονόπουλα καὶ δὸς τοῦ γυροβολιά, ἀπὸ νὰ χαράξῃ ὁ Θεὸς τὴ μέρα του ὡς τὸ σούρουπο, ἀνάμεσα στοὺς φράχτες τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς χωματόδρομους, μ' ἕνα ἀχνιστὸ κορμάτι μπομπότα στὸ χέρι. Συχνὰ ξανοίγονταν τώρα καὶ κατὰ τὰ ψηλῶματα, στὰ γύρω τσομπαναριά, κι' ἐπιαναν ὀρθὰ φιλὴ κουβέντα μὲ τοὺς κοπαδιάρηδες. Χόρταιναν κιόλας σκανταλιὰ καὶ τσιρίσματα, χωρὶς κανένας νὰ βρίσκεται νὰ τοὺς μιλήσῃ. Καί, σὰν ἀπόκανε πιά ὁ νοῦς τους νὰ ψάχνῃ, ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλονε κολοῦσαν χασμουρητὸ ποὺ τελειωμὸ δὲν εἶχε.

Ἀπομεισήμερο τότες, ἀπάνου σὲ κάτι τέτοια βαρυστημένα κέφια, ἦρθε τοῦτο τὸ ξαφνικό... Καθόντουσαν παρέα, ὁλοτρόγυρα στὶς χοντρές, ξεπεταγμένες ὄξω ἀπὸ τὴ γῆς ρίζες μιανοῦ φτελιᾶ, ποῦμιαζαν σταχτιά κορμιὰ φειδιῶν γιοματὰ ρόζους καὶ λέπια. Χάζευε ὁ Παναγῆς, ξαπλωμένος μπρούμυτα, τὴ γραμμὴ τῶν μερμηγκιῶν ποὺ πηγαίνον ἐρχονταν ἀπάνου στὶς ρίζες, κι' ὁ Λιάκος κολουῖνε ἀνόμεχτα τοὺς βῶλους μέσα στὴν τσέπη του.

"Ὅπου σὲ μιὰ στιγμὴ, ἔτσι κάνει τὴ ματιά του ὁ ἕνας τοὺς κατὰ τὴν κατηφόρα, πιάνει νὰ σειοῦνται τὰ χαμόκλαρα, σάμπως

κάτι τις να κυνηγιόταν ανάμεσά τους. Σα-
στήσανε. Μήτε μιλιὰ τὸ χεῖλι, μήτε τὸ δα-
χτυλάκι τους νὰ κουνηθῇ... Συννέφιασε ὁ
τόπος, ὅλη ἡ κρυφὴ χειμωνιάτικη τρομάρα
μὲ μιάς ἀγρίεψε πάλι στὴν καρδιά τους καὶ
πάγωσαν. Μά, ὅχι, γιὰ φόβο δὲν ἦτανε.
Μόνο ἓνα παράξενο, μαυριδερό πλάσμα, ἓνα
παιδί ἔμοιαζε τώρα νὰ παλεύη νὰ κρυφτῇ
πίσω ἀπ' τὰ βᾶτα, σάμπως γύρευε νὰ τοὺς
παῖξῃ παιγνίδι...

Τότες παράτησαν στὴ στιγμή καὶ τοῦτοι
τὴ ρίζα τοῦ φτελιᾶ καὶ βάλθηκαν νὰ τὸ κυ-
νηγοῦνε, κατηφορώντας τὴν ἀδάσωτη μὲ
γιομάτη ἀπὸ θάμνους καὶ θυμάρι ραχούλα,
ἴσαμε τὸ φρούδι τ' ἀσπριδεροῦ καρρόδρομου.
Τὸ παράξενο πλάσμα πῆδηξε εὐθύς, χύθηκε
κατόπι σὲ μιὰ ξέφρενη, ἀγρία τρεχάλα νὰ
φύγῃ. Σκαρφάλωνε τὰ σκόρπια βράχια καὶ
τις ψηλὲς ἀγκαθιές, μὲ τὰ λυγὰ ξυπόλυτα
πόδια του, καὶ τὰ ξεχτένιστα μαλλιά του,
μιὰ - δυὸ φορές, μπερδέφανε στὰ πουρνάρια
καὶ πάλευε ἔπειτα μὲ τὰ χέρια του νὰ τὰ
ξεσκαλώσῃ. Τὸ παιγνίδι ἔπαιρνε ξαφνικὰ
νόημα σκοτεινὸ κι' ἀλλόκοτο...

Λαχάνιασαν σὲ μιὰ στιγμή τὰ δυὸ γειτο-
νόπουλα. Ὑστερα τὸ κυνηγητὸ ξανάρχισε
μὲ πιότερο πείσμα. Μὲ τὰ πολλά, κάποτες
κατάφεραν νὰ κοντέψουν ἴσαμε πέντε ὀρ-
γυιὲς τ' ἀγρίμι κι' ὅπως ἔλαμψε τότες μὲς
τὰ μάτια τους κι' ἡ ἀγρία λαχτάρα τοῦ νι-
κητῇ, ἄρχισαν νὰ τὸ προγκάνε μὲ φωνὲς
καὶ πέτρες. Ἐκεῖνο ἔρριξε ἓνα λεπτὸ ἀπά-
νου στοὺς διώχτες τοῦ δυὸ κατάμαυρα, με-
γαλωμένα ἀπ' τὴν παράξενη τρομάρα καὶ
τὴν ἀγωνία τοῦ μάτια, καὶ μὲ μιάς πῆδηξε
δεξιὰ σ' ἓνα γούπατο ποὺ χαμήλωνε ἀπό-
τομα ἡ γῆς. Ἐκεῖ φαίνεται κανόπεσε, ἐξαν-
τλημένο κιόλας.

Πρώτῃ φορὰ ἔβαλε τώρα ἄγριες φωνὲς
καὶ κλάψες καὶ χτυπιόταν χάμου σπαρά-
ζοντας καὶ κλωτσώντας τὸν ἀέρα, μὲ τὸ
μοῦτρο του χωμένο στὰ χώματα. Κι' ὅλος
ὁ τόπος γιόμισε πιά ἀπὸ τοῦτη τὴν κραυγὴ
καὶ τὴν ἀπόγνωση τοῦ παιδιοῦ, ἔτσι ποὺ
ἄρχισαν ἀπὸ μακριὰ ν' ἀλυχτοῦνε τὰ τσομ-
πανόσκυλα καὶ ξεσηκώθηκαν ἀνήσυχοι οἱ
ἄνθρωποι ἀπ' τίς στάνες.

Ὁ Παναγῆς κι' ὁ Λιάκος βρέθηκαν σὰ
χαμένοι κι' οἱ δυὸ πάνου ἀπ' τὸ πεσμένο
στὴ γῆς μικρὸ κορμί. Κατέβηκε ἓνας ψη-
λὸς γερο - κοπαδιάρης ἀπ' τὴ ραχούλα, μὲ

πύκνὰ δλάσπρα φρύδια, καὶ σήκωσε ἀπ' τὰ
χώματα τὸ παιδί. Ἐπίσω του στάθηκε τὸ
σκυλί του καὶ γαϊγίξε κουνώντας νευρικὰ
τὴν οὐρά.

Μέσα στὰ δυνατὰ χέρια τοῦ γέρου, τὸ
παιδί γιὰ κάμποσο χτυπιόταν ἀκόμα καὶ
κλαφούριζε, ἔτσι ἐκεῖνος πάλευε νὰ ξεσκε-
πάσῃ ἀπ' τὰ μαλλιά τ' ἀπλυτο μουτράκι,
ὅλο πασπαλισμένο χώματα καὶ αἷμα ποὺ
ἔτρεχε ἀπ' τὰ δυὸ του ρουθούνια. Ὡς ποὺ
τέλος ἦρθε μιὰ στιγμή σιωπῆς. Πρώτα τὰ
μάτια συνεννοήθηκαν, τὰ σιωπηλὰ δλόγλυ-
κα μάτια τοῦ γέρου. Ἐπειτα τ' ἀγρίμι
ἔβγαλε ἀνθρώπινη φωνή...

Μὰ μὲ τίς λίγες, δύσκολες κιόλα κουβέν-
τες — κατιτίς ἀνάμεσα ἀγκομαχητὸ καὶ
γρυλλίσματα — τὰ ἴδια κείνα γέρινα μάτια
ἄστραψαν τώρα ξαφνιασμένα καὶ νευρικὰ.
Ἀλλάξε δυὸ φορές, σὰν ποὺ τραβιέται δι-
σταχτικὰ τὸ φῶς ἀπ' τὴ γῆς, ἔτσι ἄλλαξε
ἀνάμεσα ὑποψία καὶ σιγουριά καὶ πάλι ὑπο-
ψία, ἡ δασιὰ κι' ἀσπροστόλιστη ὀψη τοῦ
γερο-τσομπάνη, ὡς ποὺ νὰ νοιώσῃ, νὰ κἀμῃ
δικό της ὅλο τὸ κακὸ σκοτάδι τῆς εἰδησης
ποὺ σημάδευαν τὰ μισόλογα τοῦ παιδιοῦ.

Τέλος σὰν κατάλαβε πῶς, ὅχι, ἄλλη ἐξή-
γησις ὅλα τοῦτα δὲν ἔπαιρναν, ἔσφιξε πιό-
τερο ἀπάνου στὸ χοντρό του ροῦχο τὸ φτω-
χὸ πλάσμα κι' ἔδωσε βιαστικὰ κατὰ τὸ
χωριό. Πίσωθε τὰ γυμνά, φοβισμένα τώρα
πόδια τοῦ Λιάκου καὶ τοῦ Παναγῆ, κι' ὁ
μεγάλος τσομπανόσκυλος μὲ μισάνοιχτο τὸ
κόκκινο στόμα...

*
* *

Προχωρημένο ἀπομεσήμερο τ' ἄκουσμα
ἔφτασε στὸ χωριό. Κάπνιζαν οἱ γέροι τὰ
μακριὰ τσιμπούκια τους δξω ἀπ' τὸ καφε-
νεδάκι τῆς πλατεῖτσας καὶ περνοῦσαν ἄστα-
τοι ἀνεμὶ σύρριζα τοὺς τοίχους τῶν σπι-
τιῶν νὰ βροντοῦνε πότε ἓνα κλεισμένο παν-
τζούρι, πότε μιὰν ἀδόλορτα. Σημάδια ἀνή-
συχα τῆς βροχῆς φάνηκαν κιόλα πέρα στ' ἀ-
κροοῦρανο, μὰ ἡ γῆς ὅλη ἀνάσαινε ἀποκά-
ρωση καὶ ξεχασιά...

Ὅπου ἐκεῖ ἔρχεται ἔξαφνα, σταλιάζει
καταμεσίς τῆς πλατείας ὁ γερο - Μίχος ὁ
τσομπάνης κι' ἡ στραβολέκα του λίγο πρὶν
ἀκούονταν μακρὰθε νὰ βροντᾷ τὰ πετρολί-
θαρα τοῦ δρόμου. Ἐκρέμασε στὰ γρήγορα
τ' ἀγκριστρωμένο πάνωθῃ του — μισὸ ἄνθρω-

πος, μισό τομάρι κατσικιού — λίγδικο πράμα, και σάν ἐκείνο ἔδειξε ζωὴ καὶ κάθησε ἀμίλητο στὰ χώματα, ἔβγαλε κατόπι τὸ μαῦρο, στρογγυλὸ φεσάκι τοῦ ὁ γερο-Μίχος κι' ἔκαμε ἕνα μεγάλο σταυρὸ κατὰ τὴ μεριά τ' ἀνέμου.

— «Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάῃ, ἀδέρφια, ἀπ' τὸ κακὸ σημάδι!» εἶπε. «Καινούργιο χαλασμοὸ βάλαν στοὺ νου τοὺς οἱ ἀλείτουργοι!...»

Ἐγινε τότες μὲ μιᾶς σύναξη μεγάλη τριγύρω του. Ἀδειασαν τὰ τραπεζάκια τοῦ καφενέ κι' ἀπάνω τοὺς ἀπόμειναν μονάχα παρατημένα τὰτσιμπούκια νὰ καπνίζουν ἴσιες κορδέλλες, πού τίς σκορποῦσε ἡ πνοὴ τ' ἀγέρα.

Τρῶπωσαν, μπερδεύτηκαν ἀνάμεσα στοὺς γέρους κι' ὁ Διάκος μὲ τὸν Παναγιῇ. Εἶδαν κιόλα πολλὴ σκυμμένα τ' ἄσπρα κεφάλια, πολλὸ σκεφτικὰ. Ὁ μπάρμπα - Μίχος ἔδειχνε τὸ καθισμένο στὰ χώματα παιδί πού πρὶν εἶχανε κυνηγήσει οἱ δύο τοὺς, ἔκανε μεγάλες χειρονομίες, καὶ τὰ γένια του, τὰ μουστάκια του, καθὼς μιλοῦσε, σειδόνταν ζωηρά. Ἐπειτα, σὰ νὰ ξεθάρρεψε καὶ τὸ φτωχὸ τ' ἀγρίμι κι' ἄρχισε καὶ κείνο, πάνου στὰ ρωτήματα τῶν μεγάλων, νὰ κάνῃ μὲ τὰ χέρια, μὲ τὰ πόδια του, μὲ τὰ κουνήματα τοῦ κεφαλιοῦ σκέδια παράξενα καὶ φοβισμένα. Ἐδειχνε τᾶχατες πὼς κρύφτηκε, τᾶχατες πὼς γελαστήκανε οἱ ἄλλοι καὶ τοὺς ξέφυγε... Καὶ στοὺ μεταξὺ, ὀλοτρόγυρα ἀπ' τὸ παιδί, ὁ σκύλος τοῦ μπάρμπα - Μίχου ὅλο ἔκοβε βόλτες μὲ τὴ γλῶσσα κρεμασμένη, ἀνήσυχος, καὶ κανέναν δὲν ἔλεγε νὰ τὸν προγκήξῃ.

— Δὲ θέλει ρώτημα — μουρμούρισε κάποιος στοὺ τέλος. Σήμερα ἐκεῖ, αὔριο ἐδῶ... Ἀρπάζουν μὲ τὴ βία τὰ παιδιά!...

— Ἡ κατάρρα τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς κάψῃ! — συμπλήρωσε κι' ὁ παπᾶς πού μόλις ἔφτανε. Ποῦθε εἶναι τὸ παιδί!...

— Ἀπ' τὴν Ἀγιά-Σωτήρα, πάτερ. Μπήκαν προχτὲς νύχτα, πῆραν ὅλα τ' ἀδέρφια του!...

Ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἡ εἰδηση μαθεύτηκε στὰ σπίτια. Μαζεοῦν τὰ παιδιά! Στανικῶς τὰ σέρνουν στὴν πίσω ἀπ' τὴ «Μεγάλη Βίγλα» ξένη γῆς.

Χάθηκαν τὴν ἴδια κιόλα τὴ στιγμὴ τὰ παιδόπουλα ἀπ' τοὺς δρόμους· τ' ἀμπάρωσαν οἱ μαννάδες τοὺς στίς αὐλές. Κι' ἄν-

τρες, γυναῖκες συνάχτηκαν κατόπι, σάν κυνηγημένο κοπάδι, στὴν πλατεῖτσα νὰ δοῦν, ν' ἀκούσουν μὲ τ' αὐτιά τους...

Ἦρθε πιά ἡ ὥρα πού σώνονταν τὸ φῶς τῆς μέρας. Τότες ἀκούστηκε ἔξαφνα, πρῶτα ἀπάνου στὰ μεγάλα φύλλα ἀπ' τίς καρυδιές, τὸ δάρισμο τῆς ἀνοιξιότικης νεροποντῆς. Πλησίαζε πλέοντας μὲ τὸν ἀνεμὸ ἀπ' τ' ἀντικρινὰ κορφοτόπια. Ὑστερα σείστηκαν μὲ μιᾶς τὰ χαμηλότερα δεντριά καὶ τὰ θαμνόνκλαρα τῆς βουνοπλαγιᾶς καὶ σημάδεύτηκαν μὲ πυκνὲς βροχοστάλες οἱ πέτρινες σκεπές. Μὰ κανεῖς στὴν πλατεῖτσα δὲ σάλεψε. Μόνο μνηρναζόντας τὸν πόνο τοὺς ἀφέθηκαν ὅλοι ἐκεῖ στοὺ σῦθαμπο. Καὶ χύθηκε τώρα ἡ βροχή, παφλάζοντας ἀπάνου στὰ ξεστά χώματα κι' ἀπάνου στὰ κεφάλια τῶν ἀνθρώπων, πού ἀνάστρεφαν πότε - πότε τίς πικρές τοὺς ὀψεις κατὰ τὸν οὐρανό. Λοιπόν, ὑπάρχει καὶ γιὰ τὰ χώματα ἔλεος, ὑπάρχει μιὰ σταγόνα νεροῦ νὰ ξεδιψάσῃ τὴν πύρα τους· μόνο γιὰ τὴν πύρα τῆς ἀνθρωπίνης καρδιάς, Χριστέ μου, κλείστηκαν οἱ οὐράνιες πύλες!...

Τὸ βράδυ ἐκεῖνο πέρασε βουβὸ κι' ἄγρυπνο. Καντῆλι δὲν ἔσβυσε, μάννα δὲν ἔκλεισε μάτι. Ἐξῶ ἀκουόνταν ὀλη νύχτα τὰ περίπουλα πού τ' ἀργὰ βήματά τοὺς πλατσουρίζανε τὴ μουσκεμένη γῆς. Ἐημέρωσε θαμπὰ κι' ἄτονα καὶ πῆρε κομμάτι ἀνάσα ὁ τόπος ἀπὸ τὴ χτεσινὴ του ἀπελπισιά. Ὅμως φωνούλα παιδιοῦ, μήτε γέλιο ν' ἀχολόγησιν στίς στράτες. Μόνο κείνα, κλεισμένα ὀλημερίς στίς αὐλές καὶ στὰ κατώγια, ψάρευαν τώρα, μὲ τὰ περίεργα μάτια τοὺς, τὰ σαστισμένα πρόσωπα τῶν μεγάλων, ψάρευαν αὐτὴ τὴν ξέχωρη προσοχὴ πού δείχνανε σήμερα οἱ γυναῖκες στοὺ παιγνίδι τοὺς, πάνου ἀπ' τὰ μικρὰ σκυμένα κεφάλια. Γενιά θρεμμένη ἀπ' τίς φασκιές μὲ ψωμί καὶ θάνατο, μαντεύουν εὐκολὰ τὸ τί σημαίνουν οἱ σιωπές...

Τὰ σημάδια καὶ τούτης τῆς μέρας δὲν πῆγαν στοὺ καλύτερο, ἴσα - ἴσα πού σιγουρεύτηκαν οἱ φόβοι τῆς χτεσινῆς. Ἐκοπαδιασμένα μπουλουκία γιδίω, ἄλογα καὶ μουλάρια δίχως καπίστρι, σέρνοντας ἀκόμα τὸ σκοινί τους, μὲ χαίτη καὶ μάτια ξεθαρρεμένα ἀπ' τὴν ξαφνικὴ λευτεριά, φάνηκαν τώρα στίς γύρα πλαγιές καὶ μήτε ψυχὴ τὰ σαλαγοῦσε, μήτε βροσκόπουλο νὰ σουρίζῃ πουθενά. Πλήθυναν τὰ βελάσματα καὶ τὰ

χλιμιντρίσματα στὸν ἀγέρα καὶ μὲ τὸ σούρουπο ἀπόμνεισκαν ἔρημα τὰς τὰ ζᾶ νὰ τὰ ξεκρίνης στὶς κορφοῦλες. Τὸ κακὸ φανερὸ πιά πῶς προχωροῦσε... Σίγουρα θὰ κούρσευαν γειτονικά χωριά καὶ τὰ ζᾶ σκορποῦσαν γιὰ τοῦτο κυνηγημένα κι' ἀπομόναχα.

— Δὲ μπορούμε πιά νὰ περιμένουμε, συμφώνησαν οἱ ἄντρες. Σήμερα ἐκεῖ, αὐριο ἐδῶ! Φαίνεται θὰ τραβήχτηκε ἀπ' τὰ μέρη μας ὁ στρατός...

Καὶ τότε πῆραν τὴν πικρὴ ἀπόφαση: Τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ φύγουν! Μιὰ νύχτα νὰ περπατήσουνε φτάνει... Μὰ πῶς;

Σιωπὴ ἔγινε μέσα στὴν κάμαρη τοῦ παπᾶ πού κουβέντιαζε ἡ βραδυὴν ἀνάξῃ. Ἀκούστηκε πάλι τὸ δόντι τοῦ ποντικοῦ νὰ δουλεύει κάπου ἀνάμεσα στὰ καθρόνια καὶ τὰ ξύλα τῆς σκεπῆς. Κάποιος ψιθύρισε τότες:

— Ἡ μικρὴ δασκάλα... Ἡ μικρὴ δασκάλα μπορεῖ!

* *

Ἦταν ἓνα φτωχὸ κι' ἀδύνατο πλάσμα, νησιώτισσα ἔδειχνε. Καὶ τίποτα δὲν ἦταν ἀπάνου της νὰ τὸ προσέξῃ· μόνο κάτι μικροκαμωμένα σὰν κουκλίστικα χέρια μὲ παιδιάστικα νυχάκια πού, λές, ντρεπόταν γι' αὐτὰ κι' ὅλο τᾶκρυβε μέσα στὶς τσέπες της. Λοιπόν, πάει χρόνος σὰν ἀνέβηκε ἓν' ἀπόβραδο στὸ χωριό...

Χλωμὸ κι' ὅλο φῶς θαλάσσιο ἔμοιαζε τὸ προσωπάκι της. Κι' εἶχε δέσει κι' ἓνα λουλουδάτο μαντήλι στὰ μαλλιά της καὶ πότε-πότε, πρῶτες μέρες πού ἦρθε, στεκόταν ἄκρη-παράκρη στὶς ἀνηφόρες μὲ σταυρωμένα χέρια καὶ θωροῦσε ὀλοτρόγυρα τὸν κύκλο τὶς ἀχνισμένες βουνοκορφές. Τότε πιά, ἀπάνου κίλλα στοὺς μεγάλους ἀνέμους πού φυσοῦσαν καὶ κολλοῦσανε τὰ φορέματά της κατὰσαρκα στὸ κοριτσίστικο κορμί, ἔδειχνε ἀκόμα πιὸ φτενὸ κι' ἀπόρφατο τῆς γῆς πλάσμα.

Σὰν ὥρες σύθαμπες καὶ βαρετὲς μέσα στὸ χειμωνιάτικο σκολιό, ἀκολούθησαν ἔπειτα τὰ χεῖλη τῆς μικρῆς δασκάλας μιλοῦσαν. Σιγανὰ τὰ νοτισμένα χεῖλη της, ἡ μαλακὴ κυκλαδίτικη λαλιά της, τὰ χέρια, θαρρεῖς, πού τὰ ἔνωγε κάτου ἀπ' τὸ πηγῶνι... Τέτοιες ὥρες ἱστοροῦσε, πάνου ἀπ' τὰ κεφάλια τῶν παιδιῶν, γιὰ καράβια μὲ χρωματιστὰ πανιά· καὶ γιὰ τὸ πῶς πετοῦν τὰ γλαροπού-

λια καὶ ζυγιάζονται στοὺς δόλασπρους ἀφρούς· καὶ γιὰ τ' ἀμμουδερά περιγιάλια πού ξεφορτώνουν οἱ βαρκοῦλες ἀσημένια ψάρια· κι' ἄλλες λογῆς ἱστορίες, τραγουδάκια τῶν τρεχαντηριῶν, παραμῦθια περασμένου καιροῦ γιὰ μπουρλοτιέρηδες μὲ κόκκινα φεσάκια καὶ βράκες.

Κι' ἔσβυνε ἔτσι ἀπὸ τὰ μάτια τῶν παιδιῶν ἡ πρῶτῃ καταχνιά τοῦ κόσμου κι' ἐρχόταν πρωτόγνωρο, γελούμενο τώρα φῶς ἀπ' τὴ ρωμέικη θάλασσα στὸ σύθαμπο τοῦ χειμωνιάτικου σκολειοῦ...

Μὲ τὴ μικρὴ δασκάλα πρῶτα ξαφνιάστηκε τὰ παιδιὰ. Ἐπειτα, τὰ συνεπῆρε γιὰ καιρὸ ἡ σιωπὴ κι' ἡ ζάλη τ' ὄνειρου. Κι' ὕστερα τὸ παραμῦθι ρίζωνε καινούργια πίστη στὶς ἀδοκίμαστες καρδιές. Ἐβαλε ἓνα καστανομάτικο χωριατόπουλο τὰ κλάμματα τότε κι' ἔπεσε στὴν ἀγκαλιά του κοριτσιοῦ... «Πάρε με—εἶπε—μαζὺ σου, κυρία! Πάρε με νὰ πάμε στὸ περιγιάλι νὰ βλέπω τ' ἀσημένια τρεχαντήρια!...»

...Ἀπόψε ἡ νύχτα εἶναι πυκνὴ κι' ὀλη γιομάτῃ πάλι μυροδιὰς ἀπ' τὶς νοτισμένες φλοῦδες τῶν δέντρων...

— «Θὰ σᾶς πάρω ἀπόψε μαζὺ μου... Ἦρθε πιά παιδάκια μου ἡ ὥρα νὰ κατεβῶμε συντροφιά στὴ θάλασσα, ἔ;» Καὶ τώρα κρυφοδάκρυσε ἡ νησιώτισσα κοπέλλα, πλάι ἐκεῖ στὴ γαλανὴ φλογίτσα τ' ἀκρινοῦ καντηλιοῦ, μέσα στὸ λιβανισμένο χώρο τῆς ἐκκλησιᾶς πού εἶχαν μαζώξει τὰ παιδιὰ γιὰ τ' ἀποφασισμένο ξεκίνημα. Τρόγυρα, στὰ ἱσκιερὰ στασίδια, οἱ ἀμίλητες γρηῃς, οἱ μαννάδες κι' οἱ συγγένισες μὲ τὰ μαντήλια τους, μὲ τὰ χέρια πλεγμένα εἴτε λυτὰ πάνου στὰ γόνατα καὶ σταυροκοποῦνταν κάθε τόσο, καταπίνοντας τὸν πικρὸ τῆς καρδιάς τους στεναγμό. Μήτ' ἓνα ἀντρικὸ κεφάλι, μήτε καὶ γέρο, γιατί ὅλοι ἀπὸ νωρὶς εἶχανε πιάσει τὰ πόστα τους ὅζω ἀπ' τὸ χωριό. Μόνο ἦρθε κατόπι ὁ παπᾶς καὶ τὰ λειτουργήσανε τὰ παιδιὰ. Τὰ λιγοστὰ κεριά χαμηλώνουν τώρα τὸ φῶς τους... Ἀνεμος γλυστράει σὲ μικρὰ ρεύματα ἀπ' τὰ σπασμένα παραθύρια τοῦ θόλου καὶ τρεμίζει τοὺς ἱσκιους τῶν τοίχων: Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου!...

Ὅσο ποτὲ λυπητερὴ τούτῃ ἡ νυχτερινὴ λειτουργία, τούτῃ ἡ παράκληση γιὰ τοὺς

αθώους. Και τέλος σὲ λίγο ξεκίνησαν, ἀφοῦ λίγο πρὶν οἱ γυναῖκες εἶχαν πιά γίνει μιὰ μαλακιά, ἀξεχώριστη μάζα ἀπὸ ρούχα, σφιγμένα καὶ ψιθυροὺ ποὺ περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δειλά, παιδικὰ σωματάκια, ἔτσι στεκόμενα στὴ σειρά μὲ τὰ μπογαλάκια τους. Καὶ μῆτε κείνες ποὺ μπορούσαν ν' ἀφήσουνε λεύτερο τὸ θρήνο τους, τὴν πύρα τῆς μητρικῆς σάρκας νὰ ξεσπᾷ, μὴν καὶ τρομάζουνε τὰ παιδιὰ...

Τώρα πήγαιναν ἐμπρὸς τ' ἀλαφρὰ βήματα τῆς δασκάλας. Ἀκολουθοῦσαν τὰ φοβισμένα πάντα ποδαράκια τῶν παιδιῶν. Λιγοστὰ παλληκάρια τῆς συνοδείας, ξεβρόδεξα μὲ τὰ δπλα τους. Καὶ τὰ μεγάλα, θαμπὰ ἄστρα ἀνάμεσα στὶς ἀμασχάλες τῶν κλαριῶν καὶ τίς κρεμασμένες φυλλωσιές νὰ μοιράζον ἴσκιους καὶ χλωμάδα στὰ χώματα...

Ἡ ἀδειοσύνη, τὸ σφιγμένο τῆς μικρῆς καρδιάς, ποὺ πορεύεται μέσα στὴ νύχτα, θαρρεῖς τώρα κι' ἔχει κόψει τὴν ἀνάσα τῶν κοιμισμένων πουλιῶν, τὸ περπάτημα τῆς σαύρας, τὴν κίνηση στὰ ὑπόγεια νερά καὶ τοὺς θάμνους καὶ τίποτα, πλάσμα ἢ φύλλο, δὲν ἔχει ἀπόψε ζωὴ! Μονάχα ἀπ' τὸ προμήνυμα τοῦτο τῆς βαθεῖας σιγαλιᾶς, νοιώθανε πὼς πλησιάζαν τὸ μεγάλο ἀπὸ ἀγριοκαστανιές καὶ παραγάτσια δάσος. Κεῖθε ἀπλώνονταν τὸ δάσος, κατηφορώντας ἀνάμεσα στὶς νεροσυρμιές καὶ τὰ ραχοτόπια τῆς χαρακωμένης γῆς, ἴσαμε ποὺ τέλος ξεχύνονταν στὴν κοιλάδα κατὰ τὸ πέρασμα τοῦ ἀμαξιτοῦ δρόμου.

Βγήκε τότες ἓνα νευρικό, μὲ παραγμένο φτερούγισμα, νυχτοπούλι σὲ προὑπάντηση τῶν παιδιῶν καὶ χτυπήθηκε ἄξαφνα σὲ κάτι ξερόκλαρα στριγγλίζοντας παράξενη φωνή. Τὰ μικρά, σφραγισμένα χειλάκια πιότερο σούρωσαν φόβο κι' ἀπορία... Δίσταξαν τώρα οἱ πατημασιές ἐμπρὸς στὴν εἰσοδο τῆς καινούργιας τούτης ἰσκιερῆς κι' ἀναστρῆς χώρας ποὺ ὕψωνε—σερὰ ἀπὸ κάθετους δεντροκορμούς—τίς φραγμένες μὲ σιωπὴ καὶ νεραϊδοφιθουρίσματα πύλες τῆς. Κι' ἔγινε κρυφὴ ταραχὴ στὴ φάλαγγα τῶν αἰθῶν...

Σάν ποιοὶ λοιπὸν μᾶς κυνηγοῦνε; Γιατί ἔτσι ἀνάγκη, νύχτα, μὲ προφύλαξη, μὲ κούφιας κλάφες τῶν γονιῶν, μὲ ὀπλισμένους ἄντρες, νὰ κατεβαίνουν γιὰ τὴν ὁμορφὴ θάλασσα τοῦ παραμυθιοῦ, ἐνῶ πάντα τὴν εἶ-

χαν φανταστῇ χαρὰ καὶ τραγουδάκι κι' ὁμορφὴ μέρα τῇ μαγικῇ αὐτῇ πορείᾳ; Ὅλα, ἢ κάθε ὑποψία, τὸ κάθε μισόλογο ποὺ ἔπιασε τ' αὐτί τους ἀπ' τὸ στόμα τῶν μεγάλων, ἢ κάθε δακρυσμένη πάνου ἀπ' τὰ κεφάλια τους ματιὰ τῆς μάννας, ξαναζυμώνεται μὲ μιὰς τώρα στὴ γιομάτῃ σκοτάδι παιδικὴ καρδιά καὶ γιγαντώνει τὸ νόημα τῆς ἀγνωστῆς ἀπειλῆς.

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἔστρεψε κατὰ πίσω τὸ σφιγμένο στὸ φαρδί κεφαλομάντηλο προσωπάκι τῆς δασκάλας. Στάθηκε ἡ φάλαγγα. Τ' ἄπνοα μάτια ψάχνουν, ρωτοῦν ἄφωνα τὸ προσωπάκι· μὰ κείνο, σὰν νὰ νοιώθῃ στὴν ἀστροφώτιστῃ χλωμάδα τοῦ τῶν ματιῶν τῇ συγκέντρωσῃ, εἰρηνεῦει ἀκόμα ὅπως πάντα καὶ τοὺς χαμογελᾷ. Ἀνάμεσα ἀπ' τὰ ξεστὰ σωματάκια τῶν παιδιῶν πέρασε ἡ νησιωτοπούλα σιγανοπάτητῃ, μ' ἀπλωμένα τώρα χέρια, καὶ σκορπίστηκε ὁλοῦθε ἓνα ἄγγιγμα ρούχου, ἓνα χᾶδι χεριοῦ, ἓνα ἄοριστο φιλί...

— Πρέπει νὰ τὸ περάσουμε—εἶπε—τὸ δάσος, παιδιὰ μου! Ἀφοῦ μακριὰ μᾶς καρτεροῦν ὁμορφὰ ἀκρογιάλια, θὰ πρέπει πάντα νὰ μπορούμε νὰ τὸ περάσουμε ἓνα σκοτεινὸ δάσος...

Πάλι χαμογέλασε κι' ἔγινε κατόπι ἡ φωνὴ τῆς φιλῆς, τραγουδιστῇ καὶ ξανάρχισε:

Τὰ κακὰ στοιχεῖα τοῦ βουνοῦ—εἶπε—ἀντιμάχονται ἀπόψε τίς νεραϊδες τῆς θάλασσας. Θ' ἀκούσετε κίολα—σταλμένη βοήθεια—τὰ νεραϊδοτράγουδα ποὺ μᾶς καλοῦν, μέσα στὸ δάσος. Ὅμως, κανεῖς νὰ μὴ μιλήσῃ! Γιατί παράμονεύουν τὰ στοιχεῖα τοῦ βουνοῦ...

Μικρὸς ἀφέθηκε τότε ἀνασασμός. Τὰ παλληκάρια τῆς συνοδείας προσέχουν ἄφωνα τὴν ἀλλαγὴ στὰ προσωπάκια τῶν παιδιῶν, τὸ χεῖλι τῆς δασκάλας. Συνέχισε κατόπι ἐκείνη:

— Μᾶς κυνηγοῦνε τὰ στοιχεῖα νὰ κλέψουν τὴ δύναμη καὶ τὴ μιλιὰ μας... Μὰ ἐμεῖς κατεβαίνουμε γι' ἀκόμα πιὸ μεγάλῃ, πιὸ καινούργια δύναμη ν' ἀποκτήσουμε ἀπ' τὴ θάλασσα τῆς πατρίδας. Ἐλάτε!

Καὶ πιά ξανακίνησαν. Πέρασαν τίς σφραγισμένες μὲ σκοτάδι πύλες τοῦ δάσους, τινάχτηκαν ταραγμένοι οἱ πρῶτοι θάμνοι ἀπ' τὸ βαθὺν ὕπνο τους...

—Ἐλάτε! Τ' ἀσημένια μᾶς περιμένουν
τρεχαντήρια, παιδιὰ μου, παιδάκια μου!

Φύσηξε μὲ μιὰς κατόπι ἄνεμος δυνατός.
Ὅλα μαζί χτυπήθηκαν μεταξύ τους τὰ
ψηλὰ κλαριά καὶ γιόμισε ἡ νύχτα ξαφνικὸ
βουητὸ καὶ κλάψες τσακαλιῶν ποὺ ἤρθαν
μὲ τὸν ἄνεμο. Χάθηκαν καὶ τὰ τελευταῖα
βήματα τῆς λευκῆς πορείας πίσω ἀπ' τὴν
κλειστὴ χώρα μὲ τὰ στοιχειά, ποὺ παραμο-
νεύουν νὰ σκοτώσουνε τὸ παραμῦθι τοῦ για-
λοῦ καὶ τῆς ἀγάπης στὶς καρδιές τῶν
παιδιῶν.

Κάποιες γυναῖκες χωριάτισες, ὦρα κα-
τόπι, ὅξω ἀπ' τὰ τελευταῖα σπίτια, στὶς
ἀνηφόρες... Ἀπόμεισκαν καθισμένες κατα-
γῆς· κι' εἶχε πέσει ἡ νύχτα δίχως νὰ μι-
λοῦνε καὶ δίχως νὰ βλέπουνε, εἶχε χαθῇ ἡ
ματιὰ τους κατὰ τὴ μεριά ποὺ κίνησε ἡ συ-
νοδεία. Τώρα πιά συγκρατημὸ τὸ παράπονό

Αὐγουστος 1948

τους δὲ χρειάζεται, μήτε κι' ἔχουνε γιὰ
ποῖον νὰ φυλαχτοῦνε, μήτε κι' ὅμως ἔρχε-
ται δάκρι στὸ βλέφαρο. Μόνο νοιώθουνε τὴ
γῆς ποὺ κάθονται ἀκόμα ζεστὴ ἀπ' τὸν ἥ-
λιο· κι' εἶναι τὰ σπλάχνα τους ζεστὰ καὶ
τὰ βαριά τους στήθη κοιμούνται. Ἀπλώ-
νουν ἀδειανὰ τὰ χέρια, σὰ νᾶθελαν νὰ σφι-
ξουν μὲ δύναμη, καὶ μόνο ἀγκαλιάζουνε
τότε τὰ γόνατά τους...

—«Μᾶς ξεριζώσαν!» μουρμούρισε ἄξα-
φνα μιὰ γυναῖκα.

Καὶ μιὰ ἄλλη εἶπε:

—«Θὰ φτάσουν; Δὲ θὰ φτάσουν; Ὁ
Θεὸς τὸ ξέρει!...»

Καὶ μιὰ τρίτη, δίχως ἀπόκριση, σηκώ-
θηκε τότε κι' ἄρχισε καὶ τραβοῦσε μανια-
σμένα τὸ καινούργιο χόρτο καὶ τ' ἀγκάθια
ἀπὸ τὴ γῆς καὶ πετάχτηκαν τὰ ζεστὰ χῶ-
ματα καὶ γιόμισαν τὰ χέρια τῆς μαζί μὲ
αἷμα...

ΣΠΥΡΟΣ ΠΛΑΣΚΟΒΙΤΗΣ

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Ο ΑΞΟΝΑΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

...Ὅταν ὁ ἥλιος ἀνατείνει ἀπὸ τὴ δύση
θάμαστε ἐλεύθεροι.

—ὦ φίλε, πόσο μακριά, πόσο βαθιά εἴμαστε πεσμένοι!...—

Τότε, μόνη ἔγνοια θ' ἀπομένει
πῶς νὰ γυρίσουμε τίς ἐκκλησίες μας
μισὴ στροφὴ στὸν ἄξονά τους...

—Χαμογέλασε, φίλε, κ' ἐσύ...—

...Ὅταν ὁ ἥλιος ἀνατείνει ἀπὸ τὴ δύση
θάμαστ' ἀνθρώποι.

«—Καλή, τότε θὰ σοῦ πῶ, «δὲ σ' ἀγαπῶ!»,
καὶ μόνη μας ἔγνοια θ' ἀπομένει
ὁ ἄξονας τῶν ἐκκλησιῶν....

...Σήμερα, φίλε, ποὺ ὁ προσανατολισμὸς μένει ἀπρόσβλητος,
πὲς κάτω - μιὰ λέξη νὰ ροδίσει μέσα δῶ,
μιὰ λέξη ν' ἀκουστεῖ στὴν ἐρημιὰ μας...

«—Ὅσο ἡ ἀυγή, Καλή, χαράζει στὴν ἀνατολή,
μὲς ἀπὸ τοῦτον τὸ βυθό,
κάτω ἀπ' αὐτὴν τὴν πέτρα τὴ βαριά
δὲ θάχω τίποτ' ἄλλο νὰ σοῦ πῶ -
σ' ἀγαπῶ!...»

ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΗΣ, ΤΑ ΜΑΤΙΑ ΤΗΣ!

Σὺ ποὺ δὲν ὑπάρχεις μὲς σ' αὐτὰ τὰ στάχια,
τὰ χουσὰ ἀπ' τὸν ἥλιο, στοὺ ἀνεμίζουν...
Σὺ ποὺ δὲν ὑπάρχεις, πέρα ὡς πέρα,
μέσα στὸν πλατὺ γαλανὸ οὐρανό...—
Σὺ ποὺ δὲν ὑπάρχεις μέσα στὴν καρδιά μου
- ἄκουσέ με!

"Αν χρειαστεῖ,
ἂν ἔρθει κείνη ἡ ὥρα,
δὲ θέλω,
δὲ μπορῶ νὰ πεθάνω.

Γιατὶ ὅταν ἔφευγα,
ὅσες φορὲς κι ἂν ξαναγύρισα
νὰ τὴν ξαναδῶ
τόσες φορὲς τὴ δίψασα,
καὶ τὰ μάτια της
δὲ μπόρεσα ἀκόμα
νὰ τὰ ξεκολλήσω
πάν' ἀπ' τὴν πλάτη μου...

Στέκει ἀκόμα κεῖ πέρα,
στὸ περβάζι τοῦ παραθυριοῦ
καὶ μὲ κοιτάει νὰ φεύγω... -

Διώξε την, Κύριε, ἀπὸ κεῖ,
ξεκόλλα ἀπὸ πάνω μου τὰ μάτια της,
ἂν πρέπει νὰ πεθάνω.

Κάνε νὰ μὲ δεῖ νὰ χάνομαι
στὸ βάθος κάποιου δρόμου
σιγὰ-σιγὰ...
Νάναι βέβαιη πὼς πάω καλά,
νᾶναι βέβαιη πὼς εἶν' ὁλόσιος ὁ δρόμος,
πὼς πουνενὰ δὲν ἔστρωσα...

Κ' ἔτσι ἡσυχασμένη
νὰ πάψει πὰ νὰ μὲ κοιτάει,
καὶ νὰ φύγει ἀπ' τὸ παράθυρο,
καὶ νὰ κλείσει μόνη της
τὰ παραθυρόφυλλα...

Κάνε το αὐτό, Κύριε·
κάνε το αὐτὸ
- καὶ τὰ μάτια της,
τὰ καρφωμένα στὴν πλάτη μου,
κάνε τα νὰ κοιμηθοῦν
καὶ νὰ μὲ ξεχάσουν....
Καὶ τότε,
ἂν εἶναι θέλημά σου,
πάρε με, Κύριε, ἀνύπαρχτε...

BRUNO LAVAGNINI *

ΘΥΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΤΤΟΡΕ ΡΟΜΑΝΙΟΛΙ

(1871 - 1938)

Κλείσανε δέκα χρόνια από κείνη την πρωτομαγιά του 1938 που σφράγισε το έργο του Ettore Romagnoli. Δέκα χρόνια γεμάτα αξέχαστα περιστατικά, που λές και μεγαλώνουν το διάστημα και αλλάζουν εκείνο το παρελθόν, πονέ πρόσφατο, σ' ένα μακρυνό παρελθόν. Πιο καθάρια χαράζεται η εικόνα του μέσ' την απόσταση του χρόνου, ενώ το έργο του που έπιζει έγινε πιά μέρος ζωντανό της μόρφωσής μας. Πιο καθάρια μας φαίνεται τώρα η έννοια εκείνης της εργατικής ζωής, πλούσιας σε ανεξάντλητα δώρα, υπάκουης σε έσωτερικούς νόμους, πιστής στη σημασία της αποστολής της.

**

Μεγάλωσε στη Ρώμη όπου είχε γεννηθεί στα 1871. Τα νιάτα του τα νανούρισαν τα φαντάσματα των *Odi Barbare* και δονιστικών από τις πολεμικές παραφορές του Carducci. Η «*Sapienza*» της Ρώμης τον δέχτηκε, ενώ φοιτούσε στη Φιλολογία, γύρω στα 1890. Διαμόρφωσε το πνεύμα και την ψυχή οδηγημένος από διάσημους και αúστηρους οδηγούς, μέσα στους οποίους ήταν και ο έλληνοιστής Piccolomini. Δεν αποτραβήχτηκε από τη σκληρή μάθηση ούτε από τη βαριά πειλόλογος άσκημένος στην υπαμονητική ανάλυση και στη λεπτομερή έρευνα, που ήταν όπλισμός απαραίτητος για να αντιμετωπίσει και να καταλάβει μια ποίηση τόσο μακρυνή σαν την κλασσική ποίηση, όπου είχε δώσει την καρδιά του. Αλλά επαναστάτησε στην ιδέα να κάνει φιλολογία που νάταν μόνο φιλολογία, σαν ένα *lusus ingenii*, ένα παιχνίδι από υποθέσεις. Ο κή-

πος της ελληνικής ποίησης — άνεση άνοιξη του ανθρώπινου πνεύματος — ήταν πέρα από τα κλειστά κάγκελα. Εκείνος ήθελε να μπει και να περάσει. Σε τί χρησιμεύει να χάνεσαι στους δύσκολους μαϊανδρους των φιλολογικών ζητημάτων; Γιατί να απομακρύνεσαι από το σκοπό, που ήταν κοντά, και που ήταν το μοναδικό έπαθλο στον σκληρό κόπο; Γιατί να κλείνεις ταύτι στο τραγουδί των Σειρήνων; Ήταν στα τριάντα του χρόνια κι είχε βρει πιά το δρόμο του. Το ποιητικό ταλέντο, ή ζωντανή ευαισθησία, ή κριτική λεπτότητα που άπόκτησε στη μακρόχρονη έξάσκηση των φιλολογικών μελετών, τον κάνανε περισσότερο από ποτέ άξιο στο έργο, καινούργιο και περήφανο: να μεταφράσει ακόμα μια φορά τους Έλληνες ποιητές. Ίσαμε τότε, στην παμπάλαια παράδοση της μόρφωσης, ή μετάφραση της Έλληνικής ποίησης ήταν κληροδότημα σχεδόν αποκλειστικό του βιρτουοζισμού των φιλοδλούντων που πάντα δεν γνώριζαν άμεσα — και κάποτε την άγνοουσαν — τη γλώσσα των κειμένων.

Οι περισσότεροι, από τον Annibale Caro ως τον V. Monti — με τη μοναδική εξαίρεση του Φώσκολου που είχε μητέρα Έλληνίδα — είχαν βοηθηθεί από τις λατινικές μεταφράσεις και συγκρατιούνταν με τη σπάνια μαστοριά της γλώσσας και του ύφους. Αλλά το άρωμα του πρώτου κρασιού συχνά χανόταν στην επόμενη άλλαγή των άμφορέων. Έτσι, ο Έττορε Ρομανιόλι έπινόησε το τολμηρό σχέδιο να διαθέσει τις πιο σπάνιες του Ικανότητες, τη γνώση του φιλόλογου και το ταλέντο του καλλιτέχνη, στο να έρμηνέψει και να άποδοσει στα Ιταλικά τις Μούσες της Ελλάδας. Παρατούσε έτσι τη συνεργασία του, σχεδόν ανώνυμη, στο διεθνές έργο της κλασσικής φιλολογίας, για ν' άποδοθεί σ' ένα χρέος σχεδόν αποκλειστικό. Ο δρόμος του είχε βρεθεί κι εκείνος τον άκολούθησε ως το τέλος.

**

Οι γνώσεις του τοδύσαν την έδρα. Τριανταπέντε χρονώ, στα 1906 ήταν καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Κατάνιας, άπ' όπου

* Σ η μ. τ. «Νέας Έστίας». — Ο καθηγητής κ. Μπρούνο Λαβανίνι, παλιός και δοκιμασμένος φίλος της λογοτεχνίας μας και της Ελλάδας, μας θυμίζει με το άρθρο τούτο, που μας το έστειλε ανέκδοτο, έναν όνομαστό συμπατριώτη του, που άγάπησε κι αυτός πολύ την Ελλάδα και τόσο εργάστηκε για να γίνει αίσθητό και να έκτιμηθεί το άρχαιο Έλληνικό πνεύμα. Μας θυμίζει ακόμη ένα χρέος, το μνημόσυνο του Έττορε Ρομανιόλι, — δέκα χρόνια από το θάνατό του — που τίποτα δέ μας έμποδίζει να το κάνουμε, ούτε δσα έγιναν από τότε και δεν μπορούμε ακόμη να τα ξεχάσουμε.

περνούσε στην Πάδουα κι' από εκεί, διαδοχικά, στην Παβία και στο Μιλάνο που τον είχαν για χρόνια πολλά δοξασμένο οδηγό. Στά 1937 γύρισε στη Ρώμη του για να δώσει μαθήματα κλασσικής φιλολογίας. Πριν ακόμη όμως ανέβει στην έδρα, είχε καταπιαστεί με τη δύσκολη εργασία της απόδοσης στα Ιταλικά του 'Αριστοφάνη, το ποιητή που 'ως αισθανόταν πιο συγγενικό του και που στην κατεύθυνσή του τον είχε κιόλας οδηγήσει στις πρώτες του φιλολογικές μελέτες. 'Η μετάφραση των 'Απάντων του 1909, έκανε τη δόξα του. 'Ο 'Αριστοφάνης μεταφρασμένος από τον Ρομανιόλι είχε ουσία πρωτότυπης ποιησης. Τι μπορούσε να απαιτήσει κανείς περισσότερο; 'Υστερα βγήκε ο Πίνδαρος, ο Αισχύλος, ο Σοφοκλής, βγήκαν και τ' 'Ομηρικά Έπη (1924), βγήκε ο Εϋριπίδης (1928—1931). Με θαυμασία συνέχεια, με δροσιά και διάθεση άσβηστη. 'Ο ακούραστος μεταφραστής, για σαράντα χρόνια, ξαναυφαίνει στο ύφάδι της ελληνικής ποίησης. 'Από τον 'Ορίδο στον Θεόκριτο, από τους πέντε τόμους των Λυρικών στους 'Αλεξανδρινούς, στον 'Ηρόνδο, στους ποιητές των έπιγραμμάτων... 'Ο θάνατος έκοψε στη μέση το τελευταίο έργο. Οι τέσσαρες τόμοι της *Anthologia Palatina*, ξανα-συνθεμένοι από τα χαρτιά του Δάσκαλου, είδαν έπειτ' από το θάνατό του το φώς, με την εύλαβική φροντίδα μιας μαθήτριας, της Luigia A. Stella.

Σαράντα χρόνια έπαφής με την 'Ελληνική Μούσα, '΄σασμε την ύστερή στιγμή. Είχε έπαληθευτεί σ' εκείνον, ό,τι ο Εϋριπίδης παρακαλούσε για τον έαυτό του, στο χορό του 'Ηρακλή:

Στροφή Β'

Οὐ παύσομαι τὰς Χάριτας
Μούσαις συγκαταμινγνός,
ἡδίσταν συνῶνιν.
Μὴ ζῶην μετ' ἁμονίας,
αἰεὶ δ' ἐν στεφάνοισιν εἶην.
Ἔτι τοι γέγων ᾠοῖδός
κῆλαδ' Ἰνναμοσύναν

παρά τε Βρόμιον οἰνοδόταν
παρά τε χέλυνος ἐπιτατόνου
μολπὰν καὶ Ἄλβιν ἀδλὼν
οὐπω καταπαύσομεν
Μούσας, αἶ' μ' ἐχόρευσαν.

Στις Μούσες και στις Χάριτες της 'Ελ-

λάδας που αγαπούσε ο "Εττορε Ρομανιόλι, θέλησε να δώσει ό,τι καλύτερο είχε από τον έαυτό του. Μ' αυτές έδεσε σταθερά τ' όνομά του, βάζοντας στην υπηρεσία των αρχαίων ποιητών το ταλέντο που θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει σε πρωτότυπα ποιητικά έργα, όπως μας δείχνουν τα ποιητικά του βιβλία, για τα όποια λόγος δεν μπορεί να γίνει εδώ. Ούτε μας είναι δυνατό να μιλήσουμε, όπως θα θέλαμε, για το έργο του σαν φιλόλογου, ή για τους τόμους πολεμικής και κριτικής, ούτε ακόμη για τις άπλες έντυπώσεις και τα άπομνημονεύματα, που είναι από τα πιο ζωντανά των γραμμάτων μας, όπου νόμιμα μπήκαν και όπου εξακολουθούν να ζουν. Βιβλία μάθησης που διαβάζονται σαν έλαφρή λογοτεχνία. Ποιός δεν θυμάται τουλάχιστο τον τίτλο, το *Mignerva e lo scimmione*; 'Ακόμη και όποιος διαφωνεί στις ίδεες δεν μπορεί ναποφύγει τη γοητεία και την ξυπνή όρμη του λαμπρού μαχητή. Ούτε θα θέλαμε να σωπάσουμε για τα μεταφράσματά του από Λατινους και ξένους συγγραφείς. 'Αλλά προπάντων τώρα που ξαναήρθαν τα φαντάσματα της 'Ελληνικής τραγωδίας στο λόφο του Τεμενίτη, κατάντικρα στη Συρακουσιανή θάλασσα, πως να μη θυμίσουμε, σ' όσους δεν έχασαν και σ' όσους έχασαν, ποιός ήταν ο "Εττορε Ρομανιόλι που δημιούργησε στην 'Ιταλία την παράδοση των κλασσικών θεαμάτων; 'Ονειρο φιλόλογου πραγματοποιημένο με καρδιά καλλιτέχνη. 'Ο Ρομανιόλι πρώτος πειραματίστηκε να ξαναφέρει το αρχαίο δράμα στο φυσικό του περιβάλλον, στο φώς της ήμέρας, στα πέτρινα θέατρα από το Φιέζολε στη Συρακούσα. Οι Συρακούσιοι το θυμούνται. Το άξέχαστο θέαμα του 'Αγαμέμνονα, σ' εκείνο το μακρινό 1914, σημάδεψε την αρχή μιας νέας ζωής του αρχαίου θεάτρου, έφερε πιο κοντά στη σύγχρονη ευαισθησία την 'Ελληνική τραγωδία. 'Απ' αυτή την πείρα γεννήθηκε ύστερότερα τό Ιταλικό *Ινστιτούτο Αρχαίου Δράματος*, που ακόμη προχωρεί στο αὐλάκι που άνοιξε ή μεγαλοφυής τόλμη του "Εττορε Ρομανιόλι. Το πνεύμα του ζει ακόμη σ' αυτό το έργο που ξεκολλάει τα άριστουργήματα του αρχαίου θεάτρου από το κλειστό περιβάλλον των λογίων και τα ξαναφέρει στο φώς της ήμέρας. Να διδάσκει και να αποκαλύπτει την έπικαιρότητα του αρχαίου, δηλαδή την άρετή της άέναης ζωής, αυτή είναι ή σημασία και ή αξία του πολύμορφου έργου του "Εττορε Ρομανιόλι.

Μεταφρ. Μ. ΒΙΤΤΗΣ

ΗΤΑΝ

Ούτε ἐγὼ κι' οὔτε ἐσὺ — μιὰ μικροῦλα χαρὰ —
Ἦταν τῆς ἀνοιξῆς τὰ χέρια ποῦχαν στρώσει
Κι' ἦτανε ποῦ γιὰ χάρη τῆς κάποια φορὰ
εἶχαν ὁ χρόνος τὰ φτερὰ διπλώσει.

Ἦταν ποῦ γλυκοτραγουδοῦσαν τὰ πουλιὰ
Τὰ δέντρα εἶχαν φορέσει τὸν ἀνθό τους
Κι' ἦτανε ποῦ τὰ πλούσια σου μαλλιά
τὸ χρώμα εἶχαν σκορπίσει τὸ ξανθό τους.

Ἦτανε πᾶνθιζε ἓνα ῥόδο στὴν καρδιά
κι' ἀπ' τὴ μοσχοβολιά τὸ χῶμα ἀγιάζει
Κι' εἶχαν ἐμπιστευτεῖ τῆς πλάσης τὰ κλαδιά
στὰ χέρια τῆς· κι' ἀνθούς ἢ πέτρα βγάζει.

ΕΠΙΤΥΜΒΙΟ

Ἀγκάλιασες τὸ σύμπαν μὲ τὰ χέρια σου,
μὲ τ' ἀδύναμα χέρια σου
τὸν ἄναρτες τὸν ἥλιο.
Σὰν ἄστρο ἐκύλησε ἡ στιγμή
στὸ σκοτεινὸ διάστημα.
Γονατίσαμε καὶ φιλήσαμε τὸ φῶς
Τὰ χνάρια προσκυνήσαμε τοῦ διάβα σου.
Σὲ συνοδεύαν οἱ λυγμοί μας
ὅμως ἐσὺ προχωροῦσες τραγουδῶντας
κρατῶντας τὸν ἀναμμένο πυρσό.
Κι' ἀναρριγῆσαν τὰ νερὰ τῆς Στύγας.
— Μάτια μου ποῦ τὴ βρῆκες τόση δύναμη
γιὰ νὰ παλέψης ἔτσι μὲ τὸ χάρο ;
Ἐκεῖνος μὲ τὸ κορτερὸ σπαθὶ
καὶ σὺ μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ τραγοῦδι —
Παραμερίσαν ντροπιασμένοι οἱ ἔρωτες
τῶν εἴκοσι χρονῶν σου.
Βγῆκε ἓνα μαῦρο διαμάντι
βαθείᾳ, ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς γῆς
καὶ φόρεσεν ὁ πόνος δαχτυλίδι.
Ἡ θύμησή σου πελαγίσιος ἄνεμος
νὰ πνίγει ἡν ἀνάσα τ' ἀπείρου
Νὰ φέρνει ἀπ' τὸ βυθὸ τῆς θάλασσας
τὰ βουλιαγμένα ἀστέρια

Νὰ φέρνει ἓνα βοννὸ καῦμὸ
 Νὰ φέρνει μιὰ δόξα σὲ σχῆμα καρδιᾶς
 καρδιᾶς ματωμένης.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΤΟ ΓΥΜΝΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΩΝ ΚΥΚΛΑΔΩΝ

Ἐξαῦλωμένη βαθυκύανη θάλασσα
 τᾶγριο σκοῖνο προσκέφαλο τοῦ Πουνεντογάρμπη
 τᾶγριο πεῦκο μαντήλι τῶν ρεμβασμῶν
 Πίσω ἀπ' τὸν ξύλινο τάφο τῆς πεθαμένης γοργόνας
 μὲ τὰ γιάλινα μάτια τῆς πλώρης
 κοιμᾶται τ' ὀλόγυμνο καλοκαίρι
 καβούρια διανεύουν στὸν ἥλιωψημένο του τράχηλο
 τζιτζίκια γαργαλᾶνε τὸ ἰδρωμένο του αὐτί...
 Στὸν ὕπνο του ἡ φουσαρμόνικα τοῦ χοροῦ τῶν Κυκλάδων
 Ὁ τριγμὸς ἀπ' τὸ παμπάλαιο μαγγάνι τῆς Σέριφος
 τὸ θροῦτό ἀπ' τὰ κυπαρίσσια τῆς Σκιάθου...

Στὸ φαρφουρένιο ποτήρι τῆς νημεῖας
 ἡ ἀρμπαραόριζα, ὁ ἀβαγιανὸς καὶ τὸ γασεμί,
 τ' ὀπάλλινο κίτρο, τὸ ἐραλδικὸ φεγγάρι τοῦ Ἑρωτοκριτοῦ
 Ὁ λυγμὸς ποὺ ἀναδίνει τὸ σαπφικὸ ἐπιθαλάμιο,
 Ὁ ψαλμὸς, τὸ πετρωμένο καράβι, τὸ λειτουργημένο κρασί...

Στὸ τέμπλο τῆς Πολύκαρπου ἡ μιζήθρα χοῦ τοῦ τσομπάνη
 στὸ βάθρο τ' ἦν Νικόλα τὰσημένιο πόδι τοῦ ναντικοῦ
 μ' ἓνα δόντι ἀπὸ τὸ σκοτωμένο σκυλόψαρο !

Κυμοθόη ὁ μαστός σου ἐγυμνώθη στὸν ἥλιο,
 Εὐδυνόμη, ὁ χιτώνας σου λάφυρο στὴ λαγνεῖά τᾶνέμου !
 Στὸ ἐρωτικὸ προσεχυτάρι τοῦ κάβου
 στήν ἀνοιχτὴ πέτρινη σελίδα φιλιούνται δυὸ πετροχελίδονα
 μὲ τὸνομα τῶν ξεφύρων !

Ἄκου, οἱ φωνὲς τῆς πρωῒνης θάλασσας,
 ἡ αἰωνία στροφὴ ποὺ ἀνεβαίνει κυρίαρχη
 στὸν ἀφρὸ τῆς αἰώνας ἀνγῆς ἀναδυομένη...

Στὸ στόμα τοῦ κοριτσιοῦ λιώνει ἓνα σῦκο ἀπὸ τὰ περιβόλια τῆς Σκόπελος
 στὸ στόμα τοῦ πρωῒνοῦ τὸ ραζακὶ μαργαριτάρι τῆς Σαντορίνης !

Ἑλληνικὴ βαθυκύανη θάλασσα
 μὲ καῦμοὺς ἀφρῶν, μὲ τὸ φλόουτο τῶν κυμάτων τοῦ Νότου
 νανούρισε σὲ μιὰ κοχύλια τοῦ Αἰγαίου
 τὸ θαλασσινὸν ὄνειρο τοῦ γυμνοῦ καλοκαιριοῦ,
 ποὺ κοιμᾶται πίσω ἀπ' τὸν ξύλινο τάφο
 τῆς πεθαμένης γοργόνας
 μὲ τὰ γιάλινα μάτια τῆς πλώρης !

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ

ΕΠΕΙΤ' ΑΠΟ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ

ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ Κ. Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

Ἐκλείσαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ αὐτοχειριάστηκε ὁ Καρυωτάκης, καὶ λίγο ἔλειψε νὰ περάσει ἀσχολίαστη ἡ ἐπέτειος. Ἐξπρεπε νὰ πιστέψουμε, πὼς ὁ ποιητὴς τῶν «Νηπενθῶν» καὶ τῶν «Ἐλεγείων καὶ σατιρῶν» ἔπαψε νὰ ἔχει μιὰ θέση στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ, πὼς ἔρχισε, σιγά-σιγά, νὰ βυθίζεται στὴ λήθη; Κι' ὅμως, ἡ λογοτεχνία μας χρωστάει σ' αὐτὸν ἕναν ὄρο, ποὺ ἐκφράζει μιὰ κατάσταση ψυχικὴ ἀπ' τὴν ὁποία πέρασε μιὰ δόκλῃρη γενιά, κατάσταση πεισιθάντης ἀπαισιοδοξίας, ποὺ σ' αὐτὸν ὀφείλει τὴν ποιητικὴ ἀποκρυστάλλωσή της. Ὁ «Καρυωτακισμὸς» ἀποτελεῖ ἤδη ἕνα κεφάλαιο τῆς νέας γραμματολογίας μας, ποὺ δὲ θὰ εἴχαμε κανένα δικαίωμα νὰ τὸ προσπεράσουμε, ἂν θέλουμε νὰ εἴμαστε δίκαιοι καὶ ἀκριβεῖς.

Ἐπικρατεῖ σὲ ὀρισμένους κύκλους τῶν γραμμάτων μας ἡ γνώμη νὰ θεωρεῖται ὁ Καρυωτακισμὸς σὰν τὸ σύμπτωμα μιᾶς ἀρρώστειας, ποὺ πέρασε πιά, ἀπὸ τὴν ὁποία γλυτώσαμε, δόξα τῷ Θεῷ, καὶ πρέπει νὰ εἴμαστε εὐχαριστημένοι. Πὼς πρέπει νὰ εἴμαστε ἐνθουσιασμένοι μάλιστα, ποὺ ὁ ξεπερασμένος Καρυωτακισμὸς παραχώρησε τὴ θέση του σὲ μιὰ καινούργια ποίηση, γεμάτην ὕγεια καὶ ὁμορφιά Ἑλληνική. Μιὰ ποίηση ἰδιαίτερα, μέσ' ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ Αἰγαῖο, ἡ θάλασσά μας ποὺ ἀνακαλύψαμε, ὁ θαυματουργὸς πνευμονάς μας, μᾶς στέλνει τὸ ρυθμικὸ κυματισμὸ του καὶ τὸ χάδι τῆς θεσπέσιας αὔρας του.

Θὰ θέλαμε νὰ μὴν ἔχουμε καμμιάν ἀντίρρηση σ' αὐτὲς τὲς ἀπόψεις, ποὺ στὰ τελευταῖα, θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς γεμίσουν ἀνακούφιση καὶ χαρά. Ἰδοὺ ὅμως, ποὺ ἡ μοντέρνα αὐτὴ ποίηση, παρ' ὅλη τὴ λαμπρότητά της καὶ τὴν συχνὰ πρωτότυπη χάρη της, δὲ μπόρεσε νὰ μᾶς συγκλονίσει, νὰ πραγματοποιήσει μέσα μας τὲς ἐπιβλητικὲς ἐκεῖνες ἀνατροπές, ποὺ θὰ δικαιολογοῦσαν τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀπόλυτης κυριαρχίας της. Ἰσως, γιατί μᾶς ψυχραίνει ἡ ὑποψία, πὼς ἡ ποίηση αὐτὴ ἐκφράζει λιγότερο μιὰν ὑποκειμενικὴ ἀνάγκη, καὶ περισσότερο μιὰ προσπάθεια προσαρμογῆς στὴν Εὐρωπαϊκὴ μόδα. Προσπάθεια νόμιμη, ποὺ ἔδωσε ἀξιό-

λογους καρπούς, ἀλλὰ μέσα στὴν ὁποία ἡ ὑπόθεση τοῦ ἀτόμου φαίνεται νὰ παίξει ἕναν ἐντελῶς δευτερεύοντα ρόλο.

Καὶ ἰδοὺ ἀκόμη, ὅτι ὁ Καρυωτάκης, περισσότερο ἀπὸ μιὰν ἀρρώστεια, μᾶς ἔδωσε μιὰ ποίηση, ποὺ μᾶς ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη. Ποὺ ἡ ἀλήθεια της πιστοποιεῖται ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ γεγονὸς, ὅτι μέσα σ' αὐτὴν παλεύει ἕνας ἄνθρωπος, σπαρταράει ἕνα ἄτομο. Ποίηση, δημιουργημένη ἀπὸ τὸν ἐκτυφλωτικὸ σπινθῆρα μιᾶς σύγκρουσης ἀνάμεσα στ' ὄνειρο καὶ στὴν πραγματικότητα. Ἡ ἀδυναμία τοῦ Καρυωτάκη νὰ πλάσει ἕναν ξεχωριστὸν κόσμο, ἔξω ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, κατὰ τὸν τρόπο τῶν ρωμαντικῶν, τὸ ἀδιάκοπο σκόνταμά του πάνω στὲς τραχεῖες πραγματικότητες τῆς ζωῆς, ποὺ τοῦ ὑπενθύμιζαν τὴ ματαιότητα τοῦ ὄνειρου γιὰ τὸ ὁποῖο εἶταν πλάσμενος, —αὐτὸ εἶταν τὸ προσωπικὸ του δράμα; ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀναπήδησε ἡ ἐπίσης, προσωπικὴ του ποίηση. Καὶ θὰ δοῦμε σ' αὐτὴν, τὴν τρομαχτικὴ ἀφομοιωτικὴ δύναμη, μὲ τὴν ὁποία προσαρμόζονται στὸν ἀτομικὸ σκοπὸ του, στοιχεῖα ἐκφραστικά, παρμένα ἀπὸ δικούς μας ἢ ξένους ποιητές. Ὁ Καρυωτάκης βρῆκε ἀπήχηση στὴν ψυχὴ τῆς σύγχρονης του νεότητος, γιατί ἀποτελοῦσε τὴν ἐκφραση τοῦ κεντρικοῦ της προβλήματος, γιατί ὁ νευρωτισμὸς του εἶταν τὸ γενικώτερο γνώρισμα μιᾶς ἐποχῆς, ποὺ δὲν ἤξερε τί γύρευε, καὶ ποὺ ἀδυνατοῦσε νὰ ὑπερνικήσει τὴν ἀπογοήτευσή της ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸ της.

Τὸ ἰδιαίτερο διδάγμα, ποὺ μπορούμε, ἄλλη μιὰ φορά, ν' ἀρυσθοῦμε ἀπὸ τὴν περίπτωση Καρυωτάκη, εἶναι ὅτι ἄνθρωπος καὶ ἔργο μένουν πάντοτε ἀδιάσπαστα ἐνωμένα, ὅτι ἐπηρεάζονται ἀμοιβαῖα, σὲ τρόπο ποὺ ἡ ἀλήθεια τους νὰ μὴ μπορεῖ νὰ χωριστεῖ. Ἡ αὐτοκτονία τοῦ Καρυωτάκη ἐπιστεφάνωσε τὸ ἀπαισιόδοξο ἔργο του καὶ συγχρόνως τὸ πλοῦτισε μ' ἕνα βάθος ἀντιστροφῆς ἀνάλογο πρὸς τὸ μικρὸ του ὄγκο. Ἐνῶ, παράλληλα, θὰ μπορούσαμε νὰ σημειώσουμε πολλὰς περιπτώσεις ἔργων πλατύτατων, ποὺ φαίνονται, γιὰ μιὰ στιγμή, νὰ γοητεύουν τὴν ἐποχὴ τους, ἀλλὰ ποὺ τὸ πα-

ράδειγμα της ζωής των συγγραφέων τους τὰ ψευτίζει, τὰ κουφώνει εσωτερικά, τοὺς ἀφαίρει κάθε πειστικότητα. Τὸ ἔργο τοῦ Καρυωτάκη εἶναι τὸ ἀπόσταγμα μιᾶς τυραννικῆς εὐαισθησίας, ποὺ ὡδηγοῦσε ἀνέκκλητα στὴν κατάλυση τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς.

Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια καινούριας πείρας, ἡ γενεὰ ποὺ ἐξῆσε ἔντονα τὸν Καρυωτακισμό, αἰσθάνεται, ἄραγε, τὸν ἑαυτοῦ της ἐντελῶς ἀποξενωμένον ἀπὸ τὴν ποίηση ποὺ τὸν ἐξέφρασε; Τὸ ψυχικὸ τραῦμα ποὺ γεμίζει καὶ οὐσιαστικοποιεῖ αὐτὴ τὴν ποίηση, θεραπευμένο πιά, ἀδιάφορο μὲ ποῖον τρόπο, κλείνει καὶ κάθε δρόμο ἐπιστροφῆς σ' αὐτήν; Κι' ἀκόμη, οἱ νεώτερες γενιές, εἶναι μοιραῖο ν' ἀδιαφοροῦν γιὰ τὸν Καρυωτάκη; Θὰ εἶταν λάθος νὰ πιστέψουμε, πὼς ἡ ποίηση ἐσβυσε, μαζί μὲ τὴν ἀρρώστεια ποὺ πέρασε. Οἱ στίχοι τοῦ Καρυωτάκη, ποὺ ἔχουν κατακτήσει μιὰ φορὰ τὴν ἀλήθεια τους, δὲ μποροῦν νὰ τὴν χάσουν, δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίς σημερινές διαθέσεις μας νὰ τὴν χάσουν. Ἡ ποίηση τοῦ Λαμαρτίνου δὲν εἶταν ἐπίσης, σὸ βᾶθος, παρὰ μιὰ ἀρρώστεια. Τὸ ἐπὶ ὑπόφερε ἀπ' αὐτὴν μιὰ ἐποχὴ, ἀποτελεῖ ἀπόδειξη γνησιότητος, ὅσο καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀρρώστεια ὑπῆρξε πραγματικά.

Αὐτὸ ἐξηγεῖ, ὅτι μποροῦμε σήμερα νὰ εἰμαστέ ἀπολογητές τῆς ποιήσεως τοῦ Καρυωτάκη, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι νοσταλγοῦμε μιὰ ἐπιστροφή στὸν Καρυωτακισμό, μιὰ ὑποτροπὴ τῆς ἀρρώστειας. Ὁ «Βέρθερος» μπορεῖ ἀξιόλογα νὰ διαβάζεται καὶ σήμερα, χωρὶς νὰ προκαλεῖ αὐτοκτονίες. Τὸ πῶς περιέργω ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Καρυωτάκης ἔγινε κάτι, ποὺ ὁ ἴδιος οὐτε τὸ θέλησε, οὐτε τὸ εἶχε σκεφτεῖ ποτέ: Ἀρχηγὸς Σχολῆς! Οἱ μαθητὲς τοῦ μπορεῖ νὰ ὑπῆρξαν κακοί—κι' ἀσφαλῶς, ἂν ὁ Καρυωτάκης μποροῦσε νὰ τοὺς δεῖ ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον, δὲ θάνιωθε γι' αὐτοὺς καμμιὰ συμπάθεια. Μᾶλλον ἀγανάκτηση. Ἀλλὰ ὑπῆρξαν πέρα πολλοί, ἀναρίθμητοι. Τὸν ἐπανελάβαν, κατὰ κόρον, γοητευμένοι ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἐξέφρασε τὸν πόνο του, ἀλλὰ κι' ἀπ' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ συνέπεια μεταξὺ τοῦ ἔργου του καὶ τῆς ζωῆς του. Εὐτυχῶς, κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν αὐτοκτόνησε. Ἐφέλλισαν μόνον τὸν πόνο του, ἐσκόλισαν μέσα τους τὸ δικό του τραῦμα. Ἀλλὰ τὸ ἐπὶ ὑπῆρξαν μιὰ φορὰ, εἶναι ἓνα γεγονὸς ποὺ δὲ μπορεῖ ν' ἀγνοηθεῖ, γεγονὸς ἐπιβεβαιωτικὸ γιὰ τὴν ἴδια τὴν ποίηση, ὅσο, τοῦλάχιστον, καὶ ἡ αὐτοκτονία τοῦ ποιητῆ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

1928-1948

Ἀκόμα δυὸ κριτικοὶ θυμῆθηκαν πὼς συμπληρώθηκαν εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ ἔδωσε τέλος στὴ ζωὴ του ὁ Καρυωτάκης κ' ἔκαμαν τὸ μνημόσυνο του: ὁ κ. Κλέων Παράσχος στὴν «Καθημερινή» (1 Σεπτ.) καὶ ὁ κ. Πέτρος Χάρης στὴν «Ἐλευθερία» (5 Σεπτ.). Εἶχαν γράφει κ' οἱ δυὸ στὴ «Νέα Ἑστία» ἀμέσως ἔπειτ' ἀπὸ τὴν αὐτοκτονία του καὶ ἀργότερα. Ἀλλὰ στὰ σημερινὰ τους κείμενα φαίνεται ἡ ἀντοχὴ τοῦ ἔργου τοῦ Καρυωτάκη, καθὼς καὶ ἡ κριτικὴ τους πείρα μέσα σὲ εἴκοσι χρόνια. Ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ δίνουμε χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα.

Η' ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ.

«Υπάρχει λοιπὸν μιὰ θετικὴ αἰσθητικὴ εἰσφορὰ στὴν ποίηση τοῦ Καρυωτάκη, μιὰ εἰσφορὰ ποὺ καὶ σήμερα, εἴκοσι χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, διατηρεῖ τὴν ἀξία της. Δὲν λέω—δὲν πρέπει σήμερα πρὸ πάντων νὰ τὸ πῶ—ὅτι σὲ μιὰ ποίησι δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ εἰσφορὰ τῆς μονάχα. Σὲ τελευταία ὅμως ἀνάλυσι, αὐτὴ κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρει. Ἀπὸ μιὰ ποίησι ζητοῦμε νὰ μᾶς δώσῃ συγκίνησι ποιητικὴ. Ἄν μᾶς πλουτίσῃ καὶ σὰν ἀνθρώπους, ἂν δυναμώσῃ τὸν τόνο τῆς ψυχῆς μας ἂν μᾶς δίνη ἔξαρσι, πίστι στὶς μεγάλες ἀξίες τῆς ζωῆς—ὅπως ἡ ποίησις τοῦ Σολωμοῦ ἢ τοῦ Κάλβου λ. χ.—τόσο τὸ καλὺτερο. Ὁ Καρυωτάκης δὲν εἶχε αὐτὴ τὴ χάρι. Γεννήθηκε καὶ ἔζησε κάτω ἀπὸ τὸν «μαῦρον ἥλιο» τῆς ἀπαισιοδοξίας. Στοιχεῖο του ἦταν ὁ πόνος. Τὸν πόνο ὅμως αὐτὸν οὐτε σιγήμῃ δὲν τὸν ψεύτισε καὶ κατόρθωσε νὰ τὸν μετουσιώσῃ σὲ κάτι ποὺ δίνει σὲ μᾶς τοὺς ἄλλους χαρὰν.

ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

«Γιὰ δέκα τοῦλάχιστον χρόνια εἶχε ἡ διάθεσίς του μιὰν ὁρατὴ, μιὰν αἰσθητὴ προέκτασιν στοὺς νεωτέρους του, τόσο ποὺ σπάνια σημειώθηκε στὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Τοῦτο, ἐξάδια, δέχεται πόσο ἰδιότυπη καὶ ἰσχυρὴ ποιητικὴ φυσιογνωμία ἦταν ὁ Καρυωτάκης. Αὐτὴ ὅμως ἡ ἐπίδρασις, αὐτὸς ὁ «Καρυωτακισμός», ποὺ τόσο ἐλέγχθηκε ἀργότερα, ἦταν κατὰ παραπάνω ἀπὸ μιὰ ποιητικὴ σχολή. Ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς πῶς χαρακτηριστικὰς φωνὰς τοῦ μεσοπολέμου. Κι ὅσοι δὲν εἶδαν ἔτσι τὸν Καρυωτάκη καὶ τὴν ἐπίδρασί του, ἄφησαν νὰ τοὺς ξεφύγῃ ἓνα πολὺτιμο ντοκουμέντο.»

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΝΑ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΒΓΑΛΜΕΝΟ ΑΠ' ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΜΟΥ*

Τὰ τηλεσκοπία όλων έβφαχναν νά θρούν γνωστά καί φιλικά πρόσωπα.

— Βρήκα, βρήκα! φώναξε ό Κονταίνης. Κείνος έκει, γιά κοιτάτε... κοντά στό μάτσο τών άστρυφύλακων... έκείνος πού κρατά τό δειντόν καί τό κουνά... νά, τάφησε... δέν είναι ό Κώστας ό Κοτζιάς;...

— Βρέ, ναι! Αύτός είναι!... Μά κείνος πού είναι πιό πέρα λίγο, μ'έναν άλλον... δέ σ'ας φαίνεται πώς είναι ό Γιώργος ό Βλάχος τής «Καθημερινής» ό διευθυντής;...

— Ώ, ναι, ναι!... Αύτός είναι!

— Καί ό άλλος έέρετε ποιός είναι; ρώτησε ό Ρώτας.

— Ποιός;

— Ό Χουρμούζιος!... ό άρχιουντάχτης τής «Καθημερινής».

Τὰ τηλεσκοπία έβφαχναν...

— Άλλη άνακάλυψη έκανα έγώ, φώναξε ό Πάλας ό άστρονόμος.

— Ποιά;... Βρήκες κανένα άστέρι μέσα;...

— Βρήκα τόν Καραγάτση τόν συγγραφέα!

— Πού είναι;...

— Κοντά στό Χουρμούζιο... πιό πέρα λίγο.

— Μά δέ μπορούσε νάταν μακριά!

— Σταθήτε, είπε τό νέο χρόνος!... Νά κι' ό Θεοτοκάς, ό συγγραφέας... Νά κι' ό ποιητής Λεωνίδας Παυλίδης. Νά καί ό Σπύρος ό Θεοδώρουλος ή Άγίς Θέρος, παλιός ποιητής, παλιός δουλευτής, παλιός δικηγόρος, παλιός αντιπρόεδρος τών Λογοτεχνών, καί νέος άνθρωπος...

Καί άρχισε:

— Νά, νά, ό Γιώργος ό Φτέρης, ό Γιώργος ό Μακρής, πού πίνει τόν καφέ του δίχως διόλου ζάχαρη, άλλος Γιώργος αύτός. Σά νά τούς διάλεγε ό Δαμπαράκης νάνε στήν έφημερίδα του όλο Γιώργηδες!... Νά κι' ό Ήλιάδης ό Γιώργος... Όχι, έκανα λάθος... ό Βασιλάκης! Έγώ, νά νά υπάρχει κι' ένας Βασιλάκης γιά ν' άπρεπε νά υπάρχει τό νέο χρόνο!... Νά κι' ό Θεοτοκάς, ό συγγραφέας... Νά κι' ό ποιητής Λεωνίδας Παυλίδης. Νά καί ό Σπύρος ό Θεοδώρουλος ή Άγίς Θέρος, παλιός ποιητής, παλιός δουλευτής, παλιός δικηγόρος, παλιός αντιπρόεδρος τών Λογοτεχνών, καί νέος άνθρωπος...

— Μά πούνε;...

— Νά, χώθηκε τώρα δά μέσ' στό πλήθος!... Σά νά γλυστρά, πιό νέος άπ' τούς νέους!... Νέους!... Άς τόν φτύσω μή τόν ματιάσω!...

— Όχι πάνω μας!...

— Ώς πόσο χρονών, λές, νάνε;...

— Ά, αύτό πού ζητάς μόνο ό Τανάγρας μ' αύτούς πού δεινωτίζονται μπορεί νά τό βρεί!... Μά σά νά άργούν οι έπίσημοι. δέν σ'ας φαίνεται, ότι άργούν νά έρθουν;

Ένας άστρυφύλακας θαμπούχος, κείνη τή στιγμή, φάνηκε νά παλεύει νά βγει άπό μέσα άπ' τό πλήθος, καί σάν καλός κολυμπητής, νικώντας τά κύματα, πέρασε καί ήρθε τρέχοντας κοντά μας.

Ό Ρώτας τόν πλησίασε. Καί αύτόν ό άστρυφύλακας ό θαμπούχος ζητούσε.

Κάτι τοῦ είπε ό άστρυφύλακας, κι' ύστερα κοίταξε μέ περιέργεια έμάς.

Καί ό Ρώτας μάς είπε:

— Οι έπίσημοί μας ζητούν συγγνώμη άπ' τούς ψηλούς ξένους μας πού δέν είσαν πρώτοι, έδω!... Έρχονται όμως τώρα!...

Κ' ύστερα ό Ρώτας:

— Πρώτη φορά, μά τήν αλήθεια, πάει δίκαια τό: Οι ψηλοί ξένοι μας!

Σέ λίγο άπό μακριά, κρωγμοί καί βουή αυτοκινήτων ήρθε...

Τό πλήθος τάράχτηκε πολύ, τότε, κι' έγινε άνω κάτω, όπως θάλασσα σέ πέρασμα μεγάλου καί γρήγορου καραβιού. Καί τραδήχτηκε έπειτα, αφίνοντας θέση σέ αυτοκίνητα, πού μέ κρωγμούς όρνέων, έρχόντουσαν μέ όρμη...

Είχαν φθάσει οι έπίσημοι.

Άμα έφυγαν οι έπίσημοι, πού πάλι, είταν όμοιοι, όμοιότατοι μέ τούς δικούς μας στή Γή, τότε άφησαν οι άστρυφύλακες τούς δημοσιογράφους καί λογοτέχνες νά μάς πλησιάσουν. Μά τί είταν έκείνοι πάλι! Άν καί τό περιμέναμε. Οι ίδιοι τής Γής, σά νάχουν έρθει κι' αυτοί έκει, καί καί στή Σελήνη, νά μίκρυναν αυτοί τόσο. Τών έπίσημων δέν ήξερα τή φωνή τους, τά κινήματά τους, τών φίλων μου όμως δημοσιογράφων καί λογοτεχνών είταν τόσο γνωστή ή φωνή τους καί τόσο γνωστά τά κινήματά τους πού τά ήξερα όπως τών παιδιών μου, τής γυναίκας μου. Είταν αυτοί οι ίδιοι έκει πέρα στή Σελήνη πού είμαστε έμεις.

Πάνω σ' αύτό, στίς όμιλίες καί σέ λόγια πολλά, άκούστηκε ή φωνή τοῦ μικροσκοπικού Ρώτα νά λέει δυνατά:

* Συνέχεια άπ' τό προηγούμενο καί τέλος.

— Νά, έρχεται καὶ ὁ Δημοσθένης, Ποθητός, Βουτυράς...

— Ποῦ εἶναι! ρώτησα ὅπως καὶ ὁ Στρατηγόπουλος, ποῦ εἶχα ζητήσει πληροφορίες πρὶν, γιὰ τὸ Στρατηγόπουλο τῆς Σελήνης.

— Νάτος!... Τὸν φέρνει ὁ Γιώργος ὁ Πολίτης!

Καὶ εἶδαμε τὸ μικροσκοπικὸ Δημοσθένη Βουτυρά, νὰ έρχεται μ' ἕναν ἄλλον ψηλότερο, ποῦ ὅταν πλησίασαν, εἶδα, πῶς ἔτσι εἶταν. Τὸν κουβαλοῦσε ὁ Γιώργος ὁ Πολίτης... Καὶ εἶπε αὐτός, ὅταν ἦρθαν κοντὰ μας, καὶ καθῶς ὅλοι εἶχαν στραφεῖ σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς κοιτάζαν:

— Σὰς παρουσιάξω τὸ Δημοσθένη Ποθητό, Βουτυρά...

Καὶ τράβηξε τὸ χέρι του ἀπ' τὸ μπράτσο τοῦ μικροσκοπικοῦ Δημοσθένη.

— Ὅπως κ' ἐγὼ λέγομαι, εἶπα. Δυὸ ὀνόματα μοῦδύγαλαν, δὲν τοὺς ἐφθανε τὸ ἔνα;

— Αὐτὸ λέω κ' ἐγὼ, εἶπε καὶ ὁ Δημοσθενάκης τῆς Σελήνης, πῶς δὲ μοῦφθανε τὸνα;

Κοιταχτήκαμε. Ἀπλώσα τὸ χέρι. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ κείνος, ἀπλώσε τὸ χεράκι του...

Ἦτοτε μὰς ὁδήγησε ὁ Ρῶτας μὲ τὸ Σούρμα σὲ μέρος ποῦ τοὺς εἶχαν ὀρίσει οἱ ἐπίσημοι νὰ μᾶς ὁδηγήσουν. Ἐκεῖ ἀφοῦ θὰ τρώγαμε, θὰ ἀναπαύομαστε.

Τὴν ἄλλη μέρα θὰ μὰς εἶχαν μεγάλο τραπέζι οἱ ἐπίσημοι.

Τὸ πλῆθος μὰς ἀκολούθησε. Οἱ δημοσιογράφοι καὶ οἱ λογοτέχνες μὰς κύκλωσαν.

Δὲ θάταν μακρὺς, γιὰ μὰς, ὁ δρόμος, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ μὴν κάνουμε νὰ μισοτρέχουν οἱ ὁμοιοί μας τῆς Σελήνης καὶ οἱ ἄλλοι. Καὶ βαδίζαμε ἀργά. Ἐγὼ εἶχα κοντὰ μου τὸ Δημοσθένη τῆς Σελήνης, καὶ οἱ ἄλλοι τοὺς δικούς τους. Καὶ ὁ Στρατηγόπουλος εὐχαριστημένος ποῦχε βρεῖ τὸ Στρατηγόπουλο τῆς Σελήνης, σκυφτός πολὺ, ἐδάδιζε μ' αὐτὸν σάν οὐρά, ὀδύρισα μας, καὶ σχεδὸν εἶταν μὲ τοὺς ἀστυφύλακες, ποῦ μὰς ἐχῶριζαν ἀπ' τὸ λαό, ποῦ ἀκολουθοῦσε. Καὶ κἀπνιζε τώρα, κἀπνιζε. Τὸ ἴδιο ὅμως ἔκανε καὶ ὁ Στρατηγόπουλος ὁ μικροσκοπικός, ὅπως μοῦ εἶπαν. Κ' ἔλεγαν, ἔλεγαν, μιλοῦσαν μεταξύ τους...

Ἄν ἡ φωνὴ τῶν κατοίκων τῆς Σελήνης εἶταν ὅπως τὸ σῶμα τους, ἢ τὸ ἀνάστημά τους, δύσκολα θὰ τὴν ἀκούγαμε. Ἀλλὰ εἶταν δυνατὴ, ὅπως ἡ δικιά μας.

Στὸ δρόμο ὁ Δημοσθενάκης μοῦπε μαζί μὲ ἄλλα, πῶς ἡ γυναῖκα του καὶ οἱ κόρες του εἶχαν ἀνεβεῖ σὲ μιὰ ταράτσα ψηλοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀπ' ἐκεῖ κοιτάζαν μὲ τηλεσκοπία μεγάλα...

Περὶεργος ἐγὼ νὰ δῶ ἂν μοιάζουν οἱ δικοί του μὲ τοὺς δικούς μου, ἐβγάλα καὶ τὸν ἔδειξα μιὰ φωτογραφία ποῦχα μαζί μου, μὲ τίς τρεῖς, τὴ γυναῖκα μου καὶ τίς δύο κόρες μου. Καὶ ὁ Δημοσθενάκης ἅμα τίς εἶδε:

— Βρέ! ἔκανε. Ἡ γυναῖκα μου μὲ τίς κόρες μου... Αὐτές, αὐτές εἶνε!...

Ἐφθάσαμε. Μὰς ἔδειξαν σὲ μιὰ ἔκταση ἔρημη, ἕνα μεγάλο καὶ ψηλὸ χτίριο, ποῦ, καθῶς μὰς εἶπαν, ἔθαζαν μέσα τάνης μεγάλα μὲ πύργους καὶ ἄλλα τέτοια, ὅταν εἶχαν πολέμους κ'

αὐτοί. Εἶταν ἀποθήκη εὐρύχωρη καὶ τὸ ταβάνι τῆς ψηλὸ ὥς διόμηση μέτρα.

Μὰς ἔφεραν ἔπειτα, τραπέζια, ποῦ θὰ τ' ἔχαν ἐτοιμάσει διαστικά, καὶ τὰ κουβάλησαν ἐκεῖ ἀμᾶξια μὲ κοντὰ ἄλογα. Μαζί εἶχαν ἔρθει καὶ τεχνίτες γιὰ νὰ τὰ τοποθετήσουν...

Τὸ τραπέζι στρωνόνταν ἔξω καὶ πάνω σὲ χλόη πυκνὴ καὶ γεμάτῃ ἀνθάκια. Ἐφεραν καὶ στρώματα ἐνωμένα πολλά, γιὰ καθίσματα...

Καὶ ὕστερα ἀρχίσανε νὰ ἔρχονται καὶ τὰ φαγητά.

Ὁ λαὸς ἀραίωσε. Ἐφευγε. Ἐφυγαν ἔπειτα, οἱ δημοσιογράφοι καὶ μετὰ ἀπ' αὐτούς, οἱ φίλοι μας. Καὶ τελευταῖοι οἱ δικοί μας, οἱ ἄλλοι ἔμεινε. Θὰ πηγαιναν στὰ ἑσπρία τους νὰ φᾶνε καὶ νὰ πῶνε τὰ νέα. Καὶ θὰ τοὺς περίμεναν μὲ ἀνυπομονησία μεγάλη...

Χαμηλά εἶχαμε καθίσει μ' ὅλη τὴν ἐνωσὴ τῶν στρωμάτων. Τὸ τραπέζι, ἢ τὰ ἐνωμένα τραπέζια, εἶταν καλύτρετα σὸ ὕψος. Ἐφάγαμε ὅμως καλὰ. Ἐκλεχτὰ φαγητά. Ψημένα κρέατα, καὶ φροῦτα. Κρασί θαυμάσιο...

Κοιμηθήκαμε. Ὁ Ζαβράκος ὅμως, μὰς εἶχε ἐγκαταλείψει. Εἶχε πάει καὶ ἐαπλώθηκε σὲ μιὰ ἐκκλησοῦλα. Τὴν ἔπιασε σχεδόν, ὅλη. Τὰ πόδια του ἐφθαναν ἔως τὴν πόρτα. Ποῦ τὸν εἶχα ἀκολουθήσει ἀπὸ μακριά, νὰ δῶ ποῦ θὰ πάει, τὸν εἶδα πρῶτα νὰ κἀθεται ἔξω ἀπ' τὴν ἐκκλησοῦλα νὰ βγάξει τίς ἀρβύλες του καὶ νὰ τίς τοποθετεῖ κοντὰ στὴν πόρτα. Ἦσως γιὰ νὰ πάρουν ἀέρα...

Κοιμήθηκα βαριά. Ἦσως τὸ κρασί τῆς Σελήνης τὸ μαῦρο καὶ παχύ...

Εἶδα μάλιστα, καὶ ὄνειρα. Εἶδα πῶς εἶμουν στὴ Γῆ, κ' ἔβλεπα τὸ Γεράσιμο Σπαταλὰ σὲ μιὰ ἀλλὴ μεγάλῃ νὰ μαθαίνει χορὸ Ἑυρωπαϊκό. Πέρα λίγο ἀπ' αὐτόν, ποῦ πηδοῦσε, ὁ Μίνως Ἀντρουλιδάκης ἔπαιζε φουσαρμόνικα. Ὑπῆρχε κ' ἕνας ἄλλος ἐκεῖ. Ἄλλ' αὐτὸς ἀνεδασμένος πάνω σὲ ἀνεϊόσκαλα, ἔγραφε μὲ χρωματιστὰ μολύδια, κάτι στοὺς τοίχους τῶν γειτονικῶν σπιτιῶν. Κι' αὐτὸς ποῦκανε αὐτὴ τὴ δουλιὰ, εἶταν ὁ Γιώργος ὁ Στράγγας...

Εὐπνήσα. Ἦσυχια. Οἱ ἄλλοι κοιμόντουσαν. Σηκώθηκα καὶ χωρὶς νὰ κάνω θόρυβο, πῆγα πρὸς τὴν ἐκκλησοῦλα, ποῦ κοιμόνταν ὁ Ζαβράκος...

Κ' ἐφθανα κοντὰ, ὅταν τὸν δέλεω νὰ προβάλλει ἀπ' τὸ ἐκκλησάκι σκυφτός πολὺ. Εἶταν ὅμως μὲ τίς κάλτσες.

— ΓΙΑΤΙ Δὲ φορᾷς τὰ παπούτσια σου; τὸν ρώτησα, καθὼς στάθηκα καὶ μὲ κοιτάξε.

— Μὰ τὰ παπούτσια μου ζητῶ νὰ βρῶ, μοῦ ἀπάντησε μ' ἕνα μικρὸ γέλιο. Μὴν τὰ πέταξα; Θὰ μὲ χτύπησε λίγο πολὺ τὸ κρασί τῶν Σεληνάων Ἐλλήνων, καὶ ἴσως νὰ τὰ πέταξα κάπου.

— Μπά, τοῦ ἀπάντησα, εἶχα ἔρθει κ' ἐγὼ μαζί σου, κρυφὰ ὅμως, ἦρθα ἔως ἐδῶ. Καὶ τὰδα, σὲ εἶδα νὰ τὰ βάζεις κοντὰ στὴν πόρτα.

— Τότε τί γενήκατε; Νὰ μοῦ τὰ κλεψαν;

Ἐνα ἄλλο πρόσωπο φάνηκε νὰρχεται γρήγορα. Ὁ Περδίκη.

— Τεῖνε, τί τρέχει; ρώτησε αὐτός, ποῦ μὰς εἶδε σκεπτικούς.

Καί όταν έμαθε γέλασε.

—Μήν τὰ πήρες έσύ; τόν ρώτησε ό Ζα-
βράκος.

—Έγώ! Τί λές!... Έγώ!... Μά θά μπο-
ροῦσα νά τὰ σηκώσω; Θά τὰ πήραν οί Σελή-
νοισι. Έλληνες μέ ἄλογα ἢ αὐτοκίνητα, καί
θὰ τὰ πήγαν γιά τὸ Μουσείο τους τὸ νέο, ποῦ
θὰ χτίσουν, ἕνα γίγαντιο, γιά νά χωρεῖ καί τὰ
παπούτσια σου!

Ὁ Ζαβράκος κουνούσε τὸ κεφάλι χαμογε-
λώντας...

—Νά, ἐπιτέλους, εἶπες κάτι, ποῦ δέν τόχες
ξαναπεῖ, εἶπε στὸν Περδίκη. Τώρα πόσες φορές
θὰ τὸ ξαναπεῖς αὐτό, δέν τίς λογαριάζω!

Καί ὕστερα:

—Καλὸ εἶν' καί τοῦτο!

—Μά εἶδες, δὲ θὰ εἶδες, πῶς κοίταζαν τὰ
παπούτσια σου!... Αὐτοὶ τὰ πήραν, βάζω στοί-
χημα! Μὴ φοβάσαι ὅμως, δὲ θὰ σὲ ἀφήσουν μέ-
τις κάλτσες, θὰ σοῦ κάνουν ἄλλα στό μεγάλο
ναυπηγεῖο τους.

—Τὸ πληθαίνει!

Πάνω σ' αὐτὸ φάνηκαν δυὸ ἀστυφύλακες μέ
τὰ λαμπερά τους κράνη, σύροντας ὁ καθένας
κάτι...

—Νά, νά, νά!... Αὐτοὶ κάτι σέρνουν δεμένο
μέ σχοινί. Έχει γούστο νάνε τὰ παπούτσια σου!
φώναξε ὁ Περδίκης.

Καί γρήγορα πῆγε νά δεῖ. Καί όταν ἔφθασε
κοντὰ καί εἶδε, στράφηκε σὲ μᾶς;

—Αὐτὰ σοῦ φέρνουν, φώναξε, αὐτὰ! Σοῦ
τάχαν πάρει κάτι παλιόπαιδα, κ' ἐπαίζαν κα-
ρότσες!

Πάλι ἐρχόντουσαν οἱ δικοὶ μας, ὁ Κονταίκης
τῆς Σελήνης, ὁ Στρατηγόπουλος καί οἱ ἄλλοι.
Ἦρθε καί ὁ Δημοσθενάκης. Καί ἦρθε αὐτὸς φορ-
τωμένος περιοδικὰ καί χειρόγραφα.

—Βάλτα σὲ μιὰ μεριά, κ' ἐπειτα τὰ βλεῖς.
Πᾶρε κ' αὐτὸν τὸ μεγάλο φακό...

Ὁ Ρώτας πάλι, μόλις παρουσιάσθηκε, μᾶς εἶπε:

—Έλάτε, ἐλάτε νά δῆτε καί τὸ νέο θέα-
τρό μου. Έκεῖ ἔχω καί τὴν κατοικία μου.

—Ναί, τί λέτε, πᾶμε; εἶπε ὁ Ζαβράκος καί
ξεδιπλώσε τὸ κορμί του καί σηκώθηκε ἀπ' τὸ
δράχο ποῦ καθόταν.

Τὸ ἴδιο ἔκανε καί ὁ ἄλλος γίγαντας Ζαβρά-
κος τῆς Σελήνης, χωρὶς ὅμως νά ξεδιπλώσει τὸ
κορμί του. Καί κοίταξε τώρα, ἀπὸ κάτω τὸν
ὁμοῖό του.

—Ναί, ναί, νά πᾶμε, εἶχε πεῖ κ' αὐτός.

Ὁ Πάλας ὁ ἀστρονόμος μέ τὸν Πάλα τὸν
ἀστρονόμο τῆς Σελήνης, καί φάνηκαν νά θέ-
λουν, καί νά ζητοῦν γιά ν' ἀκολουθήσουν τὸ
Ρῶτα. Καί καθὼς εἶπαν ἐπειτα, στό Ρῶτα, θέ-
λανε τίς περικεφαλαίες τους νάχουν μαζί τους
ποῦ θὰ πήγαιναν νά δοῦν τὸ θέατρο τοῦ Ρῶτα,
σά νά βρισκόταν αὐτὸ στὴν πεθαμένη πολιτεία...

—Έσεῖς θὰ ἔρθετε; ρώτησε ἐμένα καί τὸ
Δημοσθενάκη ὁ Ρῶτας.

—Ναί, ναί, εἶπαμε καί οἱ δυὸ. Καί πρόσ-
θεσα ἐγώ:

—Έχω δεῖ στό δικό μας πλανήτη, στὴ Γῆ,

τὸ θέατρο τοῦ ἀλλοινοῦ Ρῶτα, καί θέλω νά δῶ
καί τὸ δικό σας...

—Κ' ἐγὼ θὰ σᾶς κάνω μιὰ ἐρώτηση καί στοὺς
δυὸ σας: Ποιὸς εἶνε ὁ πιὸ ἀληθινὸς Δημοσθένης;

—Καί οἱ δυὸ, ἔκανε ὁ Ζαβράκος χαμογελών-
τας καί προχώρησε γρήγορα.

—Γιὰ, γιὰ, γιὰ νά ρωτήσω κ' ἐγὼ ἐσένα,
φωναχτὰ εἶπε ὁ Περδίκης στό Ζαβράκο, τρέχον-
τας πίσω του. Ποιὸς εἶνε ὁ πιὸ κερδισμένος, ἐκεῖ-
νος ποῦ τὰ ξέρει ὅλα, ἢ καίνος ποῦ δέν ξέρει
τίποτα;

—Καί οἱ δυὸ, τοῦ ἀπάντησε ὁ Ζαβράκος χω-
ρὶς νά στραφεῖ.

Εἶχαμε γίνει πιά θέαμα, θέατρο. Κόσμος νά
μᾶς ἀκολουθεῖ παντοῦ ὅπου πηγαίναμε, ὅπου
στεκόμαστε. Ἑορτὲς μεγάλες νά γίνονται γιά
μᾶς, διαλέξεις. Δέν προφταίναμε νά τρέχουμε δῶ
κεῖ, ὅπου μᾶς προσκαλοῦσαν. Ἀλλ' ἡ περιέργεια
τοῦ κόσμου δέν ἐδούνε...

Καί στό διάστημα αὐτό, χίλια δυὸ, τί λέω;...
ἀπειρα, ἐτσι πρέπει νά πῶ, μαθαίναμε, ἐμάθαι-
ναν κ' αὐτοί.

Καί εἶταν στεριά αὐτά, νόμος φυσικός. Έτσι
εἶταν φτιαγμένα!

Νομίζε κανεὶς ὅμως, πῶς ἡ ἔρημη μεριά τῆς
Σελήνης, ἡ νεκρωμένη, αὐτὴ, ποῦ φαίνεται νά
κυττάζει τὴ Γῆ, αὐτὴ, ποῦ ἀπὸ αἰῶνες πολλοὺς,
πρὶν παρουσιασθεῖ ὁ ἄνθρωπος στὴ Γῆ, εἶχε δεῖ
πρὶν ἄνθρωπο νά κινῆται καί νά σκέπτεται, παι-
ζόν καί κάποιο μεγάλο παιχνίδι σὲ ὅλα αὐτά.
"Ὅτι ἴσως αὐτὴ παίρνει σὰν καθρέφτης παράδο-
ξος, φτιαγμένος ἀπ' τὴ φύση τέτοιος, παίρνει
καί ὅ,τι γίνεται στὴ ζωὴ τῆς Γῆς, παίρνει καί
τῶν κατοίκων τίς μορφές, ἐξωτερικὲς καί ἐσωτε-
ρικὲς, καί τίς μεταδιδάξει. Ἡ τίς ρίχνει ἀπὸ αἰῶ-
νες στὴ ζωντανὴ μεριά τῆς Σελήνης;

Μά μὴ συμβαίνει τᾶλλο; Μὴ ἡ νεκρὴ αὐτὴ
μεριά, γεμάτη ἀπ' ἄλλες δυνάμεις τώρα, ὕστερα
ἀπ' τὸ θάνατό της, παίρνει ἀπ' τὴ ζωντανὴ με-
ριά τῆς Σελήνης, τὸ ὅ,τι γίνεται κεῖ, καί τὸ ρί-
χνει στὴ Γῆ;

Καί δὲ σταματᾷ μόνο σ' αὐτὸ ἀλλὰ προχω-
ρεῖ, προχωρεῖ ἀκόμα πολὺ.

Καί τὰ παθήματα τὰ ἴδια ὅμοια κ' αὐτά,
ὅλα ὅμοια, σὲ ὅ,τι τοὺς συνέβαινε, θάνατοι καί
ἀκόμα καί οἱ θάνατοι τῶν ζώων. Ἡ πείνα, ποῦ
περάσαμε, ἡ δυστυχία, ἡ κακομοιριά, τὰ λόγια,
ὅ,τι σὲ μᾶς στὴ Γῆ, κ' ἐδῶ... Δέν λείπει τίποτα.

Μά καὶ ὡς ἐδῶ μόνο; Ὁχι. Καί τὰ παθήματα
τῶν κρατῶν, οἱ τυραννίδες, οἱ καταστροφές, κ' αὐτά.

Καί ποῦ καθόμουν μιὰ μέρα, ἔξω ἀπ' τὴν
κατοικία μας, μόνος, οἱ ἄλλοι εἶχαν φύγει, νά
κ' ὁ Δημοσθενάκης μοῦ παρουσιάζεται ἐγαλόν-
τας ἀπὸ ἕνα αὐτοκίνητο.

Κρατούσε ἕνα μάτσο χαρτιά...

—Νά, μοῦ εἶπε, δίνοντας μου τὰ χαρτιά, νά,
γιὰ κοίτατα κ' αὐτά. "Α, νά, πάρε... καί τὸ με-
γάλο αὐτὸν φακό... εἶνε καλύτερος ἀπ' τὸν ἄλ-
λον... Γιὰ κοίτατα, ποῦ λές, αὐτὰ τὰ χαρτιά...
Αὐτὰ μπορεῖ νά μὴν τάχεις γράφει ἐσύ...

Με τὸ φακὸ τὰ κοίταξα...

— “Ὀχι, τοῦ εἶπα, ἔχω κάνει ὅμως κάποια ἀρχή...

— Τότε, φίλε μου, ἀδελφέ μου, ἐαυτέ μου, σοῦ τ’ ἀφίνω νὰ τὰ διαβάσεις. Καὶ ἂν σοῦ δολεῖ, ἀντίγραφέ τα γιὰ νὰ μὴν κάνεις κόπο... Ἐγὼ τὸ σκέφθηκα, σκέφτηκα πὼς μὲ τὸ ταξίδι καὶ τὰλλα,μποροῦσες νὰ μὴν τὰχεις γράψει... Πᾶω πῶρα, πᾶω νὰ κάνω ἓνα γύρο καὶ θὰ σοῦ ἐρθῶ...

Καὶ ὁ Δημοσθενάκης ἐφυγε.
Ἐκάθησα πιὸ πέρα γιὰ νὰ τὰ διαβάσω...

Καὶ εἶταν ὥρατος καιρός. Φύλλο δὲν ἐκινεῖτο. Σιωπή, ἡσυχία παντοῦ. Καὶ τὸ κελάρδισμα τῶν πουλιῶν, ποὺ μόνο ἀκουγόταν, εἶταν σὰν κέντημα, σὰ νὰ τὸ κεντοῦσαν πάνω στὴν ἀπλωμένη γαλήνη...

Ἀφῆσα τὸ διάβασμα τῶν χειρογράφων. Ἀκούμπησα τὸ φακὸ σὲ μιὰ πέτρα, καὶ ἀρχισα νὰ σκέπτομαι...

Ὅπως καὶ τὰ ἔτοιμα κεῖνα ποὺ μοῦχε δώσει, ἔτσι κι’ αὐτὰ σὰ νάταν δικά μου, ἐγαλμένα ἀπ’ τίς σημειώσεις μου.

Εἶμουν ἐγὼ καὶ στὴ Σελήνη μὲ μικρὸ σῆμα μόνο. Καὶ ὅ,τι πάθαινα στὴ γῆ, πάθαινε κι’ αὐτὸς στὴ Σελήνη. Σωστὸ καθρέφτισμα ἐξωτερικὸ καὶ ἐσωτερικὸ. Ἐγὼ ὅμως εἶμουν τὸ καθρέφτισμα ἐκείνου, ἢ αὐτὸς δικό μου;

Πάλι σκέφτηκα πὼς πρέπει νὰ τοῦ κάνω κάτι ἐρωτήσεις γιὰ κάτι ἄλλα, γιὰ νὰ δῶ ἂν φτάνουν καὶ ὡς ἐκεῖ...

Ἀπ’ αὐτὰ μέδγαλε καλάρδισμα πολλῶν πουλιῶν. ποὺ σὲ μεγάλα δέντρα εἶχαν καθίσει καὶ καλαΐδουσαν μελωδικά. Θαυμάσια πουλιά! Οἱ φωνές τους δυνατὲς ἐδγαίναν ἀπ’ τὰ μικροσκοπικά τους σώματα, σὰ νάταν ἀπ’ τὰ δικά μας τῆς Γῆς, τ’ ἀηδονία.

Ἀπ’ αὐτὴν τὴν ἀπόλαυση μέδγαλε ὁ ἐρχομὸς τοῦ Δημοσθενάκη.

— “Ε, καλὰ, ἔ;... Ὅλα ὅμοια;

— Ναι, ναί. Σὰν νὰ τὰχα γράφει ἐγὼ...

— Τῶρα. Τώρα, θέλεις καὶ θέλω, κάτι μυστικά ἐρωτήματα; Ἀγνωστα στοὺς ἄλλους, ἀλλὰ πολὺ γνωστὰ σὲ μᾶς... Καὶ ἔβρεις τί λέω; Νὰ πᾶμε σ’ ἓναν κῆπο. Δὲν εἶνε μακριὰ. Ἐκεῖ εἶμουν τώρα. Ἐγὼ βρεῖ δυὸ θέσεις σπάνιες. Ἐνα δέντρο γιὰ μένα, ἢ καλύτερα, ἓνα κλαδί ἐξοχο, ποὺ ἄμα καθίσω σ’ αὐτό, καὶ σὺ κάπου κεῖ κοντὰ, σὲ μιὰ ἀποθήκη τοῦ φύλακα, θὰ εἶμαστε ἀντικρῦ, πρόσωπο μὲ πρόσωπο. Καὶ θὰ μιλάμε ἔτσι, θαυμάσια. Ἐμπρός πάμε. Κι’ αὐτὲς τίς ὥρες εἶνε ἔρημος ὁ κῆπος...

Σηκώθηκα καὶ τὸν ἀκολούθησα. Καὶ δὲν εἶταν μακριὰ αὐτὸς ὁ κῆπος.

Ἐγὼ ἐκάθισα στὴν ἀποθήκη τοῦ φύλακα, ποὺ εἶταν σκεπασμένη μὲ μεπτόν, κι’ αὐτὸς ἀνέβηκε καὶ κάθισε πάνω σ’ ἓνα κλαδί χοντρὸ δέντρου, ποὺ εἶταν ἐκεῖ κοντὰ. Κἔτσι εἶμασταν ἀντικρῦ ὁ ἓνας στὸν ἄλλον...

— Τώρα μποροῦμε νὰ μιλήσουμε ὥρατα καὶ καλὰ, εἶπε. Δοιπόν γιὰ λέγε μου, κ’ ἐγὼ θ’ ἀπαντῶ.

— Ναι, ναί. Καὶ νά, ἀρχίζω: Γιὰ πέρς μου,

λοιπόν, ἔχεις ἐμπνήσει ποτέ σου, καὶ τ’ ὄνειρο ἀντὶ νὰ σῶσαι μὲ τὸ ἔμπνημα, νὰ ἐξακολουθεῖ;

— “Ὁ, ναί, μάλιστα! Θάταν ἐξημέρωμα ποὺ ἔμπνησα. Μὰ τὸνειρο, ἢ καλύτερα, ἢ παράσταση τῶν ὁνείρων ἐξακολουθοῦσα. Καὶ τὰδα, εἶδα σώματα ἀντρικά μὲ μαῦρα πανταλόνια, ἀλλὰ τὰ πρόσωπά τους εἶχαν σχεδὸν διαλυθεῖ καὶ διαλύονταν μέσα σ’ ἓνα φῶς περίεργο. Καὶ μίκραιναν, μίκραιναν μέσα σὲ μιὰ ἀκτίνα, ποὺ ἐδγαίνε ἀπ’ τὸ κεφάλι μου. Καὶ σὰ νάταν ἢ νάχαν τραβήχθαι στὸ τέλος τῆς ἀκτίνας, ἀκτίνας πλατιάς μὲ πορτοκαλὶ χρώμα τώρα. Καὶ ἡ ἀκτίνα αὐτὴ τραβήχθηκε ξαφνικά, καὶ χάθηκε μέσα στὸ κεφάλι μου σύροντας καὶ τὰνθρωπάκια ποὺ εἶχαν γίνε, τὴ στιγμὴ ἐκείνη, ὅχι σὰν κάτι ζωντανά, ἀλλὰ σὰν ἀνθρωπάκια ἀπὸ χαρτί, κακοφτιαγμένα, σὰ φτιαγμένα, κομμένα ἀπὸ παιδικὸ χέρι...

Τώρα μίλησα κ’ ἐγὼ:

— Ἔτσι, ὁμοιάτα! Γιὰ νὰ γίνουν ὅμως χάρτινα ἀνθρωπάκια, κακοφτιαγμένα ἀπὸ παιδικὸ χέρι, δὲ σοῦ φαίνεται, πὼς ἡ Φύση, γιὰ νὰ σὲ κάνει ἔτσι νὰ τὸ δεῖς, πὼς ἐρχεται πολὺ κοντὰ σοῦ καὶ σοῦ δεῖχνει φανερά τὸ Σαρκασμό της γιὰ ὅλα, γιὰ ὅλη τὴ Δημιουργία;

Ἐπάφημε γιὰ λίγο. Κ’ ἐπειτα ρώτησα γῶ:

— “Ἐχεις πάθει κρίσεις, νὰ πέφτεις κάτω καὶ ν’ ἀργεῖς...

— Ὁ, ἔκανε κεῖνος; κρίσεις καὶ μεγάλες! Καὶ ὅταν συνεχρῶνουν δὲ γνῶρίζα τοὺς δικούς μου, καὶ νόμιζα... Ἄς τ’ ἀφήσουμε αὐτό, τί λές;

— Ναι, ναί! Μ’ ἐνοχλεῖ πολὺ καὶ μένα!

— Μᾶς ἐνοχλεῖ, ἀφοῦ εἶμαστε δυὸ κ’ ἓνας!

— Πολὺ σωστὸ καί... Εἶνε τρομερὸ! Τώρα, γιὰ νὰ πᾶμε ἄλλοῦ: Βγῆκες ποτὲ ἀπ’ τὸν ἐαυτό σου;

— Ναι, ναί... Τρεῖς φορές ἔχω δοεῖ!... Ἐγὼ δοεῖ δηλαδὴ ἀπ’ τὸ σῶμα μου!...

Σὲ στιγμὲς κακὲς καὶ τίς δυὸ.

Ἡ πρώτη εἶταν, ὅταν σὲ μεγάλη στενοχώρια, ποὺ μ’ εἶχε σφίξει ἀγρία, γιὰτὶ δὲν εὗρισκα διέξοδο. Καὶ εἶμουν μέσα σὲ τράμ, ὁρθὸς, στὸν ἐξώστη. Καὶ πᾶνω σ’ αὐτὴ τὴ στενοχώρια, νὰ καὶ παρουσιάζεται κ’ ἡ ἀρρώστια μου ποὺ μ’ ἔδερνε κάποτε. Νὰ χάνω ποῦ πᾶω, ποῦ βρίσκομαι, νὰ χάνω καὶ τὸν ἐαυτό μου ἀκόμα.

Πηδῶ τότε, ἀπ’ τὸ τράμ, καθὼς αὐτὸ ἐτρεχε μὲ ταχύτητα μεγάλη. Ἀκούω φωνὲς σὰν ἀπὸ ἄλλον κόσμο ὅμως. Βρίσκομαι ὁρθὸς. Καὶ τρέχω. Μὰ ἐγὼ ἐτρεχα; Εἶδα κάποιος νὰ τρέχει μὲ τὸ καπέλο στὰ χέρια, κάποιος ἕνος...

Στιγμιαῖο εἶταν. Μὰ τί θὰ πεῖ στιγμιαῖο;

Τὸ δεύτερο εἶτανε ὅταν χτυπημένος καὶ ἀδυνατισμένος ἀπὸ ἀρρώστια καὶ φτώχεια, ἐπειδὴ ταραζόμενον ὑπερβολικά στὴ δύση τοῦ ἡλίου, καὶ μὴ ἔχοντας μέρος νὰ κρυφτῶ, καθὼς γινόταν αὐτό, ἐφευγα ἀπ’ τὸ σπῆτι, ποὺ εἶταν μικρὸ καὶ σὲ κεντρικὸ μέρος, καὶ γύριζα σὲ μέρη ἔρημα καὶ μέσα σὲ δέντρα. Περίμενα νὰ κρυφτεῖ ὁ ἥλιος, ν’ ἀνάβουν τὰ φῶτα μάλιστα, καὶ τότε ἡσυχασμένος θὰ γύριζα στὸ σπῆτι μου. Καὶ πὼς φοβόμουν αὐτὴν τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος χάνεται! Σὰ νὰ μοῦ παίρνει μαζί του ὁ ἥλιος ποὺ ἐφευγε, καὶ τὴ δύναμή μου καὶ τὸ πνεῦμα μου.

Πρέπει ὅμως, νὰ πῶ, πὼς ἂν εἶταν θύελλα

τρομερή, σεισμοί, βροχή σάν κατακλεισμός, ή, κάτι κακό νά γίνεται, ἐγώ τότε εἶμουν ἡττος, εἶχα γαλήνη.

Ένα ἀπόγευμα ἐκεῖ στίς ἐρημιές τοῦ Φαλήρου, πού γύριζα, καί εἶταν χειμῶνας, ταραχτήκα ξαφνικά πολὺ ἀπ' αὐτό πού προσπαθοῦσα ν' ἀποφύγω. Καί ξαφνικά νόμισα, πὼς ὁ νοῦς μου θάφηνε, κ' ἐγὼ τότε θάξαζοντα μιὰ φωνή, ἔτρεξα, ἔτρεξα ζητώντας καταφύγιο.

Καί τότε εἶδα πάλι, τὸν ἑαυτό μου, ἢ τὸ σῶμα μου νὰ τρέχει...

Ἡ ταραχὴ σταμάτησε μ' αὐτό. Καί εἶχε ἔρθει πάλι, ἐκεῖνο πούχε ξεπεταχτεῖ ἔξω, στὴ θέση του.

Τώρα φθάσαμε στὸ τρίτο καὶ καλύτερο. Κουρασμένοι ἀπ' τὸ γράψιμο, θέλησα ἅμα τελειῶσα αὐτό, πού πολυμοῦσα, ν' ἀρχίσω ἕνα ἄλλο. Κάποιο νέο περιοδικὸ μού τόχε παραγγείλει καί τὸδελε καὶ γρήγορα...

Πάλευα νὰ ἐρῶ ὑπόθεση. Καί ἐρῆκα κάποια καὶ προσπάθησα νὰ τὴ δάλω σὲ τάξη, νὰ τὴν ξετυλίξω...

Ἀλλὰ ξαφνικά αἰσθάνομαι τὴ σκέψη μου νάνε σάν πλῆμα σὲ κλωστή τεντωμένη, καί μὲ μιὰς σὰ νάσβυσε, νὰ χάθηκε αὐτό, μὲ μιὰ μεγάλη ταραχὴ καὶ γρήγορα σάν ἀστραπή, εἶδα τὸν ἑαυτό μου, εἶδα τὸ σῶμα μου, ὅπως θάβλεπα ἕνα ξένο. Κάτι μέδενε ὅμως, μ' αὐτὸ τὸ σῶμα. Ἀπ' τὴν κεφαλὴ, φηλά, στὴν κορυφὴ, καθὼς βρισκόμουν σχεδὸν φηλά, ἐλεύθερος ἀπὸ σῶμα, εἶμουν δεμένος μὲ κάτι σάν μαυροκόκκινο θαμπὸ ἀτμὸ σὲ σχῆμα σελήνης...

Κ' ἐβγαίνα ἀπ' τὸ κεφάλι, ἀπ' τὴν κορυφὴ, πού εἶχε κεῖ σχηματισθεῖ, καί κάποιοι χόντρος. Κ' ἐγὼ, πού εἶμουν ἔξω, τὸδλεπα. Μὰ ἐγὼ δὲν εἶχα σῶμα, εἶμουν μέσ' στὸ φῶς τῆς ἡμέρας σάν ἕνας ὀξὸς φωτεινός, σάν ἕνας μικροσκοπικὸς ἥλιος. Καί νὰ δλέπω ψυχρά τὸ σῶμα πού κατοικοῦσα...

Κ' αὐτὸ εἶτανε γρήγορο, γρήγορο, στιγμιαῖο. Καί πάλι βρέθηκα μέσ' τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινο, σάν ἡθοποιὸς πού ξαναφορεῖ τὰ ρούχα τοῦ προσώπου πού παίζει, πλούσιου, ἢ πτωχοῦ, εὐτυχισμένου ἢ δυστυχισμένου...

Κ' ἄλλη μιὰ μέρα ἤσυχη, γαλήνια, πάλι πήγαμε στὸν κῆπο κείνο, γιὰ νὰ μιλήσουμε χωρὶς νὰχοῦμε φόβο, πὼς θὰ μᾶς ἐνοχλήσει κανεὶς. Μόνον ὁ Στρατηγόπουλος τὸἔβρε.

Εἴπαμε πολλὰ γνωστά καὶ στοὺς δύο μας, καί γελάσαμε καὶ θυμηθῆκαμε ἔπειτα, καί τὰ παθήματά μας...

Ἐκεῖνος ὅμως, εἶχε τὴν ιδέα, ἢ εἶχε σχηματίσει τὴν ιδέα, πὼς οἱ Σελήναῖοι εἶχαν περισσότερη καλὸσύνη ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τῆς Γῆς. Καί ὅτι ἡ Φύση στὴ Γῆ, τὸδωσε μὲ τὸ σταγονόμετρο αὐτὸ τὸ δῶρο...

Μοῦ διηγήθηκε καί γιὰ κείνον πού πήγε ἀπ' ἄλλον πλανήτη.

Νὰ δεῖς τί σκέφτηκε ἅμα ἤρθε. "Οταν εἶδες ἀνθρώπους νὰ βαδίζουν στὴ γραμμὴ, κρατώντας μύτερά σίδερα, ὅπως τάπε, ἐτρόμαξε καί φοβήθηκε μήπως τὸν φάμε!

— Ἀχ, εἶπε, τί ἔπαθα! Ἔπεσα σὲ πλανήτη.

πού εἶνε σχεδόν, στὴν πρώτη κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου! Δὲ θὰ γλυτώσω!

Πάνω στὴ διήγηση γιὰ τὸν ἄνθρωπο τοῦ ἀγνώστου πλανήτη, ἀκούστηκε κρωγμός καὶ βουή αὐτοκίνητου πού σταμάτησε κάπου κεῖ κοντά μας, κ' ἔξω δηλαδὴ ἀπ' τὰ κάγκελα τοῦ κῆπου.

— Μήπως μᾶς ἀνακάλυφον ὅτι ἐρχόμαστε ἐδῶ; μὲ εἶπε ὁ Δημοσθενάκης.

Δὲν τοῦ ἀπάντησα.

— Βρε ἀδελφέ, νὰ μὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλήσει; ἤσυχά! ἔκανε ἐκεῖνος. Καί γύρισε τὸ κεφάλι του πρὸς τὸ μέρος πού βρισκόταν ἡ πόρτα τοῦ κῆπου.

Τὸ ἴδιο ἔκανα κ' ἐγὼ.

Καί δὲ θάβουνα νὰ δῶ, πίσω ἀπ' τὰ κλαδιά τῶν δέντρων, δύο ἀνθρώπους νὰ ἔρχονται. Σελήναῖοι καί οἱ δύο, κ' ὁ ἕνας μὲ στολή.

Ὁ πρῶτος, πού δάδιζε, πολίτης αὐτός, ἔλεγε:

— Νά, πενήντα δύο δῆματα, ἀπ' τὴν πόρτα, πού μπήκαμε, ἀριστερά... Ἐδῶ θάνε... Ἀ, ἂ! Νάτος ὁ ἕνας! Ἐδῶ θάνε καί ὁ ἄλλος... Νάτος κ' αὐτός!... Μὰ λείπει ὁ Μάρτης ἀπ' τὴ Σαρακοστή;

Τὸν πρῶτο τὸν ἐγνώρισα, εἶταν ὁ Σελήναῖος Πῶτας, ὁ δευτερός ἀστυνόμος.

— Γεῖά σας, εἶπε ὁ Πῶτας πλησιάζοντας.

— Χαίρετε, εἶπε ὁ ἀστυνόμος.

Καί ὁ Πῶτας:

— Δὲ θὰ σᾶς ἐνοχλούσαμε, ἂν δὲ συνέβαινε κάτι... Πρῶτα κοιτάξαμε γιὰ κανέναν ἄλλον ἀπ' τοὺς δικούς σας, ἀλλ' ὅλοι ἔχουν πάει ἐκδρομὴ, ἐκτός ἀπ' τοὺς Στρατηγόπουλους, ἀλλὰ κ' αὐτοὶ ἔχουν χαθεῖ... Πού λέτε... ἄλλα καλύτερα νὰ σᾶς τὸ πεῖ ὁ κύριος ἀστυνόμος...

— Ἐρεστε τί συμβαίνει; εἶπε ὁ ἀστυνόμος. Ὁ σύντροφός σας, κείνος ὁ τρομερός γίγαντας, ἀφοῦ πήγε σὲ μιὰ ταβέρνα καὶ κάθισε ἀπ' ἔξω καὶ ἤπιε δυο θαρελάκια κρασί πήγε ἔπειτα, καὶ κάθισε στὸν κεντρικότερο δρόμο, στὴν ὁδὸν Σταδίου, στὸ περὶδρόμιο, κ' ἔξω ἀπ' τὸ ἐκδοτικό κατάστημα τῆς «Ἑστίας»... Κ' ἔτσι σταμάτησε τὴν κάθε κίνηση, γιὰτὶ μαζεῦτηκε καὶ κόσμος ἀπειροσ... Γι' αὐτὸ ἤρψαμε, γιὰ νὰ ἐρῶτε νὰ τὸν πάρτετε...

Πάλι μίλησε ὁ Πῶτας:

— Ὁ κύριος ἀστυνόμος δὲ σᾶς εἶπε καί τί ἔκανε ὁ φίλος σας. Ἐκεῖ κοντά, στὴν ταβέρνα, γίνεται κάποια οἰκοδομὴ κ' ἔχουν κάνει κ' ἕνα σπιτάκι γιὰ τὸ φύλακα. Ὁ σύντροφός σας πήγε τρικλιζώντας, ἀφοῦ εἶχε πιεῖ, καὶ βάλθηκε νὰ ἀναπαυθεῖ στὸ χαμηλὸ σπιτάκι τοῦ φύλακα, καὶ τὸ εὐόλειαξε. Εὐτυχῶς ὁ φύλακας, πού εἶταν μέσα, πρόφτασε καὶ πετάχτηκε ἔξω. Βλέπετε, ἡ σοφία ἅμα πιεῖ κρασί, κοιμάται, καὶ ὁ σοφὸς δίχως τὴ σοφία του, γίνεται ἀσοφός, σάν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους...

— Τώρα κοιτόν, θέλετε νὰ πᾶμε νὰ τὸν πάρουμε; Μάλιστα...

Εἶπα καὶ σηκώθηκα, ἐνῶ ὁ Δημοσθενάκης ἐτοιμάστηκε νὰ καταβῇ ἀπ' τὸ δέντρο...

— ἔχουμε φέρει, εἶπε ὁ ἀστυνόμος, κ' ἕνα μεγάλο αὐτοκίνητο, πού οἱ τεχνίτες μας φτιάξανε γιὰ σᾶς...

“Ο Δημοσθενάκης κατέβηκε απ’ τὸ δέντρο...

— Νὰ πᾶμε τότε, εἶπε.

“Αλλὰ νά, κρωγμοὶ ἄλλου αὐτοκινήτου ἀκούστηκαν, καὶ ὅλοι μας μείναμε, περιμένοντας ποιοὶ θὰ παρουσιασθoύν. Καὶ σὲ λίγο φάνηκε ὁ Στρατηγόπουλος τῆς Γῆς, μὲ τὸν ἄλλο τὸ Στρατηγόπουλο τῆς Σελήνης, νὰ ἔρχονται.

— Μὴν πᾶτε, μὴν κάνετε τὸν κόπο. τὸν πήραμε ἑμεῖς !... φώναξαν πρὶν μᾶς πλησιάσουν...

“Ὅλοι φύγανε σὲ λίγο, καὶ μᾶς ἄφησαν μόνοι νὰ ἐξακολουθήσουμε τὴν ὁμιλία μας.

— Αὐτὸς ὁ γίγαντας τῆς Γῆς, ἔχει μαζὶ του πολλὰ χαρτονομίσματα τῆς Γῆς !...

— Ναί, μὰ ἔχει χρήματα πολλὰ αὐτός...

— Ναί, μὰ ξέρεις τί γίνεται ;... Τὰ χαρτονομίσματα τῆς Γῆς, τ’ ἀγοράζουν πρὸ ἀκριβὰ απ’ τὰ δικά μας ἄλλοι, γιατί τὰ ξαναπουλοῦν γιὰ ἀναμνηστικά ἀφοῦ τὰ κάνουν τρία καὶ τέσσερα κομμάτια. Κέτσι κερδίζουν καὶ κερδίζουν !...

— Δηλαδή σὰ μαύρη ἀγορά...

— Ναί... δίκαια ὅμως...

— Δὲ λέω ὅχι.

— “Αν εἶχες πάρει καὶ σὺ κεῖνα τὰ καθυστερούμενα απ’ τὴν Δημαρχία ‘Αθηνῶν τῆς Γῆς, κεῖνα ποὺ σοῦ τὰ διέγραφαν, γιατί ἡ Δημαρχία τῶν ‘Αθηνῶν τῆς Γῆς δὲν εἶχε τότε λεφτά... Πόσα εἴταν ; Πεντακόσες σαράντα χιλιάδες, ἔ ; Τόσα εἶν’ καὶ τὰ δικά μου...

— Ἐσὺ τὰ πήρες...

— “Ὅχι, ἀλλὰ τώρα, ὅταν θέλω καὶ ὅποτεν θέλω τὰ παίρνω.

— Τί καλὰ !...

— “Α, ἂ, θλίπεις ; Δὲ σοῦ εἶπα, ὅτι ἐδῶ δὲν ἔχουμε τὸ ἀνάστημά σας, ἀλλ’ ἔχουμε καλοσύνη περισσότερη ; Σ’ αὐτὸ διαφέρουμε !...

— Τί νὰ κάνω !... Καὶ ἤθελα λεφτά γιὰ νὰ παίρνω ὅ,τι ἐπιθυμῶ...

— Νὰ κάνουμε ἐκεῖνο, ποὺ σκέφτηκες, καὶ δὲν τόλμησες νὰ τὸ πρῆς... Νὰ ζητήσουμε απ’ τὴν Δημαρχία τῶν ‘Αθηνῶν τῆς Σελήνης, νὰ σοῦ δώσει τὰ καθυστερούμενα... καὶ νὰ χρεώσει τὴν Δημαρχία τῶν ‘Αθηνῶν τῆς Γῆς...

— Μὰ θὰ τὰ δώσουν ;

— Ναί, ναί !... Θὰ γελάσουν, ἀλλὰ θὰ τὰ δώσουν !...

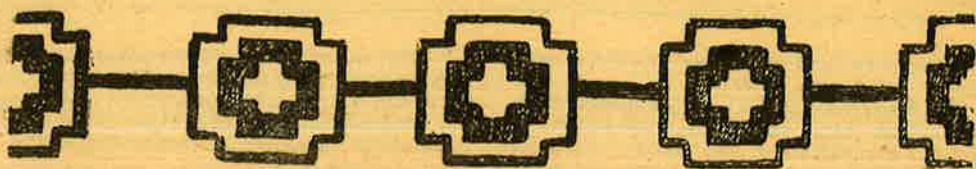
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

NURULLAH BERK

ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Ἀφορμὴν λαβὼν ἐκ προσφάτου βιβλίου περὶ τοῦ προσφυγικοῦ ζητήματος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ⁽¹⁾ φέρω εἰς τὴν δημοσιότητα ἀνεκδότους τινὰς πηγὰς σχετικὰς μετ' τὸ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ μετ' αὐτήν.

Διὰ τοῦ προαναφερθέντος βιβλίου δὲν ἐξηγτλήθη τὸ θέμα τοῦτο, διότι ὁ συγγραφεὺς παρὰ τὴν συστηματικὴν του ἐργασίαν δὲν ἤδυνήθη νὰ συμβουλευθῇ τὰς σχετικὰς ἀνεκδότους ἀρχεῖακας πηγὰς, ἐξ ὧν βρίθουσι τὰ σχετικὰ ἰδρύματα. Οὕτω εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν καθὼς καὶ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ ἀνακτοβουλίου τοῦ Ὁθωνος, ἅτινα εἶναι κατατεθειμένα εἰς τὸ κατάστημα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ὑπάρχουσιν ὑπερπεντήκοντα φάκελλοι σχετικοὶ πρὸς τοὺς πρόσφυγας τῆς ἐπανάστασεως καὶ τοὺς συνοικισμοὺς, οἵτινες ἰδρῦθησαν ἢ ἐπεχειρήθη ἢ ἱδρυσίς των ἀπὸ τοῦ Καποδιστρίου μέχρι τοῦ τέλους τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος καὶ ἐφεξῆς. Γίνεται βεβαίως εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο μνεῖα τῶν παλαιῶν τόμων τῆς ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀναφέρονται τὰ Βασιλικά Διατάγματα, δι' ὧν ἰδρῦθησαν συνοικισμοὶ τινες, περιορίζεται ὁμοῦς ἡ ἔρευνα, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ὁθωνος, μόνον εἰς τοὺς Χίους, τοὺς Ψαριανοὺς, τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς Κρητας, ἐνῶ τὸ συνοικιστικὸν ρεῦμα τῶν προσφύγων κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο μέγιστον, καθὼς φαίνεται ἐκ τοῦ πληθους τῶν προσφυγικῶν συνοικισμῶν, οἵτινες ἰδρῦθησαν χόριν τῶν προσφευγόντων Ἑλλήνων.

Οὕτω ἀπαντᾷ Διατάγματα, δι' ὧν ἰδρύνονται οἱ ἐξῆς συνοικισμοὶ ἐκ πληθυσμῶν προερχομένων ἐξ ὧν τῶν σημείων τῆς Ἑλλάδος.

1) Διατάγμα τοῦ Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ 13 Μαρτίου 1831, δι' οὗ ψηφίζεται ὅπως «οἱ προσφυγόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα Κρήτες θέλουν διαμερισθῇ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, ὅπου

ἤθελε κριθῇ εὐλογον ν' ἀποκατασταθῶσι». Διὰ τοῦ αὐτοῦ Διατάγματος παρέχεται εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν ἀναλόγως τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ προστάτου τῆς (γεωργός, στρατιωτικὸς) ὀρισμένους ἀριθμὸς στρεμμάτων ἑθνικῆς γῆς ὡς καὶ ὀρισμένον κατὰ στρέμμα χρηματικὸν ποσὸν (8 φοίνικες κατὰ στρέμμα) διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὁποίου «προσκαλεῖται ἐκαστος τῶν πολιτῶν νὰ συνεισφέρῃ ἐπὶ τούτῳ ἀνά τεσσαράκοντα λεπτά, μένει δὲ εἰς τὴν καλὴν προαίρεσιν ἐκαστοῦ νὰ προσφέρῃ καὶ πλεῖστον κατὰ τὴν θέσιν καὶ κατάστασιν του» ⁽¹⁾.

2) Συνοικισμὸς Κρητῶν εἰς τὸν Δῆμον Μεθώνης (Δήμος Μινώης), Β. Διάταγμα 18 8/βρίου 1834 κλπ. ⁽²⁾.

3) Συνοικισμὸς Κρητῶν εἰς Σπάρτην, Β. Δ. 13 8/βρίου 1834.

4) Συνοικισμὸς Κρητῶν εἰς Ἀδάμαντα Μήλου, Β. Δ. 29 Ἰανουαρίου 1887 ⁽³⁾.

5) Συνοικισμὸς εἰς Λάλα. (Ἐπὶ τῆς θέσεως Λάλα νὰ συνοικισθῇ πόλις ἐκ προσ-

(1) Ἀ. Ὑ 15 σελ. 298 κέξ. Βακαλοπούλου, Πρόσφυγες σελ. 136 κέξ. Τὰ μέτρα ταῦτα ὑπὲρ τῶν Κρητῶν ἦσαν καὶ ἀναγκαῖα καὶ ἐπείγοντα δοθέντος τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν προσφύγων καὶ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως αὐτῶν. Οἱ δημογέροντες καὶ ὁ ὑποφύλαρχος Μονεμβασίας γράφουσι πρὸς τὴν Ὑπερτάτην Διοίκησιν τὴν 14 Ἀπριλίου 1821: «...αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἦλθον δύο φορεῖς τὰ καράβια καὶ ἐξεμπαρκάρισαν ἐδῶ ὑπὲρ τὰς δέκα χιλιάδας ψυχὰς Κρητῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι γυμνοὶ καὶ τετραχιλιμεῖοι καὶ δὲν ἠξεύρομεν πὺς θέλουν οἰκονομηθῇ...» (Γ. Α. Α. Ἐκτελεστικόν, 14.4.1821).

Τὸ δὲ Βουλευτικὸν διὰ τοῦ ἀντιπροέδρου του Ἐπισκόπου Βρεσθῆνης Θεοδορεῖτου ἀπεύθυνε πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν τὸ κατωτέρω ἐνδεικτικὸν τῆς καταστάσεως τῶν προσφύγων Κρητῶν ἔγγραφο: «Περίοδος Β', ἀριθ. 840, Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος, τὸ Βουλευτικὸν Σῶμα πρὸς τὸν Σεβαστὸν Ἐκτελεστικόν. Ἡ ἀξιοδόκητος κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται ἀσχετὰ Κρητικὰ φασίλια, φέρουν εἰς οἶκτον καθ' ἓνα ὅπου τὰς βλέπει νὰ ἀποδυνήσκουν καθ' ἐκάστην ἀπὸ τὴν στέρεσιν καὶ τοῦ ἐπιστολίου ἄρτου. Καὶ ὁ λαὸς, ὅστις δὲν γνωρίζει τὰ μέσα, γονίζει κατὰ τῆς Διοικήσεως, ὅτι με ἀδιάφορον ὄμμα βλέπει αὐτοὺς, δι' ὃ τὸ Βουλευτικὸν με ὅλην τὴν ἐνδειαν ἐστοχάσθη νὰ γίνῃ μικρὰ βοήθεια, κἂν εἰς τοὺς πλείους ἀκόρους ἐξ αὐτῶν ὕδεν καὶ ἐδωρίσεν νὰ γίνῃ κατάλογος τῶν πάντη ἀκόρων, καὶ εὐδόκησαν κατὰ τὴν ἐσώκλειστον σημείωσιν ἐδῶ εἰς Ἄρτος ψυχὰ 373, εἶναι καὶ ἄλλα ἀκόμη μερικὰ αὐτοῦ εἰς Μύλους, ὅθεν τὸ Βουλευτικὸν γνωμοδοτεῖ, ἂν εἶναι τρόπος νὰ τοὺς γίνῃ κάποια βοήθεια καὶ νὰ διορισθῇ ὁ φρονιστὴς νὰ τοὺς δίδῃ τὸ ταῖν ἐκάστης ἡμέρας. Τῇ 14 Μαΐου 1821, Ἐν Ἀργεῖ, Ὁ Ἀντιπρόεδρος (Τ. Σ.) Βρεσθῆνης Θεωδωρεῖτος, Ὁ Λογ. Γραμματεὺς, Ἰω. Σκαυδαλίδης».

(2) Προβ. καὶ Βακαλοπούλου, σελ. 172 κέξ.

(3) Προβ. καὶ τὰ ὑπ' ἐμοῦ γραφέντα ἐν «Κρητικῆς Σελίδος», τόμ. Α', (1936), σ. 212-214.

* Ἡ μελέτη αὐτῆ ἐγράφη τὰς παραμονὰς τοῦ τελευταίου πολέμου, καὶ ἐκποικετο τότε νὰ ἐκτυπωθῇ. Ἀλλ' ἡ ἐπιστάτευσις τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ ἀναχώρησις του ἐξ Ἀθηνῶν ἐματαιώσαν τότε τὴν δημοσίευσιν ἐν τούτοις τὸ θέμα δὲν ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐπίκαιρον.

(1) Ἀ. π. Βακαλοπούλου Πρόσφυγες καὶ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἱστορικὴ μελέτη, ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1939.

ματα.
Ο Γραμματεὺς Ἰωάννης Κωλέττης Ἐν Ναυ-
πλίῳ τῇ 30 ἑβρῶν 1834. Περὶ τῆς ἐν τῇ Ἐλ-
λάδι ἀποκαταστάσεως τῶν Σαμίων».

ναίως...». Πράγματι δὲ ἐγένετο νέος συνοικισμός ἐν Ναυπάκτῳ.

19) Συνοικισμός τῶν Βαλτινῶν. Β. Δ. 25 Αὐγούστου 1835.

20) Συνοικισμός 'Αλβανοβλάχων. Β. Δ. 13 'Απριλίου 1855.

21) Συνοικισμός τῶν κατοίκων Τρικκάλων εἰς Καρτέρι Ξυλοκάστρου. Β. Δ. 5046.

22) Συνοικισμός Μακεδόνων «Νέα Πέλλα». Β. Δ. 20 Μαρτίου 1835 (1).

23) Συνοικισμός τῶν Σαρακατζάνων σκηνητῶν ποιμένων καὶ διαφόρων βιομηχανῶν τῆς αὐτῆς φυλῆς.

24) Συνοικισμός Γραικῶν Κων/πόλεως καὶ τῶν πέριξ εἰς Ταυρικὴν. Ὁ Πρεσβευτὴς ἐν Κων/πόλει Ξένος γράφει πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον 'Εξωτερικῶν τὴν 16 Δεκεμβρίου 1860, ὅτι ἐκυκλοφόρησε Ρωσικὴ προκήρυξις, ἥτις καλεῖ χιλιάς γραικιάς οικογενεῖας νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς Ταυρίδα. Οὗτος δὲν συμφωνεῖ καὶ προτείνει νὰ ἐγκατασταθοῦν αἱ οἰκογενεῖαι αὐταὶ ἐν 'Ελλάδι.

25) Συνοικισμός 'Ελλήνων ἐκ Ρωσίας. Ἡ ἐν Πετροπόλει 'Ελληνικὴ Πρεσβεία δι' ἐγγράφου τῆς ἀπὸ 16/28 Ὀκτωβρίου 1873 πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν ἀνέφερεν ὅτι «πολλοὶ 'Ελληνες ἐκ τῶν ἐξ 'Ηπείρου εἰς Ρωσίαν ἀποικισάντων 'Ελλήνων ἀπολαύοντες ἄχρι τοῦδε τῶν προνομίων τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', καταργηθεῖσάντων ἤδη, ζητοῦν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα καὶ νὰ ἀσχηματίσουν συνοικισμόν». Οἱ 'Ελληνες οὗτοι, κατὰ τὴν αὐτὴν πηγὴν, ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐν τῇ μεσημβρινῇ πλευρᾷ τῆς Ν. Ρωσίας ἀπὸ τοῦ 1801. Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν κατῶκου καὶ Γερμανοὶ τινες καὶ Βούλγαροι. Ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνησις ἐδέχθη εὐμενῶς τὴν αἴτησιν τῶν 199 ἑλληνορωσικῶν οἰκογενειῶν, διὰ Β. Δ. δὲ ἀπὸ 16 Ἰουνίου 1875 προκληθέντος ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν 'Εσωτερικῶν Χ. Τρικούπη ἐξηρέθησαν τῆς διανομῆς αἱ κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν χωρίων Ψάρι, Καπελέτου καὶ Μάζη τοῦ δήμου Βουπρασίων τῆς ἐπαρχίας Ἡλείας κείμεναι ἐθνικαὶ γαῖαι, ὧν ἡ ἑκτασίς ἀνέρχεται ἐν ὅλῳ εἰς στρέμματα 20.466.045, ὅπως χρησιμεύσωσι «διὰ τοὺς μέλλοντας νὰ μεταναστεύσωσι ἐκ τοῦ χωρίου Χατζηλίκου τῆς Ὁδησσοῦ 'Ελληνες καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν τῆς ἀλλοδαπῆς», (Γ. Α. Κ. ἀρχεῖον συνοικισμῶν, ἐγγράφον Χαρ. Τρικούπη πρὸς Ὑπουργεῖον 'Εξωτερικῶν ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1875). Ὁ συνοικισμός οὗτος δὲν φαίνεται νὰ ἐπραγματοποιήθη τελικῶς.

26) Συνοικισμός προσφύγων ἐκ τοῦ Λιβανίου Ὀρους. Ὁ ἐν Βηρυττῷ Πρόξενος τῆς 'Ελλάδος Ἰ. Α. Μεταξᾶς δι' ἐγγράφου τοῦ ἀπὸ 27 Νοεμβρίου 1873 διεβίβασε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν ἀναφορὰν

τοῦ "Ελληνοῦ Κ. Ν. Κωνσταντῆ διαμείναντος ἐπὶ 30/ετίαν εἰς Λιβάνιον Ὀρος καὶ ἀσχολουμένου μὲ τὴν μεταξοκαλλιέργειαν, καὶ δηλοῦντος ὅτι πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου, ὅπου διέμενε, χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι, ἐπεθύμουν νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐν 'Ελλάδι (1873) (Γ. Α. Κ. ἀρχεῖον συνοικισμῶν). Ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἔσχε συνέχειαν περαιτέρω.

27) Συνοικισμός Ἱταλοαλβανῶν ἢ «Νέα Χειμάρρα» ἐν θέσει Ταβέρνα τοῦ δήμου Βουπρασίων. Οἱ πρόσφυγες οὗτοι ἦσαν ἀλβανικῆς καταγωγῆς, ὀρθόδοξοι δὲ τὸ θρησκευμα. Οἱ πρόγονοί των κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18 αἰ. ἐγκατέλειψαν τὰς ἐστίας τῶν Πικερνῶν καὶ Λέσκοβον τῆς Β. Ἡπείρου καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν διὰ λόγους θρησκευτικῶν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἱταλίαν ἐν τῇ περιοχῇ Badessa Abruzzi. ἔνθα παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καταφύγιον καὶ γαῖας ὁ βασιλεὺς τότε τοῦ πρώην βασιλείου τῆς Νεαπόλεως Κάρολος ὁ Γ' (1). Εἰς τοὺς Ἱταλοαλβανοὺς τούτους, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς φέρεται Dimitri tis de Martino, παρέσχε διαβατήρια ὅ ἐν Ἀγκῶνι πρόξενος τῆς 'Ελλάδος. Ὁ συνοικισμός ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει νόμου, δι' οὗ ἐχορηγοῦντο εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν τριάκοντα στρέμματα γῆς, παράπηγμα καὶ 200 δραχμαί. Οἱ ἀποικοὶ ἀνεχώρησαν κατ' ἀρχὴν ἐξ Ἀγκῶνος δι' ἑλληνικοῦ πλοίου ναυλοθθέντος ὑπὸ τοῦ "Ελληνοῦ Προξένου, 98 ἄτομα ἐν συνόλῳ κατὰ πρώτον, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1877 ἔτους καὶ ἐγκατεστάθησαν δυνάμει τοῦ ρηθέντος νόμου εἰς τὴν θέσιν Ταβέρνα τῆς Ἡλείας, ὅπου ἀπετέλεσαν συνοικισμόν ὀνομασθέντα «Νέα Χειμάρρα». Διὰ Β. Δ. ἀπὸ 24 Ἰουλίου 1879 ἐνεκρίθη, ἵνα τὸ ἐν τῇ περιφερείᾳ Ταβέρνα συσταθὲν χωρίον ὑπὸ τῶν ἐκεῖ ἐγκαταστάντων ἑλληνοαλβανῶν ὀνομάζεται «Νέα Πικέρνη». Διὰ Β. Δ. ἀπὸ 24 Σεπτεμβρίου 1880 ἐνεκρίθη ἡ δαπάνη δραχμῶν πεντακισχιλίων πρὸς ἀνέγερσιν ἱεροῦ ναοῦ ἐν τῷ ἐν Νέᾳ Πικερνῇ τοῦ δήμου Βουπρασίων συνοικισμῷ. Τὸ τέλος τῶν προσφύγων τούτων ὑπῆρξεν οἰκτρὸν, διότι ἅπαντες ἀπέθανον ἐκ πυρετῶν, ὁ δὲ συνοικισμός διελύθη.

28) Συνοικισμός Θρακβοιλάρων καὶ Σέρβων ἐπιτροπῇ ὑπὸ πρόεδρον τὸν Χατζῆ Χρήστον Μαυροβουνιώτην πρῶτον καὶ εἰτα τὸν ταγματάρχην τῆς Φάλαγγος Εὐ. Πετρίδην εἶχε ἀναλάβει μεσοῦντος τοῦ παρελθόντος αἵματος τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ συνοικισμοῦ τούτου, ὃν ἔμελλον νὰ ἀποτελέσωσιν ὁμοεθνεῖς ἐκ Σερβίας καὶ Βουλγαρίας (2).

(1) Βλ. Ἀρκαβαντινῶν, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου σελ. 261. Πρβλ. καὶ Ἀ. Παπαζώστα, Ἀγῶνες καὶ θυσίαι βορειοηπειρωτῶν στὸ Εἰκοσιένα, (Ἀθ. 1945), σελ. 8.

(2) Βλ. Ἐκλογὴν ἐγγράφων ἐκ τοῦ γραμματοφυλακίου τοῦ Στ. Κοιμάνου ὅδε ἐν ΔΙΕΕ τόμ. Ι (Ν.Σ.) τευχ. β' σελ. 131 κέ.).

(1) Πρβλ. καὶ Βακαλόπουλον, σελ. 170 κέ.

Ὡς εἶναι φανερόν, τινές τῶν συνοικισμῶν τούτων δὲν ἐγένοντο ὑπὸ προσφύγων καθὼς ἐννοοῦμεν τοὺτους ἐν κυριολεξίᾳ. Ἐν τούτοις τὸ συνοικιστικὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον τόσον ἠύξησεν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος καὶ συνεχίσθη καὶ ἐπὶ Γεωργίου Α', ἔχει ἀσφαλῶς κατὰ τὸ πλεῖστον τὰς ρίζας του εἰς τὴν κίνησιν τῶν προσφυγικῶν πληθυσμῶν, ἥτις ἐδημιουργήθη κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ 21. Ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶδομεν, τινὰ τῶν διαταγμάτων, περὶ ὧν ἐγένετο λόγος, δὲν ἐξετελέσθησαν.

* *

Τὸ προσφυγικὸν ρεῦμα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως βαίνει ἀπὸ Βορρᾶ καὶ Ἀνατολῶν πρὸς Νότον καὶ Δυσμὰς ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐπιθετικὴν κατεύθυνσιν τῶν Τούρκων.

Καταφύγια προσφύγων ὑπῆρξαν κυρίως αἱ νῆσοι τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου καὶ Κυκλάδες τινές, ὡς σαφῶς δεικνύουσι τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀθῆναις εὐρίσκονται τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πολλοὶ πρόσφυγες ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἐξ ἄλλων τόπων, οἵτινες μετὰ τῶν ἐν πενίᾳ καὶ καταστροφῇ διατελούντων ἐντοπίων ἀπετέλουν σημαντικὸν ἀριθμὸν χρῆζοντα ἀμέσου ἀντιλήψεως καὶ προστασίας ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ξένων φιλανθρώπων (1).

Ὡς εἶναι εὐνόητον μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ Μάϊον τοῦ 1827 ἐδημιουργήθη κῶμα προσφύγων ἐξ Ἀθηνῶν, καθὼς ἄλλως τε προεβλέπετο ἐν τῇ συνθήκῃ τῇ συναφθείσῃ μετὰ τοῦ Ρεσίτ Κιουταχί καὶ τῆς γενναίας φρουρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως (2). Οἱ πρόσφυγες οὗτοι κατέφυ-

γὼν κυρίως εἰς τὰς νήσους τοῦ Σαρωνικοῦ. Ἐκ τῶν νήσων κατὰ σειρὰν φιλοξενίας προσφύγων προέχουσιν θέσιν κατέχει ἡ Σαλαμίς ἀκμάζουσα οἰκονομικῶς ἕνεκα τοῦ ἀσφαλοῦς λιμένος καὶ τῆς πόλεως τοῦ Ἀμπελακίου, ἐν ᾗ πολλάκις διέμειναν σπουδαῖα πρόσωπα τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως καὶ ἐπίσημοι ξένοι. Ὁ κόμης Peccio (1), ὁ διακεκριμένος οὗτος Ἰταλὸς φιλέλλη, τοῦ ὁποῖου τὰ ἀπομνημονεύματα φωτίζουν ἀφθόνως πολλὰ καὶ σημαντικὰ γεγονότα τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως, τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν αὐτόπτης, διηγεῖται, ὅτι φθάσας εἰς Σαλαμίνα κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1825 εἶδεν ἐντὸς τοῦ λιμένος ἱστιοφόρα (caïques) πλήρη ἐξ ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν προερχομένων ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ἐγκατέλειψαν τὴν χώραν τῶν διὰ τὸν φόβον τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀνεμείνοντο νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Σάλωνα. Ὁλόκληρος ἡ παραλία ὡσαύτως ἦτο πλήρης προσφύγων ἐξ Ἀθηνῶν ἐκπατρισθέντων ἐκ τοῦ φόβου τῶν Τούρκων τῆς Εὐβοίας (2).

Εἰς τὴν νήσον ταύτην τῆς Σαλαμίνας λόγῳ τῆς συσσωρεύσεως πολλῶν προσφύγων ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα διίσταντο, ἐδημιουργήθησαν ἀντιμαχόμεναι παρατάξεις καὶ κόμματα, αἵτινες ἐφθασαν πολλάκις μέχρι ταραχῶν. Ἡ Σαλαμίς ἄλλως τε ἦτο τὸ προχειρότερον καταφύγιον τῶν Ἀθηναίων εἰς ὅλας τὰς συμφορὰς τοῦ ἄσπετος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

(Ἀκολουθεῖ)

ΕΜΜ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ

Περὶ καὶ Χρ. Βυζαντίου, Ἱστορία τῶν κατὰ Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν ἐκστρατειῶν καὶ μαχῶν . . . , ὧν συμμετέσχεν ὁ τακτικὸς στρατὸς κλπ. (ἐν Ἀθῆναις 1901) σ. 260 κθ. Περὶ καὶ L. Ross, Erinnerungen und Mittheilungen aus Griechenland (Athen 1832) σ. 288.

(1) Compté Peccio, Une visite aux Grecs dans le printemps 1825 κλπ. (Paris 1826).

(2) Peccio, ἔ. ἀ. σ. 372.

(1) Ὅρα κατωτέρω τὸ ἔγγραφον ὑπ' ἀρ. 11 (Κ44,17).

(2) Δ. Σοφομελῆ, Ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας κλπ. (ἐν Αἰγίνῃ 1834), σελ. 267

JEAN-JACQUES GAUTIER
ΒΡΑΒΕΙΟ ΓΚΟΝΚΟΥΡ 1946

Ο ΚΥΡΙΟΣ ΛΕΜΠΙΓΚ *

ΔΙΗΓΗΜΑ

Μιά μέρα καθώς έβρεχε και ή 'Ιουλιέττα δέν ήξερε πού νά πάει, τής ειπε: «Θέλετε νάρθετε γά καθήσετε στό σπίτι μου;» 'Εκείνη ειπε: «'Ετσι θά περάσει ή ώρα». 'Όταν έφτασαν μπρός στό κατώφλι του, ό κ. Λεμπίγκ αναστέναξε από ανακούφιση γιατί δέ συνάντησαν τό θυρωρό. Μπήκαν μέσα.

'Η 'Ιουλιέττα κοίταξε τήν κάμαρα, πήγε ως τό παράθυρο και τ' άνοιξε από ένστιχτο ύστερα γύρισε, είδε τόν Προσπέρ Λεμπίγκ και φιθύρισε: «'Ω! συγγώμη...» 'Εκείνος χαμογελούσε. 'Η νέα έρριξε μιá φευγαλέα ματιά στή λεκάνη με τό θρώμικο νερό, φάνηκε σά νά μήν τήν είδε και ξαναγύρισε. Μα ό κ. Λεμπίγκ άρπαξε τή λεκάνη, τήν άδειασε και ύστερα σκούπισε με μιáς όλης τίς δουλες άπ' τή λίγδα με τό μαντήλι του. 'Υστερα πήγε κοντά στή νέα. 'Εκείνη είχε καθίσει. Τής άδειξε τό μέρος άπ' όπου μπορούσαν ν' άκούσουν τό ράδιο. 'Η νέα χαμογέλασε. Αύτός ό άνθρωπος πού δέν είχε γνωρίσει παιδικά χρόνια, έκανε τώρα σάν παιδί. 'Εδγαλε τά παιχνίδια του, και στό τέλος, τή φωτογραφία τής μητέρας του. Αύτ ή πού ποζάρει εκεί, μπροστά σέ ζωγραφιστούς θράχους, ήταν νέα.

— Τή λένε 'Ελσιζα...

— Σας μοιάζει...

'Απάντησε πώς έμοιαζε πιότερο στόν Καζιμίρ και νά πού παρουσιάστηκε ή ευκαιρία νά μιλήσει γιά δαύτον. Καί γιά τά «θάρη» του.

'Απότομα, ή 'Ιουλιέττα ειπε άποφασιστικά:

— Κύριε Λεμπίγκ, από τότε πού γνωρίζομαστε, σας έδωλα σέ έξοδα. Σας ζητώ συγγώμη, δέν τάξερα όλ' αυτά. Δέν ήθελα νά σας κάνω τή ζωή σας πίο δύσκολη... Μου έπιτρέπετε νά σας δώσω ό,τι σας χρωστώ; Ναί, ναί, συνέχισε βλέποντας πώς αύτός δέ διαμαρτυρόταν. 'Εξ άλλου, μου χρειάζονται τόσο λίγα: όταν μιá γυναίκα ζει μονάχη...

'Η 'Ιουλιέττα ξαναπήγε—ξαναπήγαινε συχνά. Τής άρεσε αύτού. Μπορούσε νά πληττει με τήν ήσυχία της. Μα και ό Προσπέρ δέν παραπονιόταν κι αύτός. Μιά μέρα, ίσως από κατεργαριά, θέλησε μπροστά της νά μπαλώσει τό σακάκι του: του πήρε τό κοστούμι άπ' τά χέρια και

του στερέωσε όλα τά κουμπιά πού ήταν έτοιμα νά πέσουν. 'Εβρισκε, δίχως νά τ' όμολογει στόν έαυτό του, πιότερα θέλγητρα στήν παρουσία της: από τότε πού τά θέλγητρα αυτά τά χαιρόταν ό ίδιος.

Τέλος, μιάν άλλη μέρα, καθώς άκόνιζε τό ξουράφι του, κόπηκε, ή 'Ιουλιέττα έκανε έναν έπίδεσμο και τόν ρώτησε γιατί δέν ξουριζόταν με μηχανή όπως ή φιλενάδα της.

— Πώς; ειπε αναηρόντας ό κ. Λεμπίγκ πού ώστόσο τήν άκουγε όλο και λιγότερο σάν του μιλούσε γιά τή φιλενάδα της μπροστά του: τούτη τή φορά όμως, δέν μπορούσε νά κάνει τίποτα, είχε άκούσει.

'Η 'Ιουλιέττα σταμάτησε νά δένει τόν έπίδεσμο κι άφησε τίς δυό άκρες του νά πέσουν. 'Ο Προσπέρ άπόμεινε έτσι, με τό δάχτυλο στόν άέρα και τόν έπίδεσμο πού κρεμόταν.

— Αύτό κάποτε θά μαθεύοταν, ειπε απλά ή 'Ιουλιέττα και του γύρισε τήν πλάτη ύστερα κάθισε στήν καρέκλα, έδωλε τόνα πόδι της πάνω στ' άλλο, έπιασε τό πηγούνι της με τό χέρι της και κοίταξε με μοχθηρό ύφος τήν άκρη του παπουτσιού της.

'Ο Λεμπίγκ κούνησε τό φασκιωμένο του δάχτυλο, πλησίωσε κοντά της, έδγαλε τά γυαλιά του, τήν έχασε γιά μιá στιγμή άπ' τά μάτια του. έπειτα ξανάβαλε τά γυαλιά του:

— Μα πώς; Πώς; ψέλλισε.

'Εκείνη φαντάστηκε πώς τή ρωτούσε κι άποφάσιζε νά μιλήσει:

— 'Ε! λοιπόν, ναί! φώναξε με ξαφνική διαισθητα, μάλιστα, αύτό είναι! 'Είχα έναν έραστή και με παράτησε.

Είχε πάψει νά στέκεται άκίνητη, είχε τεντωθεί, τά μάτια της έλαμπαν από εύτυχία, γιατί μπορούσε επί τέλους νά τό φωνάξει:

— Μα δέν κατάλαβες; 'Η φιλενάδα μου ήταν άντρας.

Ξανάπε σέ διαφορετικό τόνο:

— 'Εγας άντρας,—κι άρχισε νά κλαίει.

Με μιáς ό κ. Λεμπίγκ συνήλθε. Προχώρησε με διαταχτικά βήματα, ό έπίδεσμός του εξακολουθούσε νά κρέμεται κι αναρωτιόταν τί έπρεπε νά κάνει. 'Η 'Ιουλιέττα σήκωσε τό κεφάλι της, τόν κοίταξε μιá στιγμή σιωπηλά, ύστερα ένιωσε

* Συνέχεια άπ' τό προηγούμενο και τέλος.

ἐλικοειδῆ δρόμο. Ἔφτασε ἰδρωμένος. Μπήκε στὴν αὐλὴ κ' ἐσπρωξε τὴν πόρτα. Ἐνὰ κερί ἔκαιγε κοντὰ στὸ μεγάλο κρεβάτι. Παρατήρησε ἐν' ἀκίνητο πρόσωπο στὸ μαξιλάρι. Ἀρχισε νὰ τρέμει. Ἡ γειτόνισα ποὺ ἀγρυπνοῦσε φώναξε μ' ἐκπληξήν:

— Ἀ! ἦρθες, γιόκα μου!

Ἡ φλόγα τοῦ κεριοῦ τρεμόσβυσε· οἱ σκιές ὅλες ἀρχισαν νὰ χορεύουν καὶ τὸ πρόσωπο τῆς νεκρῆς φάνηκε νὰ ζωντανεύει. Ὁ Προσπερ ξανάκλεισε τὴν πόρτα καὶ τίποτα δὲν κουνήθηκε πιά. Ξανάδρισε κάθε τι ποὺ γινώριζε τόσο καλά καὶ τὸ κόκκινο μαξιλάρι ποὺ ἡ σκιά του ἔπιανε τὴν θέση στὸν τοίχο.

— Κόπιασε, γιόκα μου, εἶπε ἡ γριά.

— Κι' ὁ Καζιμίρ;

— Πῆγε νὰ κοιμηθεῖ.

Τὴν ἄλλη μέρα ρώτησε τὸν παπὰ μήπως εἶχε μαῦρα γάντια νὰ τὸν δανείσει. Πρὸς τὸ βράδι ὁ ταχυδρόμος ἔφερε ἕνα γράμμα. Ἀναγνώρισε τὸ γράφημο τῆς δεσποινίδας Ἰουλιέττας ποὺ τὸν προσφώνουσε: «Ἀγαπητέ μου κύριε Λεμπίγκ...» Ἀρχισε νὰ σιγοτραγουδάει: «Πουπουπού...», μὰ στάθηκε δλέποντας τὸ κερί καὶ τὸ πένθος. Στεναχωρημένος δῆλξε στὴν αὐλὴ. Ὁταν ξαναμπήκε, ὁ Καζιμίρ στεκόταν ἀκίνητος μπροστὰ στὸ φέρετρο. Τάχα καταλάβαινε; Ὁ Προσπερ πλησίασε καὶ εἶδε τὸν ἀδερφό του νὰ κρατᾷ ἕνα μπουκαλάκι μὲ ἀλοιφή κ' ἕνα κουρέλι. Εἶχε γυαλίσει μιὰ ἀπ' τὶς λαβές τοῦ φερέτρου καὶ χαμογελοῦσε. Σὰν εἶδε τὸν Προσπερ, εἶπε: «Ὁμορφο, ὁμορφο...».

Γυρίζοντας ἀπ' τὸ νεκροταφεῖο, ὁ κ. Λεμπίγκ ἀνοιξε τὰ πάντα διάπλατα γιὰ νὰ φύγει ἡ μυρωδιά ποὺ ἀφήνουν πίσω τους οἱ νεκροὶ καὶ μηχανικὰ κοίταξε ἀπ' τὸ παράθυρο. Ἀπ' τὸ πιὸ κοντινὸ δέντρο, μὲ τὸ κεφάλι κάτω, κρεμόταν ἕνα κορμί ποὺ ἦταν τώρα ἀσάλευτο — ἡ ποὺ μόλις σάλευε: ταλαντευόταν ἀνάλαφρα γιατί ὁ ἀνεμος φυσούσε.

Ἦταν ἐκεῖ, πολὺ κοντά, ἀγγιζοντας τὸ παρθυρόφυλλο ποὺ τώρα τὸ ξανάκλεισε ὁ κ. Λεμπίγκ: ἀκόμα κ' ἕνας τυφλὸς θάβλεπε πῶς ἡ σκιά τοῦ κρεμασμένου τοῦ κρυθε τὸν ἤλιο.

— Καζιμίρ! φώναξε ὁ κ. Λεμπίγκ καὶ δῆλξε τρέχοντας.

Ὁ ἀδερφός του θέλησε φαίνεται ν' ἀνεβῇ στὸ δέντρο, γλύστρησε καὶ τὸ πόδι του πιάστηκε στὰ κλαδιά. Τότε τὸ κεφάλι του χτύπησε πάνω στὸν κορμὸ τοῦ δέντρου μιὰ φορὰ, δυὸ φορές... καὶ πῆθανε, κρεμασμένος ἀπ' τὸ πόδι ποῦχε πιαστῇ καὶ πάνω.

— Καζιμίρ! φώναξε ξανά ὁ κ. Λεμπίγκ.

Πῶς νὰ τὸν ξεκρεμάσει, νὰ τὸν βγάλει ἀπὸ καὶ; Ὁ Προσπερ ἔβριζε γύρω του ἕνα ἱκετευτικὸ βλέμμα. Εἶδε ἕνα μεγάλο κοντάρι χάρου· πιὸ μακριὰ ἕνα χειραμάξι, πῆγε καὶ τὸ πήρε· τὸφερε κοντὰ, ἀκριβῶς κάτω ἀπ' τὸ δέντρο. Τέλος, παίρνοντας τὸ κοντάρι τὸχως μ' ὅλη του τὴ δύναμη ἀνάμεσα ἀπ' τὸ πόδι καὶ τὸ παπούτσι τοῦ νεκροῦ κ' ἐσπρωξε ἀπὸ κάτω πρὸς τ' ἀπάνω. Τὸ κορμὶ φάνηκε ν' ἀνεβαίνει πρὸς τὸ δέντρο, ὕστερ' ἀποσπᾶστηκε. Ἔπεσε μέσα στὸ χειραμάξι ποῦ, ὡς ἐκ θαύματος, δὲν ἀναποδογύρισε. Τότε

ὁ Προσπερ ἄρπαξε τὸ χειραμάξι καὶ μὲ μικρὰ δῆματα ξαναγύρισε στὸ σπίτι.

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ὁ κόσμος χάθηκε μέσα σὲ μιὰ μεγάλη τοῦμπα. Ὁ Προσπερ εἶχε λιγοθυμήσει.

Τὸν περιποιήθηκαν ἐξῆς ἑβδομάδες.

Στὸ διάστημα τῆς ἀρρώστειας τοῦ ἑνα μονάχα πρόσωπο ἀπ' τὸν κόσμο τοῦλειψε: ἡ Ἰουλιέττα.

Ἀρχισε νὰ συλλογιέται: εἶναι μονάχη κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο. Κι' ὅλο αὐτὴ ἡ συλλογὴ τὸν τριβέλιζε. Δὲν ἔτρωγε ὅσο τὸν βασάνιζε· κι' ὅλο τὸν βασάνιζε· ἔτσι, δίχως νὰ τὸ βέλει, ἀδυνατιζε.

Μιά μέρα, γελώντας, ἡ Ἰουλιέττα τὸν ρώτησε:

— Γιὰ πέστε μου, κ. Λεμπίγκ, μήπως εἶστε ἐρωτευμένος;

Κατάλαβε πῶς ἡ εὐκαιρία θὰ τοῦ ἔφευγε. Καὶ τὴν ἔπιασε ἀπ' τὰ μαλλιά.

— Στεναχωριέμαι, δεσποινίς Ἰουλιέττα· ἂν θέλατε...

— Τί; ..

Ἦταν τρομερό.

— Ἐ! λοιπὸν! Δὲ σκέφτεστε νὰ παντρευτεῖτε;

Ἐκείνη τὸν κοίταξε ἑαφνικὰ κατὰμματα καὶ δὲν εἶπε τίποτα. Βασίλεψε σιωπῇ. Ἐκεῖνος ἐξακολούθησε μὲ μανία:

— Ἐγὼ θὰ παντρευόμουν αὐτὸς εὐχαρίστως μαζί σας, δεσποινίς Ἰουλιέττα, δὲν θὰ εἴσατε δυστυχισμένη..

Ἐκείνη ἐξακολούθησε νὰ τὸν κοιτάζει.

— Θάχαμε τοὺς δυὸ μισθοὺς μας. Θὰ μπορούσαμε ν' ἀγοράσουμε μερικά ἐπιπλα... Μοῦ ἀρέσετε...

Κοκκίνιζε κ' ἔφαχνε τι θὰ μπορούσε ἀκόμα νὰ τῆς ὑποσχεθεῖ:

— Θὰ πηγαίναμε στὸν κινηματογράφο...

Ἦστερ' ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα, ἡ Ἰουλιέττα ἀναστέναζε:

— Γιατὶ ὄχι;

Τὸ πρῶνὸ τῆς 1ης Αὐγούστου ἐξῆς πρόσωπα εἶχαν συγκεντρωθεῖ μπροστὰ στὸν ἀριθ. 78 τῆς ὁδοῦ Βοναπάρτη. Ὁ εὐσυνείλητος Μπαρζετόν, τρεῖς πληρωμένοι μάρτυρες, ὁ Λεμπίγκ ποῦχε πλυθεῖ καλά καὶ ἡ Ἰουλιέττα ποὺ παντρευόταν.

Ὁ γάμος αὐτὸς ἔμοιαζε παράξενα μὲ φτωχικὴ κηδεα ποὺ γίνεταί μὲ ὥρατο καιρὸ. Καθὼς ἔμπαιναν στὸ Δημαρχεῖο, ἡ Ἰουλιέττα τοῦ εἶπε αἰγανά: «Βάλ' τὰ γάντια σου», γιατί τὰ κρατοῦσε ὅπως τ' ἀγάλματα κρατοῦν στὸ χέρι ἕνα ρουλιὸ ἀπὸ χαρτί. Ξερόδῳζε, κοίταξε γύρω του καὶ διόρθωσε τὴ στάση του. Πέρασαν κι' ἀπ' τὴν ἐκκλησίαν γιατί ἔτσι συνήθιζε πάντα ἡ οἰκογένεια Λεμπίγκ. Ἡ Σιμόνη Ὠντυριέ, ποὺ εἶχε πάρει ἀδεια, πῆγε στὴν ἐκκλησίαν νὰ τοὺς σφίξει τὸ χέρι.

Ἦστερα καὶ οἱ τρεῖς τους, ὁ Μπαρζετόν, ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Λεμπίγκ πῆγαν νὰ φάνε σ' ἕνα ἀ κ ρ ι β ὸ ἐστιατόριο. Ὁ κ. Λεμπίγκ φλυαροῦσε, φλυαροῦσε σὰν παιδί ποὺ ἔχει πειεὶ πολὺ. Ὁ Μπαρζετόν τοὺς διάβασε λίγα κολα-

κευτικά λόγια κι όταν τὸ ἀντράχυνο, δλομόναχο, μέσα σ' αὐτὴ τῇ μεγάλῃ ἀδειανῇ κάμαρα, τὸν χειροκρότησε, ἦταν κάτι τὸ θλιβερό. Ἐνα γκαρσόνι ποὺ περίμενε σὲ μιὰ γωνιά σκέφτηκε πὼς εἶχαν τελειώσει κι ἀρχισε νὰ σηκώνει τὸ τραπέζι. Τότε, ἔφυγαν.

Εἶχε βραδυάσει. Ἀναγκάστηκαν νὰ πᾶνε στὸ σπíti τους, ν' ἀνεβοῦν τὴ σκάλα, νὰ μὴν εἶναι παρὰ οἱ δύο τους μπροστὰ σ' ἓνα κρεβάτι, μὲ δύο μαξιλάρια. Σὲ λίγο θάπρεπε νὰ γδυθοῦν.

Ὁ κ. Δεμπίγκ ἦταν δυστυχισμένος. Δὲν ἤξερε ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσει. Φοβόταν μήπως ἡ Ἰουλιέττα τὸν κοιτάξει. Ἐκεῖνη πηγαινοερχόταν ἡσυχά μέσα στὴν κάμαρα. Ὁ Προσπέρ ρίχνοντας πότε πότε κρυφὲς ματιές, τὴν εἶδε ποὺ ἔβγαζε τὸ φόρεμά της. Ἐπωφελήθηκε ἀπ' τὸ ὅτι ἡ γυναίκα του εἶχε γυρισμένη τὴ ράχη τῆς γιὰ νὰ βγάλει γρήγορα τὸ σάβρακό του καὶ νὰ πέσει στὸ κρεβάτι.

Ὅταν πλάγιασε κ' ἐκεῖνη, ἡ ἀγωνία τὸν κυρίεψε ξανά. Ἀπόμεινε πολλὴν ὥρα δίχως νὰ σκευεῖ. Ἡ Ἰουλιέττα καθόταν σχεδὸν καὶ οἱ ὦμοι της πρόσballαν ἀπ' τὸ σεντόνι. Ἀπλωσε τὸ μπράτσο της γιὰ νὰ σβύσει τὸ φῶς καὶ τὸ γυμνὸ αὐτὸ μπράτσο, τόσο κοντὰ στὸ πρόσωπό του, τὸν γιόμισε θαθεῖα συγκίνηση. Μέσα στὸ σκοτάδι, τὴν πλησίασε. Ἐκεῖνη δὲν τραδῆχτηκε.

Ἦτορ ἀπὸ λίγο, ἡ Ἰουλιέττα ξανακαθόταν στὸ κρεβάτι. Ἡ μπρετέλα της εἶχε γλυστρήσει καὶ τὴν ξανασήκωσε. Διατηροῦσε τὴν ἀνάμνηση ἀπὸ τοῦ ἰδρωμένου χέρια πάντα στὰ μπούτια της. Μηχανικά, ἀνάμεσα ἀπ' τὸ πονακμισό της, σκούπιζε τὸ δῆμα της ἀκριβῶς στὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κορμιοῦ της.

Τώρα πιά ὁ κ. Δεμπίγκ μιλοῦσε γιὰ τὰ γεροντοπαλλήκαρα μὲ μορφασμὸ γεμάτο οἶχτο.

Ἡ ζωὴ τους ἔμοιαζε μὲ τὴ Λουὰρ τὸ καλοκαίρι: πολὺ λίγο νερό καὶ πολλὴ ἄμμο. Στὸ γραφεῖο ὁ Λακωσάντ ξεχείλιζε ἀπὸ βρωμόλογα καὶ φλεγόταν ἀπ' τὴν ἐπιθυμία νὰ τὰ ἐμπιστευτεῖται στὴ νεαρὴ Σιμόνη· μὰ αὐτὴ φρόντιζε περισσότερο γιὰ τὸ δικό της τὸ γάμο παρὰ «γιὰ τίς νεανικὲς ὁρμὲς τοῦ γέρου ξεκουτιάρη», ὅπως χαραχτήριζε τὸν κ. Δεμπίγκ καὶ τοὺς ἑρωτῆς του.

Ἐκτός ἀπὸ κάτι μικροπράγματα ποὺ δὲν τοῦ ἄρεσαν — ὅπως ὅταν ἡ Ἰουλιέττα φοροῦσε πυτζάμα ἢ ὅταν σὰν ἔκανε ζέστη, δὲν φοροῦσε τίποτ' ἄλλο κάτω ἀπ' τὴ ρόμπα της παρὰ ἓνα σουτιὲν καὶ τὴν κυλότα της—ἦταν εὐτυχισμένος.

Στις 6 τοῦ Σεπτέμβρη, ξανάρχισε νὰ δρέχει καὶ τὸ Παρίσι πλημμύρισε μέσα σὲ μιὰ μέρα. Τὸ γραφεῖο ἦταν σχεδὸν οἰσιπυλό. Ὁ κ. Δεμπίγκ, καθισμένος μπροστὰ στὰ χαρτιά του, καθάριζε τ' αὐτιά του: συλλογιζόταν. Εἶχε ἀποχτήσει οἰκογένεια. Σκεφόταν πὼς ἴσως ἡ οἰκογένεια αὐτὴ θὰ πλῆθαινε. Τὸ μέλλον ἀρχίζει νὰ τὸν γοητεύει. Ἀκόμα καὶ σ' ἓναν κ. Δεμπίγκ, ἡ ἐπιδίωξη ἦταν ἀναγκαῖα.

Ὁ κ. καὶ ἡ κ. Δεμπίγκ προχώρησαν πρὶς τὴν ὁδὸ Δαντῶν. Μόλις ἔκαναν λίγα βήματα, ἡ Ἰουλιέττα σταμάτησε ἀπότομα. Ὁ ἄντρας της γύρισε μὲ ἀπορία, ἦταν ἑτοιμος νὰ πεῖ: «Τὶ τρέχει, Γεγιάτ;» Μὰ δὲν εἶπε τίποτα γιὰ τὴν εἶδ. Ἡ Ἰουλιέττα εἶχε ἀπομείνει σὰν καρφωμένη στὴ θέση της, μὲ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα. Δὲν πρόσεχε τίποτα πιά. Ὁ κόσμος τὴν ἐσπρωχνε, μὰ οὐτε νοιαζόταν γι' αὐτό. Ὁ κ. Δεμπίγκ, ἀποσβολωμένος, ἀκολούθησε τὴ διεύθυνση τοῦ βλέμματός της· στ' ἄλλο πεζοδρόμιο, οἱ ἄνθρωποι θάδιζαν διαστικοί. Τὰ μάτια τοῦ κ. Δεμπίγκ ξαναγύρισαν στὴ θέση ὅπου ἔπρεπε νὰ βρίσκεται ἡ Ἰουλιέττα, μὰ αὐτὴ εἶχε ἔξαφανιστεῖ. Τὴν εἶδε ἀκόμα, σὰν σὲ μιὰ ἀστραπή, ποὺ διέσχισε τὸ δρόμο σὰν τρελλή. Ἐθλέγετε πὼς ἔνα ρεῦμα ἀέρα τὴν ἀπορροφοῦσε, κάτω ἀπ' τὴ μύτη ἐνός λεωφορείου.

Ὅταν ἡ πράσινη μάζα πέρασε, κανεὶς δὲν ἦταν πιά στὸ ἀνέναντι πεζοδρόμιο. Κοντὰ σ' ἓνα φανοστάτη, ὁ κ. Δεμπίγκ στεκόταν ὀλομόναχος κάτω ἀπ' τὴ βροχή. Περίμενε πολλὴν ὥρα νὰ ξαναγυρίσει ἡ γυναίκα του, ὅστερα καθὼς δὲν τὴν ἔβλεπε νὰ γυρίζει, πέρασε κι αὐτὸς τὸ δρόμο, καὶ τράβηξε ὡς τὴ γωνιά τοῦ ἄλλου. Κοίταξε δεξιά, κοίταξε ἀριστερά. Στὴ βρεμένη ἀσφαλτοκαθρεφτίζονταν τὰ σπítiα.

Συλλογιζόταν πὼς μπορούσε νάχε γυρίσει στὸ σπíti. Στὸ σπíti ὅμως δὲν ἦταν κανεὶς. Ὅλα ἦταν ὅπως τάχε ἀφήσει τὸ πρωί: τὸ κρεβάτι ἔστρωτο, ἡ τουαλέττα γεμάτη πούδρα. Ὁ κ. Δεμπίγκ κάθισε.

Τ' ἀπόγεμα σηκώθηκε σὰν αὐτόματο καὶ τράβηξε γιὰ τὸ γραφεῖο. Ὅταν ἔφτασε δίχως τὴν Ἰουλιέττα, ἀρχισαν νὰ τὸν ρωτοῦν. Ἀποκρίθηκε: — Ἐφυγε.

Θέλησαν νὰ μάθουν λεπτομέρειες, μὰ κι αὐτὸς δὲν ἤξερε πρὶο πολλὰ.

Τὴν ἄλλη μέρα κάποιος τὸν συμβούλεψε νὰ βάλει μιὰν ἀγγελία στὴν ἑφημερίδα. Ἄλλοι τοῦ τὴν ἔγραφαν.

Στις 9 τοῦ Σεπτέμβρη, ἡμέρα Πέμπτη, ἡ ὁγδόη σελίδα τῆς ἑφημερίδας εἶχε μιὰν ἀγγελία παραπάνω.

«Ἰουλιέττα ξαναγύρνα. Σὲ συχώρεσα. Φιλιά. Προσπέρ.»

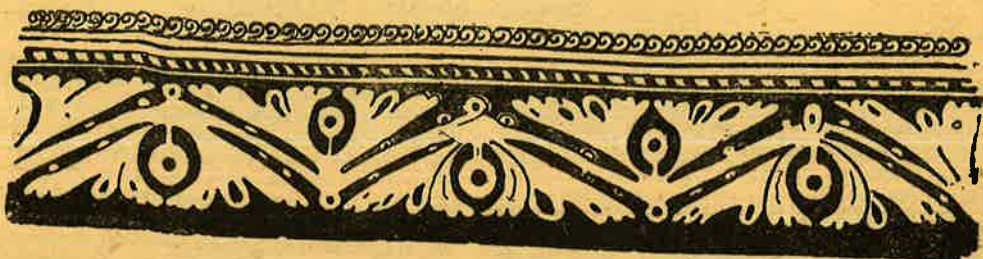
Πάνω ἀπ' τὴ στήλη ἦταν οἱ λέξεις: 15 φράγκα, ἡ τιμὴ ποὺ κοστίζει ἡ ἀπελπισία μιᾶς γραμμῆς σ' ὁποιοδήποτε καθημερινὸ φύλλο.

Ἐπειδὴ κανεὶς δὲ διάβαζε τὴν ἀγγελία, ὁ κ. Δεμπίγκ κλειδῶσε τὰ πράγματα τῆς Ἰουλιέττας στὸ μπαούλο του καὶ τὸσπρωξε σὲ μιὰ γωνιά. Στὴν κάμαρα δὲν ἦταν τώρα πιά παρὰ ὁ Προσπέρ Δεμπίγκ.

Ἐνα πρωινὸ ἡ κάμαρα ἀπόμεινε ἀδειανὴ καὶ τὸ παράθυρο ἀνοιχτό.

Ὁ κ. Δεμπίγκ εἶχε γκρεμιστεῖ στὴν ἀδύ. Δὲν τόχε κάνει ἐντελῶς ἐπίτηδες. Εἶχε πάρα πολὺ σκύψει καὶ τὸ κεφάλι του παράσυρε τὸ κορμί του.

Μεταφρ. ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΜΟΥ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΕΙΑΣ *

"Απειρες φορές παρακολούθησα με την ίδια αυτή άμπωτη και παλίρροια καλλιτέχνες λησμονημένοι, περιφρονημένοι, σχεδόν άγνωστοι προβάλλουν κι' ανεβαίνουν και πάλι στο πρώτο επίπεδο, ξαναδοξάζονται, ή πρωτοδοξάζονται, ή τό αντίθετο. Μορφές στεφανωμένες με δάφνες αγάπης και θαυμασμού βαραθρώνονται. Οι θέσεις στον πνευματικό κόσμο δεν έχουν καμιά σταθερότητα· δεν μπορούμε για να τις καθορίσουμε να βασισθούμε σε κανένα υπόλογο.

Ο Μπωντελαίρ καταδικάστηκε από τους πιο περίβλεπτους συγχρόνους του κι' όχι μόνο γιατί τὰ ποιήματά του θεωρήθηκαν υπέρμετρα τολμηρά κι' ανήθικα. Ο κ. Παπατσώνης ** σε μία μελέτη του μας υπενθυμίζει την έχθρότητα με την οποία έγινε δεχτός. «Όλοι οι παλιότεροι κριτικοί και ποιητές, όλες οι σημαίνουσες και κρατούσες προσωπικότητες άπορεί κανείς πόση άκατανοησία δείξαν και πόση επιπόλαιη αλλά και δριμύτατη πολεμική στήσανε έναντίον του μεγαλύτερου ποιητικού δαιμόνιου της εποχής τους. Ακόμα κι' ο Φλομπέρ, που θά περίμενε κανείς να τον καταλάβει άν όχι για άλλο λόγο, τουλάχιστον σαν όμοιοπαθή, που κι' αυτός σύρθηκε σε παρόμοια άτιμωτική δίκη με την «Κυρία Μποβαρύ» στάθηκε αδιάφορος και μάλλον έχθρικός. Ακόμα κι' ο Θεόφιλος Γκοτιέ παρ' όλο που ό Μπωντελαίρ τὰ «Λουλούδια του Κακού» σ' αυτόν τὰ πρόσφερε με την πιο ποιητική και αλά Γκοτιέ άφιέρωσή του «ό άψογος ποιητής, ό τελειωμένος μάγος των γαλλικών γραμμάτων, ό αγαπητός και σεβαστός Δάσκαλος και φίλος», δεν τὰ δέχθηκε μ' άγάπη τ' άσθενικά λουλούδια που του στάλθηκαν με ταπεινότητα θάλεγα ειλικρινή. Και σαν να μη έφθανε ή άδυσώπητη πολεμική των επίσημων εκπρόσωπων της ακαδημαϊκής κριτικής, προσετέθηκαν οι σκληρές επικρίσεις των ήθικολόγων, των καθολικών, των διαμαρτυρούμενων, και των κάθε λογής προκατειλημένων κι' άποξηραμένων ανθρώπων,

που αίσθάνονταν με τή δυνατή και θαρραλέα ποίηση του Καρόλου να προσβάλλονται οι πεποιθήσεις τους. Έδώ πρέπει να προσέξει ό άναγνώστης τούτο τό αξιοπερίεργο φαινόμενο που δείχνει πόσο δίβουλη και πολύβουλη είναι ή τύχη: ό Μπωντελαίρ που κατηγορήθηκε από τους σύγχρονους του σαν κάτι χειρότερο από άθεος, σαν βλάσφημος, σαν Ιερόσυλος με κριτήριο τή ρηκή ματιά και την έλλειψη κάθε πραγματικής και βαθύτερης διεύδυσης στους πραγματικούς μυστικούς κόσμους, άρκεσε να περάσουν δυό τρείς γενεές για να όμνηθει ούτε λίγο ούτε πολύ σαν θρησκευτικός ποιητής, σαν ποιητής που έζησε στη γοητεία αλλά και στην άγωνία της άμαρτίας, σαν ποιητής που πρώτος συνταύτισε την ποίησή του με την έξομολόγηση, στη μυστηριακή της σημασία, σαν ποιητής που βρίσκεται στη λατρεία του Σατανά, σαν στοιχείου αναπόσπαστου με τή Θεολογία... Οι μεγάλοι καθιερωμένοι κριτικοί, ό διαταχτικός κι' άνευθουσίαστος Σαιντ-Μπέρ, ό Μπρυντιέρ, ό Ρενάν, επιτόλαια κρίναν την ποιότητα ενός πρωτοφανή καλλιτέχνη...»

Ο Μαλλαρμέ άπορίχθηκε από μία άνθολογία. Οι συντάχτες της, άνάμεσα στους όποιους ήταν ό Κοπέ κι' ό Άν. Φράνς που τότε μεσουρανούσαν, άποφάνθηκαν: «Αδύνατο να συμπεριλάβομε αυτούς τους στίχους. Θά μας κοροϊδεύαν». Και πραγματικά καμιά έγκυρη φωνή δεν διαμαρτυρήθηκε γιατί είχε παραλειφθεί από την άνθολογία ό πρόδρομος και πατέρας της άγνης ποίησης.

Ο Άνατόλ Φράνς χαρακτήρισε τον Βερλαίν «ποιητή άνάξιο λόγου του όποιου οι στίχοι είναι από τους χειρότερους που μπορεί κανείς να διαβάσει».

Ο Ίδιος ό Άνατόλ Φράνς, ύστερα από μία περίοδο άχτινοβολίας, έσβυσε. Θεωρήθηκε ότι ό σκεπτικισμός του, ή έλλειψη κάθε πίστης του, ό ανάλαφρος τρόπος με τον όποιο άγγιζε έπιφανειακά και παιχνιδιάρικα και μόνον σκεπτικά όλα τὰ ζητήματα και τὰ προβλήματα χωρίς ποτέ να σταματήσει σε κανένα σημείο και να τό έμβαθύνει, ή άρνησή του να ύποστηρίζει και να ύπερασπι-

* Συνέχεια άπ' τό προηγούμενο.

** Τ. Παπατσώνης: Η σύγχρονη γαλλική ποίηση. Ο Μπωντελαίρ ποιητής θρησκευτικός—περ. Νέα Έστία 1947 τεύχος 487 σελ. 1255.

σει μιὰ ὁποιοδὴποτε γνώμη, ν' ἀγωνισθεῖ γιὰ ἓνα ὁποιοδὴποτε ἰδιωματικὸ, ν' ἀκολουθήσει μιὰ ὁρισμένη κατεύθυνση, ἢ προτίμησὴ τοῦ γιὰ τὰ ἐλικοειδῆ μονοπάτια ποὺ δὲν ὁδηγοῦν σὲ κανένα τέρμα καὶ προπάντων ὁ ἐγκεφαλίσμός του, ἢ ὑπερβολικὴ τοῦ διαύγεια ποὺ συγγενεῦει μὲ τὴ ρηχότητα — τότε μεσουρανοῦσε ὁ Φρόντ καὶ οἱ βυθίσεις στὸ ὑποσυνείδητο — τὸν καταδίκάζαν. «Δὲν εἶναι δυνατό τὸ λογοτέχνημα», εἶπε ἡ ἀμέσως μεταγενέστερή του γενιά, «νὰ εἶναι μόνο μιὰ φανταχτερὴ φρασεολογία χωρὶς οὐσιαστικὸ περιεχόμενο». Κ' ἔξαφνα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἔκλειψη ὁ Ἀν. Φράνς ἀναφαίνεται, φέγγει πάλι στὸ στερέωμα. Οἱ ἴδιες ἀκριβῶς ἰδιότητές του ποὺ εἶχαν ἀναγραφεῖ στὸ παθητικὸ του, στὰ ἐλαττώματά του, ἴσως γιὰ τὴ φανερῶθηκε ὅτι οἱ πλοτεῖς, οἱ ἀκαμπτες καταφάσεις καὶ ἀρνήσεις φέρνουν σὲ ἀκρότητες, σὲ φανατισμούς, σὲ στένεμα τοῦ πεδίου ὁρατότητας καὶ προκλήθηκε κόρος, ἀηδία, ἢ ἐπιθυμία ἀντίδρασης στὶς ἀπόλυτες πεποιθήσεις ποὺ ἀγνοοῦν τὴ σχετικότητα στὴν ὁποία ξαναανακαλύπτεται ἓνα μέγιστο ποσοστὸ ἀλήθειας, μεταφέρονται στὸ ἐνεργητικὸ του, ἀναγνωρίζονται γιὰ ἀρετές του. Τὸ ἀπαράμιλλα κρυστάλλινο καὶ σπινθηριστὸ ὕφος του, ἡ ἀνεση τῶν κινήσεών του, ἡ ἐξυπνάδα του, προκαλοῦν καὶ πάλι τὴν ἔγκριση καὶ τὸν θαυμασμό.

Ὁ Ζαλοῦ προβλέπει ὅτι ὅταν διαπιστωθεῖ πῶς ἡ «μοντέρνα ποίηση» δὲν ἔχει μπροστά της στάδιο ἀνάπτυξης, πολὺ γρήγορα ἐξάντλησε ὅλες τῆς τὶς δυνατότητες καὶ ἔφθασε στὸ ἀπροχώρητο, ὁ περιφρονήμενος κ' ὀλίγελα ἀπωθημένος Κοππὲ θὰ ἐχτιμηθεῖ καὶ πάλι. Διακρίνει κ' ὅλες τὶς πρώτες ἐνδείξεις τῆς ἀνόδου καὶ τῆς δικαίωσής του.

Κατέφυγα ἀναγκαστικὰ στὴν ξένη πνευματικὴ ζωὴ γιὰ νὰ συναντήσω τὶς ἔκτυπες προσωπικότητες μὲ τὴν κυματιστὴ ἀξία ποὺ σήμερα μὲ ἀπασχολοῦν. Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία εἶναι μιὰ λογοτεχνία νέα. Στὸ σύντομο χρονικὸ διάστημα τῆς ὑπαρξῆς της δὲν πρόφθασαν νὰ ἐκδηλωθοῦν πολλὲς καὶ σημαντικὲς ἀμφισβητήσεις ἐτυμηγοριῶν, πολλὲς μεταστροφές γνώμῶν κ' ἀντιλήψεις, πολλὰ μεσουρανήματα κ' ἀνάλογες δύσεις. Ἐκατὸ χρόνια δὲν ἄρκοῦν γιὰ ἐξαφανίσεις καὶ νεκραναστάσεις. Ἀλλωστε τὶς μαχητικὲς συζητήσεις τὶς προκαλοῦν οἱ λογοτέχνες ποὺ προσκομίζουν κάτι τὸ πολὺ πρωτότυπο καὶ ἔτσι ξαφνιαστικὸ, κάτι ποὺ ὁ ἀναγνώστης δὲν εἶναι καθόλου προετοιμασμένος νὰ ἀκούσει καὶ νὰ παραλάβει, κάτι ποὺ μεταφέρει σὲ περιοχές ἀγνώστες κ' ἀνεξερευνήτες, μέσα στὶς ὁποῖες ὁ ἀναγνώστης δὲν ἔχει οὔτε ἀρχίσει νὰ ἐγκλιματίζεται. Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία δὲν ἔχει ἀκόμα μὲι συνολικὰ στὴν καθαρὰ δημιουργικὴ τῆς περίοδο στὴν ὁποία ἐφθασαν μόνο μερικὲς αἰχμές της. Οἱ περισσότεροι ἐκπρόσωποι της ἀφομοιώνουν καὶ παραλλάζουν μὲ λε-

πτομερειακὲς προσθήκες, χρωματίζουν μὲ τὸν δικὸν τους τρόπο, σχολάζουν ὅποιον ὁ σπόρος πρωτοβλάστησε σὲ ξένη γῆ, ἀναπτύσσουν θέματα ποὺ δὲν ἔχουν τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐκπληχτικοῦ, καλλιεργοῦν τεχνотροπίες ποὺ ἔχουν κ' ὅλες δοκιμασθεῖ.

Ὡς τόσο τὸ φαινόμενο τῶν ἀντιφατικῶν ἐχτιμήσεων, ἔστω καὶ σπάνια, παρατηρεῖται καὶ στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία.

Ἡ Ἑφτανησιακὴ Σχολὴ παρ' ὅλη τὴν ἐξαιρετικὴ μὀρφωση καὶ πνευματικότητα ὅλων τῶν ἀντιπροσώπων της, τὴν ψυχικὴ καὶ νοητικὴ τῆς ἐπαφῇ μὲ τὴν ποίηση, δὲν διέκρινε τὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Κάλβου. Δὲν ὑποπευθῆκε, δὲν κατανόησε, δὲν διαισθάνθηκε, δὲν ὁσφράνθηκε τὴ σημασία τῆς παρουσίας του. Οὔτε καὶ τέντωσε τ' αὐτὴ τῆς γιὰ ν' ἀκούσει τὴ φωνὴν του. Εἴταν πάρα πολὺ συνεπαρμένη κ' ἀπορροφημένη ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Σολωμοῦ γιὰ νὰ εἶναι σὲ θέση τὰ ξεχωρίσει καὶ νὰ προσέξει σκοποὺς ἐπίσης ἀρμονικοὺς, ἐπίσης ἀναφτερωμένους καὶ μεγαλόφτερους, ἀλλὰ διάφορους. Χρόνια ἀφοῦ σῶπασε ὁ Κάλβος καὶ παρέμεινε σ' ὅλο τὸ διάστημα βουβός, τὸν ἀνακάλυψε —κυριολεκτικὰ— ὁ Παλαμάς ὅταν πεδίο ἰδιαίτερα ἀναπτυγμένη τὴν ἰδιότητα τῆς εὐπάθειας χωρὶς μονομέρεια καὶ τὸν ἀποκάλυψε. Τότε μόνο ἀντήχησαν οἱ Ὁδῆς του.

Τὸ ἔργο τοῦ Παλαμά ἔνα πεδίο ὅπου οἱ κριτικὲς γνώμες ἀλληλοσυγκρούσθηκαν καὶ οὔτε ἔπαυσαν ν' ἀλληλοσυγκρούονται. Τὸν εἶπαν στρυφνὸ, ἀκατανόητο, ἀπροσέλαστο. Πιθανὸ γιὰ νὰ κινηθεῖ κανένας ἀνετα στὴν περιοχὴ τοῦ χρειάζεται ἓνα ποσὸ γνώσεων ποὺ ἔλειπε σὲ δσοὺς τὸν πληροῖζαν χωρὶς ἐφόδια. Ὅσοι τοῦλάχιστον δὲν ἀνευρίσκουν στὴν ποίησή του οὔτε τὴν ἐρμητικότητα ποὺ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴ λυρική ἐκφραση κ' ἀποροῦν πῶς ἡ ρασιοναλιστικὴ διασαφήνιση τῶν νοημάτων ποὺ κυριαρχεῖ στὰ ποιήματά του φάνηκε θολὴ καὶ σκοτεινὴ, δὲν μποροῦν νὰ ἀποδώσουν τὸ ὅτι θεωρήθηκε δύσκολος παρὰ μόνο στὴν ἐλαττωματικὴ παιδεία. Ἀργότερα ἔνας κύκλος θερμῶν, ἐνθουσιασμένων, φανατικῶν θαυμαστῶν καὶ παράλληλα σοβαρότατες ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴ λυρική ποιότητα τοῦ ἔργου του. «Ὁ Παλαμάς θεματογραφεῖ ἔμμετρα», εἶπαν πολλοὶ ποὺ τοῦ ἀναγνώριζαν γιὰ κύρια καὶ σχεδὸν γιὰ μοναδικὴ ἀξία ὅτι ὑπῆρξε ἓνας ἡρωϊκὸς Ἀγωνιστὴς τοῦ δημοτικισμοῦ, ἓνας προωθητὴς τῆς γλωσσικῆς ἰδέας, ἓνας σημαντικὸς συντελεστὴς στὴ διάπλαση τῆς γλωσσικῆς καὶ ἐπίσης ἓνας ἐνήμερος Πληροφορητὴς, ἓνας Ἀφυντιστὴς, ἓνας Ὁδηγὸς στοὺς πνευματικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς κόσους. Κ' ἔξαφνα ὁ θάνατός του σὲ μιὰ ὥρα τοῦ ἔθνους κρυστάλλινα τὸν τοποθετεῖ μὲ τὴν πάνδημη συμμετοχὴ τοῦ ἔθνους στὸ πένθος, στὴ θέση τοῦ Ἑθνικοῦ Ποιητῆ, τοῦ Ἑθνάρχου, τοῦ Γενάρχου οἱ ἀντιρρήσεις ὑποχωροῦν. Οἱ μυημένοι κατευθύνουν τὰ πλήρη,

ἀλλὰ κάποτε κ' ἐπηρεάζονται ἀπ' αὐτά. Πῶς νὰ προσκολληθοῦν στὴ σχηματισμένη τους ἀντίληψη, πῶς νὰ μὴ γεννηθοῦν μέσα τους ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ὀρθότητά της, πῶς νὰ μὴ ὑποχρεωθοῦν νὰ τὴν ἀναθεωρήσουν ὅταν διαπιστώνουν ὅτι τὸ ἔθνος εὐλαβικά ἀναγνωρίζει τὸν Παλαμᾶ γιὰ ἐκπρόσωπό του; "Ἀλλωστε δὲν ἀποχαϊρέτησαν τὸν Παλαμᾶ, κ' ἄς νόμιζαν ὅτι εἶχαν πολὺ ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' αὐτόν, δὲν αἰσθάνθηκαν κι αὐτοὶ ὅτι ὁ θάνατος δὲν εἶχε παρασύρει ἕνα φύλλο ἀλλ' εἶχε καταρρίψει ἕνα τεράστιο δέντρο μὲ ρίζες βαθιές καὶ πολὺ ἀπλωμένες στὴ γῆ; Τὸν συγκλονισμὸ ὅμως αὐτὸν θὰ τὸν εἶχαν αἰσθάνθει αὐτοὶ καὶ τὰ πλήθη κι ἂν ὁ Παλαμᾶς εἶχε πεθάνει σὲ μιὰ ὥρα ὁμᾶλή κι ὄχι σὲ μιὰ ὥρα ἐπικίνδυνη καὶ τραγικὴ; Θὰ καθιερωνότανε κάθε χρόνον μὲ φιλολογικὰ μνημόσυνα ἢ ἐπέτειος τοῦ θανάτου του σὰν μέρα ἱστορικὴ κι ἂν τὸ ἔθνος δὲν ἐξακολουθοῦσε νὰ περιβάλλεται ἀπὸ ἀπειλὰς ποὺ ἐπιβουλεύονται τὴν ἴδια του τὴν ὑπαρξὴ καὶ δὲν ἐνιωθε ἔτσι τὴν ἀνάγκη νὰ σφιγγεταὶ στὶς μορφές ποὺ ἐκφράσανε τὴν ἱστορία του, τὴν παράδοσή του, καὶ τοὺς πόθους του; Ἀπὸ ποῦ ἀντλεῖ προπάντων τὴ δόξα του ὁ Παλαμᾶς; Ἀπὸ τὰ θέματά του, ἢ ἀπὸ τὴ διατύπωσή τους; ἀπὸ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ μορφοποίησε, ἀπὸ τὴν ἐξάρση ποὺ ἔδωσε στὴ φωνὴ τοῦ γένους ἢ μόνον ἀπὸ τὸ ὅτι ἀντλήσε πολλοὺς σκοποὺς του ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Γένους; "Ἄν ἐπανέρθουν ἡρεμοὶ καιροί, δὲν θὰ συγκεντρώσει καὶ πάλι τὴν προσοχὴ ἢ ἀναμμία τοῦ λυρικοῦ του παλμοῦ, θ' ἀνθέξει ἢ αἰγλὴ του, δὲν θὰ ὑπερισχύσει καὶ πάλι ἡ γνώμη ὅτι ὁ ρητορικός του ἄξελαιγάριστος τρόπος του εἶναι ἐγκεφαλικός, δὲν ἐκδηλώνει πηγαία λυρικὴ διάθεση; Κι' ἂν διατηρηθεῖ, ὅπως εἶναι πιθανότατο, ἢ μᾶλλον βέβαιο, ἡ παρουσία του, θὰ ἐξακολουθήσει νὰ εἶναι τόσο θερμὴ ὅσο εἶναι σήμερα; Εἶναι ὁ Παλαμᾶς ἕνας ποιητὴς καθολικός, προσρισμένος νὰ ὑπερνικήσει τὸ χρόνο, ὅσο εἶναι δυνατό νὰ ὑπερνικηθεῖ, ἢ εἶναι σφιχτὰ δεμένος μὲ τὴν ἐποχὴ του, ζυμωμένος ἀποκλειστικά μ' αὐτήν; Ἡ φωνὴ του ὅπως τοῦ Σολωμοῦ θὰ θέλγει καὶ θὰ ἠλεχτρίζει κι' ἀργότερα ἢ θὰ καταταχθεῖ ἀπὸ τίς ἐρχόμενες γενιές ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς βιβλιακοὺς ποὺ ἀπαιτοῦν ἐιδικὴ σπουδὴ, γνώση καὶ κατανόηση μιᾶς ἐποχῆς γιὰ νὰ συγκεντρώσουν ἕνα καθαρὸ νοητικὸ καὶ πάντα κάπως συγκαταβατικὸ ἐνδιαφέρον; Εἶναι ἐρωτήματα ποὺ δὲν μπορούμε νὰ μὴ θέσουμε στὸν ἑαυτὸ μας χωρὶς καὶ νὰ εἶναι δυνατό νὰ καταλήξουμε σὲ ἀπάντηση γιὰτὶ οἱ μελλοντικὲς ἐτυμολογίες δὲν προδικάζονται, εἶναι πάντα ἀγνωστες κι' ἀπρόβλεπτες. Δὲν ὑπάρχει μέσο νὰ ξέρομε, νὰ σφυγμομετρήσουμε ποιά θέση θὰ δώσουν ἄλλοι στὴ συνειδήσή τους σ' ἕνα ποίημα, σ' ἕνα ἔργο τέχνης. Ἡ κάθε πρόβλεψη εἶναι προφητεία ἢ ὁποία εἶναι

πάντα ἐνδεχόμενο νὰ διαψευσθεῖ. Ποιὸς μπορεῖ νὰ διεισδύσει μὲ ἀσφάλεια στὸ ἄγνωστο;

(Πρὶν ἀπὸ τὴν πρώτη παράσταση ἑνὸς θεατρικοῦ ἔργου, ἔστω καὶ δοκιμασμένου μπροστὰ στὸ κοινὸ ἐνὸς ἄλλου τόπου, εἶναι ἀδύνατο ἀκόμα κι' ὁ πῶς εἰδικευμένος στὰ θεατρικὰ ζητήματα ν' ἀποφανθεῖ μὲ ἀσφάλεια ποιά ὑποδοχὴ θὰ τοῦ γίνεῖ ἀπὸ τὸ νέο ἀκροατήριό ποὺ θὰ τὸ παρακολουθήσει).

Κάποτε ἕνα ἔργο ἐξακολουθεῖ νὰ ἐγκρίνεται ἀλλὰ γιὰ ἐντελῶς διάφορες ἀρετές του ἀπὸ κείνες ποὺ τοῦ εἶχαν ἀρχικὰ ἀναγνωρισθεῖ. "Ἀνακαλύπτονται μέσα του στοιχεῖα ποὺ ἄλλοι, κ' ἄς τὸ μελέτησαν, δὲν τὰ πρόσεξαν ἢ δὲν τὰ ἔκριναν ἀξιόλογα. Μερικὲς φορὲς κ' ἐπίτηδες κ' ἐτιζήθημενα· ξεδιαλέγονται κι' ἀποχωρίζονται ἀπὸ τὸ σύνολο αὐθαίρετα ὁρισμένα τοῦ μέρη γιὰτὶ τὰ παλιά ἔργα χρησιμοποιοῦνται καὶ γιὰ ὄργανα, γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν καὶ νὰ στηρίξουν νέες θεωρίες· ζητοῦνται ἀπ' αὐτὰ ἀποδεικτικὰ ἐπιχειρήματα. Τὸ πῶς συχνὰ ὅμως αὐθόρμητα ἀνευρίσκονται μέσα τους καὶ φωτίζεται ἡ ζωρὰ καὶ προβάλλεται στὸ πρῶτο ἐπίπεδο κάτι ποὺ οἱ προηγούμενοι δὲν τὸ εἶχαν διακρίνει μὲ ἐνάργεια ἢ καὶ καθόλου ὑποτιμηθεῖ. Νέες ἐρμηνεῖες ἀποχτοῦν πειστικότητα ἐνῶ ἄλλες ποὺ εἶχαν θεωρηθεῖ ἱκανοποιητικότερες ἀπωθοῦνται στὸ περιθώριο.

Τὴν ἀξία τοῦ Καβάφη δὲν εἶναι πολλοὶ ἐκείνοι ποὺ τὴ διαμφισβήτησαν. Ὁ Καβάφης μάλιστα ἐμφανίζεται σὰν ἕνα σχεδὸν μοναδικὸ παράδειγμα ποιητῆ ἐντελῶς πρωτότυπου, ἐντελῶς προσωπικοῦ κι' ἀνακρινιστῆ ποὺ ἐπιβλήθηκε χωρὶς νὰ διεξαχθεῖ γύρω του σφοδρὴ μάχη. Μόλις τὸν παρουσίασε ὁ Ξενόπουλος ὁ ὁποῖος εἶχε εἰδικότητα στὶς ἀνακαλύψεις—δοσφύρη ἐξαιρετικὰ ἀναπτυσσόμενη—ἀμέσως ἐχτίμηθηκε καὶ θαυμάστηκε. "Ἄν ἐξαιρεθοῦν οἱ αὐστηρὲς ἐπικρίσεις μερικῶν φανατικῶν δημοτικιστῶν ποὺ στάθμευσαν στὴ μιχτὴ γλῶσσα ὅπως καὶ στὴ μιχτὴ γλῶσσα τοῦ Κάλβου, ποὺ δὲν θέλησαν ἢ δὲν μπόρεσαν νὰ ὑπερνικήσουν αὐτὸ τὸ πρόσκομμα καὶ νὰ νιώσουν πῶς ὅ,τι εἶταν θεωρητικὰ ἐλάττωμα ὁ Καβάφης κι' ὁ Κάλβος τὸ μετέτρεπαν χάρις στὴν αἰσθητικὴ τους ἀλλημεῖα σὲ ὁμορφιά, ἂν ἐξαιρεθοῦν καὶ οἱ ἐπιφυλάξεις τοῦ Παλαμᾶ—δὲν εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Παλαμᾶς κι' ὁ Καβάφης ποτὲ δὲν ἐνώσαν καὶ δὲν ἀγάπησαν ὁ ἕνας τὸ ἔργο τοῦ ἄλλου;—δὲν ἐκφράσθηκαν γενικά γιὰ τὴν προσφορά του παρὰ σχεδὸν μόνο ἔπαινοι κι' ἐνθουσιασμοί.

Ὁ προβολέας ὅμως ριχνότανε πρωταρχικὰ στὴν ἡδυσθένειά του. Οἱ ἡδονικοὶ του σκοποὶ ἀκούονταν οἱ πῶς ἡχηροί. Σήμερα ποὺ ὁ ἄνθρωπος μαζί ἐξευτελίζεται ὅσο ποτὲ ἄλλοτε κι' ὀρθώνεται ἡρωϊκὰ γιὰ νὰ περισώσει τὸν ἑαυτὸ του καὶ ζητεῖ κάποια στηρίγματα γιὰ νὰ ἀνθεῖ στὴ φριχτὴ δο-

κιμασία καί νά ἐνισχυθεῖ στήν ἀγωνιώδη του πάλη, γίνεται πολύ περισσότερο ἀπό ἄλλοτε αἰσθητό ὅτι τὸ καταστάλαγμα τοῦ καθαφικοῦ ἔργου εἶναι ἡ ἀξιολογία. Κι' ἂν πρόκειται οἱ μῆδοι τελικά νά διαβοῦνε, ὀφείλομε νά ὑπερασπισθοῦμε ἀλύγιστοι, ἀπόητοι, ἴσαμε τὴν ὕστατη στιγμή, τῇ θέσῃ ποῦ μᾶς ἔχουν ἐμπιστευθεῖ· σάν ἔτοιμοι ἀπὸ καιρὸ, σάν θαρραλέοι θ' ἀποχαιρετήσουμε τὴν Ἀλεξάνδρεια ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα νὰ φύγομε. Αὐτοὶ οἱ στίχοι δὲν ἐξουδετερώνουν, δὲν ἐξαφανίζουν φυσικά τοὺς ἐπίλοιπους, προβάλλουν ὅμως στὸ πρῶτο ἐπίπεδο. Προσέχομε ἰδιαίτερα ὅτι τὸ καθαφικὸ ἔργο καταλήγει σὲ μιὰ κάθαρση· στήν ἴδια στήν ὁποία ἐφθάσε κι' ὁ Προύστ. "Ὅλα τὰ βᾶσανα, ὅλες οἱ μζιρίες, ὅλες οἱ ἀθλιότητες, δὲν μᾶς κρατοῦν φυλακισμένους σὲ μιὰ ἀδιέξοδη κόλαση· ὅ,τι μᾶς παιδεύει, ὅ,τι μᾶς φανερώνει τὴ μικρότητά μας μποροῦμε νὰ τὸ ἐξαυλώσουμε, νὰ τὸ μετουσιώσουμε. Ὑπάρχει μιὰ λύτρωση : ἡ Τέχνη.

Τί συμβαίνει σὲ ὅλες αὐτὲς τίς περιπτώσεις; Ποιὸς ἔχει δίκιο; Ποιὸς ἔχει ἄδικο; Ποιὸς ἀπατάται; Ποιὸς ἀντιλαμβάνεται καὶ κρίνει ὀρθά;

Συνήθως ἀποφαινόμαστε ὅτι ὅποιος ἔχει ἄλλη ἀπὸ τὴ δική μας ἀντίληψη, καταδικάζει ὅταν ἐμεῖς θαυμάζομε, ἐνθουσιάζεται ὅταν ἐμεῖς περιφρονοῦμε, εἶναι κοντόφθαλμος, στενοκέφαλος, ἀνόητος, στερεῖται ἀπὸ κάθε δευδερκέα κι' αἰσθητήριο. Ἐχομε πάντα τὴν τάση νὰ θεωροῦμε ὅτι ὅποιος δὲν συμφωνεῖ μαζί μας σφάλλει. Δύσκολα παραδεχόμαστε, γιατί εἴμαστε συνυφασμένοι μὲ τίς πεποιθήσεις μας, ὅτι μποροῦν νὰ ὑπάρχουν πολλές ἀντιλήψεις καὶ νὰ εἶναι ὅλες ὀρθές, ὅτι ὅποιος διαφωνεῖ μαζί μας σφάλλει ὄχι ἀπέναντι τῆς ἀλήθειας ἀλλὰ μόνον ἀπέναντι τῆς δικῆς μας ἀλήθειας. Δύσκολα, πολὺ δύσκολα, παραδεχόμαστε ὅτι ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι μιὰ, ἀκέραιη, ὁμοούσια καὶ ἀδιαίρετη. Εἴμαστε ὅμως δικαιολογημένοι νὰ σταθοῦμε καὶ ν' ἀναπαυθοῦμε σ' αὐτὴ τὴν πρόχειρη λύση τοῦ προβλήματος, νὰ κατηγορήσουμε ξεχωριστὲς προσωπικότητες κι' ὁλόκληρες ἐποχές ὅτι ὑπῆρξαν κοντόφθαλμες κι' ἀνόητες; Ἀπὸ ποῖο δεδομένο ἀντλοῦμε τὴν ὑπεροπτικὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ δική μας κρίση εἶναι ἡ μόνη σωστὴ κι' ὀριστικὴ, ὅτι ἐμεῖς κατέχομε καὶ συλλαβαίμε τὴν πραγματικὴ ἀλήθεια; Μιὰ ἀπλὴ ἐπισκόπηση στὸ παρελθόν καὶ ἡ καθημερινὴ μᾶς πείρα ποῦ μᾶς διδάσκει ὅτι εἶναι πολὺ πιθανὸ οἱ καταλήξεις μας αὔριο κι' ἄλλες ν' ἀντικρουθοῦν, νὰ χαρᾶχτηρθοῦν κοντόφθαλμες, στενοκέφαλες κι' ἀνόητες, ἴσως κι' ἀπὸ μᾶς τοὺς ἴδιους, πρέπει νὰ μᾶς καταστήσουν πολὺ προσεχτικούς κι' ἐπιφυλαχτικούς.

Μήπως δὲν ἔχει κανένας οὔτε δίκιο, οὔτε ἄδικο, ἢ ἀκριβέστερα μήπως ἔχουν ὅλοι δίκιο γιατί δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀλήθεια ἀπὸ κείνη ποῦ σχηματίζεται μέσα στὸ Ἐγὼ τοῦ

καθενός, μέσα στὴ διαφορετικὴ εὐαίσθησά του καθενός; Μήπως ἡ αἰτία τῶν ἀλλοιώτικων δονήσεων κι' ἀντιδράσεων πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ ἀποκλειστικά στὸ βαθμὸ τῆς συμπάθειας καὶ τοῦ συντονισμοῦ ποῦ ἐνώνουν τὸν πομπὸ μὲ τὸ δέχτη; Τὰ ἔργα ποῦ ξεχωρίζομε, ποῦ ἀγαποῦμε, εἶναι κείνα ποῦ μᾶς χρειάζονται εἴτε γιατί ἐκφράζουν μιὰ δική μας διάθεση, εἴτε γιατί μποροῦμε μέσον αὐτῶν, προβάλλοντάς τα, νὰ ὑποστηρίξομε καλλιτεχνικὲς ἢ ἄλλες ἀντιλήψεις μας. Μᾶς προσελκύουν, μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ μυθιστορηματικά πρόσωπα στὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζομε κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, τὰ ὁποῖα μᾶς βοηθοῦν νὰ συνειδητοποιήσουμε κάτι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας. Στὴ βιογραφία μᾶς λογοτεχνικῆς ἢ ἱστορικῆς φαινομενικῶς, στὴν ἐρμηνεία ἐνός ἔργου, ἐνός ἱστορικοῦ γεγονότος, μᾶς πράξης, ὁ βιογράφας πάντα θὰ φωτίσει τὰ στοιχεῖα ποῦ συγγενεύουν μὲ τὴ δική του ἀτομικότητα, κι' ἀκόμα, καὶ στηριγμένος σὲ λεπτομέρειες, ἀδιόρατες γιὰ τοὺς ἄλλους, θὰ τὰ φαντασθεῖ.

Πῶς νὰ μὴ μᾶς καταστήσει ἰδιαίτερα προσεχτικούς τὸ γεγονὸς ὅτι ἐκείνοι στοὺς ὁποίους καταλογίζομε βαριὰ σφάλματα εἶναι συχνότατα πνευματικὴ ἀνθρωποι καὶ πῶς νὰ ἐδραῖωσαν μιὰ μόνιμη θέση στὸ λογοτεχνικὸ κόσμον — ἄσχετα ἂν ἡ θέση αὐτὴ δὲν στέκει πάντα στὸ ἴδιο ὕψος — ποῦ ἀποχτήσανε ἕνα ὄνομα, ποῦ ἀνῆκουν ἀναμφισβήτητα στὴν τάξη τῶν μυημένων; Ὁ Μαλέρμπ, ὁ Σαιντ-Μπέβ, ὁ Ρενάν, ὁ Φράνς, ἡ Ἐφτανησιακὴ Πλειάδα ποῦ δὲν κατανόησε καὶ δὲν συμπεριέλαβε τὸν Κάλβο, ἡ ἐξυπνότατη Κᾶ ντέ Σεβινιὲ ποῦ ἀποφθεγματικὰ διακήρυξε ὅτι ὁ Ρακίνας θὰ περάσει σάν τὸν καφὲ ἐνῶ ἐπιζητοῦσε καὶ οἱ δυὸ (χωρὶς καὶ τὸ λάθος τῆς νὰ μπορεῖ ν' ἀποδοθεῖ στὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἀνθρώπινης προφητικῆς ἱκανότητος, γιατί πολὺ περισσότερο παρὰ ὅ,τι χρησιμοδοτοῦσε ἐξέφραζε μιὰ ἐντύπωση καὶ μιὰ δυσφορία τῆς) δὲν εἶταν τυχαῖοι ἀναγνώστες. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε ὁ Σαιντ-Μπέβ μᾶς φαίνεται διορατικώτατος ὅταν ἐξυμνεῖ τὸν Ρονσάρ κι' ἀποκλεισμένος σ' ἕναν στενὸ περιφραγμένον χώρον ὅταν δὲν διαβλέπει τὴν ἄχτινοβολία τοῦ Μπωντελαίρ. Πῶς ἐξηγοῦνται αὐτὲς οἱ ἀνισότητες; Κι' ἂν τελικὰ λάθωσαν ὁ Κορνήλιος, ὁ Σαιντ-Μπέβ, ὁ Ρενάν, ὁ Ροῖδης ποῦ ἀνακήρυξε τὸν Βαλαωρίτη μεγαλοφύεστο ἀπὸ τὸν Σολωμό, ὁ Πολυλάς στὸ ζήτημα Κάλβου, πῶς καὶ γιατί λάθωσαν ἀνθρώποι ποῦ εἶχαν ὅλα τὰ ἐφόδια γιὰ νὰ ξεδιαλύνουν τὰ μυστικά τῆς τέχνης καὶ ποῦ εἰσδύσανε σὲ πολλὲς ἐρμητικὲς περιοχές τῆς; Δὲν μποροῦμε ἀπλὰ νὰ σημειώσουμε μὲ ἀπορία καὶ μὲ καταδικαστικὴ διάθεση τὸ λάθος καὶ νὰ προσπεράσουμε. Τὸ λάθος δὲν εἶναι δυνατό νὰ εἶναι τυχαῖο καὶ συμπτωματικόν, πρέπει νὰ ἔχει κάποια αἰτία· πρέπει νὰ εἶναι ἀναπότρεπτο.

Ἄς παρατηρήσουμε ἐπίσης ὅτι ὅσο κι' ἂν καταδικάζομε ἐγκεφαλικά αὐστηρά τὸ λά-

θος στὸ βάθος τῆς συνειδησῆς μας, σὰν νὰ μᾶς διαφωτίζει κάποια διαίσθηση, δὲν τοῦ ἀποδίδουμε ἰδιαίτερο βᾶρος καὶ σημασία. Δὲν ἐπιμένουμε σ' αὐτό. Τὸ συγχωροῦμε. Ὁ Σαίנט Μπέρ, ὁ Ρενάν, ὁ Πολυλάς, δὲν παύουν νὰ εἶναι γιὰ μᾶς ὅποιοι εἶναι ἐκπαιδὴ τοὺς καταλογίζουμε ἐχτιμητικὰ σφάλματα. Τὰ σφάλματα δὲν ἐπηρεάζουν τὴν οὐσία μιᾶς προσφορᾶς, δὲν χαλαρώνουν τὸν γενικὸ τόνο της. Δὲν εἶναι αὐτὸ τεκμήριο ὅτι εἶναι μόνον ἐνδειχτικὰ, ἐκδηλωτικὰ, τοῦ ποιά εἶταν μιὰ προσωπικότητα, τοῦ τί εἶταν σὲ θέση νὰ κατανοήσῃ, νὰ ἐχτιμήσῃ, τοῦ τί μπορούσε νὰ τῆς ἀποκαλυφθεῖ;

Ἀναγκαστικὰ φθάνουμε στὸ συμπέρασμα πὼς συμβαίνει ἐκεῖνο ποὺ ἔστω κι' ἂν δὲν μᾶς ἀρέσει νὰ τὸ παραδεχθῶμε γιὰ εἶναι πικρὸ, στὰ βάθη μας τὸ ξέρομε.

Τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο δὲν ἔχει αὐτοπαρεξία· ἀναδίνει φῶς, μὰ εἶναι κ' ἐτερόφωτο· δὲν φέγγει ὅπως ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅπως οἱ ἡλεκτρικοὶ λαμπτήρες ποὺ περιμένουν νὰ φθάσῃ ἡ σάμα αὐτοὺς τὸ ρεῦμα γιὰ ν' ἀχτινοβολήσουν· δὲν θὰ λάμψει παρὰ ἂν γυρίσουν οἱ δέχτες τὸ κουμπὶ· ἀξιοποιεῖται ἀπὸ τοὺς δέχτες. Εἶναι ἓνα βιολὶ ποὺ κλείνει στὶς χορδὲς τοῦ μελωδικότατους τόνους ἀλλὰ ποὺ δὲν τραγουδεῖ μόνον του. Εἶναι ἓνα τοπίο ποὺ θὰ χρωματιστεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἔνταση καὶ τὶς ἀποχρώσεις τῶν προβολέων ποὺ θὰ ριχθοῦν ἀπάνω του, καὶ ποὺ ἂν δὲν ριχθοῦν ἀπάνω του προβολεῖς θὰ ἐξαφανιστεῖ μέσα στὴ νύχτα. Τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο δὲν εἶναι αὐτοῦσια ὥραιο· εἶναι ὥραιο, σύμφωνα μὲ τὴ φράση τοῦ Λαλό, «ἐντός μας, χάρις σὲ μᾶς, γιὰ μᾶς» (dans nous, pour nous, par nous). Ἡ ὁμορφιά δὲν ὑπάρχει μέσα του ἀναφαίρετη σὰν μέρος τῆς οὐσίας του, ὅπως ἡ γωνία στὸ τρίγωνο καὶ τὸ ὕδρῳγόνο στὸ νερὸ. Πὼς θὰ εἶναι ἓνα ἔργο θαυμαστό, ὅταν κανένας δὲν τὸ θαυμάζει; Οἱ δέχτες τοῦ προσδίνουν ἢ τοῦ καταργοῦν τὴν ὡραιότητά του, ποὺ μποροῦν νὰ τὴ διακρίνουν μόνον ἂν ἡ νοοτροπία τους καὶ ἡ εὐαισθησία τους εἶναι φιλικὲς μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ δημιουργοῦ, ἂν ἡ νοοτροπία τους καὶ ἡ εὐαισθησία τους βρίσκονται σὲ εὐνοϊκὴ προσληπτικὴ διάθεση, ἂν τὸ ἔργο ἐξασκεῖ ἐπάνω τους γοητεία. Οὔτε τὰ ἄτομα καὶ οἱ αἰῶνες ποὺ δόξασαν ἓνα ἔργο,

οὔτε ἐπίσης τὰ ἄτομα καὶ οἱ αἰῶνες ποὺ καταβαράθρωσαν καὶ ὑποτίμησαν τὸ ἴδιο αὐτὸ ἔργο, πλανήθηκαν, καθέννας ἐξέφρασε τὶς δικές του συγκινήσεις ἢ ἀντιδράσεις, καθέννας φανέρωσε τί εἶταν ἐπιδεχτικὸς νὰ ἀφομοιώσῃ ἀπὸ τὸ ἔργο· καθέννας χρησιμοποίησε (δὲν γίνεται ἀλλοιῶς) τὸ ἔργο γιὰ νὰ τονίσει ἀπάνω του τοὺς δικούς του σκοποὺς. Προσελκύστηκε ἀπὸ τοὺς σκοποὺς ποὺ τοῦ ἄρεσαν, ποὺ θὰ ἤθελε μὲ κάποιον τρόπο κι' αὐτὸς νὰ τραγουδήσῃ.

Ὁ πρωτοποριακὸς καλλιτέχνης προαισθάνεται τὴ μελλοντικὴ ψυχροσύνηση ἢ καὶ τὴ δημιουργεῖ αὐτός, γιὰτὶ ἀκόμα καὶ κεῖνος ποὺ δὲν εἰσακούεται ἀμέσως ἂν συζητηθεῖ ἔμμεσα ἐπηρεάζει· πὼς νὰ παρακολουθήσουμε ἀκριβῶς ποιὲς ζυμώσεις συντελοῦνται κρυφὰ πολὺ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια, πὼς νὰ ξέρομε ἀκριβῶς ποιὲς ἐπιδρᾶ ἐπάνω στὸν ἄλλο; Ὁ Μορουά παρατηρεῖ ἀναπτύσσοντας κ' ἐπεξηγώντας τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Οὐάιλντ γιὰ τὴν ἐξάρτηση τῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν τέχνη κι' ὅχι τῆς τέχνης ἀπὸ τὴ ζωή: «Οἱ σχέσεις τῶν συναισθημάτων καὶ τῆς λογοτεχνίας μοιάζουν μὲ τὶς σχέσεις τῶν κυβερνήσεων μὲ τὴν κοινὴ γνώμη. Ἡ δύναμη τῶν κυβερνήσεων ἐξαρτᾶται σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀπὸ τὴν κοινὴ γνώμη, ἀλλ' ἡ κοινὴ γνώμη διαμορφώνεται ἢ παραμορφώνεται ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις. Ἔτσι τὰ συναισθήματα ἐμπνέουν τὴ λογοτεχνία καὶ ἡ λογοτεχνία μὲ τὴ σειρά της μεταμορφώνει καὶ δημιουργεῖ τὰ συναισθήματα». Ὅπως ὁποτε καὶ στὶς δύο περιπτώσεις εἶναι μοιραῖο ὁ πρωτοπόρος καλλιτέχνης ἀρχικὰ νὰ ἀτενισθεῖ σὰν ξένος, σὰν παρειαχτος, νὰ μὴ εὕρῃ ἀπήχηση. Τὸ περιβάλλον δὲν εἶναι προετοιμασμένο, δὲν ἔχει ἀφομοιωτικὲς δυνατότητες, προϋπάρχουσες παραστάσεις, γάντζους, ἀντένες γιὰ νὰ πιάσῃ τὴν ἐκπομπή. Μόνο μερικὲς φύσεις πολὺ εὐαίσθητες, καθόλου κλειστές, καθόλου περιορισμένες στὸν στενὸ ἑαυτό τους, ποὺ ἔχουν τὸ χάρισμα σὰν τὶς αἰολικὲς ἄρπες νὰ δονίζονται ἀπὸ κάθε πνοή, κι' αὐτὸ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι τὸ νέο μήνυμα ἀποτείνεται τοῦλάχιστον σ' αὐτές, ὁσφραίνονται ὅτι ἓνα ἀσυνείηστο, παράδοξο, καὶ γι' αὐτὸ γιὰ πολλοὺς ἀπαθητικὸ ἄρωμα διαχύθηκε στὸν ἀέρα.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

NURULLAH BERK

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἡ ἱστορία της οὔτε σὲ ξένη μὰ οὔτε στὴν Τουρκικὴ βιβλιογραφία ἔγινε ὡς τώρα γνωστὴ. Ἡ Ἀκαδημία τῶν Ὁραίων Τεχνῶν γιὰ νὰ πληρῶσῃ τὸ κενὸ αὐτὸ ἔχει ἐκ δώσει τὸ βιβλίον τοῦ Nurullah Berk (Turkiyede Ressim), ἡ ζωγραφικὴ στὴν Τουρκία.

Ὁ συγγραφέας, πού εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους ζωγράφους, καθηγητὴς τῆς ἀνατομίας στὴ Σχολὴ αὐτῇ, καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τῆς ομάδας (D) ὁμολογεῖ πῶς τὸ ἔργο του δὲν ἔχει βέβαια τὴν ἀξία πού θὰ εἶχε ἕνα ἐκτεταμένον καὶ λεπτομερέστερο βιβλίον, μὰ εἶναι μιὰ ἀρχὴ πού σὲ πολλὰ ρωτήματα ἀπαντᾷ καὶ ἀνοίγει τὸ δρόμον γιὰ μιὰ πιὸ ἐξονυχιστικὴ μελέτῃ τῆς ὅλης ἱστορίας τῆς Τουρκικῆς Ζωγραφικῆς.

Ὁμολογεῖ ὅτι στερεῖται τὶς μεγάλες πηγές ἀπ' ὅπου θάπαιρνε πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς μινιατούρας, πού εἶναι καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς Τουρκικῆς ζωγραφικῆς.

Περιγράφει μερικὰ χρονικὰ ἀπ' τὴν πρώτη περίοδο, μαζὶ δίνει καὶ τὰ ὄνόματα πού διέπρεψαν, καὶ καταλήγει στὴ νέα περίοδο. «Τεχνικὰ σωματεῖα καὶ ἐκθέσεις» (Ganat Cemiyetleri ve Gergiler). Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ Πολυτεχνεῖο στὴ Σχολὴ τῶν Ὁραίων Τεχνῶν τὸ θεωρεῖ ἱστορικὸ σταθμὸ γιὰ τὴν Τουρκικὴ Ζωγραφικὴ καὶ λέγει ὅτι, ὅπως τὸ Πολυτεχνεῖο μὲ τὶς ἐκθέσεις του, τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἀργότερα συσταθεῖσα Σχολὴ ἔπαιξαν τὸν μεγαλύτερον ρόλον γιὰ τὴν κατανόηση τῆς Τέχνης ἀπὸ τὸ Τουρκικὸ κοινόν.

Παραθέτω μερικὰ ἀποσπάσματα σὲ περίληψη ἀπὸ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου.

1. ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Ἀπὸ τὸν παλιὸν καιρὸ πίστευαν πῶς ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ Κορανίου στὸ νὰ ζωγραφίζονται πρόσωπα εἶναι ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία ἔχει καθυστερήσει ἡ Μουσουλμανικὴ Τέχνη. Αὐτὸ δὲν εἶναι σωστὸ. Γιατὶ ὅλα τὰ ἔργα τῆς Τέχνης αὐτῆς δὲν κάνουν ἄλλο παρὰ νὰ διαψεύδουν τὴ σφαλερὴ αὐτὴ γνώμην, δείχνοντας μὲ τὴ μεγάλῃ καὶ ἐλεύθερῃ ἐξωτερίκευσιν στὸν πλαστικόν τους χαρακτήρα, πόσον ἡ Ἰνδική, ἡ Ἀραβικὴ, ἡ Περσικὴ καὶ ἡ Τουρκικὴ μινιατούρα ἔχουν ζωντανέψῃ ὅχι μόνον σχήματα ἀπὸ τὸ Σύμπαν μὰ ταυτόχρονα καὶ προσωπογραφίες πού ἔχουν ἀποδοθεῖ μὲ ἐξαιρετικὴ λεπτότητα.

Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ καὶ στὴν πρώτη περίοδο τῶν Ὁμιάδων καὶ Ἀββασιδῶν ἐπὶ Χαλίφου Rasid τοῦ Δικαίου, τὰ νομίσματα εἶχαν Βυζαντινὲς καὶ Περσικὰς παραστάσεις. Σ' ἕνα περίπτερον τοῦ Χαλίφου Abdülmelik, Elbelidiebel, πού τὸ εἶχε κτίσει στὴν ἔρημον γιὰ νὰ μὲν τὸν καιρὸ τοῦ κυνηγιοῦ καὶ πού φέρει τὴν ἐπωνυμίαν Kasri Amra (Κόκκινον ἀνάκτορον) ἔχουν βρεθῇ τοιχογραφίες φρέσκων μὲ ἀπεικονίσεις προσώπων. Στὶς τοιχογραφίες αὐτές ἡ Βυζαντινὴ ἐπίδρασις εἶναι ἔντονη, γι' αὐτὸ εἶναι πιστευτὸ πῶς ἔχουν ζωγραφιστεῖ ἀπὸ Βυζαντινοὺς ζωγράφους. Ἐπίσης σὲ πολλὰ κτίρια τῆς Βαγδάτης βρίσκονται ἀνάγλυφες προσωπογραφίες ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀββασιδῶν.

2. Η ΜΙΝΙΑΤΟΥΡΑ

Ἡ Περσικὴ μινιατούρα μᾶς ἐνδιαφέρει γιατί αὐτὴ μὴν ἔχοντας Κινεζικὴ ἢ Μογγολικὴ ἐπίδραση στὴν ἀρχή, εἶνε ἡ μινιατούρα πού ἔχει ἐπιβληθῇ στὴν Τουρκικὴ κουλτούρα. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τὸν 12' ὡς τὸν 18' αἰῶνα τὰ στολισμένα μὲ Τουρκικὰς μινιατούρας βιβλία εἶχαν μεγάλη διάδοσιν στὶς Ἰνδίες καὶ στὴν Περσίαν. Βέβαια δὲν παραβάλλεται ἡ τότε διάδοσις μὲ τὴ σημερινή, μὰ πού ἡ ἀπόκτησις ἑνὸς τέτοιου βιβλίου ἦταν προνόμιον τῶν μεγιστάνων καὶ ἐκείνων πού διέθεταν τὸ μεγάλο ποσὸν γιὰ νὰ τὸ ἀποκτήσουν.

Ἀπὸ τοὺς πρώτους γνωστοὺς μινιατουρίστες ἀναφέρονται: ὁ Behzad, εὐνοούμενος τοῦ Σάχη Ismail. Μετὰ τὸν Behzad ἔχουν γίνεи διάσημοι οἱ KASIM ALI, HORASANLI SEHZADE, AGA MIRAK. Αὐτοὶ κύρια ἔδρασαν στὴ Σαμαρκάνδην καὶ στὴ Βουχάραν πού εἶχαν γίνεи τὰ κέντρα τῆς τέχνης ὡς τὸν 18' αἰῶνα, ὅποτε ἡ μετάθεσις τῆς πρωτεύουσας στὸ Ἰσπαχάν ἔκαμε νὰ σβύσῃ σιγὰ σιγὰ ἡ πρώτη ὁμορφία καὶ λεπτότητα ἀπὸ τὴν Περσικὴν τέχνην.

Ἡ ἐμφάνισις τῆς Τουρκικῆς μινιατούρας χρονολογεῖται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Σελτσούκ, ὅποτε ἀρχίζουν νὰ ἰδρύνονται τὰ σχολεῖα «Nakkashane» καὶ «Nigârhan» κι' ὅπου γνωστοὶ τεχνίτες διδάσκουν τὴ μινιατούραν.

Τὸν 12' αἰῶνα οἱ Μεβλεβήδες τοῦ Ἰκονίου ἔχουν ἰδρύσει μιὰ σχολὴ τέχνης καὶ φιλολογίας, καὶ ἡ πτώσις τοῦ Βυζαντίου κάμνει νὰ ξαναγεννηθεῖ ἡ ζωγραφικὴ μὲ τὸ

Χαρά περιτομῆς στο Παλάτι Τόπ-Καπού.

(Μινιατούρα)

ένδιαφέρον τοῦ φίλου τῆς τέχνης Fatih Sultan Mehmet τοῦ Πορθητῆ.

Τῇ δραστηριότητά τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὴν ἐκπροσωποῦν οἱ Sahnameci Feyzullah μὲ τὸ ἐξαιρετὸ εἰκονογραφημένο βιβλίο του «Hünername» καὶ ὁ Nakkas Osman.

Μετὰ τὴν ἄλωση ὁ Πορθητὴς ποὺ εἶχε μεγάλη κλίση στὶς ὀρατῆς τέχνες, κάλεσε δυὸ Ἰταλοὺς τῆς Βερόννας, τὸν Matteo di Pasti, καὶ τὸν Constanzio di Ferrara στὴν Πόλη. Αὐτοὶ κύρια ἔχουν ἐργασθεῖ σὲ προσωπογραφίες τοῦ Σουλτάνου. Ἐπίσης ἀπεσταλμένος τοῦ Δουκάτου τῆς Βενετίας ὁ Gentile Bellini ἀσχολήθηκε μὲ ἐλαιογραφίες τοῦ ἴδιου τοῦ Σουλτάνου καὶ μὲ τὴ διακόσμηση τοῦ παλατιοῦ μόνο, ποὺ καθὼς λέει ὁ Κριτόβουλος εἶχε γεμίσει ἀπὸ πίνακες τῶν Ἰταλῶν.

Πρῶτος μαθητὴς τῶν Ἰταλῶν αὐτῶν καθὼς καὶ τοῦ Μάστορι Paolo φέρεται ὁ Musavir Sinan.

Πιστεῦεται πὼς καὶ ὁ Da Vinci ἦρθε στὴν Πόλη, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπὸ καμιά ἔνδειξη. Τὴν περίοδο αὐτὴ διαδέχεται ἡ περίοδος Süleyman τοῦ Μεγάλου-πρεποῦς, ποὺ εἶναι προστάτης καὶ ἐμψυχωτὴς τοῦ καλλιτεχνικοῦ τάλαντου, κι' ἔχει προσκαλέσει τὸν Ὁλλανδὸ Pieter d'Aelsti. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ φάνηκαν σὸ καλλιτεχνικὸ στελεόμα οἱ Nakkas Ali, Manisali Camii, Nakkas Sah Kuli, Naksi, Nigâri καὶ Gai.

3. Ἡ ΤΟΥΡΚΙΑ ΤΟΥ 18ου ΑΙΩΝΑ ΚΑΙ ΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΔΥΣΗΣ

Ὡς τὸν 18ο αἰῶνα, καμιά οὐσιώδης ἀλλαγὴ δὲν ἔχει γίνεи στὴν Τουρκικὴ ζωγραφικὴ. Ἡ Τουρκικὴ μινιατούρα ἀφοῦ ταλαντεύθηκε ἀρκετὰ στὴν Περσικὴ τεχνοτροπία, ἀπέκτησε μὲ τὸν καιρὸ κάποιον δικό της ἀγνὸ χαρακτήρα. Ὁ χαρακτήρας αὐτὸς φάνηκε στὶς συνθέσεις καὶ τὰ χρώματα.

Ἐνῶ στὴν Περσικὴ μινιατούρα τὰ ἀντικείμενα ἔχουν μιὰ ἐνότητα ἀναμεταξύ τους, ἀντίθετα στὴν Τουρκικὴ ἔχουν σχεδιασθεῖ χωρισμένα σὲ δικό τους περίγραμμα. Ἀντικείμενα καὶ ἄτομα κάθε μινιατούρας εἶναι τὸ καθένα ἀποχωρισμένα ἀπὸ τὸ σύνολο. Οἱ γραμμὲς εἶναι ἀπλὲς καὶ οἱ λεπτομέρειες δὲν εἶναι λεπτοδουλεμένες.

Ὅσο γιὰ τὰ χρώματα, οἱ Τοῦρκοι ζωγράφοι ζωγραφίζουν μὲ πιὸ ζεστὰ καὶ πιὸ ἔντονα χρώματα.

Στὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα, ὅπως ἐγινε, μιὰ ἀλλαγὴ συνθηκῶν ζωῆς στὴν Τουρκία, τὸ ἴδιο ἀρχίζει ν' ἀλλάζει καὶ νὰ παίρνει διαφορετικὴ κατεύθυνση κι' ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν Τέχνη.

Οἱ στενὲς σχέσεις μὲ τὴ Δύση ἐπὶ Ahmet III κάνουν νὰ γίνῃ γνωστὴ ἡ ἐλαιογραφία.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Σουλτάνου αὐτοῦ χαρακτηρίζεται σὰν μιὰ ἀναγέννηση.

Ὁ διορισμὸς πρεσβευτῆ στὸ Παρίσι τοῦ Celebi Mehmet καὶ ἡ ἐκεῖ ἐπιτυχὴς δράση του, ἔκαμαν τὴ Γαλλικὴ κοινὴ γνώμη νὰ ἐνδιαφερθεῖ καὶ νὰ προσέξει τὴν Τουρκία.

Στὴ Γαλλία εἶχε γίνεи τότε μόδα νὰ στολιζοῦνται σπιτία καὶ σαλόνια μὲ τουρκικὸ στύλ, νὰ ντύνονται μὲ τουρκικὲς φορεσιὲς καὶ νὰ δείχνουν ἐνδιαφέρον γιὰ κάθε τουρκικὴ προελεύσεως ἐμπόρευμα.

Εἶνε ἡ ἐποχὴ ποὺ ὁ Βεζύρης Damat Ibrahim θέλει νὰ διοχετεύσει τὴ γαλλικὴ λεπτότητα (Régence) στὴν Πόλη, καὶ διοργανῶνε τίς περίφημες τελετές, γλέντια εἰδους φεστιβάλ, στὶς ὁχθες τοῦ Βοσπόρου, στὸ Seda Bat καὶ στὰ ἀνάκτορα Çiragan. Τὸ Παρίσι κι' ἡ Πόλη μποροῦμε νὰ ποῦμε συναγωνίζονται.

Σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ ἦρθαν πολλοὶ ξένοι ζωγράφοι στὴν Πόλη κι' ἄρχισαν νὰ ζωγραφίζουν τὰ ὀρατὰ Βοσπορίτικα τοπεῖα καὶ τοὺς τρόπους ζωῆς τῶν Τούρκων.

Σ' αὐτοὺς ἀνάμεσα ξεχωρίζουν οἱ Γάλλοι Antoine de Favray, Jean-Baptiste Van Mour, Liotard, Castellan, Melling, G. B. Hilaire, Baron de Tott, Manzoni καὶ ἄλλοι.

Ὁ Van Mour ἔμεινε πολλὰ χρόνια στὴν Τουρκία, ὅπως καὶ ὁ Ἑλβετὸς Liotard. Ὁλῶν αὐτῶν τὰ ἔργα ἄρχισαν νὰ ἐπηρεάζουν σιγὰ-σιγὰ τὰ λεπτοτεχνήματα τῶν Τούρκων τεχνιτῶν, καθυστεροῦσε ὅμως ἡ πρόοδος γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε συστηματικὴ

σχολή. Σὲ λίγο ἄρχισαν νὰ φαίνονται τὰ διακοσμητικὰ τοίχων καὶ ὀροφῆς μὲ τεχνικὴ φρέσκου ποῦ ἦταν μιὰ ἀπομίμηση ἀπὸ μοτίφ τῆς Ἰταλικῆς Ἀναγέννησης.

Ἀνάμεσα στοὺς Μεβλεβήδες ζωγράφους τῆς ἐποχῆς αὐτῆς οἱ πιὸ διακεκριμένοι εἶνε οἱ Fasih Dede, Fennî Levnî, καὶ Eyyubî Dervis.

Μετὰ τὴν ἱστορικὴ ἐκκαθάριση τῶν Γενιτσαρῶν, Murat ὁ Πρὸς θεσπίζει τὸ Tasvirî Humayun (καλλιτεχνικὴ ἀναγέννηση) καὶ δίνει τὸ παράσημο αὐτὸ στοὺς ἀξιωτέρους λειτουργοὺς τοῦ κράτους.

Ἐκατοντάδες ἀπὸ ἀντίγραφα (κόπιες) τῆς προσωπογραφίας του, κρεμοῦνται στὰ δημόσια πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ γραφεῖα. Αὐτὸ ἦταν μιὰ πρόοδος κι' ἕνας μεγάλος νεωτερισμός.

4. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΗΜΙΣΥ ΤΟΥ 19^{ου} ΑΙΩΝΑ

Μὲ τὸν Mahmut τὸν II ἀρχίζει ἡ ἐποχὴ τῶν μεταρρυθμίσεων (Tanzimat). Μὲ τὴ διαδοχὴ τοῦ Murat ἀπὸ τοὺς Abdülmecit (1853) καὶ Abdulaziz (1861) γίνεται συγχώνευση τῆς Τουρκικῆς Τέχνης μὲ τὴ Δυτικὴ.

Οἱ ἐπιδράσεις τῆς Ἰταλικῆς Τέχνης ἄρχισαν νὰ φαίνονται στὴν ἀρχιτεκτονικὴ καὶ στὴν ἐσωτερικὴ διακόσμηση, καθὼς καὶ στὶς πλαστικὲς τέχνες.

Τὸ στόλισμα τοῦ Σουλτανικοῦ παλατιοῦ στὸ Dolmabahçe, εἶναι μιὰ νέα φάση τῆς Τουρκικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀλλὰ ποῦ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ καὶ σὰν ἀπαρχὴ κατὰπτωσης, λέει ὁ Nurullah Berk.

Ὁ Abdulaziz καταγινότανε μὲ τὶς καλὰς τέχνες. Τὰ ταξίδια του στὸ Παρίσι καὶ στὸ Λονδίνο τὸ 1867 ἦταν ἡ αἰτία νὰ ἐυπνήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον του αὐτό. Τὸ 1856 ὁ Γάλλος ζωγράφος Felix Ziem ἦλθε στὴν Πόλη, ὅπως καὶ ὁ Ρώσος Ayvazofski ὁ θαλασσογράφος, προσκαλεσμένοι ἀπὸ τὸν καλλιτέχνη Σουλτάνο.

Σὲ λίγο τοὺς πρώτους Τούρκους ζωγράφους ποῦ βλέπει νὰ ἔχουν ἐπίδοση στὴ Δυτικὴ τεχντροπία, τοὺς στέλνει στὴν Εὐρώπῃ νὰ τελειοποιηθοῦν. Εἶνε αὐτοὶ ὁ Süleyman Seyit bey καὶ ὁ Seker Ahmet Pasa. Ὁ ἴδιος ὁ Abdülaziz σχεδίαζε ὥρασια σκίτσα, καὶ πολλὰς φορές, στὶς συνθέσεις ξένων ζωγράφων ποῦ παράγγελλε, τὰ δικὰ του σκίτσα γίνονται πρότυπα.

Χαρὰ περιτομῆς στὸ Παλάτι Τὸπ - Καπού.

(Μινιατούρα)

Ἡ τρομοκρατία τοῦ Abdul Hamit δὲν σταμάτησε τὴν ἐξέλιξη αὐτὴ τῆς τέχνης.

Ὁ Seker Ahmet καὶ Hüseyin Zekai πασάδες, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀξιωματοῦχοι καὶ αὐλικοί, ἔκαναν καὶ πρόσφεραν ὠραίους πίνακες στὸν Ἐρυθρὸ Σουλτάνο.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἔχουν δεθεῖ τὰ θεμέλια μιᾶς Τουρκικῆς Σχολῆς ζωγραφικῆς.

Τὸ ἀνοιγμα δὲ τοῦ Πολυτεχνείου καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ ζωγράφου καὶ ἀρχαιολόγου Osman Hamdi, καὶ ἡ πάλι του γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς Τέχνης ἔφεραν τὰ ἀποτελέσματά τους.

Ἔτσι ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ σιγὰ σιγὰ κατόρθωσαν νὰ γίνουν φορεῖς διαπαιδαγώγησης καὶ πολιτισμοῦ.

Μεταφρ. Ν. ΠΑΛΑΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΚΑΙ ΑΝΕΠΙΚΑΙΡΑ

ANDRÉ SUARÈS

Ένας ακόμη μεγάλος τῆς γαλλικῆς γενεᾶς τοῦ 1870, φεύγει ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον ὁ André Suarès. Τὸ τηλεγράφημα ποὺ ἀνάγγειλε τὸ θάνατόν του μιλοῦσε γιὰ μακρὰ καὶ ὀδυνηρὰ ἀρρώστια. Δὲν ἦταν ἡ μόνη ποὺ τὸν βασάνισε. Χρόνια τώρα εἶχε ἔρθει μιὰν ἄλλη, ποὺ βάσταξε πολὺ περισσότερον καὶ ποὺ θὰ τὸν φαρμάκωσε ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς φανερώματά, τὸ «ἀκρατὲς ἀπροσὸμιλον ἄφιλον γῆρας». Αὐτό, καὶ τοὺς πρὸς στωϊκοὺς κ' ἐκείνους ποὺ ὅλα τ' ἄλλα τ' ἀντικρῶνουν περήφανα καὶ ἀγέρωχα, τοὺς κάνει καὶ λυγοῦν. Μὲ πόση πίκρα μιλά γιὰ τὰ γερατειὰ ὁ Σοφοκλῆς! Καὶ ὁ Montaigne, ὅχι καλὰ καλὰ γέρος, —μεσόκοπος, —πενηντάρης, πενηνταπεντάρης, πόση ἀηδία καὶ περιφρόνηση δὲ νιώθει γιὰ τὸν ἑαυτό του! Μισὸς ἄνθρωπος, τέταρτο ἀνθρώπου, Σῶμα χαλασμένο καὶ ἡλίθιο. Μούχλα καὶ ταγγίλα. Ἐχουν ἓνα καλὸ ὥστόσο τὰ γεράματα—τὸ συλλογιέται γιὰ νὰ παρηγορηθεῖ ὁ Montaigne—ὅτι δταν ἔρθει ὁ θάνατος, μάς βρίσκει μισοπεθαμένους.

Ἀπὸ πολὺ νέος εἶδε ὁ Suarès νὰ θρονιάζεται μέσα του μόνιμα καὶ ἀδυσώπητα ἡ σκέψη τῆς φθορᾶς. Ὅταν λέει γιὰ τὸν Montaigne ὅτι παντοῦ, στὴν παστάδα καὶ στὸ Καπιτώλιο, τὸ θάνατον ἔχει στὸ νοῦν του, τὸν ἑαυτό του συλλογιέται. Τὰ πρῶτα του δοκίμια ἔχουν θέμα ἢ τὸ θάνατον («Ὁ Θάνατος τοῦ Ἀδελφοῦ μου») ἢ ἀνθρώπους ποὺ ἔζησαν σ' ἓνα ἀδιάκοπο ἀγῶνα, σῶμα μὲ σῶμα, μὲ τὸ θάνατον τὸν Τολστόϊ, τὸν Πασκάλ. Καὶ οἱ δύο αὐτοί, μαζί μὲ ἄλλους, δμαίμους, μαζί μὲ τὸν Μπωντλαίρ, τὸν Βιγιόν, τὸν Δοστογιέφσκι, τὸν Montaigne, θὰ μείνουν ὡς τὸ τέλος στὸ κέντρο τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ κλίματός του, θὰ ζητᾷ σ' αὐτοὺς ἀποκρίσεις ποὺ ξέρει ὅτι δὲ μποροῦν νὰ τὴν δώσουν, ἢ μάλλον, θὰ προσπαθεῖ νὰ λικνιστεῖ μὲ τὸ δικό τους ἀπελπισμένο τραγούδι. Τοῦ εἶναι τόσο ἀγαπητοί, καὶ γυρίζει καὶ ξαναγυρίζει σ' αὐτούς, καὶ οὐσιαστικά ποτὲ δὲν τοὺς ἀποχωρίζεται γιὰτὶ πάσχουν τὸ δικό του τὸ πάθος, ζοῦνε σὲ μιὰ ἀδιάκοπη ἀγωνία. Ὁ χριστιανὸς Πασκάλ κατάρθωσε νὰ πετάξει ἀπὸ πάνω του ἐτούτη τὴν ἀσκήκωτη πλάκα. Πόσο στὰ βῆθη του (ἀν πιστεῦσε πέρα πέρα τὴ λύτρωσή του) θὰ τὸν ζήλευε ὁ Suarès! Γιατὶ αὐτός, καθὼς ἔγραψε κάποτε, ἦταν ἓνας Πασκάλ δίχως Χριστό.

Σὲ ὅλο τὸ ἔργο του, στὰ ποιήματά του, στὶς κριτικὲς του μελέτες, στὰ δοκίμιά του, ξεπετιέται κάθε τόσο τὸ παράπονον ποὺ τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ἀλαφρώσει τοῦ ἀπιστοῦ. Ὁ πρὸς μεγάλος καημὸς του δὲν εἶναι ὅτι δὲν κατάφερε νὰ φιλιώσει μὲ τοὺς ἀνθρώπους—ἐκείνοι δὲν τὸ θέλησαν—εἶναι ὅτι δὲν κατάφερε νὰ φιλιώσει μὲ τὸ Θεό. Ὅταν εἶσαι χριστιανός, δταν καὶ τὸ τελευταῖον σου κύτταρον πάπου προσπάτου στῶχει δουλέψει ὁ Χριστός, κ' ἐκεῖνον δπου ὅλα συγκεφαλαιώνονται καὶ ὅλα καταλήγουν καὶ ποὺ σ' ὅλα τ' ἄλλα δίνει ἀξία, δὲν τὸ δέχεσαι, σωτηρία δὲν ὑπάρχει. Θὰ ζήσεις μὲς στὸν τρόπο καὶ μὲς στὸ θάνατον, καὶ ἡ θλίψη σου καὶ ἡ μελαγχολία σου, ἡ ἀγιάτρευτη καὶ ἡ ἀσκήκωτη κάποτε, θ' ἀναβρῶζουν ἐκείθε. Τὸ ξέρει πολὺ καλὰ αὐτό ὁ Suarès ἀλλὰ δὲν ἔχει πάντα τὴ δύναμιν νὰ τὸ κυττάξει κατὰματα, καὶ γιὰ νὰ ξεγελαστεῖ, μεταποιεῖ. Μετατοπίζει τὸ αἷτιον τοῦ κακοῦ. Τὰ βάζει μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μὲ τίς ἰδέας τους, μὲ τίς μικρότητές τους καὶ τίς ἀδυναμίες. Τόσο λίγο μάς φταίνει οἱ ἄνθρωποι! Οἱ μεγάλοι φταίχτες εἴμαστε ἡμεῖς. Ὁ Καερντάι, ὁ μοναχικός, ποὺ μεθᾷ μὲ τὴ μοναξιά του, καὶ ποὺ ἀπὸ τὴ φύσιν καὶ τὴν τέχνην γυρεῖ νὰ τοῦ δώσουν ὅ,τι δὲν τοῦ δίνουν οἱ ἄνθρωποι, καὶ στίς πρὸς θεῖες του στιγμές, καὶ δταν ὅπως, ἑκατὸ χρόνια πρὶν, ἓνας ἄλλος ὁμογάλακτός του Βρεττάνος, ἀκούει «τὸ δοξάρι τοῦ ὠκεάνειου ἀνέμου νὰ χτυπᾷ τίς τριδιπλές του δοξαριές πάνω στὰ κλαριά», δὲ μπορεῖ νὰ ξεχάσει τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ θλίψη του ἔχει τὴν ἀπεραντοσύνην τῆς ἐρήμου: εἶναι καμωμένη ἀπὸ τὴ μοναχικὴ ἔκτασιν καὶ ἀπὸ τὴ χαρὰ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἔχει, ἂν εἶχε μπορέσει νὰ φιλιωθεῖ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ δὲν τὸ θέλησαν. Μόνον μὲ τοὺς ἀνθρώπους; Ὅχι· προπάντων ἂν εἶχε μπορέσει νὰ φιλιωθεῖ μὲ τὸ Θεό. Ἀλλὰ δὲν τὸ μπόρεσε. Αὐτὴ ἡ ἀναπηρία δὲν ἔχει ἀντιστάθμισμα. Σωστό λοιπόν· «δὲν πρέπει νὰ παραπονεῖται κανεὶς παρὰ γιὰ τὸν ἑαυτό του πρὸς τὸν ἑαυτό του» καὶ γιὰ τὸ Θεό του στὸ Θεό του». Ὅταν τὸν ἔχει βρεῖ.

Θὰ ζητήσει λοιπὸν μὲ πολλὰ καὶ διάφορα μέσα νὰ «πληρώσει» ὁ Suarès τὸ κενὸν τῆς τεραστίας αὐτῆς ἀπουσίας. Μὲ τὴν τέχνην, πρῶτα-πρῶτα. Τῆς δίνεται μὲ τέτοια ζέση, τὴ λατρεύει μὲ τέτοιο πάθος—τὸ με-

γάλο «άντιστάθμισμα» σ' αὐτὴν θὰ τὸ βρεῖ—ποῦ ὄρες-ὄρες φτάνει νὰ πιστέψει (τὸ πιστεύει ὁμῶς;) ὅτι ὁ θάνατος—δηλ. ἡ ἀπιστία—νικῆθηκε. «Καὶ γνωρίζετε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τὸ θεϊκὸ πρόσωπο τῆς ζωῆς, ποῦ εἶναι τὸ μόνο καὶ ἀληθινὸ πρόσωπὸ τῆς. Τὰ προσμένει δὲ ἀπὸ τὸν ποιητὴ του, ἀπὸ τὸν γλύπτη του ἢ ἀπὸ τὸ ζωγράφου του. Ὅ,τι πράγματι ὑπάρχει εἶναι ὁμορφιά. Νὰ τί μᾶς σπρώχνει αἰώνια, ἄλλους μᾶς νὰ φτιάχνουμε τὰ ἔργα, κι ἄλλους νὰ τὰ λατρεύουμε. Ὁ θάνατος εἶναι ἡ φρίκη ἐκείνου ποῦ μᾶς ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν ὁμορφιά. Ἀλλὰ ὁ θάνατος θὰ νικηθεῖ». Καερντάλ, μάταια πασκίζεις νὰ ξεγελαστεῖς! Ἐσὺ δὲ λές: «Ἀλλὰ πάρα πολὺ νωρίς, εἶδα πάρα πολὺ μακριὰ μὲς στὴν ἄβυσσο τοῦ κόσμου»; Λοιπὸν;

Τὴν ὁμορφίαν τὴ ζήτησε παντοῦ ὁ Suarès μὲ ἕνα ἀσθητο καὶ σχεδὸν ὁδυνηρὸ ἀπὸ τὴν πολλὴ ἐνταση πάθος· στὴ φύση, στὰ μνημεῖα, στὰ κορυφώματα τῆς λογοτεχνίας, στὴν ποίηση, στὴ μουσικὴ, στὸν ἔρωτα. Καὶ ἐδῶ ὁμῶς, πόσες ἀντινομίες καὶ πόσο κουραστικὴ—ὅταν λείπει ὁ βασικός χορτασμός—περιπλάνηση! «Πάθος γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὰ πράγματα, δὲν ἔχει ἄλλο λόγο ὑπαρξῆς ὁ καλλιτέχνης. Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος μὲ συναρπάζει καὶ μὲ μεθὰ τόσο περισσότερο ὅσο δὲν τὸν πιστεύω. Μυστήριο, ξάφνισμα, θαυμασμός ποῦ δὲν ἔχουν τελειωμό. Μιὰ ἀτέλειωτη περιέργεια μὲ σπρώχνει στὴν κατάχτηση τοῦ μεθυστικοῦ θαύματος». Ἡ ἴδια περιέργεια τὸν σπρώχνει καὶ πρὸς τίς ψυχές. Σὰν τὸν Sainte-Beuve, σὰν τὸν τόσο μελαγχολικὸ ἐκείνον Ντελριὸ τοῦ Μωρίς Μπαρρές, σὰν τὸσους ἄλλους, καὶ ὁ Suarès εἶναι ἕνας ποῦ ἀγαπᾷ νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ γνωρίζει ψυχές. Γιὰ νὰ ξεδιαλύνει τὸ ὕπερτατο μυστικὸ τους; Τί τοὺς ἔδωκε χαρά, τί τοὺς ἔδινε πόνο, πίστεψαν, δὲν πίστεψαν, σὲ τί πίστεψαν, σὲ τί ἀπάνω ἀκουμπώντας ἐνοιῶσαν τὴ μεγαλειότητα αἰουριά; Εἶναι πλουσιώτατὴ ἡ «πινακοθήκη» ὅπου κρεμοῦσε, ἐξήντα δέκα ἐκκατὰ χρόνια, τὸ ἕνα ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὰ πορτραῖτα καὶ τὰ σκίτσα ποῦ ἔφτιαχνε. Λατῖνοι, Ἕλληνες, Γάλλοι καὶ κλασικοὶ καὶ νεώτεροι, κανέναν δὲ λείπει. Ὁ χώρος τῆς ἐποπτείας του εἶναι ἀπέραντος. Σοῦ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι γνωρίζει ὅλες τίς τέχνες καὶ ὅλους τοὺς τεχνίτες καὶ ὅτι καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν ἔχει γι' αὐτὸν μυστικὰ κ' ἴσως καὶ μιὰ δυὸ ἐπιστήμες. Ἀλλὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐφόδιο, ἡ γνώση, δὲν εἶναι τὸ πῶς πολῦτιμο ὄργανό του, εἶναι ἐκείνη ἡ ὁραματικὴ, ἡ σχεδὸν μαντικὴ δύναμη τοῦ νοῦ νὰ συλλαβαίνει τὸ κάθε τι σὲ βάθος καὶ στὴν οὐσία του,—καὶ εἶναι τὸ αἶσθημα. Μὲ τί περιφρόνηση ποῦ μιλάει γιὰ τοὺς γραμματικούς καὶ γιὰ τοὺς μικροὺς ἐπιστήμονες! Χωρίζουν καὶ ξαναχωρίζουν, μετροῦν, κολλοῦν ἐτικέτες. Καὶ μὲ τί θαυμασμό, γιὰ τὴ διαίσθηση, γιὰ τὸ αἶσθημα, γιὰ τὴ συγκίνηση,

γιὰ τὴ μουσικὴ! Ὁ κόσμος εἶναι δημιούργημα τῆς διαίσθησης, τοῦ ἐνθερμου καὶ δὲ τοῦ ὀρθολογικομένου νοῦ. Τὴν ποιητικὴ ἀλήθεια—τὸ βαθὺ καὶ τὸ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ ὁλότερο—μόνο μὲ τὴ διαίσθηση τὴν καταχτᾷ κανεὶς καὶ τὴ φέρνει σὲ φῶς. Εἶναι τὸ πῶς αἰγούρο μέσον γνώσης, ἡ πῶς αἰγούρη κατάκτηση. Καὶ ὅταν ἡ διαίσθηση φανερώνει τὰ ὅσα ἀντίκρουσε, ποτὲ τῆς δὲ φλυαρεῖ. «Καμιά τέχνη δὲν εἶναι τόσο βραχυλογηδὸς ὡς ἡ δική του». «Ἡ ἔλλειψη εἶναι ὁ φυσικώτερός του ἐκφραστικὸς τρόπος». «Δὲ μπορεῖ, λέει γιὰ τὸν ἐαυτὸ τοῦ Καερντάλ (Suarès) τίποτε νὰ ἐξηγήσει. Ποτὲ δὲ σχολιάζει τὸ αἶσθημά του. Ποτὲ δὲ ξετυλίγει τὸ θέμά του. Βρίσκεται στὴ συγκίνηση, εὐθύς, καὶ μνηστὴ ἐκείπερα. Πορεύεται μὲ πηδήματα, ἢ μ' ἐκείνες τίς ἀργές κινήσεις τῆς παλίστροφας καὶ τῆς ἀμπατής, καθὼς τυχαίνει στὴν ψυχὴ νὰ αἰωρητὰ στὰ δνείρα, τὰ ὅμοια μὲ τοὺς ἱεροὺς χοροὺς, ποῦ εἶναι σχεδὸν ἀκίνητοι. Ἐκεῖνο ποῦ γυρεύει εἶναι μιὰ μουσικὴ αἰσθημάτων καὶ ἰδεῶν».

Μὲ τὴ διαίσθηση μονάχα μπορεῖ ὁ καλλιτέχνης—ὁ ποιητὴς—νὰ προχωρήσει στὸν κόσμο τῆς ψυχῆς, ποῦ εἶναι ὁ μόνος του χώρος. «Γιὰ τὸν Καερντάλ, ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς εἶναι ὁ ὁραματιστὴς τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου». «Εἶμαι ὁ ὁραματιστὴς ἢ δὲν εἶμαι τίποτε, λέει ὁ ποιητὴς. Ἡ δύναμη τῆς ὁραματικῆς ματιᾶς, νὰ ἡ πηγὴ τοῦ ὕφους. Ὁραματικὴ ματιὰ» δηλαδὴ ἀγνόητα καὶ ἐνταση τῆς συγκίνησης. «Δὲ λέει ποτὲ τὴν ἀλήθεια, γράφει γιὰ τὸ Σατωβριάνδο ὁ Suarès. Ἀλλὰ τί; ἡ τέχνη δὲν εἶναι παρὰ μόνον ψευδαίσθηση; Καὶ ἔχει τὴση σημασία γιὰ τὸν καλλιτέχνη ἢ ἀλήθεια; Δὲν πρόκειται γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ μὲ τὸ νόημα ποῦ τῆς δίνουν οἱ ἐπιστήμονες. Πρόκειται νὰ εἶναι κανεὶς ἀληθινὸς μὲ τὸν ἐαυτὸ του, μὲ τὴν ἴδια του τὴν συγκίνηση καὶ τὴν πείρα. Στὴν τέχνη ὅ,τι κάνουμε εἶναι ὅ,τι εἴμαστε...». Ἀλήθεια, δηλαδὴ εἰλικρίνεια. Σὲ ἕνα τοῦ ἄλλο δοκίμιο («Κριτικὴ» «Xénies») ὁ Suarès λέει: «Στὴν τέχνη ἡ λέξις εἰλικρίνεια δὲν ἔχει νόημα». «Ὑπάρχει πάντα ἀρκετὴ εἰλικρίνεια σ' ἕνα ἔργο, ὅταν εἶναι ὠραῖο». Στὸ δοκίμιό του ὁμῶς γιὰ τὸν Σατωβριάνδο σὰ νὰ δίνει ἕνα πῶς σωστὸ νόημα στὴ λέξις εἰλικρίνεια. «Αὐτὸ ποῦ λέγει εἰλικρίνεια εἶναι ἡ ἀγνόητα τῆς συγκίνησης. Ὅποιος δὲν εἶναι εἰλικρινὴς μὲ τὰ ἴδια του τὰ πάθη, μιλάει ἀπὸ ὅ,τι ἔχει ἀκουστά καὶ ζωγραφίζει πάναν σὲ σχέδιο ἁλῶν». Νὰ ζήσουμε κατὰ βαθιὰ καὶ ἔντονα, μὲ πάθος,—καὶ νὰ τοῦ δώσουμε μορφή, αὐτὸ εἶναι ἡ τέχνη. «Τὰ ἔργα ἐνὸς ἀνθρώπου δὲν εἶναι παρὰ τὰ πάθη του ἀναγεωμένα μὲ τὸ ὕφος». Ὁ Καερντάλ—«γυρευτὴς τῆς ὁμορφίαν»—μὴ μπορῶντας νὰ ζήσει γιὰ τὸ Θεό, ζεῖ γιὰ τὴν τέχνη. Καὶ μὴ μπορῶντας νὰ βρεῖ τὴν ἄλλή σωτηρία, ὀνομάζει τὴν ὁμορφίαν σωτηρία. Καὶ πράγματι ἡ τέχνη, ἡ δημιουργία ἢ δική του καὶ ἡ δημιουργία

των άλλων, τὸν σώζει. Καὶ ἴσως ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ὅπως καὶ γιὰ τὸν Προύτο, καὶ γιὰ τὸν Βαλερύ, καὶ γιὰ τοσούτους ἄλλους, νὰ εἶναι ἡ μόνη μορφή ἀθανασίας ποῦ συλλαβαίνει κ' αἰσθάνεται: «Ὅτι, ζώντας ἀράο δημιουργεῖ κανεῖς, δημιουργεῖται γιὰ πάντα. Ἡ αἰωνιότητα πλάθεται ἀνάμεσα στὰ δημιουργικὰ χέρια μας: βρίσκεται ἐκεῖ σὰν ἓνα δῶρο ποῦ τὸ ἀπολαβαίνουμε, γιατί σταθήκαμε ἀξιοὶ του· καὶ δὲ θὰ εἴμαστε ἀξιοὶ νὰ τὸ ἀποκτήσουμε, ἂν δὲν τὸ εἴχαμε πάρει πρῶτα, ὡς ὑπόσχεση, καὶ σχεδὸν κανεῖς δικό μας. Τὰ δημιουργικὰ αὐτὰ χέρια παίρνουν τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸν Ἀπόλυτο Καλλιτέχνη, ἂν ὑψωθῶν ὅπου εἶναι, καὶ ἂν τὸ ἀερίζουν νὰ ζυγώσουν στὴν ἴδια τὴν πηγὴ ὅπου ἀναδίνεται ἡ αἰωνιότητα.»

Υπέρτατο ἀγαθὸ, υπέρτατη ἀλήθεια, υπέρτατη πραγματικότητα. Σ' αὐτὸν τὸν «γυρευτὴ τῆς ὁμορφιάς» πέρα καὶ ἀπὸ τὴν τέχνη, πέρα καὶ ἀπὸ κάθε τί ἄλλο, τὸ αἶσθημα τοῦ εἶναι τοῦ τὸ δίνει ὁ Θεός. «Πλῆστεψα πῶς ἀληθινὰ ἤμουν αἰώνιος. Καὶ κάποτε τὸ πιστεύω ἀκόμα, τόσο αἰσθάνομαι ὅτι εἶμαι. Ἀμφιβάλλοντας γιὰ ὅλα, κυνηγῶ τοῦτη τὴ βεβαιότητα: τὴ μανία τοῦ νὰ εἶμαι, ἀληθινὰ. Καὶ ὅσο περισσότερο σιχίζω, σὰν ἓνας κολυμβητὴς μὲς στὴ νύχτα τοῦ ναυαγίου, τὸ αἰώνιο κύλισμα τῶν πραγμάτων, τόσο περισσότερο εἶμαι μεθυμένος ἀπὸ αἰωνιότητα: σάμτως τίποτε νὰ μὴν ἦταν στερεό, σ' αὐτὸ τὸ σύμπαν ποῦ κυλᾷ, παρὰ ἡ ἀγάπη μου γιὰ τὸ Θεὸ καὶ τὸ αἶσθημα ποῦ ἔχω αὐτῆς τῆς ἀγάπης.»

Δὲ γίνεται μετατόπιση τεχνικῆ ἐδῶ πιά, δὲ μπαίνει ἡ τέχνη στὴν κορυφὴ τῆς ζωῆς, ἀφοῦ δὲ μπορεῖ νὰ μπεῖ ὁ Θεός· ἐδῶ γιὰ μιὰ στιγμή ἴσως μόνο, ἡ μεγάλη λαχτάρα, ἡ ἄσβεστη, γίνεται πραγματικότητα καὶ ἐσκοπεῖται στὸν Suarès ἡ ἀληθινὴ «τάξη». «Τάξη» δὲ βάζει τὸ ὕψος καὶ δὲν εἶναι ἡ ἀναζήτησις τοῦ ὕψους, δ,τι θρησκευτικότερο ὑπάρχει στὸν κόσμο. Τάξη βάζει ὁ Θεός καὶ δ,τι θρησκευτικότερο ὑπάρχει, τὸ μόνο ἀληθινὰ θρησκευτικὸ, εἶναι ἡ ἀναζήτησίς του. «Ἐταί, μοιραῖα, ἀναπόδραστα, πῶς πέρα ἀπὸ τὴν τέχνη, ὑποβασιάζοντας καὶ τελειώνοντας τὴν, προβάλλει μιὰ ἠθικὴ, μὲ τὸ μοιραῖο καὶ μόνο δεκτὸ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν μας συνείδηση, ἐπιστάσασμά της. Νομίζω ὅτι σ' αὐτὸ τὸ θαυμάσιο δοκίμιό του, τὸ «Ker—Épore», ὅπου μᾶς δίνει τὸ πληρέστερο καὶ περικεικότερο αὐτοψυχογράφημά του ὁ Suarès, συνοψίζει, σὲ μερικὲς σκόρπιες ἐδῶ κ' ἐκεῖ φράσεις, καὶ ὅλη τὴν οὐσίαν τῆς ἠθικῆς του. Εἶναι μιὰ ἠθικὴ καθαρῶτα χριστιανικὴ· συγχώρεση, νίκη τοῦ ἑαυτοῦ μας, θυσία, χάρις. Μαζὶ—αὐτὸ δὲν τὸ ξεχνᾷ, καθὼς καὶ στὴν τέχνη—μαζὶ μὲ δ,τι πῶς πλάτῃ, καὶ πῶς μόνιμο—πῶς ἀνθρώπινο—ἐβαλαν οἱ Ἕλληνες στὴν ἐννοία τῆς ἠθικῆς. «Ἡ τελείωσις, τί εἶναι ἐπιτέλους παρὰ τὸ νὰ ὑψωθεῖ κανεῖς σὲ μιὰ ὥραία θυσία, ὅπου

νὰ εἶναι τὸ μόνο θῦμα; Δὲ γίνεται κανεῖς ὀλωσδιόλου ὁ ἑαυτός του παρὰ γιὰ νὰ παραιτηθεῖ ὀλωσδιόλου ἀπ' τὸν ἑαυτό του». Καὶ τελείωσις εἶναι ἡ ὑποκατάστασις τῆς ἐλευθέρης ἐκλογῆς τῆς καρδιάς, τῆς ἐλευθέρης ἐνέργειας τοῦ πνεύματος στὸ τυφλὸ πεπρωμένο: «Καὶ ὅμως, δὲ μπορῶ νὰ πιστέψω στὴν τυχαίότητα τοῦ πνεύματος. Ἐανοίγει κανεῖς στὸ πνεῦμα πάρα πολὺ ἐντονα τὴν ἐκλογὴ ἐναντίον κάθε συμφέροντος, κάθε ἐπιθυμίας, κάθε πεπρωμένου. Δὲ βλέπω καθόλου τύχη ἐκεῖ ὅπου ἀληθινὰ κάποια δύναμη τῆς ψυχῆς ἐνεργεῖ, παντοῦ ὅπου ἡ δύναμη τῆς καρδιάς ἐκτελεῖ ἓνα ἔργο, ποῦ τὴν κάνει παρὰ ἀπὸ τὸ νὰ διαπράξει τὴν μικρότερη ἀπιστία, νὰ ὑποστεί τὴν πῶς πλήρη θυσία. Νὰ τί ἐννοῶ δταν μιλῶ γιὰ ἀνθρώπινη ἀποστολή. Δὲ ζῶ λοιπὸν τυχαῖα σ' αὐτὸ τὸν κόσμο, καὶ ἂν ἦρθα σ' αὐτὸν τυχαῖα. Καὶ ζητώντας νὰ βρῶ ποῖα εἶναι ἡ ἀποστολή μου, βρίσκω μιὰ ποῦ εἶναι τὸ νὰ εὐαγγελίζομαι τὴ βασιλείαν τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐκλογῆς. Ἐκεῖ θεμελιώνεται κάθε ἀγάπη: καὶ ἡ ἐλευθέρη ἀνάκλυσσις τῆς καρδιάς, καὶ ἂν ἀκόμα εἶναι αὐταπάτη, ἀντικαθιστᾷ ἐπιτέλους τὸν παλιὸ νόμο τῆς ζωῆς τῆς κυβερνημένης ἀπὸ μόνο τὸ πεπρωμένο. Βλέπω παντοῦ τὸ ἀρχέγονο πεπρωμένο. Καὶ βέβαια παντοῦ ἡ χάρις τελικὰ νὰ διορθώσει τὴν τυφλὴν προσταγή.»

Χῶρος μεγαλειότητος ἐλευθερίας δὲ γίνεται καὶ σχεδὸν δὲ θὰ προσθέσει τίποτε ὁ Suarès στὴν χριστιανικὴν τοῦ ἠθικῆς τῆς χάριτος καὶ τῆς ἐκλογῆς, δταν θὰ πεῖ, στὸ ἴδιο δοκίμιο, μὲ γλώσσα ὀχι ἐντελῶς χριστιανικὴ, ποῦ στὴ συνείδησή του ὅμως δὲν εἶναι ἀντιχριστιανικὴ, ὅπως καὶ σὲ καμιά συνείδηση δὲ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι: «Εἶναι καλὸ δ,τι βοηθεῖ τὴ ζωὴ, καὶ δ,τι μπορεῖ νὰ τὴν κάνει πλατύτερη, πῶς πλούσια καὶ πῶς ὥραία». Ἐκεῖνο ποῦ πολεμᾷ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἔργο τὸ ξέρεῖ· σὲ κάθε βῆμα ξεπηδάει μπροστὰ του, δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ξεχάσει στὴ μοναξιά του. Εἶναι δ,τι χωρίζει καὶ στήνει ἀντιμέτωπο τὸν ἄνθρωπο στὸν ἄνθρωπο· ἡ πολιτικὴ, τὸ δόγμα, ὁ δάσκαλος, ὁ ἐπιστήμονας. «Σκότωνε καὶ χωρίζει, δάσκαλε: πρέπει, τί νὰ γίνει, νὰ πάρεις στὰ σοβαρὰ τὸν ἑαυτό σου». Σκοτώνει καὶ ὁ ἐπιστήμονας, ὀχι γιὰ νὰ φανεῖ χρήσιμος στὴν ἀνθρωπότητα, καθὼς λέει, ἀλλὰ ἀπὸ εὐχαρίστησις: «Τὸ εἶδωλο εἶναι σκληρὸ, γιατί οἱ ἱερεῖς τοῦ εἶναι ἀλύπητοι. Καὶ ἡ θρησκεία αὐτὴ δὲ θὰ ἦταν φριχτὴ, ἂν οἱ λειτουργοὶ τῆς δὲν ἦσαν φριχτοί.» Σκοτώνει τὴν ἀγάπην, δ,τι κινεῖ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζυγώσουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, κ' ἐκεῖνος ποῦ βεβαιώνει ὅσο κ' ἐκεῖνος ποῦ ἀρνίεται: «Εἶναι ὁμορφὴ τοῦτη ἡ ἐπιτομή μας, ὅπου δὲν ξέρεῖ κανεῖς τί νὰ προτιμήσῃ, τὴν ξεταίπωσάν ἐκείνων ποῦ ἀρνιούνται, ἢ τὴ λύσσα ἐκείνων ποῦ βεβαιώνουν.»

Ὁ μέγας ὅμως χωριστὴς, ὁ μέγας καλλιεργητὴς καὶ συντηρητὴς τοῦ μίσους

στις ανθρώπινες ψυχές, είναι ο τσάκαλος ο πολιτικός. Γιατί τίποτε άλλο δὲ μίλησε μετὸς ἀγανάκτηση ὁ Suarès ὅσο γιὰ τὴν πολιτική, καὶ ἀπὸ τίποτε άλλο μετὸς ἀγρυπνῆ φροντίδα καὶ τόσο ἀγέρωχη ἀλυγισιὰ δὲ φύλαξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ὅσο ἀπὸ τὴν πολιτική. Τίποτε δὲν ἀναγνωρίζει στοὺς πολιτικούς, καμιά ἀληθινὰ ἀνθρώπινη ἀρετή, τὸ παραμικρὸ ἴχνος καλωσύνης, τίποτε ἐξὸν ἀπὸ ἕνα ἀχόρταγο ἐγωϊσμό πού δὲ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιηθεῖ παρὰ μετὸς περὶ φρόνηση καὶ τὸ μῖσος. Τὰ κόμματα ; Φυλακές. •Prisonnier, partisan. Tout parti est une prison. Et toutes les prisons sont has-ses. Je ne me laisserai pas engluier par cette engeance. Je suis un oiseau du large». Καὶ ἰδίως γιὰ τὴν πολιτική (ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἀνθρώπινο κλουβί, συγγένειες, οἰκογένειες, λέει ὁ Suarès : «Δὲ μοῦ χρειάζονται οἱ φυλακὲς σας. Εἰμὶ ἀνθρώπος, κ' ἐλεύθερος, ἂν δὲν εἴστε σεῖς. Τὸ μόνο πού μπορῶ νὰ ἐλπίσω γιὰ σας εἶναι νὰ γίνετε καὶ σεῖς σάν κ' ἐμένα μιὰ μέρα, σὲ πέντε βδομάδες ἢ σὲ πέντε χιλιάδες χρόνια, ἂν τὸ ἀξίζετε νὰ γίνετε».

Κανένας ἴσως Γάλλος πνευματικὸς ἀνθρώπος, τὰ τελευταῖα τριάντα σαράντα χρόνια, δὲν ἔζησε τόσο πραγματικά μοναχικός, τόσο ἀγέρωχα καὶ ἀδιάλλακτα ἀποτραβηγμένος ἀπὸ σχολὰς καὶ ὁμάδες καὶ κλίκες, ὅσο ὁ Suarès. Τὰ βαθύτερα αἰτία τῆς μοναξιάς τοῦ τὰ καταλαβαίνουμε, μᾶς τὰ δείχνει καὶ μᾶς τὰ ὀνομάζει κάθε τόσο καὶ ὁ ἴδιος. Εἶναι ἡ ποιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ποιότητα τοῦ πνεύματός τοῦ. «Ὅταν μιὰ ἀρχίζω τὸ ψεῦτισμα, ὅταν μιὰ ἀρχίσουν οἱ συμβιβασμοί, δὲν ἔχει σταμάτημα τὸ κακό. Οἱ ψευτομοναχικοὶ ἄνθρωποι δὲν τὸν ξεγελοῦν· εἶναι πλῆθος ἀπὸ δαύτους στὸν κόσμο, ὅπως πλῆθος εἶναι καὶ οἱ ψευτομεγαλοφυεῖς. Ὁ Suarès ζεῖ στὴ μοναξιά καὶ ὀχυρώνεται ὅσο μπορεῖ περισσότερο στὴ μοναξιά του, γιατί ἕνα σκοπὸ ἔταξε στὸν ἑαυτό του· στὸ πάθος τοῦ καὶ στὸ δράμα τοῦ νὰ δώσει ὅσο μπορεῖ πιὸ καθάρια φωνή. Γιὰ τ' ἄλλα δὲν τὸν νοιάζει· γιατί ξέρει τί εἶναι τὰ ἄλλα, καὶ μετὰ τὰ ἄλλα πληρώνονται.

Οὔτε μισεῖ οὔτε περιφρονεῖ οὔτε ἀδιαφορεῖ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ὡστόσο. Λυπᾶται μόνο ὅταν κάποτε φτάνει πρὸς δύνατη στ' αὐτιά του ἡ χλαλοὴ ὅπου παραδέρνει. Δὲν παραλλάζει τότε τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ μυρμηγκοφωλιά, δὲ μπορεῖ νὰ μὴ δεῖ πᾶς ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύση καὶ ζωὴ καὶ ὕλη. Τοὺς ἀνθρώπους ὁ Suarès τοὺς ἀγαπᾷ· ἐκεῖνοι ὅμως δὲ μπόρεσαν νὰ νιώσουν καὶ νὰ ἐκτιμήσουν τὸ ποῖον τῆς ἀγάπης τοῦ. Αὐτὸ τὸ λέει πολὺ καθαρὰ καὶ μετὰ μιὰ πίκρα πού καθόλου δὲν προσπαθεῖ νὰ τὴν κρύψει. «Οἱ ἀληθινοὶ μοναχικοὶ δὲν κάνουν καριέρα τὴ μοναξιά· τοὺς τὴν κάνουν ἀνάγκη οἱ ἄνθρωποι». Πῶς νὰ ὑποχρεώσουμε τοὺς ἀνθρώπους νὰ μᾶς ἀγαπήσουν, ὅταν

δὲ μποροῦν μήτε νὰ μᾶς καταλάβουν ἀρκετὰ γιὰ νὰ εἶναι δίκαιοι ; Σπάζει ἡ ἀγάπη διὰν σκοπτάψει στὴν ἄρνηση. Οἱ ἄνθρωποι μᾶς λείβονται ; «Εἴπω. Ἄς μᾶς φτάνει τὸ νὰ μὴ στεροῦμε ἐμεῖς τὸν ἑαυτό μας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ μποροῦμε μετὰ τόσο περισσότερη δύναμη, ὅσο περισσότερο τοὺς ἀφήνουμε καὶ μποροῦμε περισσότερο νὰ κάνουμε δίχως αὐτοὺς. Εἶναι αὐτὸ πού εἶναι καὶ εἴμαστε αὐτὸ πού εἴμαστε. Τὸ πράμα δὲν παίρνει γιὰ τρεῖς· οὔτε ἐκεῖνοι μποροῦν νὰ κάμουν τίποτε, οὔτ' ἐμεῖς. Πρέπει αὐτὴ τὴν ἀδυναμία νὰ τὴ νικήσουμε : τὸ θυμὸ γιὰ τ' ὅτι ἔχουμε νικήθει.» Ναι, ἀλλὰ τὸ μεγάλο παράπονο δαγκώνει ξανά τὴν ψυχὴ τοῦ : «Γιατί νὰ μὴν εἶναι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι σάν κ' ἐμᾶς ; Μᾶς εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο νὰ πιστέψουμε ὅτι δὲ θέλουν αὐτὸ πού θέλουμε... Ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἕνα ἔργο νὰ δημιουργήσουν σ' αὐτὸ τὸν κόσμο δὲν πείθονται εὐκολὰ ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι δὲν ἔχουν ἐπίσης κάποιο ἔργο νὰ δημιουργήσουν, ἢ ὅτι σκόπιμα μένουν ἀδιάφοροι πρὸς μιὰ τόσο νόμιμη καὶ πλήρη ἐλπίδα.»

Προσπάθησα νὰ κατέβω στὰ κάπως βαθύτερα στρώματα τῆς προσωπικότητάς τοῦ Suarès καὶ ν' ἀγγίξω μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ οὐσιαστικὰ στοιχεῖα τοῦ εἶναι τοῦ. Σ' ἕνα ἄρθρο σάν καὶ τοῦτο μόνο μιὰ πολὺ γενικὴ καὶ ξώδερμη ἰδέα μπορεῖ νὰ δώσει κανεὶς γιὰ ἔργο τόσο πλατὺ καὶ πολὺμορφο. Στὰ ἐξήντα χρόνια τῆς λογοτεχνικῆς τοῦ ζωῆς δημοσίεψε περισσότερα ἀπὸ ἑκατὸ βιβλία. Ἐκεῖ μέσα—καὶ πιὸ καθαρὰ στὰ δοκίμιά του—βρίσκει κανεὶς τὴ μεταφυσική, τὴν ἠθική, τὴν αἰσθητική τοῦ. Τίποτε δὲν τὸν ἄφησε ἀδιάφορο· σὲ ὅλα ἔριξε τὴ διαπεραστικὴ τοῦ ματιά, γιὰ κάθε τι πού σοβαρότερα ἐνδιαφέρει τὸν ἄνθρωπο, εἶπε τὸν περίπαθο, βαθὴ, φτερωτὸ τοῦ λόγου. Παρ' ὅλ' αὐτὰ νομίζω ὅτι οὔτε στὴ Γαλλία οὔτε στοὺς ἄλλους τόπους γνωρίστηκε καὶ τιμήθηκε ἀρκετὰ. Βιβλίο γαλλικὸ (εἶτε ἄλλο) γιὰ τὸν Suarès δὲν ἔτυχε ποτὲ μου νὰ ἰδῶ καὶ μελέτῃ γιὰ τὴν προσωπικότητά καὶ τὸ ἔργο τοῦ δὲν ξέρω παρὰ μιὰ μονάχα, σύντομὴ καὶ ἀρκετὰ ξώδερμη, τοῦ Ντανιέλ Ἀλεβυ, στὸ βιβλίο τοῦ «Quelques Maîtres Nouveaux». Στὴν Ἑλλάδα οἱ μόνοι πού ἀσχολήθηκαν μετὰ τὸν Suarès εἶναι ὁ κ. Χρήστος Εὐελπίδης κ' ἐγώ. (Σὲ κάποιο βιβλίο τοῦ τὸν ἀναφέρει καὶ ὁ Παλαμάς). Στὸ βάθος, ὅπως οἱ περισσότεροι ποιητές, καὶ ὅπως οἱ κλασσικοὶ, δὲν ἤτανε καὶ ὁ Suarès παρὰ ἕνας συγγραφέας γιὰ σύγγραφεῖς. Καὶ στὴ Γαλλία καὶ σ' ὅλο τὸν κόσμο θὰ εἶχε ἀνάμεσα στοὺς λογοτέχνες πολλοὺς θαυμαστές. Εἶναι τοῦτο λίγο καὶ μπορεῖς νὰ πεῖς παραγνωρισμένον ἕνα συγγραφέα πού εἶχε τέτοιους ἀναγνώστες, διὰ πολλοὺς ἴσως, ἀλλ' ὅσο νᾶναι πιὸ ἱκανοὺς ἀπὸ ἄλλους νὰ ἐκτιμήσουν καὶ νὰ γευτοῦνε τὸ ἔργο τοῦ ; Νομίζω ὡστόσο ὅτι καὶ ἔζησε καὶ πέθανε μετὰ τὴν πικρία ὅτι δὲν ἐκτι-

μήθηκε και δέν αγαπήθηκε όσο τᾶξιζε. «Γιὰ νά'σαι ἀγαπητός και δοξασμένος στήν κρίση τῶν ζωντανῶν πρέπει τὸ λιγώτερο νά'χεις πεθάνει. "Ὅταν ἀξίζεις κάτι δὲ μπορεῖ νά ζήσεις παρὰ μονάχα μὲ ἐχθρούς». "Ἰσως λοιπὸν τώρα ποὺ ἔπαψε ν' ἀνήκει στὸν κόσμον τῶν ζωντανῶν, νά ἦρθε ἡ στιγμή γιὰ μιὰ πρὸ δίκαιη κρίση και γιὰ μιὰ πλατύτερη ἀγάπη.

«Ἡ χλωμὴ σκοτεινιά δέν εἶχε πιά τὰ ρίγη τῆς προσδοκίας. Ἡ σκιά ἦτανε γλυκειά σὰν ἓνα ἡρεμὸ χέρι πάνω σ' ἓνα φλογερὸ μέτωπο. Ὁρθίος και λευκός, ὅμοιος μὲ τὴν ἐπιθυμία αὐτῆς τῆς σιωπῆς, ὁ Καερντάλ ἄρχισε νά τραγουδᾷ· και σὲ λίγο ὅλη ἡ μοναξιά ἔγινε μουσική».

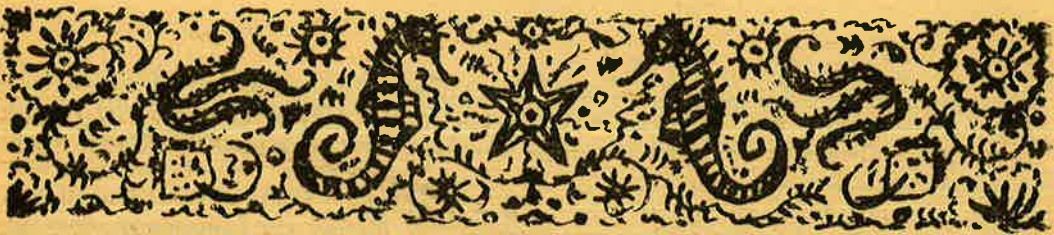
ΚΛΕΩΝ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

NURULLAH BERK

ΤΡΙΑ ΠΕΥΚΑ

ΓΙΑΝΝΗ ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ *

Τὸ μακαρίτη Περ. Ἀλεξανδρῇ συνταξιοῦχον εἰσαγγελέα τῶν ἐφετῶν πρόλαβα κατὰ σύσταση ἄλλου φίλου καὶ τονὲ γνώρισα μὲ τιμὴ μου ἄρρωστος ἐτοιμαζότανε νὰ φύγῃ γιὰ νὰ περάσῃ τὸ (τελευταῖο) καλοκαίρι στ' ἀγαπητὸ του χωριὸ τῇ Γράλιστα. Δὲν εἶχε ἀνάγκη ὁ μακαρίτης ἀπὸ παρακάλια. Φρόντισε μὲ ζῆλο, ἂν καὶ καθὼς μοῦ-γραφε δὲν εἶχε πόδια νὰ τριγυρίσῃ στὰ χωριά καὶ τέλος μούστειλε μὲ γράμμα του φιλικώτατο 3 Ἰουλίου 1940 τὴν αὐτόγραφη ἐκθεσὶ τοῦ ποῦ βλέπετε πεῖδ κάτου. Ἄς εἶναι μακαρισμένη ἡ ψυχὴ μου γιὰ τὸ καλὸ ποῦ μοῦκαμε, γιὰ τὴ φροντίδα ποῦλαβε καὶ ποῦ θὰ τιμᾷ τὸ σεβαστὸ του τῶνομα.

* *

Ἐκθεσὴ Περικλῆ Ἀλεξανδρῇ [ἀνώτατου δικαστικοῦ] γιὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία τοῦ Καραϊσκάκη: «Μέχρι ἡλικίας 8 ἐτῶν διέμεινε εἰς Μαυρομάτι ὁ Καραϊσκάκης, ἀλητεύων δὲ κατόπιν καὶ περιφρονημένος, γυμνὸς καὶ ἀνυπόδητος περιεφέρετο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν Γραλίστῃ, ὅπου μονίμως ἐγκατεστάθη, ἀποζῶν ἐκ τῶν ψυχίων τῶν διαφόρων οἰκογενειῶν μετὰ τῶν τέκνων τῶν ὁποίων εἶχε συνάψει σχέσεις. Ὁ σύνδεσμος δὲ αὐτὸς μετὰ τῶν φίλων του δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος τῶν κακῶν πράξεων, διότι μετ' αὐτῶν προέβαινε εἰς μικροκλοπὰς τροφίμων, καὶ ἰδίως ὀρνίθων καὶ ἐριφίων, τῶν ὁποίων ἐγεύετο μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ βραχῶδους χωρίου Γράλιστα (τοῦ ἤδη μετονομασθέντος Ἑλληνόπυργος) καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ κάτωθι τοῦ χωρίου σπήλαιον Ἀώλου καλούμενον, λόγῳ τῶν ἀντηχήσεων τῶν φωνῶν αἱ ὁποῖαι κατ' ἐπανάληψιν ἐπανελαμβάνοντο καὶ εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο κρυπτόμενοι ἔτρωγον τὰ κλοπιμαῖα. Λόγῳ δὲ τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ γιου τοῦ Ἰσκού Καραϊσκάκη καὶ τοῦ μελαχροينوῦ χρώματός του τὸν ὠνόμασαν Καρα-Ἰσκάκη καὶ τόσῃν ἀπέχθειαν ἡσθάνετο ὁ κόσμος πρὸς τὸν κακοποιὸν αὐτὸν νεαρὸν ἀλήτην, ὥστε καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη οἱ γονεῖς τῶν ἀτακτούντων παιδιῶν τοῦ χωρίου Γράλιστα ἐπιπλήττοντες τὰ τέκνα των διὰ τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις ἔλεγον: «Σὰν τὸ Καραϊσκάκη καταντήσατε, βρε παιδιὰ μου».

»Ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τῆς μικρᾶς του ἡλικίας κατίσχυσε ὅλον τῶν ὀμηλικῶν φίλων του μετὰ τῶν ὁποίων εἶχε καταρτίσει ὁμάδα κακοποιῶν, ἡ ὁποία τὸν ἀνεγνώρισεν ὡς ἀρχηγὸν καὶ ὡς τοιοῦτος ἐμεγάλωσε μετ' αὐτῶν! διαμέναν πλέον ὀριστικῶς ἐν τῷ εἰρημένῳ χωρίῳ, ἐπιχειρῶν ἐκάστοτε μετὰ τῶν φίλων του ἐπιδρομὰς εἰς τὸ χωρίον Μαυρομάτι καὶ εἰς τὰ πέριξ χωρία πρὸς διάπραξιν μικροκλοπῶν ὀρνίθων καὶ ἐριφίων. Ὅταν δὲ ἐφθασεν εἰς τὴν ἐφηβιακὴν ἡλικίαν, ὡς ἀπαραίτητον ἐξάρτημα εἰς τὰς ἐπιδρομὰς του εἶχε καὶ τὸ ὄπλον ἐπ' ὧμου καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα εἰς τὴν ὁμάδα αὐτήν, ἀποτελουμένην ἀπὸ 8—10 παλῆκαρόπουλα, ν' ἀνισταθῇ ἡ ὁμάς δὲ αὕτῃ διεπνέετο ἀπὸ σφοδρὸν μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐτόλμων νὰ πλησιάσουν εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία καὶ περιορίζοντο ἐν Φαναρίῳ, ὅπου ὑπῆρχεν ἔδρα σώματος στρα-

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

του και εν τη πεδινῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ. Ὑπερβάντος τοῦ Καραϊσκάκη τὸ 20 ἔτος τῆς ἡλικίας του ἤρξατο οὗτος μετὰ τῶν πολλαπλασιαζομένων ἄλλων ἀρματωλῶν (!) νὰ παρενοχλῇ τοὺς Τούρκους κατερχόμενος μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ χωρίου Γράλιστα, μέχρι τῶν ὁποίων οἱ Τούρκοι ἐπλησίαζον διὰ νὰ ξυλευθῶσι ἀπὸ τὸ αὐτόθι ὑπάρχον τότε δάσος. Τὴν συμμορίαν ταύτην ὁ Πασιᾶς (!) τοῦ φρουρίου ἠθέλησε νὰ ἐξοντώσῃ, καὶ πρὸς τοῦτο ἀπέστειλεν ἀπόσπασμα στρατιωτικόν, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ χωρίον Γράλιστα, μέσῳ τοῦ χωρίου Μαυροματίου, ἵνα ἐκ τῆς θέσεως Ἀγίας Μαρίνας καὶ τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου ὑπερφαλαγγίσῃ τὸ χωρίον καὶ συλλάβῃ τοὺς κακοποιούς. Ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὴν ὁμάδα του, καταλαβὼν ἐπίκαιρα σημεῖα παρὰ τὴν βραχώδη θέσιν Ἅγιος Ἀθανάσιος, ἀνέμενεν ἐκεῖ. Τὸ ἐπερχόμενον ἀπόσπασμα ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ, τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς συμπλοκῆς ταύτης ὑπῆρξεν ὁ φόνος τριῶν Τούρκων στρατιωτῶν, τῶν λοιπῶν τρομοκρατηθέντων καὶ τραπέντων εἰς φυγὴν.

Ἀὐτὸ ἦτο τὸ πρῶτον κατόρθωμα τοῦ Γ. Καραϊσκάκη καὶ διὰ νὰ ἐκφοβίσῃ ἐτι περισσότερον τὸν πασιᾶν τοῦ φρουρίου ἀπέκοψε τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων ὡς ἄνω στρατιωτῶν καὶ μετέφερεν αὐτὰς εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου Γράλιστα, ὅπου ἐξηνάγκασε τὸν μοναδικὸν σιδηρουργὸν ἐν τῷ χωρίῳ γύφτον ἀποκαλούμενον νὰ ἐκδείρῃ τὰς κεφαλὰς, νὰ γεμίσῃ ταύτας ἐκ χόρτου καὶ νὰ τὰς ἀποστείλῃ εἰς τὸν πασιᾶν· ὁ δὲ δυστυχὴς γύφτος ἀπὸ τὸν τρόμον του καὶ τὴν συγκίνησιν διὰ τὸ εἰδεχθῆς ἔργον· τὸ ὁποῖον τῷ ἀνετέθη παρεφρόνησε (!). Μετὰ τὴν πράξιν ταύτην, συστάσει καὶ τῶν προσεστώτων τοῦ χωρίου, ὁ Καραϊσκάκης ἐφυγεν ἀπὸ τὸ χωρίον Γράλιστα καὶ ἐγκατεστάθῃ εἰς τὸ χωρίον Στάμου καὶ ἰδίᾳ εἰς τὸ Ζαγλόπι, ὅπου τὸ σῶμα του ἠϋξήθη εἰς 90 κλέφτας· δὲν παρέλειπε δὲ νὰ ἐπισκέπτεται συχνὰ τὸ χωρίον Γράλιστα, ὅπου εἶχε συνδεθῇ μὲ διάφορους κουμπαριῆς, παριστάμενος ἄλλοτε ὡς ἀνάδοχος τῶν βαπτιζομένων παιδιῶν καὶ ἄλλοτε ὡς κουμπᾶρος τῶν συνεχόμενων εἰς γάμον (!). Οἱ Τούρκοι πάντοτε παρηκολούθουν τὴν δρᾶσιν του καὶ ἐπεδίωκον τὴν παντὶ σθένει ἐξόντωσίν του. Συνέβη δὲ νὰ πολιορκηθῇ ἀπὸ ἀπόσπασμα Ἀλβανῶν καὶ εἰς μίαν οἰκίαν τοῦ χωρίου Γράλιστα κειμένην εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βραχώδους χωρίου (Γράλιστα) κατ' ὃν χρόνον διεσκέδαζεν αὐτὸς καὶ οἱ σύντροφοί του κατόπιν τοῦ βαπτίσματος ἐνὸς τέκνου τῆς ρηθείσης οἰκίας καὶ ἐκινδύνευσε νὰ φονευθῇ ἢ νὰ συλληφθῇ ἂν ἡ δέξυνοιά του ἢ στρατηγικὴ δὲν τὸν ἐβοήθει κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν· δηλ. μόλις ἀντελήφθη τὴν πολιορκίαν ὑπέδειξε εἰς τοὺς συντρόφους του ἵνα κατερχόμενοι εἰς τὸ ἱσόγειον τῆς οἰκίας δωμάτιον ἀνοίξωσιν ἀμέσως τὴν θύραν καὶ ἐξ αὐτῆς ρίψωσι τίς κάπες τῶν μετὰ θυροῦρου ἵνα ἐξαπατήσωσι τοὺς Τούρκους καὶ νομίσωσι ὅτι ἐξέρχονται οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τῶν ὁποίων καὶ θὰ ἐκκενώσωσι τὰ καργιοφύλια τῶν δι' ὁμοβροντίας ὁπότε οὗτος μετὰ τῶν συντρόφων του θὰ εἶχον τὸν καιρὸν νὰ φύγωσι ἐπωφελοῦμενοι τοῦ σκότους πρὸς τὸν κατήφορον τοῦ χωρίου, ὅπερ καὶ ἐγένετο· διότι μέχρις ὅτου ἐπαναλάβωσι τὸ γέμισμα τῶν καριοφυλιῶν τῶν οἱ Τούρκοι ἐδόθη εἰς αὐτοὺς καιρὸς νὰ φύγωσι χωρὶς νὰ διγῶσι καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸ σῶμα του δι' ἀτραπῶν ἀνῆλθεν ἄνωθεν τοῦ χωρίου καὶ εὐρεθεὶς ἀνελπίστως ὅπισθεν τῶν Τούρκων ἐπετέθη κατ' αὐτῶν, ἀναγκασθέντων νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν». — [ὑπὸ Περικλέους Γ. Ἀλεξανδρῆ, εἰσαγγελέως ἐφετῶν ἐκ Γράλιστας].

Λίγες παρατηρήσεις τώρα σὲ ὅσα γράφει ὁ Ἀλεξανδρῆς· σὰ δοκιμασμέυος αὐτὸς δικαστικὸς ἔδωκε στὴ μικρὴ του αὐτὴ περιγραφὴ πάρα πολὺ συνθετικὴ μορφή καὶ γενίκεψε δογματικὰ ἐκεῖ πού ἴσως γενίκεψῃ δὲ χωροῦσε. Κατὰ τὴ γνώμη του, ὅπως περιληπτικὰ τὴ διατυπῶναι, ὁ μικρὸς Καραϊσκάκης εἶχε συστημένη συμμορία κλεφτοκοτάδων καὶ κατσικοκλεφτῶν ἀπὸ παιδιὰ τοῦ ἴδιου τοῦ χωριοῦ καὶ αὐτὴ τὴν παλιοδουλειὰ τὴν κάνανε μέσ τοῦ ἴδιου τὸ χωριό τους, ἀνάμεσα στοὺς χωριανούς πού ζοῦσαν

1. Ἡ πράξις αὕτη γιὰ τὴν ἡλικίαν τοῦ Καραϊσκάκη φαίνεται πάρα πολὺ ἄγρια· μπορεῖ ὅμως ἀπὸ τὴν ἀγούρη ἐπίδειξιν, ἀπὸ μίμησιν τρανῶν κλεφτῶν νὰ τὴν ἔκαμε.
2. Κλέφτες καὶ ἄρματωλοι δίδανε πυκνὰς κουμπαριᾶς μέσα στὰ χωριά πρῶτα γιὰ νὰ βρῶσιν ἀνθρώπους πού νὰ τοὺς στέλνουνε χαμπέρια καὶ ὕστερα γιὰ νὰχοῦνε καὶ αὐτοὶ τὸ γύρισμα τοὺς μιά κάποιαν ἄνεση, καταφυγὴ, ἀνάπαψη, μακριὰ ἀπὸ τίς ἐρημιὰς καὶ τοὺς κιντῶνους.

μαζί με την άνοχη γονιῶν, συγγενήδων, κι ὅλου τοῦ χωριοῦ. Εἶχανε μάλιστα καὶ κρυψῶνα στὸ πλάϊ τοῦ χωριοῦ, ὅπου ψήνουνε καὶ τρώνε τὰ κλεμμένα. Καὶ καλὰ ἅμα ἔχουνε νὰ φάνε ἀπ' αὐτά· τίς ἄλλες μέρες πῶς ζοῦνε; Τίς ἄλλες ὁ Καραϊσκάκης ζῇ ἀπὸ τὰ «ψυχία» τῶν χωριανῶν καὶ ὅσο γιὰ τὰλλα τὰ κλεφτοπαῖδια νάαι καλὰ τὰ σπίτια τους. Δὲν φαίνονται ὅλα τοῦτα ἔτσι γενικὰ διατυπωμένα ἀπίστευτα; Ἡ ἀντίφραση χτυπάει ὠμά. Ὁ Καραϊσκάκης ἅμα δὲν τρώει τίς κλεμμένες κότες τοῦ χωριοῦ ἔχει τὴν ψυχοπόνια του· περίεργο χωριό. Καὶ τὰλλα πάλι χωριατόπουλα, ἅμα δὲ σμίγουνε στὴ σπηλιά νὰ φάνε τὰ κλεμμένα, βρίσκουνε ψωμοτύρι κοντὰ στὰ γονικά τους. Ὅμως τὰ πράματα στὴ ζωὴ, ποτὲ δὲ μποροῦν ἔτσι νὰ γίνωνται. Μέσα σ' ἓνα χωριὸ μιὰ ὄρνιθα κλεμένη σηκώνει τὸ γυναικομάνι στὸ ποδάρι· κάνει τὸν κόσμο ἄγρυπνο· καὶ με δευτέρη, τρίτῃ δοκιμῇ ὁ ὄρνιθοκλέφτης θὰ πιαστῇ κι ὅσο γιὰ τὸ ντόπιο χωριατόπουλο μπορεῖ νὰ κλέβῃ τῆς ἴδιας του τῆς μάννας ὄρνιθα καὶ πιασμένο νὰ μαρτυροῦσε πὼς ἤθελε νὰ φάη μαζί μ' ἄλλα παιδιὰ—κάτι τέτοιες παιδικὲς ὁρμὲς ἡ μάννα δὲν τίς ἀνέχεται μοναχά, παρὰ καὶ τίς συντρέχει, γιὰτὶ βλέπει στὰ παιδιὰ τῆς τὸν πρῶτον ἀντρισμὸ—κλεμένη ὅμως ὄρνιθα ἀπὸ ξένο χέρι, πέστε τὸν Καραϊσκάκη, θάβανε σὲ κίνηση ὅχι τίς γυναῖκες, πειὰ, μὰ τοὺς ἄντρες κι' ἀλλοίμονο τότε στοὺς κλεφτοκοτάδες· ξύλο ἀλύπητο ἀπὸ τοὺς γονιοὺς πρῶτους κι ὅσο γιὰ τὸν ἔρημο τὸν Καραϊσκάκη διώξιμο ἀπὸ τὸ χωριὸ γιὰ πάντα. Ὅσο γιὰ τῶν τρυφερῶν κατσικιῶν τὸ ψήσιμο, μέσ' ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ χωριὸ κλεμμένων τὸ πρᾶμα πρώτη φορὰ καὶ δευτέρη θάχε τέλος τοῦ κλέφτη τὸ σκότωμα εἴτε στὸ καρτέρι, εἴτε ἀπάνω στὸ φαγοπότι. Λοιπὸν ἀπὸ χωριάτῃ τοῦ ἴδιου τοῦ χωριοῦ κλεψιά γιδιοῦ μέσ' ἀπ' αὐτὸ δὲ στάθῃκε ποτέ. Ὁ συστηματικὸς γιδοκλέφτης, ποὺ ἀπὸ τὴν πείνα τυφλωμένος κλέβει ζωντανά, κανόνας γενικὸς κρύβεται νύχτα σὲ ξένου πάντα χωριοῦ βοσκοτόπι, ὅσο πειὸ μακρυνότερο· κρυμμένος ἐκεῖ ποὺ βόσκουνε τὰ γίδια σκόρπια σὲ γιδόστρατες ἀρπάζει ἓνα ἀπ' τὸ ποδάρι, τοῦ κόβει τὸ λαιμὸ καὶ ἡ φεύγει μ' αὐτό, ἡ τ' ἀφίνει ἐκεῖ ποὺ τῷσφαξε καὶ γυρίζει νὰ τὸ πάρῃ· καὶ πάντα θάχη στὴ δουλειὰ καὶ σύντροφο. Καὶ τὸ φαγοπότι θὰ γίνῃ σ' ἀπάτητον κρυψῶνα, ἀφοῦ ψηθῇ τὸ σφαγμένο μὲ φωτιά, χωρὶς καπνὸ. Κι ὕστερα κάθε σημάδι, κόκκαλα καὶ στάχτη θὰ γίνουν ἄφαντα. Ὁ νοικοκύρης τοῦ κλεμμένου ζωντανοῦ, ποτὲ δὲν τολμάει νὰ κατηγορήσῃ φανερά τὸ ζωοκλέφτη, ὅμως πάντα καταφέρνει νὰ τὸν ξεσκεπάσῃ. Καὶ πάλι ὅμως δὲ μιλεῖ. Σὲ λίγον καιρὸ χάνει καὶ ὁ ζωοκλέφτης ἓνα κατσίκι δικό του.

Εἶναι περίεργο κι ἀπίστευτο, ὅτι ἓνας ἀπὸ χωριοῦ κρατώντας τὴ ζωὴ καὶ μάλιστα μὲ μεγάλη πείρα δικαστικὸς φαντάσθηκε πὼς τὸ χωριὸ του θὰ μποροῦσε ν' ἀνεχτῇ ἓνα παιδί, ὄρφανὸ μάλιστα καὶ χωρὶς τὸν ἴσκιό τοῦ πατέρα ἀπάνου του νὰ κλέβῃ καὶ πάλι νὰ γίνεταί ἀνεχτό, νὰ κλέβῃ καὶ τὸ χωριὸ νὰ τὸ ταΐζῃ ἀπὸ ψυχοπόνια τάχα, νὰ κλέβῃ καὶ ὅχι νὰ μὴ παραδίνεται στὴν ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ χωριοῦ τοὺς προεστούς, ἀλλὰ νὰ μένῃ κι ἀτιμωρητο. Πῶς θὰ μπορούσαμε ν' ἀναλύσουμε τοῦ Ἀλεξανδρῆ τὴν «συνοπτικὴ διαδικασίᾳ» ποὺ ἀθελά του μᾶς παρουσιάζει ἓνα τρυφερὸ ἀρχικλεφτοκοτᾶ, ἄνθρωπο ποὺ σ' ὀλάκερη τὴν ἀντρικὴ του τόσο σκληρὰ δοκιμασμένη ἀπὸ κακοτράχαλες κακοτοπιὰς περασμένη, βρέθηκε ἔτοιμος, σὰν ν' ἀναθράφτηκε ἀπὸ μάννα καὶ πατέρα ἄγρυπνους κι ἄγριους φύλακές του καὶ μεγάλωσε μὲ τῆς τιμῆς μαζί καὶ τῆς καλωσύνης τὸ διπλὸ τὸ νόμο γραμμένο βαθιὰ μέσ στὴν καρδιά του, ἄνθρωπο τέλος ποὺ ἔξω ἀπὸ τοὺς ἀλλόφυλους ὄχτροὺς δὲν ἔβλαψε φίλο εἴτε ὄχτρο του, οὐδὲ μέσ' τοὺς τρομεροὺς θυμοὺς του δὲν παραφέρθηκε νὰ χύσῃ ἄδικο αἷμα, γενναϊόκαρδον, ἀνοιχτοχέρη, φιλόανθρωπο, τέλος ἄνθρωπο τόσο στίς προσβολὰς καὶ στίς βρισιὰς ἀνεχτικόν, ὅσο στὴν ὥρα τοῦ πολέμου τρομερό; Νά πῶς ἐγὼ συλλογίζομαι: Τὸ παιδί χωρὶς ἄλλο θὰ ζοῦσε κοντὰ σὲ καμιὰ ψυχομάννα, λίγα χρόνια εἴτε πολλὰ θὰ φύλαγε καὶ γίδια ἢ πρόβατα, εἴτε καὶ γελᾶδια. Σὰν τσοπανόπουλο θὰ μάλωσε ἄσκημα μ' ἄλλα τσοπανόπουλα κι ὁ πετροπόλεμος θὰ δούλεψε σκληρά.

(Ἀκολουθεῖ)

Τὸ Δεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Πατριδοκαπηλεία καὶ συντακτικὸ.

Ζητοῦμε συγγνώμην πὺν γυρίζουμε σὲ χώρους δύσσομους. Ἀλλὰ εἶναι τέτοιο τὸ κείμενο πὺν μᾶς ἐστειλε φίλος τῆς «Νέας Ἑστίας» καὶ ξεσκεπάζει τόσο καλὰ μιὰ κατάσταση πὺν μόνο νὰ τὴν μαντέψει κανεῖς μπορούσε σὲ ὅλη της τὴν ἔκταση, ὥστε δὲν ἀντέχουμε στὸν πειρασμό. Ἀντιγράφουμε :

«Ἑλληνικὴ Δημιουργία»
κλπ. κλπ.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 30ῇ Αὐγούστου 1948

Κύριε Δήμαρχε,

Ἐλάβατε ἤδη 2 ἐγκυκλίους τοῦ κ. Νομάρχου Ἀττικῆς, ὁ ὁποῖος ἐνεργῶν ἐπὶ τῇ θάσει διαφορῶν μνημάτων τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῆς Ἑθνικῆς Παιδείας, παρεκάλεσε ὑμᾶς ὅπως ἐγγράψετε τὸν ὑμέτερον Δῆμον καὶ τοὺς τυχόν ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτωμένους Ὄργανισμοὺς ὡς συνδρομητάς τοῦ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδιδομένου ἐθνικοῦ περιοδικοῦ «Ἑλληνικὴ Δημιουργία». Ἡ ὑπ' ἀριθ. 31510]21-8-48 ἐγκύκλιος τοῦ κ. Νομάρχου ἔχει ὡς ἐξῆς :

(Ἀκολουθεῖ ἡ ἐγκύκλιος.)

Θὰ σᾶς παρεκάλουν καὶ ἐγὼ προσωπικῶς νὰ ἐπισπεύσετε τὴν ἐγγραφήν αὐτήν. Διεξάγοντες διὰ τοῦ περιοδικοῦ σκληρόν ἀγῶνα πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ὕγιων Ἑθνικῶν ἀντιλήψεων, ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως.

Βεβαιωθῆτε ὅτι ἐνισχύοντες τὸ περιοδικὸν προσφέρετε ἀληθινὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὸ Ἔθνος ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν συμφερόντων τοῦ ὁποῦ ἀγωνίζεται. Θὰ ἤμην εὐτυχὴς ἂν εἶχα σχετικὴν ἀπάντησίν σας. Παρακαλῶ νὰ σημειώσετε ὅτι ἐκάστη ἐτήσια συνδρομὴ ἀνέρχεται εἰς 74.000 δραχμάς.

Μετὰ τιμῆς
ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

Ἰδοῦ, λοιπόν, πὺν ἐπρόκειτο ν' ἀράξουν ὅλοι οἱ ὑψηλοὶ πατριωτικοὶ λόγοι καὶ ὅλα τὰ φλογερὰ κηρύγματα. Σ' αὐτὴ τὴν τόσο διακριτικὴν φρασσοῦλα πὺν τὰ λέει ὅλα : «Παρακαλῶ νὰ σημειώσετε ὅτι ἐκάστη ἐτήσια συνδρομὴ ἀνέρχεται εἰς 74.000 δραχμάς. Μετὰ τιμῆς : Σπύρος Μελᾶς». Ἀξίος ὁ μισθός του !

Ἀλλ' ὁ διευθυντής τοῦ περιοδικοῦ πὺν βγήκε γιὰ νὰ κάμει ἀντιδιαπολεμικὸν ἀγῶνα, δὲν διδάσκει μόνο πατριωτισμό. Δὲν ξεχνάει ὅτι εἶναι ἀκαδημαϊκός καὶ δὲν παραλείπει νὰ διδάξει

καὶ συντακτικὸ : «Διεξάγοντες διὰ τοῦ περιοδικοῦ σκληρόν ἀγῶνα πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ὕγιων Ἑθνικῶν ἀντιλήψεων, ἀντιλαμβάνεσθε ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως». Ἔτσι, παραμερίζονται ὅλοι οἱ ἐπίσημοι, καὶ οἱ ὑπουργοί, καὶ οἱ νομάρχαι, καὶ οἱ δήμαρχοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ταμίαι τῶν δήμων καὶ τῶν «ἐξ αὐτῶν ἐξαρτωμένων Ὄργανισμῶν», καὶ τὸν λόγον πᾶς ἔχει ὁ ὁποιοσδήποτε μαθητὴς τῶν πρώτων τάξεων τοῦ ὀκταταξίου Γυμνασίου, πὺν ἔμαθε νὰ μὴν κάνει ὀνομαστικὰς ἀπολύτους καὶ μετὰ τὸ δικιο τοῦ μπορεῖ νὰ διεκδικήσῃ στὸ μέγαρο τοῦ Σίνα τὴν ἔδρα τοῦ κ. ἀκαδημαϊκοῦ, πὺν δὲν κατορθώνει νὰ τὴν ἀποφεύγῃ οὔτε σὲ τόσο ἱερὰς στιγμῆς, οὔτε δηλαδὴ ὅταν πρόκειται νὰ εἰσπράξῃ συνδρομὲς γιὰ τὸ περιοδικό του !

x.

Ἕνας νέος διηγηματογράφος.

Ἡ «Νέα Ἑστία» ἀποφεύγει τὴς τυμπανοκρουσας γόρῳ ἀπὸ τοὺς νέους πνευματικοὺς ἀνθρώπους πὺν παρουσιάζει, δημοσιεύει τὰ κείμενά τους ὅταν ἀξίζουν καὶ ἀφήνει τοὺς ἀναγνώστες της, πὺν μετὰ τοὺς τοὺς τρόπους τῆς ἔχουν δώσει νὰ καταλάβει πὺς δὲν ἀνέχονται τὴς δειλῆς δοκιμῆς καὶ τὰ συνηθισμένα πρωτόλεια, τοὺς ἀφήνει νὰ κρῖνουν ἂν καλὰ κάνει πὺν διαθέτει κάθε τόσο λίγες ἢ πολλὰς σελίδες γιὰ τὴν ἐργασία τῶν νέων ποιητῶν καὶ πεζογράφων. Ἀλλωστε, τί νὰ προσθέσει σὲ ὅσα λέει ἕνα ποίημα ἢ ἕνα διήγημα ; Ὡστόσο, σήμερα ἔχομε χρέος νὰ κάνουμε μιὰν ἐξαίρεση : τὸ διήγημα «Πορεία στὴ νύχτα», πὺν δημοσιεύεται στὸ τεῦχος τοῦτο, δὲν εἶναι μόνο ἕνα πεζογράφημα πὺν δίνει πολλὰς ἐλπίδες, δὲν εἶναι μιὰ ἐργασία πὺν ὀὰ ὑποχρέωνε κάθε περιοδικό νὰ τὴν φιλοξενήσει : εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο : εἶναι ἕνα ἀληθινὰ θαυμάσιο πεζογράφημα. Στὸ τεῦχος 503 τῆς 15 Ἰουνίου ἐδώσαμε ἄλλο ἕνα διήγημα τοῦ κ. Σπύρου Πλασκοβίτη, πὺν ἔκαμε ζωηρότατη ἐντύπωση. Μὰ στὴν «Πορεία στὴ νύχτα» ὁ νέος διηγηματογράφος δείχνει πὺς ἔχει δυνάμεις πὺν μποροῦν νὰ δοκιμαστοῦν καὶ στὰ πιὸ ἐπικίνδυνα θέματα. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸς κίνδυνος γιὰ κάθε λογοτέχνη ἢ ἀπόδοση τῶν ζεστῶν ἀκόμη γεγονότων, — τὸ παιδομαζωγία σὲ μιὰν ἀπὸ τὴς πιὸ δραματικὰς στιγμῆς του δίνει ἢ «Πορεία στὴ νύχτα», — οὔτε συνηθισμένη τὸλμην ἢ προσέγγιση σ' αὐτὴ τὴν κατ' ἐλπίδα καὶ τὰ πιὸ ἐπιδέξια καὶ τὰ πιὸ ἔμπειρα χέρια. Δὲν φτάνει, λοιπόν, νὰ παρουσιάσουμε μόνο τὴν «Πορεία στὴ νύχτα». Τὴν προβάλλουμε καὶ τὴν θεωροῦμε ἀξιοσημείωτο γεγονός ἀνάμεσα σὲ τὰ

σες θορυβώδεις ἀλλὰ ἀγones προσπάθειες. Ὁ νέος ποὺ τὴν ἔγραψε εἶναι ἕνας ἀληθινὸς διηγηματογράφος.

Χ.

Ἑλένη Στρούβαλη (1860 - 1948).

Ἀπέθανε στὴν Καλλιθέα Ἀθηνῶν, στίς 17-7-48, ἡ τελευταία μεγάλη παιδαγωγὸς τῆς Πόλης. Ἑλένη Στρούβαλη. Ἀντριώτισα στὴν καταγωγή, γεννήθηκε καὶ σπούδασε στὴν Κωνσταντινούπολη. Μαθήτρια πρῶτα τῆς Ζαφειρώς Δεσσιώτου στὸ Ἀγιοταφικὸ Παρθεναγωγεῖο, κ' ὕστερα τῆς Καλλιόπης Ἀθ. Κεχαγιά· τελειόφοιτη τοῦ Ζαππεῖου τῆς Πόλης τοῦ 1800. Ἐργάστηκε 54 συνεχῶς χρό-

γερμανικὲς μελωδίες ἀπλόφωνες, γενικὰ καλλιέργησε τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή, ἐμπνέοντας στίς χιλιάδες τῶν μαθητριῶν τῆς τὴν ὁμορφίαν, τὴν ἀλήθεια, τὴ δικαιοσύνη ἐμπρακτὰ. Ἡ ὑγασαυρισμένη ψυχικότητά της, ὁ ἐνθουσιασμός της ἐξεκόλαψαν τὸν χαραχτήρα τῶν Ζαππιδῶν, τόνωσαν τὴν ἀτιμόσυταιρα, τὴν ὑπέροχη πνοή τοῦ Ζαππεῖου, αὐτὴν ποὺ ἔφεραν δασκάλισσες καὶ μητέρες ὡς τίς ἀκρότατες γωνίες τῆς κοινωνίας. αὐτὴν τὴ δημιουργικὴ δράση, τὴν ἀκατάλυτὴ δύναμη, ποὺ προσωποποιούσε ὡς τὴ στερνὴ τῆς ὥρα ἡ μαρτυρικὴ καὶ θρυλικὴ Ἑλένη Στρούβαλη.

Μᾶς ἀφῆκε δύο κυρίως λογοτεχνικά ἔργα. δύο μεταφράσεις ἀπὸ τὸ γερμανικὸ, μὲ τίτλους: «Ἡ πριγκίπισσα τοῦ Βολφενδύττελ» τοῦ Zschokke, ρομάντσο, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ γυναικεῖο περιοδικὸ Ἀθηνῶν «Πλειάς» τῆς Σωτηρίας Κλεομένηους-Ἀλιμπέρτη, 1900, 1901 καὶ 1902, καὶ «Ὁ Βάγνερ ὡς ποιητῆς καὶ φιλόσοφος» τοῦ Henri Lichtenberger, σὲ τόμο ἀπὸ 509 σελίδες, σ. 80, ποὺ τυπώθηκε στὴν Κίπολη τὸ 1922.

Τὴ μεγάλη αὐτὴ Ἑλληνίδα καὶ παιδαγωγὸ καὶ Ζαππίδα ὑπέροχη, ποὺ κρατοῦν οἱ Ζαππίδες κάθε ἐποχῆς ὑπόδειγμα στὴν ψυχὴ τους, δὲ θὰ τὴν ἀγνοήσει ἡ ἱστορία τοῦ Ζαππεῖου, ἀφοῦ τὴν ἀγκάλιασε τὴν ἡ παράδοση.

ΑΘΗΝΑ ΓΑΙΤΑΝΟΥ-ΓΙΑΝΝΙΟΥ

Τελεία καὶ παύλα.

Ἀγαπητὴ «Νέα Ἑστία».

Οἱ ἱστορικὲς ἐρευνες εἶναι ἔργο συλλογικόν. ἔργο πολλῶν ἀνθρώπων σὲ μεγάλη ἔκταση χρόνου. Ὅσο κι' ἂν φαίνεται μεμονωμένο ἕνα θέμα — τίποτα δὲν εἶναι μεμονωμένο κι' ἀσύνδετο πρὸς τὴν ἐποχὴ τοῦ μέσα στὴν ἱστορία. — θὰ χρειαστεῖ πολλοὶ νὰ περάσουν στὸ ὄργωμα τοῦ καὶ νὰ προσφέρουν ὁ καθένας ὅ,τι μπορεῖ νὰ δώσει ἀπὸ τὴν ἐρευνά του κι' ἀπὸ τὴ σκέψης του. Αὐτὴ τὴ σημασία εἶχε μονάχα ἡ κριτικὴ μου στὴν ἔκδοσιν τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Παναγῆ Σκουζέ ἀπὸ τὸν κ. Γ. Βαλέτα, κι' αὐτὸς ἦταν ὁ μοναδικὸς σκοπός μου, νὰ προσφέρω τὴ συμβολή μου στὴ θελίωση τῆς ἐργασίας ἐνὸς ἄλλου ἐρευνητῆ, ποὺ κοπίασε γι' αὐτὴ. Ἄν ἀπλώθηκα καὶ σὲ κριτικὴ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο γράφει ὁ ἴδιος, δεύχοντάς μερικὲς ἀσυνέπειες καὶ ἄλλα ἐλαττώματα γλωσσικά καὶ συνθετικά, εἶναι γιὰ νὰ φανεῖ κι' ἀπὸ μὴν ἄλλη πλευρὰ ὅτι ὁ κ. Βαλέτας ἐργάστηκε μὲ κάποια βία, ποὺ δὲν τοῦ ἄφησε τὸν καιρὸ καὶ τὴν ἀνέση οὔτε τὸ κείμενο τοῦ Σκουζέ ν' ἀποδώσει σωστά οὔτε τὸ δικό του γραπτό νὰ ἐπιμεληθεῖ, ὅσο στ' ἀλήθεια ἦταν σὲ θέσιν νὰ τὸ κάνει.

Γι' αὐτὸ ὁ κ. Βαλέτας δὲν ἔπρεπε νὰ θυμώσει γιὰ ὅσα ἔγραφα καὶ πολλὸ περισσότερο δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ ἐπιμείνει στὴν ἀντίκρουσιν ποὺ ἔκανε, ἐντελῶς αὐθαίρετα καὶ ἀμαρτυρητὰ, ὅτι εἶναι ἀσωτὰ ὅσα ἔγραψε, αὐτὰ ποὺ ἐγὼ, ἐπειδὴ συνέπεσε νὰ ἔχω καταγίνει κάπως περισσότερο στὴν Ἀθηναιογραφία, δρέθηκα σὲ θέσιν νὰ κατακρίνω ὡς λάθῃ. Μ' αὐτὸ ποὺ κάνει παίρνει ἀπάνω του ἀκέραια τὴν εὐ-

ΕΛΕΝΗ ΣΤΡΟΥΒΑΛΗ

νὰ μέσα στὸ ἀνώτερο αὐτὸ παρθεναγωγεῖο τῆς Τουρκίας, ἀπ' τὰ ὅποια τὰ 39 ὁλόκληρα ὡς ὑποδιευθύντρια καὶ τὰ 7 ὡς διευθύντρια· καὶ σάρκωσε τὸ πνεῦμα τοῦ. Μουσθερεμμένη καὶ λογογράφος. Πρῶτη αὐτὴ συνέταξε καὶ διδάξε τὰ τρία μαθήματα, ποὺ ὀρίστηκαν ἀπὸ τίς νέες μορφωτικὲς τάσεις στὸ πρόγραμμα τοῦ Ζαππεῖου: Ἑλλην. Γραμματολογία τῶν νεωτέρων χρόνων στὴν Γ' τάξιν Σχολείου, τὸ 1893-94. Σύγχρονη Ἑλλην. Λογοτεχνία στὴν Α' καὶ Β' τοῦ Γυμνασίου, 1894-96, καὶ Γενικὴ Ἱστορία τῆς Εὐρώπης, ποὺ ἀπεκάλυψαν τὴ δημιουργικότητά της. Δυὸ φορές μεταρρυθμίσε τὸ μουσικὸ πρόγραμμα τῆς Σχολῆς στὰ 1890 ἀντικαθιστώντας τίς ἰταλικὲς ὕπηρες μὲ γαλλικὲς καὶ

θύνη για τὰ λάθη καὶ τις ἀτέλειες ποὺ ἐ-
θάρταν τὴν ἐργασία του — γιατί ἀποδιώχνει
κάθε ἐλαφροτικό ποὺ τυχόν μπορούσε κανεὶς
νὰ τοῦ ἀναγνωρίσει — καί, ἀφῆνοντας ἐντελῶς
ἀστήριχτους τοὺς ἰσχυρισμούς του, ἐπιθεβαιώνει
ἀπόλυτα τὴν κριτικὴ μου. Καὶ πάλι ἡ διασύν-
η φαίνεται ὅτι τὸν παρέσυρε σὲ τέτοιου εἶδους
ἀντίκρουση. Παραπέμπει ἐξαφνα στὸν Καμπού-
ρογλου καὶ στὸν Φιλαδελφέα, γιὰ νὰ ἰδοῦμε τάχα
ὅτι τὸ Π ε λ ε κ α ρ ί χ ι (οὐδέτερο) εἶναι
«ἱστορικό καὶ σωστό». Καὶ ὁ μὲν Καμπούρογλου
στὶς σελίδες ποὺ μᾶς παραπέμπει ὁ κ. Βαλέτας
(Παλαιὰ Ἀθῆναι σελ. 221-226) γράφει μόνο
γιὰ τὸ Γοργοπήκο. Γιὰ τὴν Πελεκάρχη γράφει
πιο κάτω, στὴ σελ. 237. Ἀλλὰ τὴν γράφει
Π ε λ ε κ α ρ ί χ η (Παναγία ἡ). Ὁ Φιλαδε-
φέας ἐπίσης στὴ σελίδα ποὺ μᾶς παραπέμπει
(Ἱστ. τῶν Ἀθ. τ. Α' σελ. 278) γράφει Π ε λ ε-
κ α ρ ὅ χ η (Παναγία). Μᾶς παραπέμπει, μᾶλλον
λόγια, ὁ κ. Βαλέτας σὲ μαρτυρίες ποὺ τὸν δια-
φεύδουν. Τὰ ἴδια καὶ γιὰ τὸ Γοργοπήκο, ποὺ ὁ
κ. Βαλέτας, ἀποκαθιστώντας τὸν τονισμό στὸ
κείμενο τοῦ Σκουζέ, τὸ ἔγραψε Γ ο ρ γ ο π η κ ὸ
καὶ ἐπιμένει στὴν ἀντίκρουσή του πῶς εἶναι
τὸ σωστό, ἀν καὶ ἡ παραγωγή του ἀπὸ τὸ
ἐπινύμιο Γοργοπήκος ἐπιβάλλει τὸν τόνο στὸ
η, καὶ ὅλες οἱ πηγές καὶ ἡ βιβλιογραφία τὸ
γράφουν Γ ο ρ γ ο π ῆ κ ο. Καὶ ἐξηγεῖ ὁ κ. Βα-
λέτας: «Τὸ ἄτονο γ ο ρ γ ο π ι κ ο τοῦ Σκουζέ,
ὁ Φιλαδελφέας, ὄντας πιὸ κοντὰ στὴν ἐποχὴ του,
(Σημ. Κ.Η.Μ. 1902) τὸ τύπωσε Γ ο ρ γ ο π η κ ὸ
κι' ἐγὼ Γ ο ρ γ ο π η κ ὸ». Εἶναι λάθος ὁμως τοῦ
Φιλαδελφέα, ἴσως τυπογραφικό. Γιατί στὴ σελ.
268 τοῦ Α' τόμου ὁ ἴδιος, γράφοντας γιὰ τις
ἐκκλησίες τῆς Παλιάς Ἀθήνας, τὴν γράφει σω-
στά Γ ο ρ γ ο π ῆ κ ο, καὶ ἐξηγεῖ: «Παναγία ἡ
γοργῶς ἐπακούουσα». Ἀπὸ τὸ σημειῶ πάντως
αὐτὸ κρατᾶμε κάποια ὁμολογία τοῦ κ. Βαλέτα
ὅτι ἀντέγραφε τὸν Φιλαδελφέα, καὶ ὅτι τοῦ ἔχει
μεγάλην ἐμπιστοσύνη, γιατί «ἦταν πιὸ κοντὰ
στὴν ἐποχὴ», ἀν καὶ σὲ ἄλλο μέρος τῆς ἀντί-
κρουσῆς του ἀρνέται κατηγορηματικά ὅτι τὸν
ἀντέγραψε. Δὲν ἔγραφα ἐγὼ στὴν κριτικὴ μου
ὅτι ἡ δημοσίευση τοῦ χειρογράφου τοῦ Σκουζέ
ἀπὸ τὸν Φιλαδελφέα ἔχει κύρος καὶ ἀξιοπιστία,
ὅπως μοῦ ἀποδίδει ὁ κ. Βαλέτας.

Ὁ κ. Βαλέτας ἐπιμένει ὅτι ὁ Παναγῆς Σκου-
ζὲς δούλευε σὲ «χουσιμέτια» σάν «παραγυῖες»,
σά «δούλος», σά «νταντὰ» καὶ σάν «ὑποταχτι-
κός». Ἀντιγράφω ἀπὸ τὴ σελίδα 97 τοῦ βιβλίου
τοῦ κ. Βαλέτα τί γράφει ὁ ἴδιος ὁ Σκουζέ:
«Ἐγὼ εἶχα ἀπὸ προβάκια, χαλφαλίκια, συναγ-
μένα εἰς τὴν τέχνην, ὄντας παπουτοῦς». Παπου-
τοῦς λοιπὸν ἦταν καὶ εἶχε πτάσει στὸ ἀξίωμα
τοῦ κάλφα στὴν τέχνη, ποὺ εἶναι ἕνας βαθμὸς
πιο κάτω ἀπὸ τὸν ἀρχιμάστορα.

Ἄς ἐρθῶμε τώρα καὶ στὸ «παραμύθημα» μὲ
θηλεία» τοῦ κ. Βαλέτα. Μᾶς γράφει ὅτι λέγε-
ται ἡ λέξη μ' αὐτὴ τὴ σημασία στὴ Θράκη καὶ
στὴν Κύπρο. Φίλοι μου ὁμως ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ
συμπαιρῶντες μὲν ἀπὸ τὴν Κύπρο μὲ βεβαιώνουν
πῶς δὲν τὴν ἔχουν ἀκούσει ποτέ. Ἀλλὰ γιατί
πηγαίνει τόσο μακριά, ἀφοῦ γιὰ τὴν Ἀθῆνα
πρόκειται; Γιατί δὲν ἀνοίγει τὸν τρίτο τόμο

τῶν «Μνημείων τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων»
τοῦ Δ. Γρ. Καμπούρογλου, νὰ ἰδῇ πόσες φορὲς
θὰ τὴν συναντήσει τὴ λέξη αὐτὴ στὰ προϊκασί-
μωνα τῶν Ἀθηναίων, νὰ χαρακτηρίξει ὀρισμένα
ἐλαιόδενδρα, ἀπ' αὐτὰ ποὺ δίνονται προϊκα στὸ
γαμπρό; Καὶ μιὰ ποὺ θὰ ἔρθε σὲ συνάφεια μὲ
τὰ «Μνημεῖα», ἃς ἀνοίξει καὶ τὸν πρῶτο τόμο,
γιὰ νὰ βρεῖ στὴ σελίδα 313 (Β' ἐκδ.) τὸν περι-
φημο Γλαχο-Διῶρη, ποὺ τὸν παραμόρφωσε ἄδικα
σὲ Γλαχόλιον καὶ ἐπιμένει νὰ τὸν θέλει ἔτσι
παραμορφωμένο. Ἀφοῦ ὁμως παραμορφώνει μὲ
τὸ ἔτσι θέλω τόσοις γνωστοῖς Ἀθηναίους καὶ
τὰ γνωστότατα Κούντουρα ἀκόμα, γιατί νὰ μὴν
παραμορφώσει κι' ἕναν ἐπιδρομέα τουρκαλθανό
μὲ τὸ ἄστε νιοῦς;

Ἀρνέται ὁ κ. Βαλέτας ὅτι ὑπῆρχε καὶ τὸν
παλιὸ καιρὸ ὁ φθόγγος τὸ στὴ δημοτικὴ γλῶσ-
σα, ποὺ τὸν ἔγραφαν ὁμως τς, ὅπως καὶ τὸ
πραγματικό τς, ἀπὸ σχολαστικὴ ἀντίληψη τῶν
δασκάλων τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Βασίζει τὴν ἄρ-
νησὴ του στὸ γεγονός ὅτι σὲ ὅλα τὰ παλαιὰ
κείμενα βλέπει μόνο τὸ τς. Ἡ γραφὴ αὐτὴ ὁ-
μως παρουσιάζεται στὰ κείμενα καὶ σὲ γράμ-
ματα ἔως τς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, ἐνῶ ἀκού-
σαμε μὲ τ' ἀφτίμα μας, ὅσοι ἔχομε ἡλικία μεγα-
λύτερη ἀπὸ τοῦ κ. Βαλέτα, τοὺς ἴδιους τοὺς
γέρους ποὺ ἔγραφαν μόνο τὸ τς, νὰ τὸ προφέ-
ρουν τὸ στὶς λέξεις ποὺ καὶ σήμερα τὸ προφέ-
ρουμε τσ. Ἄν στ' ἀλήθεια ὁ κ. Βαλέτας πι-
στεύει πῶς ἦταν ἀνύπαρκτο τσ, ἃς μᾶς πῇ, σὰ
φιλόλογος ποὺ εἶναι, ἀπὸ πότε ἀρχίσει νὰ ὑπάρ-
χει στὴ γλῶσσα μας αὐτὸς ὁ φθόγγος.

Ἐκμεταλλεύεται ὁ κ. Βαλέτας, γιὰ νὰ κά-
νει ἐντύπωση ἢ γιὰ νὰ στηρίξει κατὰ κάποιο
τρόπο τὴν ἀντίκρουσή του, μιὰ-δυὸ δλοφάνερες
ἀδελφίες, ποὺ ἔτυχε νὰ γίνουν στὴν κριτικὴ
μου, μ' ὅλο ποὺ εἶχα στείλει ἐπανόρθωσή τους,
ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ τέλος τοῦ ἰδίου τεύχους.
Παραλείπει ὁμως ὅλως διόλου ν' ἀσχοληθεῖ μὲ
τὴ συστηματικὴ ἀνορθογράφηση ποὺ ἐπέβαλε καὶ
στὸ κείμενο τοῦ Σκουζέ καὶ στὰ γραφόμενά του,
μ' ὅλο ποὺ ἐσημείωσα τὸ ζήτημα αὐτὸ σάν μιὰ
ἀπορία, γιατί φαντάστηκα πῶς γιὰ κάποια νέα,
δική του, θεωρία ὀρθογραφικὴ θὰ πρόκειται
κι' ὄχι γιὰ ἀγνοία.

ΚΩΣΤΑΣ Η. ΜΠΙΡΗΣ

Κλείνουμε τὴ συζήτηση μὲ τὴν τελευταία
ἀπάντηση τοῦ κ. Γ. Βαλέτα.

Τὸ τς τὸ βρίσκουμε σ' ὅλα τὰ κείμενα τὰ
μεταβυζαντινὰ καὶ εἶναι συγγράματα ἀπὸ τὸν 16ο
αἰῶνα (Καρτάνος, Στουδίτης, Πηγᾶς κλπ., βλ.
Ἀνθολογία τῆς Δημοτικῆς Πεζογραφίας, τομ.
Α', Ἀθ. 1947). Τὸ Γοργοπήκο εἶναι γραφὴ ἐπι-
κυρωμένη ἀπ' τὸν Φιλαδελφέα, ποὺ ἦταν πιὸ
κοντὰ στὴν ἐποχὴ, ἄσχετο ἀν ἀκολουθώντας τὴ
γραπτὴ παράδοση τὸ λέει στὴν Ἱστορία του
Γοργοπήκο. Εἶναι καὶ λαϊκὸ (ἀπ' τὴ γενικὴ τῆς
Γοργοπηκῆ) κατὰ τὰ Ἀγίους Μείραξ = ἀη-
Μείρακος, Ἀγίος Μάμας = Ἀη Μάμαντος). Γιὰ
τὸ Πελεκάρχη (οὐδέτερο, ὄχι θηλυκὸ, ὅπως τὸ
Γοργοπηκὸ) ἀφιερώνει ὁλόκληρο κεφάλαιο ὁ

Καμπούρογλου στο βιβλίο του «Παλαιὰ Ἀθήναι» κι' ἐκεῖ παραπέμπω, τόσο γιὰ τὸ Γοργοπηχό, ὅσο καὶ γιὰ τὸ Πελεκερίχι. Τὰ ἄλλα, ὅπως τὸ Γ'αρχόλορη καὶ παραμπήγα, εἶναι διπλοτυπίες. Ἡ δευτερολογία τοῦ κ. Μπίρη ἐπανορθώνει τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ποιότητα τῆς ἐπικρίσεως του καὶ ἀναγνωρίζει τὴ σημασία καὶ τὴν πρωτοτυπία τῆς ἐκδόσεώς μου, παρουσιάζεται δὲ ὅτι ζητάει νὰ μὲ βοηθήσει στὴν ἱστορική ἐρευνα, ἂν καὶ ἐγώ, ὅπως ἐτόνισα, δὲν κάνω ἱστορία, μὰ λογοτεχνική ἐκδοσὴ καὶ ἀπομνημείωση νεοκλασσικοῦ κειμένου, ἀφάνταστα ἀδικημένου. Ἐπικρίνοντας δ' κ. Μπίρης ἐπесе σὲ λάθη πού τὰ ἐπανόρθωσε μὲ ξεχωριστό σημεῖωμα. Αὐτὸ, πιστεύω, νὰ τὸν ἐδίδαξε ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς ἐξρής κατακρίσεως πέφτει σὲ λάκκο, καὶ ὅτι δὲν πρέπει, βασισμένοι πάνω σὲ μεμονωμένα λεπτομερειακὰ λάθη (ἂν ὑπάρχουν!) νὰ σχηματίζουμε γενικὴ γνώμη, ἂν καὶ ὁ κ. Μπίρης, καθὼς βλέπω, ὅλες τίς φοδερὲς καὶ τρομερὲς παρατηρήσεις του τίς περιορίζει στὴ δευτερολογία του σὲ δυό-τρεῖς λέξεις (τὸ Πολεμαρίχι, Γοργοπηχό, παραμπήγα καὶ παπουτσής).

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

Ἀβάσιμος ἔλεγχος.

Ἀθήνα, 10 Σεπτεμβρίου 1948

Φίλε κ. Χάρη,

Δὲν παρακολουθῶ τὸ περιοδικό «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» καὶ ἐξάλλου ἀπουσίαζα τώρα τελευταία στο ἐξωτερικό. Χιτς μόλις ἔμαθα κατὰ τύχην πῶς ἔνας ἀναγνώστης τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, ὁ κ. Νότης Σκυριανός, ἔγραψε σὸ τεῦχος τῆς 1 Αὐγούστου δυσμενῆ σχόλια γιὰ τὴ μεταφράσή μου ἐνός διηγήματος τοῦ H. M. Forster μὲ τὸν τίτλο «Τὸ Οὐράνιο λεωφορεῖο» πού δημοσιεύατε στὴ «Νέα Ἑστία» τῆς 15 Ἰουλίου.

Ὁ κ. Σκυριανός ἰσχυρίζεται πῶς τὸ «perchance» θὰ πεῖ «τυχόν» καὶ ὄχι «ίσως». Ὅμως ἂν ἀνοίξει ὁποιοδήποτε σοβαρὸ Ἀγγλικὸ λεξικό, θὰ δεῖ πῶς «ίως» (maybe, perhaps). Βέβαια, καὶ τὸ «τυχόν» δὲν εἶναι λάθος. Ἀπορεῖ γιὰτὶ μεταφράζω «ὀνειρεύομαι ἐσένα καὶ τίς Κυκλάδες» καὶ ὄχι «ἀκούω γιὰ σένα καὶ γιὰ τίς Κυκλάδες». Ἀπλούστατα γιὰτὶ στο κείμενο ποῦ ἔχω ὑπόψη λέγει «of thee I dream and of the Cyclades». Ἐχω στὴν κατοχή μου μιὰ συλλογὴ τῶν ποιημάτων τοῦ Keats, πού πραγματικὰ σὸ σχετικὸ σονέτο γιὰ τὸν Ὅμηρο λέει «I hear», ἀλλὰ ἐγὼ ἔπρεπε νὰ μεταφράσω σύμφωνα μὲ τὴν παραλλαγή τοῦ στίχου ποῦ ἔχει ὑπόψη ὁ Forster.

Ἰσχυρίζεται δ' κ. Σκυριανός πῶς ignorance θὰ πεῖ «ἀμάθεια» καὶ ὄχι «ἄγνοια». Αὐτὸ εἶναι ἀστεῖο. Καὶ τὰ δύο εἶναι σωστά. Ἡ λέξη «ναί» ἔγινε ἀπὸ τυπογραφικὸ λάθος «αἶ». Ἐρῶ πολλὰ καλὰ πῶς τὸ aye θὰ πεῖ «ναί». Ἀποδείξει ὅτι ἔτσι πῶχω μεταφρασμένο στίς δυὸ μου ἀνθολογίες ὅπου ὑπάρχει. (Ὅτι λέγω ἐδῶ εἶμαι πρόθυμος νὰ τ' ἀποδείξω μὲ γραπτὰ στοιχεῖα στὸν κ. Σκυριανό).

Τὸ «if i had stopped» τὸ μεταφράζω «Ἄν εἶχα σταματήσει». Ὁ κ. Σκυριανός γράφει πῶς ἀσφαλῶς τὸ ἀγγλικὸ κείμενο θὰ λέει «if i had stayed». Γιὰ νὰ κρίνει κανεῖς καὶ νὰ ἐπικρίνει στοιχειωδῶς εἰσυνεδίητα, πρέπει νὰ εἶ μ'προστά του τὰ κείμενα. Ὁ κ. Σκυριανός προτιμᾷ νὰ ἐμπιστευέται στὴ φαντασία του. Δυστυχῶς ὅμως αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ.

Ἡ λέξη aloof θὰ πεῖ «μακριὰ» ἀπὸ ἀπόστασης καὶ ὄχι «ψηλά». Σ' αὐτὸ, καὶ μόνο σ' αὐτὸ δ' κ. Σκυριανός ἔχει δίκιο. Εἶναι μιὰ ἀδελφία μου,

Τὸ «by jove» τὸ μεταφράζω «Μὰ τὸ Δία». Ὁ ἐπικριτὴς μου λέει πῶς ἔπρεπε νὰ πῶ «Μὰ τὸ Θεό». Γιατί; Ὁ Forster δὲν γράφει «by god».

Τὸ «heavens, my good heavens! We are moving» τὸ μεταφράζω «οὐρανοί, καλοὶ μου οὐρανοί! Σαλεύουμε». Στὸν κ. Σκυριανὸ δὲν ἀρᾷται καὶ γράφει πῶς θὰ πρεπε νὰ πῶ «Χριστέ καὶ Παναγία. Ξεκινᾷμε».

Ὁ ἐπικριτὴς μου λέει πῶς μὲ τὸ «dolphin — coral» ὁ Keats ἔννοει «κοράλια πού ἀνάμεσά τους γυρίζουν δελφίνια». Ἀπὸ τὴν παύλα εἶναι φανερό πῶς θὰ πεῖ «δελφίνοκοράλλια», δηλ. κοράλλια πού ἔχουν σχῆμα δελφίνων (ἐννῶ τίς σχετικὰς διακοσμήσεις στὴν ἀρχαία τέχνη).

Μοῦ εἶπαν πῶς τὸ Νότης Σκυριανός εἶναι ψευδώνυμο. Δὲν ἔχει λοιπὸν τὸ θάρρος τῆς γνώμης του ὁ ἐπικριτὴς μου;

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴ φιλοξενία.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΑΥΡΟΥ

Χρήσιμες συμπληρώσεις.

Φίλε κ. Χάρη,

Τὸ ἐπίκαιρο ἄρθρο σας γιὰ τὸν ἐπιστημονικὸ λόγο στὴ δημοτικὴ, ἀκολούθησαν, ὅπως εἶδα σὲ σημειωμά σας τοῦ τελευταίου τεύχους τῆς ἀγαπῆτης «Νέας Ἑστίας», ἀρκετὲς συμπληρώσεις ἐπιστημόνων, πού διεκδικοῦν τὴν τιμὴ νὰ περιληφθοῦν κείμενά των στὸν κατάλογο τῶν ἐπιστημονικῶν ἢ γιὰ νὰ κυριολεκτήσουμε τῶν μὴ λογοτεχνικῶν βιβλίων τῶν γραμμένων ὅμως στὴ δημοτικὴ. Ἐπειδὴ νομίζω πῶς αὐτὲς οἱ συμπληρώσεις εἶναι χρήσιμες, ὄχι βέβαια ὡς διαφήμιση τῶν συγγραφέων, ἀλλ' ὡς ἀπόδειξη ὅτι ἡ δημοτικὴ κατακτᾷ ὅλο καὶ εὐρύτερα τὸν ἐπιστημονικὸ λόγο, σημειώνω κι' ἐγὼ μικρὴ μελέτη μου, πού ἐκυκλοφόρησε τὸν περασμένο χρόνον, μὲ τὸν τίτλο «Ἑλληνικὰ θέματα» γραμμένη στὴ δημοτικὴ καὶ ἀναφερόμενη στὴ σμύριδα, ὀρυκτὸ τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας μου Νάξου.

Ὅπως βέβαια θὰ εἶδατε, ἂν μοῦ κάματε τὴν τιμὴ νὰ διαβάσετε τὴ μικρὴ μου μελέτη, σταλήμην καὶ σὲ σας ἔκτοτε, οὔτε ἡ ἐπιστημοσύνη της, οὔτε ἡ δημοτικὴ της εἶναι ἐξαιρετες. Ὅμως ἡ καλὴ πρόθεσις δὲ λείπει καὶ δυστυχῶς στὴν ἐποχὴ μας ἔχει πάλι κάποιαν ἀξία ἢ καλὴ πρόθεσις, ἀφοῦ δὲ διακρίνει πάντοτε ὅλους, πού ἀσχολοῦνται μὲ τὸ γλωσσικό.

Μὲ φίλτα

Π. Δ. ΓΛΕΖΟΣ

‘Ο ‘Ιχώρ.

Φίλιππ. Χάρη.

Οί κ. κ. κριτικοί που ασχολήθηκαν με το διβλίο του ποιητή κ. Κρίτωνα Αθανασούλη έπεσαν σ' ένα γραμματικό λάθος. Έγραψαν: Τήν 'Ιχώρ ή τή 'Ιχώρ. Επιθυμώντας να διορθώσω τό σφάλμα τούτο, σ'αξ γνωρίζω, ότι ο τύπος «'Ιχώρ» άπαντά ως: ο 'Ιχώρ—του 'Ιχώρος, άνήκει δηλαδή στά ουσιαστικά όνόματα τής γ' κλίσεως.

Εύχαριστώ για τή φιλοξενία
ΝΙΚΟΛ. ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Μιά διαμκρυρία.

Θέατρο, θιάσος 'Αργυροπούλου: Σ. ντι Λετράς: «'Η Έρωτική νύχτα», κωμωδία σε 3 πράξεις.—'Η κατάργηση του ήμικρατικού οργανισμού του «'Αρχαίου Θεάτρου».

Νά ασχοληθώ διεξοδικά με τή νέα παράσταση του θιάσου 'Αργυροπούλου; Δέν νομίζω ότι υπάρχει λόγος. Οί επαναλήψεις είναι πάντα άνιαρές και για μένα και άσφαλώς και για τους άναγνώστες αυτής τής στήλης. 'Η νέα παράσταση του θιάσου 'Αργυροπούλου, του μόνου 'Αθηναϊκού θιάσου που επιμένει να μη παρακολουθεί τήν εξέλιξη και τήν αναμφισβήτητη άνοδο του έλληνικού θεάτρου, εΐταν πανομοιότυπη με όλες τις προηγούμενες παραστάσεις του και μάλιστα με τις χειρότερες... 'Ο κ. 'Αργυρόπουλος άποφασίζει κάθε τόσο, συνήθως στήν αρχή κάθε θεατρικής περιόδου, να ένασχύσει τό θιάσο του με ένα δυο αξιολόγους ήθοποιούς οι όποιοι κάπως—μόνο κάπως γιατί παραμένουν άπομονωμένοι—άνυψώνουν τή στάθμη του. Οί ήθοποιοί όμως αυτοί, ύστερα από λίγες έβδομάδες, πάντα άποχωρούν. Μετά τήν παραίτηση τώρα του κ. 'Αδδη και τής κ. Δώρας, ο θιάσος περιορίσθηκε και πάλι στα μόνιμα στελέχη του τά όποια δίνουν πάντα τήν έντύπωση, καθώς είναι δόξτελα κι' άμελέτητα κι' αδέξια, ότι ούτε διάβασαν τόν ρόλο τους, ότι περιμένουν ν' άκούσουν μαζί με τό κοινό τήν κάθε συλλαβή από τόν υποβολέα, ότι θά μπορούσε εξαίρετα να αντικατασταθούν από όποιονδήποτε θεατή θά ήθελε ν' άνέβει εκείνη τή στιγμή από τήν πλατεία στή σκηνή—δέν κάνουν τίποτε άλλο παρά να χειρονομούν και να φωνασκούν νευρικά, άρρυθμα και σπασμωδικά. Φαντάζονται ότι άρκει να υπάρχει φασαρία, άκαταστασία, θόρυβος στή σκηνή για να προκληθεί ή αίσθηση του μπρίου. Βέβαια ο κ. 'Αργυρόπουλος ξεχωρίζει αισθητότατα «σο κι' άν έχει ζημιωθεί και φθαρεί από τό περιβάλλον του είναι πάντα ένας εξάρετος καλλιτέχνης αλλά τί όφελει ένας κωδός; Καί στήν τελευταία κωμωδία που άνέδασε δέν μπόρεσε κι' αυτός να άνადειχθεί, όπως άλλως, γιατί ο ρόλος που άνέλαβε, ο ρόλος ενός νέου γόητα, δέν εΐταν προσαρμοσμένος στο παράστημά του.

'Ο κ. 'Αργυρόπουλος δέν είναι θελχτικός jeune premier... "Όσο κι' άν παραδεχθούμε ότι στο θέατρο κυριαρχεί ή συμβατικότητα, είναι μερικώς άποστάσεις που δέν μπορεί να τις διανύσει ούτε ή φαντασία.

Γιατί διάλεξε αυτή τήν κωμωδία ο κ. 'Αργυρόπουλος; Δέν είναι δύσκολο ν' άπαντήσουμε σ' αυτή τήν έρώτηση. Γιατί ο Λετράς προσκόμισε επιτυχία στο θιάσο Λογοθεΐδη. 'Ο κ. 'Αργυρόπουλος φαντάσθηκε ότι άνακάλυψε τό θησαυρό και πραγματικά ή «'Ερωτική Νύχτα» είναι μιá κωμωδία ριχή κι' επιπόλαιη δέβαινα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, αλλά πολύ κομψή, πολύ τερπνή, πολύ διασκεδαστική, πολύ επιδέξια πλεγμένη, κι' όπου τά έξυπνα ευρήματα άφθονούν. 'Ο Λετράς κατορθώνει ακόμα και τήν τελευταία στιγμή να κεντρήσει ένα άπόροπτο έμφε στη λύση, που τήν έχει μαντεύσει ο θεατής και εΐται να ξανακεντρίσει, να διατηρήσει άμείωτη ίσως τό τέλος τήν περιέργειά του. 'Ο κ. 'Αργυρόπουλος παρέδωσε όμως ότι τά έργάνια άπαιτούν ένα παίξιμο πολύ σύμφωνο με τόν τόνο τους, ένα παίξιμο άέρινο, θαντελλένιο, άστραφτερό και ή έρμηνεία του θιάσου Λογοθεΐδη δέν είναι ή ιδανική είναι όμως εδουνειδήτη, έπιμελημένη άν δέν προσθέται τίποτε στο κείμενο, τουλάχιστον δέν τό προδίνει βασικά. 'Η έρμηνεία του θιάσου 'Αργυροπούλου είναι ένας οδוסσρωτήρας που περνά άπάνω σε φανταχτερά αλλά κι' αναίμικα λουλούδια τής σέρας. τά ποτοποιεί, τά εξαφανίζει.

Γιατί όμως να χάσω περισσότερο καιρό με μιá κωμωδία και με μιá έρμηνεία που ούτε ή μιá ούτε ή άλλη δίνουν άφορμή για συζήτηση;

Προτιμώ στο χώρο που διαθέτω να κάνω λόγο για ένα σκάνδαλο — ή λέξη είναι θαριά, αλλά είναι νομίζω ή μόνη που προσαρμόζεται στήν περίπτωση — για τό όποιο μάς πληροφόρησε πρόσφατα ή πάντα ένημερή θεατρική στήλη του «'Εθνους». 'Ο τίτλος του 'Ημικρατικού 'Οργανισμού, δηλαδή ή ατέλεια, και συνεπακόλουθα ή δυνατότητα να συνεχίσει τήν εργασία της πρόκειται ν' αφαιρεθεί από τήν «Θυμέλη» του κ. Καρζή.

Τό 'Εθνικό Θέατρο νίκησε! ... Ένα μήνα πριν από τήν παράσταση εξαπέλυσε μιá εξοντωτική παλεμική μετά τήν παράσταση όλοι όσοι σχετίζονται μ' αυτό, με τιμητική εξαίρεση τόν κ. Τερζάκη του όποίου ή κριτική εΐταν εδουνειδήτη, τίμια, άνεπηρέαστη, καλοπροαίρετη, άπέφυγαν να άσκοληθούν με τήν παράσταση του κ. Καρζή. Σώπασαν σάν να εΐταν έντελώς άσήμαντη, ή χλεύασαν. ... Μεγαλοποίησαν, χρωμάτισαν με τόν δικό τους τρόπο ένα περιθωριακό περιστατικό, παποίησαν τήν αλήθεια. 'Επέμεναν ότι μαξιλλαρώθηκε ή παράσταση, ενώ δέν μαξιλλαρώθηκε παρά ή εισήγηση του κ. Καρζή, έπειδή δέν άκούσθηκε. Τά μαξιλλάρια που έπεσαν στο τέλος δέν ρίχθηκαν άνάντια στή Θυμέλη τό ταλαιπωρημένο, κακοπαθμένο κοινό, τό όποιο έν τούτοις είχε άκούσει τόν τραγικό λόγο με αλτάδεια, κι' άς μήν εΐταν σε θέση να τόν κατανοήσει, παραπλανημένο κι' από τήν υπόσχεση ότι θά παρευρεθεί

σὲ πανηγύρι, θέλησε νὰ ξεσπάσει, νὰ διασκεδάσει· ἔγινε μαξιλλαρπόλεμος γιὰ παιχιδι ἀνάμεσα στοὺς θεατὰς, καὶ ὅχι μαξιλλάρωμα τῆς παράστασης. Τὸ Ἑθνικὸ ὅμως θέατρο διαθέτει τὰ μέσα καὶ τὴ δύναμιν οἱ παραπλανητικὲς εἰσηγήσεις του νὰ εἰσακούονται ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους, οἱ κακὲς τοῦ πράξεως νὰ δικαιώνονται. — Ἐτσι δοῦναι ἀπὸ τὴ μέση, ἐξοντώνεται ἕνας καλλιτέχνης· τοῦ ἀφαιρεῖται ὁ τρόπος νὰ ἐκτελέσει ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του.

Φυσικὰ ὁ κ. Καρζῆς εἶναι κάπως ὑπαίτιος γιὰ τὴν τύχην του· πάντα εἶναι κανένας κάπως ὑπαίτιος γιὰ ὅ,τι τοῦ συμβαίνει. Ἐπειδὴ, ἐγὼ τοῦλάχιστον, θέλω νὰ εἶμαι πάντα καλὸπιστὴς στὴ συζήτησιν, ὀφείλω νὰ ἀναγνωρίσω ὅτι ὅχι μόνον στὴν ὀργάνωσιν τῆς ὅλης παράστασης, ἀλλὰ καὶ στὴ διάθεσιν τῶν εἰσιτηρίων, ἡ ὁποία προσέλαβε χαραχτήρα ἀνώμαλον, ἔγιναν τεράστια σφάλματα· ἀλλ' αὐτὸ ἀφορᾷ τὴν ἑλλειψὶν πραχτικοῦ τοῦ στόν κ. Καρζῆ, ὁ ὁποῖος ἀφήνεται νὰ γίνῃ θύμα ἐκμεταλλευτῶν, ὅχι τὴν καλλιτεχνικὴν του ἀπόδοσιν. Παραδέχομαι ἀπόλυτα ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἀνεχθῇ τὸ Κράτος ἕνας ἡμικρατικὸς ὀργανισμὸς νὰ παρασυρθῇ σὲ ὀργανωτικὰ ἀποπλήματα, ἀλλὰ τὸ κακὸ ἂν μπορούσε νὰ διορθωθῇ μὲ τὴν τοποθέτησιν ἑνὸς ἐλεγκτικοῦ συμβουλίου στόν ὀργανισμό αὐτόν, ἡ μὲ τὴν ἰδρυσὴν στοῦ Ἑθνικοῦ θεάτρο ἑνὸς ἀνεξάρτητου τμήματος ἀρχαίου θεάτρον στοῦ ὁποῦ θὰ κατεῖχε θέση ὁ κ. Καρζῆς· ἡ λύσις ἡ ὁποία προκρίθηκε τῆς ἀποκοπῆς τοῦ γόρδειου θεσμοῦ, τῆς ἀχρήστευσης ἑνὸς καλλιτέχνη, ἐπειδὴ εἶναι ἡ πιὸ πρόχειρη καὶ ἡ πιὸ βίαιη, εἶναι καὶ ἡ χειρότερη.

Στὸ σημείωμά μου γιὰ τὶς «Φοίνισσες» ἔγραφα καὶ ὅλας, καὶ μόνο ἂν δὲν παραχωρηθῇ τὸ θέατρο Ἡρώδου στόν κ. Καρζῆ, θὰ πρέπει νὰ μᾶς καταλάβει πολλὴ πικρία καὶ πολλὴ ἀπογοήτευσιν. Τί θὰ αἰθανόμην τώρα;

Ὡ! φυσικὰ δὲν φαντάζομαι ὅτι ἡ φωνὴ μου εἶναι τόσο ἰσχυρὴ ὥστε ἡ διαμνηστρία μου αὐτὴ νὰ εἰσακουσθῇ. Δὲν τὴν καταπνίγω ὅμως καὶ γιὰτὶ κοχλάζει μέσα μου καὶ ἀπαιτεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ προπάντων γιὰτὶ ἐλπίζω νὰ φθάσῃ ἴσως νὰ αὐτιά τῆς νέας ἐταιρίας τῶν λογοτεχνῶν, ἡ ὁποία ἰδρύεται αὐτὲς τὶς μέρες καὶ ἡ ὁποία θὰ πρέπει νὰ ἔχει, καθὼς θὰ συγκεντρώνει περὶ τοῦ ὅλο τοῦ λογοτεχνικοῦ κόσμου, τὴ δύναμιν καὶ τὸ κύρος νὰ ἐπιβάλλῃ καίποτες θελήσεις τῆς.

Ὁ λογοτεχνικὸς κόσμος ἀναδείχθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνιότερους καὶ τιμωτοῦς. Εἶναι ὁ μόνος ποὺ δὲν παραδέχθηκε καμιά παραχώρησιν στοῦ δοσιλογισμοῦ, κανένα συμβιβασμὸ μὲ τὸν κράττει ἀδιάλλαχτα σὲ ἀπόστασιν τοὺς δοσιλογούς, οἱ ὁποῖοι σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς ἐλληνικῆς ζωῆς, χάριν τῇ σύγχυσιν ποὺ ἐπικράτησε μετὰ τὸν Δεκέμβριον, κατόρθωσαν νὰ εἰσχωρήσουν. Ἀς ὀρθώσῃ τὸ ἥθικόν του ἀνάστηγαν γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ, γιὰ νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν ἀλγεινὴν καλλιτεχνικὴν ἐκμηδένισιν, ἕνα ἐκλεχτό του μέλος, καὶ προπάντων γιὰ νὰ ὑπερασπίσῃ μιὰ ὑπόθεσιν ζωτικῆς σημασίας γιὰ τὴν Ἑλλάδα· τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀρχαίου θεάτρον. Εἶναι ἀπαράδεχτο ἡ Ἀρχαία Τραγωδία νὰ παίζεται

παντοῦ στὴν Εὐρώπην καὶ στὴν Ἀμερικὴ, νὰ ἔχει ὀργανώσει ἡ Ἰταλία, στὴ Σικελία, φεστιβάλ τῆς καὶ νὰ ἀπουσιάζει ἀπὸ τὰ θεάτρα ὅπου γεννιήθηκε. Εἶναι ἀπαράδεχτο τὸ Ἑθνικὸ θέατρο νὰ θέλῃ νὰ μονοπωλῇ γιὰ τὸν ἑαυτοῦ τὴν ὑπόθεσιν αὐτή, ἐνῶ δὲν διαθέτει οὔτε τοὺς κατάλληλους ἀνθρώπους, οὔτε τὸν χρόνον, γιὰ νὰ τὴν φέρῃ σὲ κατὰλληλιν. Ἀς ὑποχρεωθῇ τουλάχιστον τὸ Ἑθνικὸ θέατρο νὰ εὐρύνῃ τὸ στενὸ τοῦ κύκλου, νὰ πλουτισθῇ μὲ συνεργάτας...

Ὁ ἀγῶνας τῆς Νέας Ἑταιρίας Λογοτεχνῶν θὰ εἶναι σκληρὸς. Θὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ ἐξαιρετικὰ ὀργανωμένη κλίμα, θὰ προσκρούσῃ σὲ μιὰ πανίσχυρην κλίμα. Πέριον ἔγινε ἐξέγερσιν ἐναντὶον μιᾷ μικρῇ κλίμας πραγματικῶς ἀνώδυνης. Αὐτὴ ἀρκεῖται νὰ προωθῇ τὰ μέλη τῆς χωρὶς νὰ παρεμποδίζει, νὰ καταπιέσῃ κανέναν. Ἀν ὑπερισχύει αὐτὴ, ὀφείλεται ἀποκλειστικὰ στὴ δραστηριότητά της καὶ στὴ νοηρότητα τῶν ἄλλων. Ἡ μεγάλῃ κλίμα εἶναι ἡ ἐπικίνδυνον. Αὐτὴ κατέχει τὰ πόστα καὶ τὰ κλειδιά· ἔχει ἀπλώσει ἀπέραντους πλοκάμους. Αὐτὴ κατορθώνει νὰ ἐξασκήσῃ κατασταλτικὴ ἐπίδρασιν ἀπάνω σὲ ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος, αὐτὴ κατορθώνει νὰ παρεμποδίσῃ ἀκόμα καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς.

Ἡ σκληρότητα ὅμως τῆς μάχης δὲν πρέπει νὰ τρομάζει ὅσους ἔξουσιν ὅτι ἀγωνίζονται τὸν καλὸν ἀγῶνα.

ΑΛΚΗΣ ΘΥΛΟΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Οἱ συναυλίαι στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδου.

Οἱ τελευταῖαι συναυλίαι στὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδου παρουσίασαν κατὰ τὸ ἐξαιρετικόν, μὲ τὴ συμμετοχὴ τῆς μεγάλῃς μας καλλιτέχνης Εὐλίας Νικολαΐδου καὶ τοῦ διάσημου Γάλλου ἀρχιμουσικοῦ τῶν συναυλιῶν Λαμουρέ, Ἀλμπέρ Βόλφ. Οἱ συναυλίαι αὐταὲς — ἀληθινὰς μουσικὰς γιορτὰς — ἀπέδειξαν πῶς τὰ μουσικὰ μας κεφάλαια εἶναι ἀρκετὰ σημαντικὰ γιὰ νὰ μὴ μὴ εἰσχωρήσῃ νὰ ὀργανωθῶν φεστιβάλ μουσικῶν, ἀνάλογα μὲ τῶν Aix - en - Provence, Ἐδιμβούργου καὶ Σάλτσβουργκ. Χάρη τῇ σοβαρῇ καὶ ἐπίμονῃ ἐργασίᾳ τῶν μαέστρον μας, Φιλ. Οἰκονομίδην, Θ. Βαθαγιάννην καὶ Γ. Λυκούδην καὶ τῇ Χορωδίᾳ Ἀθηνῶν, ποὺ κατόρθωσε ὁ κ. Οἰκονομίδης νὰ ἐμπνεύσῃ τόσο ἐνθουσιασμόν στὰ μέλη τῆς, ποὺ μερικὰ νὰ μένουσιν σαυτῇ 28 ὁλόκληρα χρόνια, χάριν σὲ μερικὸς ἐξαιρετικὰ καλλιτέχνες τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς, ἔχουμε σήμερον τὶς βάσεις γιὰ τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων συμφωνικῶν καὶ λυρικῶν ἔργων, φτάνει νὰ μετακληθῶν διάσημοι ἀρχιμουσικοὶ καὶ σκηνοθέτες. Μιὰ τέττα ἐπιχειρήσιν θὰ ὀφειλόσθαι τὸν τόπον ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν πλευρὰ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν τουριστικὴν. Τὸ ἐνδιαφέρον τόσο γιὰ τὶς καλλιτεχνικὰς ἐκτελέσεις ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἀρχαιολογικοὺς μας τόπους θὰ τραβοῦσε τοὺς ξένους, ἔτσι ποὺ θὰ ἰσορροποῦσαν τὰ ἐσοδα μὲ τὰ ἐξοδα καὶ θὰ ἔμενε γιὰ μᾶς ἕνα κέρδος καλλιτεχνικὸ σημαντικόν.

Δὲν ἔχουμε παρὰ νὰ κοιτάξουμε τί παρουσί-
ασαν οἱ τελευταῖες συναυλίες καὶ παραστάσεις
στὸ θέατρο τοῦ «*Ηρώδη*» μὲ τὸν «*Ορφέα*» καὶ τὴν
«*Ἀλκίηστη*» τοῦ Γκλόουκ καὶ τὶς συμφωνικὰς
συναυλίας μὲ τὸν Ἀλμπέρ Βόλφ. Ὁ «*Ορφέας*»,
ποὺ παίχτηκε σὺν *δρατόριο*, μὲ ἐκτέλεση δηλ.
μόνο τοῦ μουσικοῦ μέρους, χωρὶς παράσταση
σκηνική, στάθηκε σένα ἀνώτερο καλλιτεχνικὸ
ἐπίπεδο, μὲ τὴν Ἑλένη Νικολαΐδου, στὸ μέρος
τοῦ Ὀρφέα, καὶ τὴν Μιρέϊγ Φλερὺ (Εὐρυδίκη) καὶ
τὴν Χωρῳδία Ἀθηνῶν καὶ τὴν Κρατική Ὀρχή-
στρα, μὲ τὴν διεύθυνση τοῦ Φιλ. Οἰκονομίδη.
Γιατὶ ἡ Ἑλένη Νικολαΐδου, μὲ τὴν τεχνικὴ τε-
λειότητα τῆς φωνητικῆς τῆς ἀπόδοσε, μὲ τὴν
καλλιτεχνικὴ τῆς ἀντίληψιν τοῦ χαρακτήρα τῆς
Ἀρχαίας τραγωδίας, συνταυριάζοντας τὴ βαθύ-
τατη ἐκφραση τοῦ ἀνθρώπινου πόνου μὲ τὴν
δύσμπια γαλήνη, ἐναρμονισμένα μέσα στὴν ἀτμο-
σφαῖρα τοῦ κλασικοῦ τοπίου, ἐπέβαλε τὸ ὕψος
στὸ σύνολο τῆς ἐκτέλεσης. Συμμορφώθηκαν
στὸ ὕψος αὐτὸ ὅλοι οἱ ἐκτελεστές καὶ πρῶτα
πρῶτα ἡ Μιρέϊγ Φλερὺ μὲ τὴν μουσικὴ τῆς διαί-
σθησιν καὶ τὴν λαμπρὴ φωνή τῆς, κατὰ δεύτερο
λόγον ἡ Ζωή Βλαχοπούλου, μὲ ἀξέπαινες προ-
πάθειες στὸ μέρος τοῦ Ἑρώτα, ποὺ πρέπει νὰ
ὁμολογήσουμε πῶς δὲν τῆς πῆγαινε, πρὸ πάντων
ὁμως στὴ χορῳδία καὶ τὴν ὀρχήστρα. Ἡ ἐντύ-
πωση στὸ κοινὸ ἦταν συναρπαστική. Ὁ ἐνθου-
σιασμὸς ἔφτασε σὲ ἀληθινὴ φρενίτιδα. Κι αὐτὸ
εἶναι τὸ πιὸ σίγουρο κριτήριον τῆς ἀληθινῆς τέ-
χνης, ποὺ ἀγγίζει τίς ψυχὰς ὧλων, σοφῶν κι' ἀ-
νίδων, ποὺ τὸνώνει κι' ἀναφτερώνει ὧλων τίς
ψυχὰς, εἴτε ἑαίρου εἴτε δὲν ἑαίρου γιατί.

* *

Μερικὰς μέρες ἀργότερα ἀκολούθησε ἡ συμ-
φωνικὴ συναυλία τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας μὲ
τὴν διεύθυνση τοῦ Ἀλμπέρ Βόλφ. Στὸ πρόγραμμα
δυὸ μεγάλα ἔργα, ἡ συμφωνία σὲ μι ὕψ. μεῖζον,
ἀρ. 39, τοῦ Μότσαρτ, καὶ ἡ Φανταστικὴ Συμφω-
νία τοῦ Μπερλιόζ. Ἐδῶ φάνηκε πόσο καλὰ δου-
λεμένη βρέθηκε ἡ ὀρχήστρα μας, ποὺ στάθηκε ἕ-
ξια νὰ παρακολουθεῖ πειθαρχικὰ καὶ τίς παρα-
μικρότερες προθέσεις τοῦ γάλλου μαέστρου. Ὁ
Βόλφ, μὲ τὴν μεγάλην του πεῖρα καὶ τὴν θαθεῖάν
του καλλιέργειαν, ἔρῃκε ἀμέσως τίς ἀδυναμίας
τῆς ὀρχήστρας, δυνάμωσε τὰ πρῶτα διορία, ποὺ,
ὅπως ἀνέφερα στὸ περασμένο μὲν σημείωμα,
ἀκούονταν τόσο μουντὰ, αὔξησε τὸν ἀριθμὸν τους
λιγοστεύοντας τὰ δεύτερα καὶ παρουσίασε ἔτσι
τὴν ὀρχήστρα πρὸ ἰσορροπημένη. Ἡ ἐκτέλεση
τῆς συμφωνίας τοῦ Μότσαρτ ἦταν ἀληθινὰ ὑπέ-
ροχη. Ὁ Βόλφ εἶναι πρὸ πάντων κλασικός.
Διευθίνει μὲ ἡρεμία, μὲ ἐλάχιστες κινήσεις,
ἀλλὰ μὲ αὐστηρότατη ἐπιβολή. Εἶναι μοναδικὸς
στὶς λεπτομέρειες καὶ στὸς λεπτότατους χρω-
ματισμοὺς, μὲ *πιανίσσισμα* αἰθέρια, μὲ κατὰ χρο-
νιστικὸς τονισμοὺς, μὲ ρυθμὸ στερεὸ, ἀκλό-
νητο, μὲ χρονικὴ ἀκρίβεια ποὺ πείθει ἀπόλυτα.
Μὲ τὴν περιφάνειαν ἀπόδοσιν τῆς συμφωνίας ἀπο-
κάλυψε ὅλη τὴ γοητεία τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ
Μότσαρτ.

Τὸ τεμπераμέντο τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ ἀρ-

χιμουσικοῦ μοῦ φαίνεται πῶς ταιριάζει λιγώτερο
σὲ ἔργα ἡφαιστειώδη σὰν τὴ «*Φανταστικὴ Συμ-
φωνία*» τοῦ Μπερλιόζ. Βρίσκω θάβαια κι' ἐδῶ
τὴν ἴδια προσοχὴ στὶς λεπτομέρειες, εἶχε ση-
μεῖα ὑπέροχα, ὅπως στὴν ἰδιυλλιακὴ «*Σκηνή*»
στοὺς κάμπους, ἀλλὰ ἔλειπε τὸ σκληρό, τὸ
ἀγριο, τὸ δαιμονικὸ στοιχεῖο ἀπὸ τὴν «*Πορεία*
στὸ μαρτύριο» καὶ τῆ «*Ronde du Sabbat*»,
μὲ τὸ τρομαχτικὸ ἐκεῖνο «*Dies Irae*» στὶς σάλ-
πιγγες, στὸ τελευταῖο μέρος. Ἴσως νὰ ἔφταιγε
ἡ ἡχητικὴ τῆς ὀρχήστρας, ἴσως ἡ ἀκουστικὴ
τοῦ χώρου. Ὅπως δὲν ποτε δὲν ἦταν ὁ ἐξαλλος
Μπερλιόζ, ποὺ συναρπάζει καὶ συντρίβει. Ὁ
Βόλφ εἶναι ὁ ἰσορροπημένος, ὁ ἐξαισιος Γάλλος
διανοούμενος, ποὺ ὑποτάσσει τὰ πάντα στὸ μέ-
τρο καὶ τὴ λογικὴν.

Γιὰ τίς παραστάσεις τῆς «*Ἀλκίηστης*» θὰ
γράφω στὸ ἐρχόμενο τεῦχος.

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Θανάση Πετσάλη: «Οἱ Μαυρόλυκοι», ἱστο-
ρικό μυθιστόρημα, Τόμος Β'.

Ἡ ἐντύπωσή μου εἶταν πῶς μὲ τὸν πρῶτον
τόμον τῶν «*Μαυρόλυκων*» εἶχα ἤδη ὀλοκληρωτικὰ
μυθεῖ στὴν πεῖρα τοῦ κ. Θανάση Πετσάλη πάνω
στὸ πλατύτατο καὶ θαθαῖα ἐνδιαφέρον θέμα ποὺ
εἶχε καταπιαστῇ. Ἐπίστευα πῶς ὁ δεύτερος
δὲ θ' ἀποτελοῦσε παρὰ μιάν ἀπλὴν προέκταση.
Μ' αὐτὴ τὴν προϋπόθεσιν, πολλὴν καιρὸ κοίταξα
μὲ κάποιο θέος τὸν ὅγκον τῶν πεντακοσίων πυ-
κνῶν σελίδων τοῦ δευτέρου αὐτοῦ καὶ τελευταίου
τόμου, ποὺ μοῦ ὑπενθυμίζαν μᾶλλον ἕνα καθή-
κον, παρὰ μοῦ ἔδιναν τὴν ὑπόσχεσιν μιᾶς και-
νούριας χαρᾶς. Μὰ ὅταν ἤρθε ἡ ὥρα νὰ τὸν πάρω
στὰ χέρια μου, δὲν τὸν ἄφησα πιά. Βυθίστηκα
μέσα σ' αὐτόν, ἐγκαταλείφθηκα στόν κ. Πετσάλη,
σάν σ' ἕνα σίγουρο κι' εδερgeticὸν ὁδηγό. Κι'
αὐτό, γιατί τώρα, κυρίως, μοῦ ἀποκαλύφθηκε τὸ
ὕψος του.

Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ δοθοῦμε ὁλό-
κληροι σ' ἕνα διβλίο, νὰ ἐγγίσουμε τὸ βάθος
του, παρὰ ἂν συλλάβουμε μέσα σ' αὐτὸ τὸν συγ-
γραφέα του. Ἄν τὸν αἰσθανθοῦμε νὰ μᾶς παρα-
στέκει στὸ ξετύλιγμα τῶν γεγονότων, ἂν δια-
κρίνουμε πίσω ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῶν ἡρώων του,
τὴν ἴδια τὴν δική του μορφή. Ποιὸ ἄλλο μπορεί
νὰ εἶναι τὸ μυθικὸ ὁλόγητρο ἐνὸς λογοτεχνικοῦ
διβλίου, ποιὸς ἄλλος τρόπος νὰ φτάσουμε στὴν
ψυχὴ του, παρὰ μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἰδιοῦ
τοῦ συγγραφέα του; Ἐδῶ, ὥστόσο, ὁ συγγραφέας
τῶν «*Μαυρόλυκων*» δὲν μᾶς ἀποκαλύπτει αἰ-
μεσα, μοιάζει σὰ νὰ ἔχει ἐξουδετερωθεῖ, νὰ ἔχει
χαθεῖ, κάτω ἀπὸ ἕνα οὐδέτερο, καὶ σχεδὸν ψυ-
χρὸ, ὕψος. Καὶ πρέπει, σὲ μίαν ὥρα ὑπομονῆς,
ὅταν ἡ ἀφήγησή του θὰ σ' ἔχει κερδίσει ὀρισι-
κά, νὰ προσπαθήσεις νὰ τὸν διακρίνεις πίσω ἀπὸ
πρόσωπα καὶ γεγονότα. Τὸ σημειώνω, πρὸ πάν-
των, γιὰ τοὺς πολλοὺς διαστικούς, ποὺ μπορεί νὰ
διαισθάνθηκαν ἀλλὰ δὲν συνειδητοποίησαν τὴν

παρουσία του. Ὁ Πετσάλης ἔχει χαθεῖ ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐπίπεδο, ἀλλὰ ἐρίσκειται ὁλοκληρῶς μέσα στὸ θέμα του, ἔχει ζυμωθεῖ μαζί του. Θέμα τεράστιο, ποὺ χρειάστηκε ἐφτά χρόνια γιὰ νὰ τὸ χωνέψει, νὰ τὸ μετουσιώσει. Τὸ διάστημα μπορεῖ νὰ εἶναι μακρὺ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποτέλεσμα σημαντικὸ. Ἀσφαλῶς, ὁ Πετσάλης δὲν ἔχασε τὸν καιρὸ του.

Ἄν μᾶς καταπλήρσει ὁ ὄγκος τοῦ θέματος, πρέπει ἐξίσου νὰ μᾶς συγκινεῖ καὶ ἡ οὐσία του. Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ οἰκογένεια, γιὰ μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων, ποὺ θὰ κινηθοῦν μέσα σ' ἓναν περιορισμένον τόπο καὶ χρόνο. Πρόκειται γιὰ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνισμό σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς κρισιμώτερες περιόδους τῆς ἱστορίας του. Καὶ ἐξέ-
 ρουμε, ἀπὸ πρόσφατη προσωπικὴ μας πείρα, ὅτι ἀκριβῶς στὶς περιόδους αὐτὲς τοῦ μαρτυρίου εἶναι ποὺ ἡ ὁμαδικὴ ψυχὴ βαθαίνει ἀπεριόριστα, δείχνοντας ὅλες τὶς δυνάμεις καὶ τὶς ἀδυναμίες της, ὅλη τὴν τάση της νὰ σκορπίσει τὰ πλούτη της ἢ νὰ τοῖς κουνεῖ τὴν στείρωσή της. Ὁ συγγραφέας θὰ μᾶς κάμει ν' ἀφογκραστοῦμε τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τῆς ψυχῆς, πῶς ἀπὸ τὰ γεγονότα ποὺ θὰ μᾶς ἱστορήσει. Τῆς ψυχῆς τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, στὴ μακριὰ σειρὰ τῶν γενεῶν, στὸ ἄργό, συνθλιπτικὸ πέρασμα τῶν αἰώνων. Κάτω ἀπὸ ἓνα τέτοιο πρίσμα, θὰ ἐκτιμήσουμε τὸ κατόρθωμα τοῦ κ. Θανάση Πετσάλη. Καὶ θὰ γευθοῦμε πλατιά, θὰ κατανοήσουμε τὸ ὕψος του.

Ἰσως, δὲν ὑπάρχει μέσα στὴ δόκιμη λογοτεχνία μας, ὕψος πῶς ἀκατάστατο, λιγότερο προσεγμένο κι' ἐπιμελημένο. Κι' ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ περίπτωση Καραγάτση: Ἑλλειψὶ διαθέσης, στένεια καιροῦ, ἀσφυκτικὴ κυριαρχία τῆς φαντασίας. Ὅ,τι ἀπορροφᾷ περισσότερο τὸν Πετσάλη εἶναι ἡ ὁλοκληρωτικὴ κατὰκτηση τοῦ θέματος κι' ἐξ ἄλλου, περιορίζει τὴ φαντασία του μέσα στὰ αὐστηρὰ πλαίσια τοῦ ἱστορικοῦ χώρου. Χρησιμοποιεῖ (γιατὶ ἐνδέχεται νὰ διαθέτει καὶ περισσότερη) ὅσην τὴν χρειάζεται γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ ὅλικοῦ του, γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν πιστότερη ἀναπαράσταση τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς. Ἀς σταματήσουμε σ' ἓνα σημεῖο: Στὸ τέταρτο κεφάλαιο, «Στὴ Ρούμελη τοῦ Κοσμά», περιγράφει τὸ Κεφαλόδερσο, τὴν ἀβύσση ζωὴ τῶν κατοίκων, ποὺ ἔχουν ἀπομονωθεῖ πάνω στ' ἀπρόσιτα βουνά, ποὺ ἔχουν σχεδὸν ἀποβάλει τὸν ἀνθρωπισμὸ τους. Πόσες ἐπαναλήψεις, πόσοι κακοὶ υπολογισμοὶ στὴν κατὰστροφή τῆς ἀφῆγησης, ποὺ δυσκολεύουν, ποὺ ἐνοχλοῦν τὸν λεπταίσθητον ἀναγνώστη! Κι' ὅμως, καθὼς φεύγουν οἱ σελίδες, σχεδὸν χωρὶς νὰ τίς καταλάβεις, ἡ εἰκόνα ὅλο καὶ γίνεται πῶς λαγυρὶ καὶ πῶς ἔντονη. Ζεῖς ὁ ἴδιος, στὸ τέλος, ἀπάνω στὰ μακροτάχα βουνά, ἀνάμεσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμον ποὺ παλεῖται σκληρὰ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὸ καθημερινό, ποὺ εἶναι ντυμένος μὲ προβεῖες καὶ δὲν ἔχει παρὰ νὰ τὸν παντρεῖ καὶ νὰ τοῦ βαφτίσει τὰ παιδιὰ του. Κι' ἔτσι νιώθεις κατὰβαθα τὸ ρόλο τοῦ Πάτερ-Κοσμά, ποὺ πᾶφτει ξαφνικά, σὰ σίφονα, μέσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμον, κι' ἐξήγαγε τὴν τεράστια ἐπίδραση ποὺ ἄσκησε. Κι' ἀκόμη πείθεται, πῶς σ' ἓνα μεγάλον πίνακα ἡ οὐσία δὲν ἔγκειται στὴ λεπτομέρεια, ἀλλὰ στὸ

σύνολο. Χρειάζεται ἀπόσταση, γιὰ νὰ τὸν χαρεῖ τὸ μάτι σου. Κ' ἡ ἀπόσταση ἐπιβάλλει χοντρές πινελιές.

Εὐνόητο πῶς λέμε μεγάλον πίνακα, ὄχι γιατί τὸ βιβλίο εἶναι πολυσέλιδο. Ὑπάρχουν βιβλία πολὺ πῶς ὀγκώδη, ποὺ καλύπτουν ἀπειρώς ἐλαχιστότερο χῶρον. Κι' ἀκόμη θὰ λέγαμε, πῶς δὲν εἶναι λίγες οἱ σελίδες ποὺ μποροῦν ἀνάδυνα νὰ λείψουν ἀπὸ τοὺς «Μαυρόλукοις»,—πρὸς ὄφελος, μάλιστα, τοῦ συνόλου. Καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη θάπρεπε ν' ἀπασχολήσει σὲ μιὰ δευτέρη ἐκδοσὴ τὸν κ. Πετσάλη, ὅσο καὶ ἡ περίπτωσις τῶν ἐπιβαλλόμενων προσθηκῶν. Ὡστόσο, τὸ κατόρθωμά του παίρνει νόημα οὐσιαστικώτερο ἀπὸ τὸ γεγονός ἀκριβῶς αὐτό: ὅτι τὸν τεράστιον αὐτὸν ἱστορικὸ χῶρον μπόρεσε νὰ τὸν κλείσει σ' ἓναν πίνακα, ποὺ ἀκόμη καὶ στὸν ἱστορικὴ πληροφορημένον ἀναγνώστη (ἡ μαρτυρία τοῦ κ. Κ. Θ. Δημάργου εἶναι ἀρκετὴ) δὲν φαίνεται λειψός. Ὁ κ. Θανάσης Πετσάλης θρῆκε τὸ δρόμο του, ὄχι γιατί θρῆκε τὸ ὕψος του, ἀλλὰ γιατί ἀνακάλυψε τὸ θέμα ποὺ ταιριάζει στὸ ὕψος του.

«Οἱ Μαυρόλукοι» εἶναι ἓνα ἔργο πολὺτιμο, γιατί στερεώνει τὴν πίστη μας στὴν ἀνθεκτικότητα τῆς φυλῆς μας, ποὺ ἔχει ἀπὸ πῶς νὰ κρατηθεῖ, ἀκόμη καὶ στὶς πῶς δύσκολες περιστάσεις, οἱ ὁποῖες θὰ μπορούσαν ν' ἀποδοῦν θανατηφόρες γι' ἄλλους λαούς. «Ἐπάρχει σὲ ὅλο τὸ βιβλίο ἓνας γιγάντειος ἥρωας, παρατηρεῖ ὅσονδεκέστατος ὁ κ. Κ. Δ. Τσάτσος, ποὺ συγκαλύπτεται ἀπὸ τοὺς μικροὺς ἐναλλασσόμενους μυθιστορηματικούς τύπους ποὺ δρῶν τὸν προσκήνιο. Εἶναι τὸ ἀπρόσωπο καὶ μαζί προσωπικώτατο Γένος ποὺ ἀγωνίζεται συνεχῶς τὸν μεγάλον ἀγῶνα. Κι' αὐτὸς ὁ ἥρωας, καθὼς καὶ πλούσιος σὲ οὐσία, εἶναι τοῦ μύθου ὁ πραγματικὸς ἥρωας. Αὐτὸς σαγηνεύει. Αὐτὸς σὲ δένει καὶ δίνει μιὰν ἀκαταμέτρητη προέκταση στὰ γεγονότα τῆς ἐπιφάνειας. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἥρωας, ποὺ δίνει συνοχή στὰ ἐξωτερικὰ ἐπεισόδια, αὐτὸς ἔχει ἀναλλοίωτα χαρακτηριστικά, ἔχει ταυτότητα ψυχῆς κάτω ἀπὸ τὶς πῶς ποικίλες ἐκφάνσεις. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀκέραια ἡ οὐσιαστικὴ συνοχή, παρὰ τὴ φαινομενικὴ διάσπαση στὴν ἐπιφάνεια, τοῦ βιβλίου.» Οἱ «Μαυρόλукοι» εἶναι ἓνα ἔργο-πεῖραμα, ποὺ δὲν ἀποβλέπει σὲ ὁποιοδήποτε ἀναθεωρήσεις, ἀλλὰ σὲ ἀναγνωρίσεις. Πείραμα ἀξιοσημείωτο, γιὰ νὰ μεταπλασθεῖ ἡ ἱστορία λογοτεχνικά, παραμένοντας ὅμως ἱστορία, κι' ὄχι μεταβαλλομένη σὲ ἀνεξέλεγκτο μῦθο. Καὶ δὲ θὰ μπορούσε στὸ μέλλον ν' ἀγνοηθεῖ ἡ καινούρια πείρα ποὺ μᾶς προσφέρει.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

«Ὁ Ἑλληνικὸς Πόντος.—Μορφὲς καὶ Εἰκόνες Ζωῆς». *Κείμενο Νίκου Ι. Καπνᾶ, εἰκόνες Χρ. Γ. Δημάργου.*

Ὁ Σύλλογος Ποντίων «Ἀργοναῦται Κορνηνοί» καὶ τὸ ἐκδοτικὸ τμήμα τοῦ «Ἰνστιτούτου Λαμπαδία» μποροῦν δίκαια νὰ καυχῶντο πῶς μὲ τὸ Λευκωμα τοῦτο πέτυχαν τὸ σκοπὸ τους.

Παρουσίασαν μιάν ἐργασία τεχνικά ἄρτια κ' ἔδωσαν ἓνα δείγμα ἀγάπης πρὸς κάποιο παρελθόν ἢ ὅλων κ' ὅθλων πρὸς τὸ ἀγγάζειν ἢ ἡρώϊκῃ σιδαρότητα, ἢ πατριαρχικότητα, ἢ γραφικὴ ἰδιουτυπία.

Ἀνοίγοντας τὸ Λευκωμα δοκιμάζουμε ἓνα σκίτρημα συγκίνησης κ' αἰσθητικῆς εὐαρέσκειας πρὸς ὁλοένα, ὅσο προχωροῦμε στὸ ξεφύλλισμα, ἐντείνεται, ὥσπου γίνεται ἡ ὀριστικὴ καὶ κυρίαρχη ἐντύπωση. Καὶ κλείνοντας τὸ μένουμε μὲ μιάν ἀπαλὴ αἰσθηματικὴ ἱκανοποίησιν πῶς ζήσαμε, μὲ θερμὴ παραστατικότητά κ' ἀνάγλυφον ζωντάνια, χαρακτηριστικὰς λεπτομέρειες ἰδιαίτερης κοινωνικῆς ζωῆς, ὀργανικὰ τυποποιημένης σὲ πλοῦσια καὶ γόνιμη παράδοση, —παράδοση πρὸς ἀναβλύζει κρυοτάλλινη ἀπὸ γνήσιες φυλετικὰς πηγὰς, διαμορφώνεται αὐτοδύναμη καὶ ξετυλίγεται ὅλο πληρότητα κ' αὐτάρκεια.

Οἱ σελίδες αὐτὲς ἀντιπροσωπεύουν, χωρὶς ὑπερβολή, ὁλόκληρη λαογραφικὴ μελέτη, πρὸς προσφέρει στοιχεῖα σταθερῆς κατατόπισιν κ' ἐνημέρωσιν. Μὰ οἱ ἐκδότες δὲν ἀπόβλεψαν σὲ κάτι τέτοιο ἀποκλειστικά. Συνδυάζοντας τὴν πληροφόρησιν μὲ τὴ συναισθηματικὴ προβολή, τὴν καλλιτεχνικὴν ἔκφρασιν μὲ τὸν τονισμὸ βασικῶν λεπτομερειῶν, ὁλοκλήρως ἓνα συνθετικὸ πλῆγμα. Ξεπέρασαν τίς ψυχρὰς ἐντυπωσιακὰς φόρμουλες, τίς μονόμερες κ' ὑποκειμενικὰς τοπικιστικὰς προσκολλήσεις. Ἡ προσφορά εἶναι δημιουργικὴ, μ' ἐκτέλησιν τὴν προσωπικὴν συμβολὴν τῶν κ. κ. Καπᾶ καὶ Δημάρχου.

Δίχως διακοσμητικὸν φόρτον καὶ παρακινδυνευμένους ἐκζητήσεις, μ' ἓνα πνεῦμα ὡστόσο ἀπερίττης πολυτέλειας, μὲ πλάνο αὐστηρὰ μελετημένο, «Ὁ Ἑλληνικὸς Πόντος» ἀποτελεῖται ἀπὸ σκίτσα καὶ λεζάντες σὲ ἀπαλοκίτρινο φόντο. Τὸ σπῆτι τοῦ ποντιακοῦ χωριοῦ, τὰ «καταφύγια τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας», σκηνὲς τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας, σκηνὲς ἀπὸ τὴν ἀγροτικὴν, ἐπαγγελματικὴν, βιοτεχνικὴν ζωὴν, εἰδυλλιακὰς, χοροὶ, πανηγύρια, ἐνδυμασίαι, μουσικὴ, ἀντικείμενα οἰκιακῆς χρήσεως καὶ νοικοκυριοῦ, γεωργικὰ προϊόντα κλπ. εἶναι τὸ τόσο πλαστικά μορφοποιημένο ὅλικόν τοῦ Λευκώματος. Παραθέτω γιὰ δείγμα δυὸ λεζάντες τοῦ κ. Καπᾶ: «Χωρὶς κυρίαρχες ἀρχιτεκτονικὰς γραμμὰς, μὲ σχέδιον λιτό, πρωτόγονον, τὸ σπῆτι τοῦ χωριοῦ, συμίζει διακριτικὰ μὲ τὸ τοπίον. Δένεται μὲ μέτρο ἀξιοθαύμαστο—στὶς ἐδαφικὰς του ἰδιομορφίαις, στὴν πλοῦσια αἰσθητικὴν του, στὶς πρακτικὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς, στοὺς κανόνες μιᾶς μὲ ἀπλότητα καὶ κρυμμένη σοφία ὀργανωμένης τοπικῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ζωσμένο ἀπὸ πιντοῦ μὲ δέντρα ὀπωροφόρα ἢ ἀκαρπα καὶ μὲ τὰ προσαρτήματά του—«τ' ἄχερων», «τὸ ξεραντό», «τὸ τιλί-ταμιν»—κλείνει τὴ γραφικὴν περίμετρόν του μέσῃ σὲ σὺδεντρα καὶ σὲ χωράφια, σὲ περιβάλλον λουρμένο ἀπὸ φῶς, ἀπὸ πράσινο, ἀπὸ βουνήσιον ἀέρα.» (εἰκ. «Ἐνα γραφικὸ σπῆτι ποντιακοῦ χωριοῦ», σελ. 9). «Ἡ φροντίδα τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς χρυσοὺς κρίκους πρὸς ἐνώνει καὶ κρατᾷ στέρεα δεμένα ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ οἰκογενειακοῦ συγκροτήματος. Εἶναι ἡ ἀγνή φω-

τιὰ πρὸς θερμαίνει καὶ φωτίζει μὲ τίς ἀντιφεγγίτες τῆς τῆ σπιτικῆς ἀτμόσφαιρας, ὁ παλμός πρὸς ζωντανεῖται πρὸς ρυθμὸ τῆς σπιτικῆς ζωῆς, ἡ πηγὴ πρὸς τὴν ποτίζει μὲ τὸ γλυκὸ χυμὸ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς χαρᾶς.» (εἰκ. «Ἡ φροντίδα τοῦ παιδιοῦ», σελ. 25). Τὸ κείμενον διακρίνεται γιὰ τίς λεπτεῖς του ἀποχρώσεις, τὴ νοσταλγικὴ νότα, τὴν ψυχικὴν ζεστασίαν. Ὁ κ. Καπᾶς εἶναι στυλίστας πρὸς οἱ φραστικοὶ τοῦ τρόπου—ἀναφορικὰ κάποτε καὶ μ' ἀντικείμενα σχεδὸν ἀσήμαντα—κινεῖ τὴν προσοχή. Τὰ σκίτσα τοῦ κ. Δημάρχου, παράλληλα, διακρίνονται γιὰ ἐλαφρότητα γραμμῆς. Δὲν ἐπιδιώκουν παρὰ μιάν ἀκριβή, πιστὴν παρουσίαν, μιάν ἐξαντικειμενικέυσιν μὲ ὀπτικά στέρεα διαγραφῇ. Μὰ δὲν τοῦ λείπει ἡ συμπαθητικὴ προσδοχῇ.

Κάθε βιβλίον δοσμένο μ' ἀγάπην δείχνει φυσικὴν ἐδγένεια καὶ πολιτισμό. Κι' «Ὁ Ἑλληνικὸς Πόντος», ἐκτός ἀπ' αὐτὰ τὰ διακριτικὰ του γνωρίσματα, ἐνισχύει ὑπολογίσματα καὶ τίς συνειδητοποιημένους λαογραφικὰς ἐρευνὰς μας—εἶναι μιὰ σημαντικὴ συγκριτικὴ ἀπόδειξις πῶς στὸν τομέα αὐτὸν εἰδικότερα ὁ ψυχρὸς ἐγκεφαλισμὸς γίνεται σχηματικὴ ταξινόμησις, ἔτσι καθὼς πασιφίξει μονότροπα νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ γεγονότος.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΧΤΣΟΓΛΟΥ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

André Suarès ὁ Κονδοτιέρος.
Τὰ πενήντα χρόνια τοῦ Μαλλαρμέ.
(1842 — 1898)

Βαρύ, θαρύτατο τὸ πένθος τῶν γαλλικῶν γραμμάτων μὲ τὸ θάνατον τοῦ André Suarès. Ἐνας—ἓνας ψεύγει ἀπ' τὴ μεγάλη γενεὰ τῶν Ρομαίν Πολλάν, τῶν Κλωντέλ, τῶν Βαλερύ, τῶν Ἀντρέ Ζίντ, τῶν Μπερνάνος, τῶν Μαρσέλ Προύστ. Καὶ τὸ κενὸ πρὸς δημιουργεῖ ὁ θάνατος μένει δυσαναπλήρωτον. Νομίζω πῶς κανένας δὲν ἔδ' ἀντικαταστήσει τὴν προσωπικότητα τοῦ Σουαρές. Γεννημένος ἀριστοκράτης, ἀγέρωχος, περήφανος, κρατήθηκε σ' ὅλην τὴν τὴν ζωὴ μακριὰ ἀπὸ σχολῆς καὶ κλίμας, καὶ ἀφιερώθηκε «φυγῇ τε καὶ σώματι» στὴ δημιουργίαν τοῦ ἔργου του. Ἐνα ἔργο ἀπρόσιτον σὲ μεγάλο κοινὸ ἀπ' τὴν ἰδίαν τὴ φύσιν του. Τὸ δοκίμιον πρὸς καλλιέργησιν συστηματικὰ στὰ ἐξήντα χρόνια τῆς φιλολογικῆς του ζωῆς—ἐκτός ἀπ' τὰ ποιήματα, τίς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις, τὰ δράματα καὶ τίς μονογραφίας πρὸς ἔγραψε—ἔτινε ἀφορμὴν νὰ παραμείνῃ σχεδὸν ἀγνωστος στὸν πολὺ κόσμον.

Μόνον ἡ élite ὅλων τῶν λογοτεχνικῶν κύκλων (γαλλικῶν καὶ ξένων) μπόρσεν νὰ ἐντυπώσει στὶς ἀπαράμιλλες σελίδες του.

Πονετικός γιὰ τοὺς ἀδύναμους καὶ τοὺς ταπεινοὺς, ἀγαπώντας τὴ δικαιοσύνην, πρὸς δημοκράτης ἀπὸ ὁποιοδήποτε, καυτηριάζοντας μὲ

ἀνελέγητη εἰρωνεία τὴν κοινωνία, ὁ Σουαρὲς κάτω ἀπ' τὴ φαινομενικῇ του μισανθρωπία, ἐκρυσθε τὸν πῶς τρυφερό, τὸν πῶς εὐαίσθητο χαραχτήρα. Γιατὶ ὁ «μονήρης» αὐτὸς ἄνθρωπος, ὁ κλεισμένος στὸν ἑαυτὸ του, πὺν μοναδικὴ λατρεία του ὑπῆρξε τὸ Κάλλος σὲ κάθε του ἐκδήλωση, δὲν εἶχε ἄλλη ἄθησκαι ἀπ' τὴ ἄθησκαι τῆς καρδιάς. Ἡ καρδιά δίνει στὸν ἄνθρωπο τὴ γνώση τῆς ζωῆς. Ἡ λογικὴ, ἡ σκέψη, ἡ ἐπιστήμη ὡδηγοῦν στὸ μη-δενισμό. Πεσομιστὴς στὸ θάθος, ὁ Σουαρὲς, ἐξετάζοντας τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ πεπρωμένο του, ἀκολουθεῖ τὰ ἴχνη τοῦ Πασκάλ: τοῦ Πασκάλ δίχως τὴν πίστη, γιατί ὁ Γαλλοθεολὸς αὐτὸς δὲν εἶναι Χριστιανός.

Ἀπ' τὰ 1868 πὺν γεννήθηκε στὸ Vallon-de-l' Oriol (Bouches du Rhône) ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του, ὁ Ἀντρέ Σουαρὲς προσπάθησε νὰ πραγματοποιήσει τὴν ἁρμονία τοῦ εἶναι του σὲ μιὰ σύνθεση. Τὴν ψυχὴ του τὴν κομμάτιασε σὲ χίλιες δυὸ ψυχές: παγανιστὴς καὶ Χριστιανός (δίχως τὴν πίστη), Ἕλληνας καὶ Ἰνδός, πακίζει νὰ βρεῖ τὴν ἐνότητα, ὥπως ὁ Γκαίτε, σὰ μεγάλους Εὐρωπαίους, χάρη σὰ μιὰ πνευματικὴ ἀνατροπὴ πὺν τὴν προσφέρουν οἱ μεγαλοφυεῖς ὡν τῶν ἐποχῶν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες μὲ τὴν ποιητὴ τους, τὴ φιλοσοφία τους, οἱ Αἰνῶι, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Ἰφέν, ὁ Μπετόθεν, ὁ Βάγκνερ, ὁ Λίστ καὶ τόσοι ἄλλοι. Ὁ Σουαρὲς μοιάζει μὲ τὸ δέντρο πὺν ἀναπνέει, πὺν τρέφεται, μεγαλώνει καὶ δίνει τοὺς καρποὺς του, ποτισμένο ἀπ' τοὺς χυμοὺς τῶν ἄλλων, μὰ πὺν ξέρει ὅμως νὰ τοὺς ἀφομοιώνει καὶ νὰ τοὺς κάνει ἑνα μὲ τὴν ὑπαρξὴ του. Ἐτοί, θρεμμένος μὲ τὸ ἀπόσταγμα κάθε μεγαλοφυΐας, τοποθετώντας πλάι-πλάι τὸν ἥρωα, τὸν ἅγιο καὶ τὸν καλλιτέχνη, εἶναι ὁ λάτρης τοῦ κάλλους στὴν πῶς ἰδανικὴ του μορφῇ, εἶναι ὁ ἀνυπερέβλητος λυρικός πὺν ἀνιστορεῖ τὸν ἑαυτὸ του ἀνάμεσα ἀπ' τοὺς ἄλλους, ὁ περιπαθὴς προσκυνητὴς τῆς Φλωρεντίας, τῆς Σιένας καὶ τῆς Βενετίας, ὁ Κονδοτιέρος ταξιδιώτης μὲ τὴν πολὺπλευρὴ εὐαίσθησία πὺν ξέρει νὰ ζωγραφίζει, σὰ μεγάλους τεχνίτες τοῦ χρωστήρα καὶ νὰ συνθέτει συμφωνίες σὰ μεγάλους γνώστες τῆς μουσικῆς. Συμφωνικά ποιήματα εἶναι οἱ σελίδες του στὸ Βιβλίον τοῦ Σμαράγδου ὅπου ἡ γλυκύτητα, ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ ἡ ρευστότητα τοῦ τοπίου τῆς Βρετανίας ζωντανεῖν σὲ ὅλη τους τὴν ἀγνότητα. Παράλληλες μουσικὲς εἶναι αὐτὸ Χρονικὸ τοῦ Κασονάλ, θαυσιὰ ψυχογραφία τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅπου ὁ Σουαρὲς ἀποκαλύπτει ὅλες τῆς πτυχῆς τῆς ὑπαρξῆς του, ὅλα τὰ συστατικά τῆς καλλιτεχνικῆς ἰδιοσυγκρασίας του. Ἦταν ἄλλως τε περίφημος πιάνιστας ὁ ἴδιος καὶ σὲ ἡλικία δέκα τεσσάρων χρόνων ὡνευσεύταν νὰ γίνεῖ μουσικός. Ἀν τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, ὁ Ντεμπυσσύ πὺν ὄρισκόταν στὰ πρῶτα του βήματα, εἶχε τὴ δόξα πὺν ἀργότερα γνώρισε, δίχως ἄλλο ὁ Σουαρὲς, πὺν εἶχε ρυμουλκῆθαι ἀπ' τὸ ἄρμα τοῦ Βάγκνερ, ὅς ἀφιερωνόταν στὴ σύνθεση καὶ τὰ γαλλικά γράμματα θὰ ἔχανταν ἑνα συγγραφέα.

Ὁ Ρομαίν Ρολλάν εἶν' ἐκεῖνος πὺν τοῦ ἀποκάλυψε τοὺς κόμους τοῦ Μπετόθεν καὶ τοῦ Μπάχ. Καὶ στὸ σπῆτι του τῆς ὁδοῦ d' Ulm, ὁ

Σουαρὲς, μαζί μὲ τὸ Ρολλάν καὶ τὸν Ἑρριώ, ἔχοντας ἐγκαταστήσει στὸ γραφεῖο του, ἀριστερὰ, κοντὰ στὸν τοῖχο, ἑνα πιάνο μὲ οὐρὰ, περνοῦσε τῆς μέρες του παίζοντας τῆς συνάτες τοῦ Μπετόθεν, τὸν Πάροιφαλ τοῦ Βάγκνερ καὶ τῆς Ὀλλυγκῆς ραψωδίας τοῦ Λίστ. Ἐδῖνε τὴν ἐντύπωση, ὥπως γράφουν ὅσοι τὸν γνώρισαν τότε, μὲ τὴ μυωπία του καὶ τὰ κατάμυρα, λεία καὶ ἄφθονα μαλλιά του, πὺν χωρίζονταν στὴ μέση κ' ἔπεφταν πλοῦσια πάνω στοὺς ὤμους του, ἐνὸς ζωγράφου μποέμ καὶ σωματοφύλακα μαζί τῆς ἐποχῆς τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ', Ἡ μουσικὴ γιὰ τὸ Σουαρὲς ἦταν μεγάλο πάθος, γιατί σ' αὐτὴν ἔβρισκε τὴ συγχώνευση τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδιάς. Λίγοι ἔγραψαν σελίδες ἀπαράμιλλες γιὰ τὸ Μπετόθεν, ὥπως αὐτός, στὸ τελευταῖο του βιβλίου Μουσικοί. Μὰ καὶ λίγοι εἶν' ἐκεῖνοι πὺν ἔδωσαν τόσο συνθετικά, τόσο λαμπερόχρωμα πορτραῖτα πόλεων καὶ ἀτόμων, ὥπως ὁ Σουαρὲς.

Βαθὺς ἀνατόμος καὶ καλλιτέχνης μαζί, φιλοτεχνεῖ τὸ πορτραῖτο τῆς Μασσαλίας στὸ Μανσιὸ σὲ σελίδες γεμάτες ἀττική διαύγεια καὶ λάμψη. Οἱ Τρεῖς Ἄνθρωποι ὥπως καὶ οἱ Τρεῖς Μεγάλοι Ζωντανὸι προσφέρουν στὸν καλλιτεχνικὸν σὲ φιλοσοφικὸ καὶ λυρικό ταυτόχρονα θάθος πορτραῖτα τοῦ Πασκάλ, τοῦ Ἰφέν, τοῦ Ντοστογιέφσκυ, τοῦ Θεοδάντες, τοῦ Τολστόη καὶ τοῦ Μπωντελαίρ, σὲ ἑνα συμφωνικὸ ποίημα ὅπου ἡ ἀνάλυση μὲ τὰ φτερά τῆς ποιήσεως καὶ οἱ στοχασμοί, frappés en médaille, ἀναδειχνοῦν τὸ Σουαρὲς πραγματικὸ maître. Τὸν ἅγιο, τὸ σοφὸ ἐπιστήμονα, τὸν ποιητὴ ἀγαπᾷ στὸν Πασκάλ καὶ σ' αὐτὸν ξαναγυρίζει σχεδὸν σ' ὅλα του τὰ ἔργα. Γιατὶ ὁ Πασκάλ κατέχει «τὴ βίαιη καὶ ἀδυσώπητη φωτιὰ, τὴν ἀπαισιόδοξη φλόγα, τὴ μανία τῆς ἀλήθειας» ὥστε ὁ Σουαρὲς ξαναβρίσκει τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του.

Ἡ ἱεραρχία πὺν καθερῶν ἀνάμεσα στὰ μεγάλα πνεύματα πὺν ἀναφέραμε, ὥπως καὶ στὸ Ρέμπραντ, πὺν τοὺς πίνακές του τοὺς θαύμασε στὸ Ἀμστερνταμ, ὥπως στὸ Montaigne καὶ στὸ Νίτσε, εἶναι ἑνα ἔργο τέχνης: ἡ κριτικὴ τοῦ Σουαρὲς δὲν εἶναι ἐπιστημονικὴ, εἶναι ἀξιοθαύμαστα ὑποκειμενικὴ γι' αὐτὸ κλείνει μέσα τῆς τὸ λυρικό στοιχείο. Ὅσα πορτραῖτα συνθέτει, τόσα μεταφυσικά ποιήματα ἀναβλύζουν ἀπ' τὴν ὑπαρξὴ του, γιατί ἡ ἀτομικὴ ζωὴ του καὶ μόνον αὐτὴ εἶν' ἐκεῖνη πὺν τοὺς δίνει ὑπόσταση καὶ πλαστικὸ θάρος. Μὲ τὸ νᾶρχεται σὲ ἀντιπαράσταση μὲ τὰ μεγάλα πνεύματα τῶν αἰώνων, οἱ καλοθελητές εἶδαν στὸ Σουαρὲς ἑνα τύπο ἀλαζονικό, ὑπέμετρα φιλόδοξο, πὺν περιφρονῶσε τοὺς πάντας. Ἐξάλλου, μιὰ καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ικανοποιήσει οὔτε τοὺς μεταφυσικούς, οὔτε τοὺς αἰσθηματικούς πασιζοντες καὶ τοὺς κάνει νὰ νιώσουν τὴ μεταφυσικὴ του, ὁ Ἀντρέ Σουαρὲς ἀπόμεινε γιὰ πολλοὺς ἀκατανόητος. Ὁ διανοητικὸς λυρισμός του, τὸ θεκτικὸ χιούμορ του, ἡ κάπως ἀγέρωχη, περιφρονητικὴ στάση του, ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ ζήσει σ' ὅλο του τὸ βίον τὴν ἀπομόνωση, σὲ μιὰν ὅμως ἀπομόνωση πὺν δίνει φτερά στὴ δημιουργία καὶ δύναμη στὴν ψυχὴ.

Ένα τόσο αξιοθαύμαστο σὲ ποιότητα ἔργο ἔμεινε terra incognita γιὰ τὸ μεγάλο κοινό. Γιατί τὸ κοινό δὲν ἦταν ὥριμο νὰ τὸ καταλάβει καὶ νὰ τὸ χαρεῖ. Ἐπειτα ἡ συχνὰ ἑλλειπτική μορφή τοῦ ὕφους του, οἱ πλούσιες, μὰ καὶ κάπως ἀπροσδόκητες εἰκόνες του, ὁ ὑψηλὸς τόνος καὶ ὁ συμβολισμὸς του, συνέτειναν ὥστε οἱ ἀναγνώστες, οἱ μέσοι ἀναγνώστες, νὰ μὴν πλησιάσουν, ὅπως θὰ ἔπρεπε, τὸν ἀπαράμιλλο αὐτὸν συγγραφέα.

Τώρα μὲ τὸ θάνατό του, τὸ ἔργο του, κολοσσιαῖο σὲ ποσότητα καὶ ποιότητα, φαντάζει σὰν ἀρχαῖος θωρίκις ναός. Οἱ προσκυνητὲς ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον δὲν θὰ λείψουν. Καὶ τὸ προσκύνημα αὐτὸ θὰ εἶναι ὁ ἐλάχιστος φόρος τιμῆς στὴ μνήμη καὶ στὸ δημιουργικὸ ἔργο ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ σ' ὅλη του τὴ ζωὴ δὲν εἶχε παρὰ μόνο μιὰ λατρεῖα: τὴ λατρεῖα τοῦ Πνευματικοῦ Κάλους.

* *

Στις 9 Σεπτεμβρίου ἔκλεισαν πενήντα χρόνια ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Στεφάνου Μαλλαρμέ. Καὶ τὸ ἄστρο του ἀντὶ νὰ βασιλεύει ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς, ἀποχτάει καινούργια λάμψη καὶ ἡ ἐπίδρασή του στὴ σύγχρονη ποίηση παίρνει τίς διαστάσεις φαινομένου. Γιατί μονάχα μὲ τὴ λέξη φαινόμενο μπορεῖ νὰ χαραχθεῖς κανεὶς αὐτὴν τὴν ἐπίδραση, ποὺ χρωσιέται σ' ἕνα ἔργο λιγιστό, μισοτελειωμένο, ἀπρόσιτο στὸ μεγάλο κοινό. Σὲ τί ὀφείλεται αὐτὴ ἡ δόξα; Σὲ τί ὀφείλεται ἡ ἀπέραντη διβλιογραφία γύρω ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἀδύνατου καὶ ἄσμου καθηγητῆ τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας; Ἡ δόξα αὐτὴ εἶναι ἄραγε ἐπίπλαση ἢ δικαιολογημένη; Ὁ Μαλλαρμέ ἴδρυσε, μπορεῖ νὰ ἰσχυριστῇ κανεὶς, τὴν καθαρὴ ποίηση ποὺ ἀποτελέσει ὁλόκληρη σχολή. Καὶ πρῶτος καὶ καλύτερος ἐκπρόσωπός της εἶναι, ὕστερ' ἀπ' τὸν ἱδρυτὴ της, ὁ Βαλερύ.

Ἐριμνικός στὴ σκέψη καὶ στὴν ἔκφραση, κλεισμένος στὸν ἑαυτό του, αἰχμάλωτος τοῦ Λόγου, κάποτε ἐκζητημένος, συχνὰ σκοτεινὸς ἴσαμε ποὺ νὰ καταντάει ἀκατάληπτος, ὁ Μαλλαρμέ πασικίζει, παραχωρώντας κάθε πρωτοβουλία στὴ λέξη, νὰ κλείσει στὴν ποίησή του ὅλο τὸ συναίσθηματικὸ του κόσμον μὲ τρόπο μαρτυρικὸ σὲ τέτοιο σημεῖο ποὺ νὰ βασανίζεται, ὅχι μονάχα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ νὰ βασανίζε τοὺς ἀναγνώστες του. Ἀραγε γνόριζε τίς δυνάμεις του ἢ ἡ ὑπερμετρη φιλοδοξία ποὺ εἶχε νέος ἀκόμα, ἔγινε ἀφορμὴ ὥστε τὸ θέος ποὺ ἐνίωθε μπρὸς στὸ λευκὸ χαρτί νὰ γίνῃ ὁ ἐφιάλτης ὅλης του τῆς ζωῆς; (Sur le vide papier que la blancheur défend).

Γεννημένος ἀριστοκράτης, μὲ καρδιὰ περήφανη, μὲ ψυχὴ ντροπαλὴ σὰν κοριτσιού, ἦταν, ὅπως μαρτυροῦν στίς ἀναμνήσεις τοὺς ἔσοι τὸν γνώρισαν, ἕνας ἀπ' τοὺς γοητευτικὸς causeurs τῆς ἐποχῆς του. «Ἡ σκέψη του ἔξεχε(λιζε ἀπ' τὴν ψυχὴ του σὰ χεῖλη του, σχηματισμένη, ὑπέροχη, ὀριστική», γράφει ὁ Alfred Poizat. Κι ὅμως ἡ λαγάρη αὐτῆς σκέψης, ὅταν ἦταν μόνος του κ' ἔγραφε τὸ ἔργο του, ἔβγαине μὲ τὸ σταγονό-

μετρο καὶ οἱ ιδέες του περιπλέκονταν κατὰ τὸν πιὸ διαβολικὸ τρόπο.

Σ' ὅλη του τὴ ζωὴ, ὁ Μαλλαρμέ ὄνειρευτηκε ν' ἀφήσει ἕνα ἔργο ἀρχιτεκτονικὸ, τέλειο ἀπὸ κάθε ἀποψη. Κι ὅμως τὸ ἔργο αὐτὸ δὲ γράφτηκε ποτέ. Μονάχα ἀποσπάσματα, θαυμαστὰ εἶν' ἀλήθεια, φωτεινὰ συχνά, ἐργασμένα μ' ἐπιμονὴ καὶ ὑπομονή, τίς πιότερες ὅμως φορὲς ἀκατανόητα. Οἱ ἀκροβάσεις του στὴ σύνταξη, στὴν παράθεση τῶν ἐπιθέτων, οἱ ὑπαινιγμοὶ του, οἱ μεταφορὲς του, καταντοὺν τὴν ποίησή του ἐγκυφαλικὴ ἀσκηση ὅπου ὁ μέσος ἀναγνώστης κυριολεκτικὰ πελαγώνει.

Τί εἶναι τότε αὐτὸ ποὺ δίνει στὸ Μαλλαρμέ τὴν ἐξαιρετικὴ θέση ποὺ κατέχει σήμερα; Ἡ ρευστότητα καὶ ἡ μουσικότητα τῆς ποίησής του. Δυὸ στοιχεῖα ποὺ αἰχμαλωτίζουν καὶ θέλγουν καὶ τὸν πιὸ ἀνίδεο. Ἡ μαγεία ποὺ ἀναβλύζει ἀπὸ μερικὸς στίχους του, ἡ τρυφερότητα ποὺ συγκινεῖ, ἡ δύναμη τῆς ὑποβολῆς, κάποιες εἰκόνας πραγματικὰ πρωτότυπες κ' ἕνας μουσικισμὸς ποὺ συγκεντρώνει ὅλη τὴν ποιητικὴ πεμπουσία, νὰ οἱ μεγάλες ἀρετὲς τοῦ Μαλλαρμέ. Βρῆκε καινούργιους τόνους, μεταμόρφωσε τὴν ποίησή του σὲ «μουσική», καὶ τόσο εἶν' ἀλήθεια αὐτό, ποὺ ὁ Claude Debussy ἀπ' τὸ Μαλλαρμέ θὰ ἐμπνευστεῖ τὰ κυριώτερα ἔργα του.

«Ὁ Μαλλαρμέ—ἔλεγε ἕνας σύγχρονός του, ὁ Charles Cros—εἶναι ἕνας σπασιμένος Μπωντελαῖρ ποὺ τὰ κομμάτια του δὲν μπόρεσαν νὰ κολληθοῦν ποτέ.» Θυμίζει τὰ ἀνυπέρβλητα σὲ κάλλος ἐρεπία ἀρχαίου ναοῦ. Τὴν ποίησιν αὐτὴν πιὸ ρευστὴ, στὴν πιὸ μουσικὴ, στὴν πιὸ ἀγνή της μορφή, νὰ τί κυνήγησε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ. Νικημένος ἀπ' τὸ ἴδιο του τὸ ἰδανικόν, περνώντας τίς μέρες του μέσα σὲ μιὰ δραματικὴ ἀτιμωσία, θέλοντας νὰ συμδιᾷσιν τὴν τεχνικὴ τῆς μουσικῆς μὲ τὴν ποιητικὴν τεχνικὴν, πασικίζοντας νὰ ξαναδημιουργήσει τὴν πραγματικότητα μὲ τὸ ὄνειρο, καρπὸς στοχασμοῦ καὶ περήφανης «μωνώσεως», χρησιμοποιοῦντας ἕνα ὕψος ὁλότελα προσωπικὸ ποὺ ἀποκλείει κάθε κοινοτοπία, σὰν ἕνας ἄλλος Μπενδονούτο Τσελλίνι, τεχνουργεῖ τὴ λέξη, τὴν ἐξαγνίζει, ὅθλεγε κανεὶς, ἀπ' τὴ σκαυριὰ τῶν αἰώνων.

Μεγάλο τὸ τόλμημα: συνέπεια τὸ μισοτελειωμένο ἔργο καὶ—γιατὶ νὰ μὴν τὸ ποῦμε;—τὸ συχνὰ ἀποτυχημένο. Μέσα στὸ ἔργο ὅμως αὐτὸ ὑπάρχουν τόνοι ποὺ μᾶς ἀποζημιώνουν, ποὺ ἡμᾶς συγκινοῦν ὡς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας. Μπορεῖτε νὰ κρίνετε:

...La chair est triste, hélas, et j'ai lu tous
[les livres].

...Fuir ! là-bas fuir ! je sens que des oiseaux
[sont ivres]

D'être parmi l'écume inconnue et les cieux !
...Mais, ô mon cœur, entend le chant des
[matelots !]

...L'Octobre pâle et pur
Qui mire aux grands bassins sa langueur
[infinie].

...C'était le jour béni de ton premier baiser.
...Je goûterai le fard pleuré par tes paupières...

...Une rivière tiède

«Où noyer sans frissons l'âme qui nous obsède.
 ...Tu sais, ma passion, que, pourpre et déjà
 [mûre,
 Chaque grenade éclate et d'abeilles mur-
 [mure ;
 Et notre sang, épris de qui le va saisir,
 Coule pour tout l'essaim éternel du désir.

ΓΙΩΓΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΙΣΠΑΝΙΑ

Τὰ τριακόσια χρόνια τοῦ Τίρσο ντὲ Μολίνα (1571—1648).— Χρονικά.

Ἡ Ἰσπανία γιορτάζει ἐφέτος τὴν τριακοσιο-
 στὴ ἐπέτειο τοῦ θανάτου ἐνὸς μεγάλου συγγρα-
 φέα της: τοῦ Τίρσο ντὲ Μολίνα, ποὺ πρῶτος ἀ-
 σχολήθηκε καὶ μετέφερε στὸ θέατρο τὴ θρυλικὴ
 μορφή τοῦ Δόν Χουάν (Don Juan).

Ὁ Φρά Γαβριήλ Τέλλιεθ γεννήθηκε τὸ 1571
 καὶ τὸ 1613 πῆρε τὸ ἱερατικὸ σχῆμα. Ἱεραπό-
 στολος στὴν ἀρχὴ στὸν Ἅγιο Δομίνικο, ἔζησε
 ἀρκετὰ χρόνια στὴ Λισσαβώνα, στὴ Βαρκελώνη,
 στὴ Σαλαμάνκα καὶ στὸ Τολέδο γιὰ νὰ κατα-
 λήξει ἡγούμενος στὸ μοναστήρι τῆς Σόρια, ὅπου
 καὶ πέθανε τὸ 1648. Ἀκριβῶς, λόγῳ τῆς ἱερατι-
 κῆς του ἰδιότητος, ἔγραψε τὸ τεράστιο σὲ ποσό-
 τητά ἔργο του μὲ τὸ ψευδώνυμο Τίρσο ντὲ Μο-
 λίνα. Ἐκτός ἀπὸ τὴν ποίηση, ἀσχολήθηκε κυρι-
 ωτάτα μὲ τὸ θέατρο. Ἀφῆσε πᾶνω ἀπὸ τριακό-
 σιες κωμῳδίες, ἀλλὰ τυπώθηκαν μονάχα οἱ δι-
 γδόντα. Ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ξεχωρίζουν: Ὁ Δόν
 Χιλ μὲ τίς πράσινες κάλτσες, Μάρθα ἡ Εὐσεβής,
 τὸ μεγαλειώδες δράμα του: Ἡ αἰνση τῆς γυναι-
 κας, καθὼς καὶ τὸ μυστικιστικὸ ἔργο: Αὐτὸς ποὺ
 καταδικάστηκε ὡς δόσιος. Τὸ τελευταῖο τοῦτο,
 μαζί μὲ τὴν δραματικὴ κωμῳδίαν: Ὁ ἀπατεώνας
 τῆς Σεβίλλης ἡ δ' ἰλθίνος συνδαιτυμόνας, ἀποτε-
 λοῦνε τὴν πρώτη θεατρικὴ ἐπεξεργασία τοῦ θρύ-
 λου τοῦ Δόν Χουάν.

Ὁ Δόν Χιλ μὲ τίς πράσινες κάλτσες καὶ Ὁ
 ἀπατεώνας τῆς Σεβίλλης εἶναι ἀπ' τὰ πιὸ δημο-
 φιλῆ του ἔργα στὴν Ἰσπανία καὶ παίζονται καὶ
 σήμερα συχνά, μὲ μεγάλῃ πάντα ἐπιτυχίᾳ. Πρὸ
 πάντων Ὁ Δόν Χιλ ἀρέσει ἐξαιρετικὰ στὸν Ἰσπα-
 νό θεατὴ γιὰ τὴν πλοκὴ του ποὺ φτάνει σὲ τέ-
 τοιο μπερδεμα, σὲ τέτοιες παρεξηγήσεις, ὥστε μο-
 νάχα ἓνας Ἰσπανὸς νᾶναι σὲ θέση νὰ ξεχωρίσει
 στὴν παράστασιν τὴν ἀλληλουχίαν τῶν κωμικῶν
 γεγονότων.

Μὰ τὸ ἀριστούργημα τοῦ Μολίνα, ἐκεῖνο ποὺ
 καθιέρωσε τὴν παγκόσμια φήμην του, εἶναι Ὁ
 ἀπατεώνας τῆς Σεβίλλης (El burlador de Sevilla)
 μὲ τὸν ἀθάνατο τύπο τοῦ Δόν Χουάν. Ἀπ' αὐτὸν
 ἐμπνεύστηκαν ἀργότερα ὁ Μολιέρος, ὁ Μπάβρον,
 ὁ Θορρίλλια, ὁ Μόσαρτ καὶ τόσοι ἄλλοι. Πρῶ-
 τος ὁ Τίρσο Ντὲ Μολίνα παρουσίασε στὴ σκηνή
 τὸν χαρακτήρα τοῦ Δόν Χουάν μ' ὅλο τὸν
 ἐγωϊσμό του, τὸν αἰσθησιασμό του, μ' ὅλη τὴν
 διαστροφή του καὶ τὴν τολμή του, μὲ μιὰ λέξη
 μ' ὅλο τὸν ἀφάνταστο κυνισμό του. Ὁ τύπος αὐ-
 τός, χάρις στὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Μολίνα, πέρασε

στὴν εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία ὧλων τῶν ἐποχῶν.
 Στὴ δραματικὴ αὐτὴ κωμῳδία συγχωνεύονται
 τὰ στοιχεῖα τῆς ἡθογραφίας καὶ τοῦ θρησκευτι-
 κοῦ δόγματος.

Γιὰ νὰ κατανοήσῃ κανεὶς καλύτερα τὸ χα-
 ρακτήρα τοῦ Δόν Χουάν, (ποὺ στοὺς μεταγενέ-
 στερους συγγραφεῖς καὶ μουσικοσυνθέτες, ὅπως
 καὶ στοὺς ζωγράφους, παρουσιάζεται μὲ χίλιες
 δυὸ παραλλαγές), εἶναι ἀνάγκη νάχει ὑπ' ὄψει
 του τὸ θρησκευτικὸ θέατρο τοῦ Μολίνα, ὅπου ὁ
 ἀναγνώστης βρίσκει καταστάσεις καὶ πρόσωπα
 ἀνάλογα μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ Δόν Χουάν. Ἔτσι
 σ' ἓνα ἀπ' τὰ θρησκευτικὰ «μυστήρια» τοῦ Μο-
 λίνα, ὁ Διάβολος ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ Δόν Χουάν
 ποὺ κοροῖδεύει τὴ γυναίκα τὴν καὶ προσδί-
 δει ὅλη τὴν δραματικότητά στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ.
 Ἡ συνέπεια τοῦ ἀμαρτήματος εἶναι ἀνάλογη
 μ' ὅποιαδήποτε σκηνὴ ποὺ παρουσιάζει τίς δια-
 σμένες γυναῖκες ἀπ' τὸ Δόν Χουάν. Κι ὅπως ἡ
 ψυχὴ στὰ θρησκευτικὰ ἔργα τοῦ Μολίνα σώζε-
 ται στὸ τέλος καὶ ἐξαγνίζεται χάρις στὸ Αὐτρω-
 τή, τὸ ἴδιο, στὴν τελικὴ σκηνὴ τοῦ Ἀπατεώνα
 τῆς Σεβίλλης, τὰ θύματα ξαναβρίσκουν τὴ χαμένη
 τιμὴ τους, ὅτε ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Δόν Χουάν,
 καὶ παντρεύονται μὲ τοὺς μνηστῆρες τους.

Καὶ μόνο ὁ τύπος αὐτός ποὺ δημιούργησε ὁ
 Μολίνα, θάφτανε γιὰ τὴν παγκόσμια δόξα του.
 Ἐπειτα ἀπὸ τὸ Λόπε Ντὲ Βέργκα, δίκαια θεω-
 ρεῖται ἓνας ἀπ' τοὺς μεγαλύτερους συγγραφεῖς
 τοῦ ἰσπανικοῦ θεάτρου. Ἡ γονιμότητα τῆς φαν-
 τασίας του, ἡ πλοκὴ τῶν θεμάτων, ἡ πρωτοτυ-
 πία τῶν χαρακτήρων, ἡ δηκτικὴ του σάτιρα,
 ἀκόμα καὶ ἐναντίον τοῦ «ῥαίου φύλου», ἡ εὐ-
 στροφία καὶ ἡ καλλιτέπεια τοῦ ὅπου του, ὅλες
 αὐτὲς οἱ ἀρετὲς συντελοῦν ὥστε τὸ ἔργο τοῦ
 Τίρσο Ντὲ Μολίνα νὰ παραμένει ἀθάνατο, ἐπει-
 τα ἀπὸ τριακόσια χρόνια, καὶ νὰ συγκινεῖ τὸ
 παγκόσμιο θεατρικὸ κοινό.

* *

Οἱ θεατρικοὶ κριτικοὶ τῆς Μαδρίτης χαίρει-
 σαν μὲ ἀνυπόκριτο ἐνθουσιασμό τὴν πρώτη τῆς
 ἐμμέτρου δραματικῆς κωμῳδίας *Vendimia* (Ὁ
 Τρύγος) τοῦ José María Pemán, ποὺ παίχτηκε
 στὸ Θέατρο τῆς Κωμῳδίας τῆς Μαδρίτης μ' ἐ-
 ξαιρετικὴ ἐπιτυχίαν, χάρις στὴ μεγαλοφυΐα—ὅπως
 γράφουν—ἐρμηνεία τῆς πρωταγωνίστριας Lola
 Membriven.

* Διάφορα ἐθνικά θεατρικά δραβεῖα ἀπονειμ-
 θηκαν ἀπ' τὸ Ἀνώτατο Συμβούλιον τοῦ Θεάτρου,
 γιὰ τὴ θεατρικὴ περίοδο 1947 - 48. 1) Ἐθνικὸ
 δραβεῖο «Ruperto Chapi» (10.000 πετσέτες)
 στὸ πρωτότυπο λυρικό ἔργο Οἱ Πλούσιοι γέροντες
 τῶν José María Pemán καὶ José Carlos de
 Luna, μουσικὴ τοῦ Telleria. — 2) Ἐθνικὸ δρα-
 βεῖον «Benavente» (10.000 πετσέτες) στὴν δρα-
 ματικὴ κωμῳδίαν *Tó adunato φίλο γυνάξεται* τοῦ
 Enrique Jardiel Poncela. — 3) Ἐθνικὸ δρα-
 βεῖο «Amedeo Vives» (100.000 πετσέτες) στὴ
 λυρική Σκηνὴ τοῦ θεάτρου Καλντερόν τῆς Μα-
 δρίτης. — 4) Ἐθνικὸ δραβεῖο «Marquina»
 (100.000 πετσέτες) στὸ Δραματικὸ Θίασο τοῦ
 θεάτρου Λάρα τῆς Μαδρίτης. — 5) Ἐθνικὸ δρα-

δεῖο «Rueda» (40.000 πετσέτες) στὸ Δραμα-
τικό Θίασο Λόπε Ντέ Βέγια.—6) Ἑθνικὸ δρα-
βεῖο ἡθοποιίας «Ofelia Nieto» (10.000 πετσέ-
τες) στὴ Matilde Vázquez γιὰ τὸ ρόλο ποὺ
διέπλανε στὴ *Μόνα Φραντσοισκούτα*. — 7) Ἑθνι-
κὸ δραβεῖο ἡθοποιίας «Rosario Pino» (10.000
πετσέτες) στὴν Concha Catalá γιὰ τὸ ρόλο ποὺ
διέπλανε στὸ ἔργο: *Τὸ Σπίτι*. — 8) Ἑθνικὸ
δραβεῖο ἡθοποιίας «Calvo» (10.000 πετσέτες)
στὸ Rafael Rivelles γιὰ τὸ ρόλο του στὸ ἔργο:
Στὴν πατρίδα κανενός. — 9) Ἑθνικὸ δραβεῖο ἡ-
θοποιίας «Mesejo» (10.000 πετσέτες) στὸν An-
tonio Medio γιὰ τὸ ρόλο του στὸ ἔργο *Οἱ δύο
Προμηθεῖς*.

* Ἡ μουσικὴ κίνηση ἦταν ἀξιολογῆσι ὅλες
τὶς κυριώτερες πόλεις τῆς Ἰσπανίας, πρὸ πάν-
των στὴ Μαδρίτη. Ἐκτός ἀπ' τὶς ἀπειρες συμ-
φωνικὰ συναυλίες ὅπου διεξῆσαν μαέστροι
παγκόσμιας φήμης, ἡ Ἑθνικὴ Ὀπερα ἔδωσε τὸν
περασμένο χειμῶνα τὴ *Μανὸν* τοῦ Μασσενέ, τοὺς
Γάμους τοῦ Φιγκαρό τοῦ Μότσαρτ, τὸ *Ριγολέττο*
τοῦ Βέρντι, τὴ *Μποῦμ* τοῦ Πουτσίνι, τὸ *Φάνουσι*
τοῦ Γκουινώ, τοὺς *Ἀλιεῖς μαργαριτῶν* τοῦ Μπιζέ,
τὴν *Τόσκα* καὶ τὴν *Μπατερφλάι* τοῦ Πουτσίνι
καὶ τὸ *Λόεγκριν* τοῦ Βάγκνερ.

ΓΙΑΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δελτίο ἀναλυτικῆς βιβλιογραφίας

413.— *Βασικὲς θεωρίαι γύρω στὶς ἀρχὲς τῆς Τέ-
χνης*, ἐμπνευσμένες ἀπὸ δέκα σονέτα τοῦ Μιχαὴλ
Ἀγγελου. *Ιουλιὸν Καίμη*. Ἀθήνα 1948. 16ο, σελ. 15
χωρὶς ἀριθμηση.

* Ἀδόση στὴ γλῶσσα μας καὶ ἀνάλυση ποιημάτων
τοῦ γίγαντα τῆς Ἀναγέννησης.

414.— Βιβλιοθήκη Λατίνων Συγγραφέων 2. M.
Tulli Ciceronis. *Λόγος ὑπὲρ τοῦ ποιητῆ
Ἀρχία* (Pro Archia poeta oratio). Μετάφραση [.]
εἰσαγωγή καὶ ἀνάλυση ὑπὸ Θεοδόρου Δ. Τασσούλου.
«Οἱ βράχοι κι' — — καὶ στέκονται σιωπηλά».
Cicero. Προλογίζει Νίκος Α. Βέης (Bees), ταχτικός
καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας καὶ Ἀκα-
δημαϊκός. Ἀθήνα, 1947. 8ο, σελ. 192+9 πίνακες.

Φιλολογικὴ πραγματεία.

415.— *Ι. Δ. Κούρη*, Κ. Φ. Μαθητικά περιοδικά.
Ἀλεξάνδρεια, Ἐκδοτικὰ Καταστήματα Σπ. Γρίβα,
1947. <Τυπογραφεῖο Ν. Μητσάνη, ὁδὸς Port East,
Ἀλεξάνδρεια>. 16ο, σελ. 84.
Μελέτη.

416. George A. Papandreou, Former Prime
Minister of Greece, Leader of the Democratic-Social-
ist Party. The third war. 1948. Athens. <Made
and printed in Greece at the «Hellenic Publishing
Company Ltd» press, Athens, 44 Paradiamantopoulou
Street, J. M. Sczaklis, Director.> 8ο, σελ. 78.

Συλλογὴ ἀπὸ πολιτικὰ ἀρθρα μὲ γενικότερο ἐν-
διαφέρον, μεταφρασμένα ἀπ' τὴ βδομαδιατικὴ ἐφημε-
ρίδα «Ἡ Ἑλλάς».

417.— *Γεωργίου Ι. Κουρμούλη*, Ὑφηγητὸς τοῦ Πα-
νεπιστημίου Ἀθηνῶν. *Ζητήματα ἐπιστημονικῶς
ἤθεως*, (κριτικὴ μίαν κριτικῆς τοῦ κ. Κ. Δημαρᾶ).
(Ἀνατύπωση ἐκ τοῦ Περιοδικοῦ «Παιδαγωγικὴ Ἐ-
πιθεώρησης» τεύχος: 3ον, 4ον καὶ 5ον ἔτους 1948).
Τύποις: Νικ. Ἀπατολίδου—Μενάνδρου 4 τηλ. 29-193—
Ἀθήναι, [1948], 8ο σελ. 19. Χωρὶς ἐξώφυλλο.
Ἀπόκρισις σ' ἐπικρίσιν γιὰ τὸ βιβλίον: «Ἡ γλῶσσα
τοῦ Κάλβου».

418.— *Γιάννη Δάλλα*, Federico Garcia
Lorca, ὁρῶν. Ἐκδόσεις Ἀριστ. Μαυρίδης, Ἀ-
θήνα—1948. 8ο, σελ. 19.

Πολύστιχο μοιρολόγι γιὰ τὸν τουφεκισμό τοῦ Ἰ-
σπανοῦ κομμουνιστῆ ποιητῆ Φεντερίκο Γκάρθια Λόργα
ἀπ' τοὺς στρατιώτες τοῦ Φράγκο.

419.— *Γιάννη Μαγκλή*, Σαμουήλ, θεατρικὸ μονό-
πραχτο. [Ρόδος 1948], 8ο, σελ. 28.

Μιά «δραματικὴ σκηνή» μὲ θέμα τὸ δλοκαύτωμα
τοῦ καλόμερου Σαμουήλ στὸ Κοῦγκι τοῦ Σουλίου στὰ
1803.

420.— *Γιώργος Ι. Κούνδουρος*. *Δεκατέσσερα ποιή-
ματα*. <Τυπώθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1948>. 8ο, σελ. 63.
Λυρικὴ συλλογή.

421. Γ'. Σ. Στρατοῦ. *Γραφεῖον Διαφωτισέως. Ὁ
ἐπίλογος τῆς μάχης τοῦ Λαγκαδᾶ*. Ἀποκαλύψεις
συλληφθέντων συμμοριτῶν ἐνόπιον τοῦ Ἐκτάκτου
Στρατοδικείου. Θεσσαλονίκη, Ἀπρίλιος 1948. 8ο,
σελ. 95.

* Ἀποσπάσματα ἀπ' τὶς μαρτυρικὰ καταθέσεις καὶ
ἀπ' τὶς ὁμιλοῦσες τὼν συμμοριτῶν, ποὺ δίδουν ἔκ-
τυπο καὶ ἀνάγλυφο τὸ ποῖόν τοῦ συμμοριτισμοῦ, τὰς
μεθόδους, τοὺς σκοποὺς καὶ ἀκομὴ τὴν ἀπόλυτη ἐξάρ-
τησίν του ἀπὸ τὸ Σλαβικὸ μπλόκ.

422.— *Γ. Χ. Γεωργίουλου*, *Εὐτροφές*. Μῦθοι, πα-
ραβολὰς, ἀλληγορίαι. Τεύχος δεύτερον. 1948. <Τύ-
ποις: Πολύζου—Τσιανίκα Ἀγρίνιον.> 16ο, σελ. 2
χωρὶς ἀριθμηση+61.
Στίχοι.

423.— *Γ. Δ. Παναγιωτοπούλου*, Ὁ βούρκος τοῦ
Κομμουνισμοῦ. Σεπτέμβριος 1947, 16ο, σελ. 95.
Ἐκλαϊκευτικὴ διαφωτιστικὴ μελέτη.

424.— io Collection de l' Institut Français d' A-
thènes το. *Παύλου Κουκουλι*, Τακτικὸς Καθηγητὸς
τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. *Βυζαντινῶν βίαι καὶ
πολιτισμοί*. Τόμος Α', 1. Ἐν Ἀθήναις, 1948. <Τυ-
πογραφεῖον Μ. Μυρτίδου.> 8ο, σελ. 231+1 λευκὴ +
3 πίνακες + 1 χωρὶς ἀριθμηση. Στὴ σελίδα 2 ὁ τί-
τλος γαλλικᾶ.

Στηριγμένος σ' ὅλες σχεδὸν τὶς γνωστὰς πηγὰς καὶ
σὲ πολὺ πλούσια βιβλιογραφία, μᾶς δίνει ὁ συγγρα-
φέας ὅσες διασαφίστηκε πληροφορίες γιὰ τὸν ἰδιωτικὸ
βίον καὶ γιὰ τὸν κοινωνικὸν πολιτισμὸν στὸ Βυζάντιον.
Στὸ πρῶτον τοῦτο τεύχος ἀπ' τὸν πρῶτον τόμον, μᾶς πε-
ριγράφει τὰ σχολεῖα τῶν βυζαντινῶν, τὰ ἐκπαιδευτικὰ
καὶ τὰ παιδαγωγικὰ τους συστήματα, τὰ παιδικὰ τους
παιγνίδια καὶ τὰ τεχνικὰ καὶ τυχερὰ παιγνίδια τῶν με-
γάλων.

425.— *Δημ. Ι. Ζαφειροπούλου*, Συνῆχου πεζικοῦ.
Τὸ Κ. Κ. Ε. καὶ ἡ Μακεδονία. Νὰ ξέρητε, ἄν —
— θὰ μᾶς σώσῃ. Ἰων Δραγούνης. Ἀθήναι—1948.
8ο, σελ. 187 + 1 λευκὴ + 179. Στίς σλ. 87—i πρό-
λογος τοῦ Α. Δ. Κεραμοπούλου, στὴ σελ. 1α' γράμ-
μα τοῦ Στρατῆ Μυριβίλλη [= Ε. Σταματοπούλου],
στὶς σελ. 1γ'—1δ' σημεῖωμα τοῦ Ἀχιλλέα Κόρου καὶ
στὶς σελ. 1ε'—187' εἰσαγωγή τοῦ Φίλιππα Δραγούνη.

Στηριγμένος στὶς προσωπικὰς του ἐρευνὰς καὶ σ'
ὅσα μπόρεσε νὰ μαζέψῃ γραφτὰ ντοκουμέντα, μᾶς πα-
ρουσιάζει ὁ συγγραφέας σ' ὅλο της τὸ πλάτος τὴν
προδοτικὴν δράσιν τοῦ ΕΑΜ—ΕΛΑΣ στὴ Μακεδονία, ἀπ'
τὰ πρῶτα χρόνια τῆς Κατοχῆς, ποὺ μὲ τὸ πρόσχημα
τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα δοῦλενε πρῶτα καὶ κυ-
ρίως γιὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Κομμουνισμοῦ στὴν Ἑλ-
λάδα, ὡς τὴ σημερινὴ καθάρᾳ αὐτονομιστικὴ καὶ ὁλο-
φάνερα προδοτικὴ ἀνταρσία τοῦ Μάρκου.

426.— *Δημητρίου Ι. Μαγκριώτη*, Δρος Ν. Ὁ Χρι-
στὸς καὶ ἡ σύγχρονη σκέψις. Α'. Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ
φωτὴ τῆς ἱστορίας—Β'. Ὁ Χριστὸς καὶ ἡ σύγχρονη
σκέψις—Γ'. Ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ἀτομικὸς πειραματι-
σμός. Ἀθήναι—1948. 8ο, σελ. 220.

Ὁ συγγραφέας ἀνακεφαλαιώνει ὅλες τὶς γνωστὰς
ἀποδείξεις γιὰ τὴν ἀνθρώπινη καὶ γιὰ τὴ θεία προέ-
λευσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀραδιάζει ἀφθονες παλιότερες
καὶ τωρινὲς γνώμες ἀντιπροσώπων τῆς ἐπιστήμης, τῆς

πολιτικῆς καὶ τῆς τέχνης γὰρ ν' ἀποδείξει πὺς ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνον δὲν ἐρχεται σὲ καμιά σύγκρουση μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀντιλήψιν τοῦ καιροῦ μας, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ λύτρωση τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου.

427.— **Δημητρίου Σ. Μπαλάνου**, 'Ακαδημαϊκοῦ—Τακτικοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. **Διατὶ ἡ ἔσπρτῃ τῶν Τριῶν 'Ιεραρχῶν ἔδρασις ὡς ἔσπρτῃ τῆς παιδείας**. Μνήμη δικαίων μετ' ἐγκωμίων, δῶμα δὲ ἀσεβοῦς σβέννεται. (Παροιμίαν I 7). 'Εκδοτικὸς Οἶκος 'Αστὴρ'. Ἀλ. & Ε. Παπαδημητρίου, ὁδὸς Λυκούργου 10—'Αθήναι. <1948>. 8ο, σελ. 16.

Ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει πὺς «διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν τριῶν 'Ιεραρχῶν ὡς καθοδηγητῶν καὶ προστατῶν τῆς παιδείας ἐξητήθη νὰ δηλωθῇ ὅ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἀρμονικῶς συνδυασμῶς κλασσικῆς παιδείας καὶ χριστιανικοῦ κυρηγμάτων, ἀμφότερων τῶν ὁποίων οἱ ἀδελφοὶ 'Ιεράρχαι ἦσαν βαθεῖς μύστοι, καταστάντες τοιοῦτοτρόπως οἱ ὑποδειγματικοὶ ἐκπρόσωποι τοῦ ἐλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ».

428.— **Διον. Ν. Κωνσταντινίδου**, **Τὸ βάλς τῆς ζωῆς**, λυρικὴ πρόα, 'Αθήνα, ἐκδόσεις Ροδάκη—Παύλου. <1947>. 16ο, σελ. 163. Στὶς σελ. 5—12 πρόλογος, τοῦ Γρηγ. Ξενοπούλου.

Ἐπτὰ διηγήματα: Τὸ βάλς τῆς ζωῆς, Φῶφος, Ἡ τραγωδία δυὸ ἀνθρώπων, Madame Butterfly, Λόγια τοῦ πεύκου, Μύρια, Τὸ παιδί του, Ὁ Γρηγ. Ξενοπούλος βρῖσκει πὺς ξεχωρίζουνε γὰρ τὴν πρωτοτυπία τους «καὶ στὰ θέματα, καὶ στοὺς τύπους, καὶ στὴν ψυχολογία, καὶ στὸ ὕφος, καὶ στὴ γλῶσσα».

429. Dr Alexis Carrel, **Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὁ ἄγνωστος**. Ἑλληνικὴ ἀπόδοση Νάσου Α. Τζαρτζάνου. 'Εκδόσεις Κ. Κακούλιδου, Ὁμήρου 8—Πανεπιστημίου 39. <Τυπωθῆκε στὸ Τυπογραφεῖο Φ. Κωνσταντινίδου & Κ. Μιχαλὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1948>. 8ο, σελ. 333.

Τὸ γνωστὸ καὶ πολυδιαβασμένον ἐκλαϊκευτικὸ σύγγραμμα σὲ καινούργια στὴ γλῶσσα μας ἀπόδοση, «χωρὶς συντομεύσεις καὶ περικοπές» αὐτὴ τὴ φορὰ.

430.— 'Εκλογὴ ἀπὸ περιπέτειες τῶν δοξαζομένων ἀεροπλάνων μας. <Σύνδεσμος Ἀναγνώρων Ὑπαξιωματικῶν Βασιλικῆς Ἀεροπορίας> Ἀθήναι 1948. Τυπογραφεῖον Μπουκλὰ—Λαντὰ—Ζυμπουλίδου, Ὁδὸς Κοδράτου 1—'Αθήναι>. 8ο, σελ. 32. Λεύκωμα.

431.— Ἐκ τῆς Β' Παθολ. Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου. Διευθυντῆς: Καθηγητῆς Β. Μπένης. **Ἡ στένωσις τῆς μιτροειδοῦς καὶ τοῦ αἵματος τῆς ἡλεκτροκαρδιογραφίας εἰς τὴν διάγνωσιν καὶ πρόγνωσιν αὐτῆς**. Ὑπὸ **Φρίδου Π. Κωστῆ**, Ἱατροῦ Παθολογίας. Πρόλογος Καθηγητοῦ Β. Μπένης. Διαιτηρὶς ἐπὶ διδακτορία. Ἀθήναι. <1948>. 8ο, σελ. XII+128. Πρωτότυπὴ ἐπιστημονικὴ διατριβή.

432.— 1 'Εταιρία Νεοελληνικῶν Σπουδῶν I. **Μ. Παπαϊωάννου**, **Ἡ δημοκρατικὴ ἐκδοτικὴ τοῦ Α. Παπαδικιάνη**, μελέτη. Ἀθήνα, 1948. <Τυπογραφεῖο Π. Μπουλάρη, Νικηφόρου 12—'Αθήνα>. 16ο, σελ. 103.

Μελέτη πὺς ἐξακριβώνει τὴς δημοκρατικῆς καὶ ψυχολογικῆς ἐπιδράσεις πὺς δέχτηκε στὰ νιάτα του ὁ συγγραφεὺς τῆς «Φωνίσσας».

433.— ο Collection de l'Institut Français d'Athènes 9. **Μολιέρου**, **Ἀμυγδαλῶν**. Μετάφραση Γ. Ν. Πολίτη. 'Ικαρος, 1948. <Τυπωθῆκε τὸ Νοέμβριον τοῦ 1947 στὸ Τυπογραφεῖο τῆς 'Εστίας>. 8ο, σελ. 15+104. Στὴ σελ. 8', σελίδα τίτλου στὰ Γαλλικά. Ἡ γνωστὴ μετάφραση σὲ δημοτικὸς στίχος, πὺς ἀνεβράστηκε τὸν περασμένον χειμῶνα ἀπ' τὸ Βασιλικὸ Θέατρο.

434.— Ἐπιμέλεια: **Ἀναστασίον Βρόντη**. **Ἡ Ρόδος μὲ χαρὰ τραγουδοῦ τὸ Βασιλεῖον**. Συλλογὴ λαϊκῶν στίχων. «Ρόδος καὶ Δωδεκάνησος — Βασιλεῖα τὸ Στέμμα». Ρόδος, ἐκ τοῦ Κρατικοῦ Τυπογραφείου Δωδεκανήσου, 1948, 8ο, σελ. 63.

Λαϊκὰ τραγουδία τῆς Ρόδου, συνθεμένα στὶς γιορτὰς τῆς Ἑνωσμάτωσις.

435. **Ε. Π. Παπανούτσου**, **Ὁ Κόσμος τοῦ Πνεύματος**. Α' [1] **Αἰσθητικὴ**. 'Ικαρος. Ἀθήνα 1948. <Τυπογραφεῖα Μητὰ Μυρτίδου>. 8ο, σελ. 447.

Σύστημα φιλοσοφικῆς καλολογίας, ὅπου ἐξετάζονται καὶ ἐρμηνεύονται τὰ καλλιτεχνικά φαινόμενα, ἡ σχέση τους μὲ τὴν ἐμπειρία καὶ τὴν πραγματικότητα καὶ τὰ προβλήματα τῆς κριτικῆς τῆς ἐρμηνείας τους.

436.— **Ἡ Ἀνωτέρα Σχολὴ Βιομηχανικῶν Σπουδῶν**. Σκοποὶ, κατευθύνσεις, μέθοδοι, ἰδανικά της. Ὁμιλία τοῦ Διευθυντοῦ **Στ. Παπαϊωάννου**. Ἀνάτοπον, ἀπὸ τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1947—1948. <Τύποις: Κ. Σερμπίνης ὁδὸς Πεσμαζόζου 9>. 8ο, σελ. 4 χωρὶς ἀρίθμηση + 44. Χωρὶς ἐξώφυλλο.

Ἐνας πανηγυρικός.

437.— **Ἡλία Βενεζή**, [= Η. Μέλλου]. **Αἶγατο**. Δεύτερη ἐκδοσις συμπληρωμένη καὶ ἀναθεωρημένη. Ἑλληνικὴς Ἐκδόσεις. <Τυπωθῆκε στὴν Ἀθήνα τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1948 στὸ Τυπογραφεῖο τῆς 'Εστίας>. 16ο, σελ. 207.

Ἡ γνωστὴ συλλογὴ μὲ 18 διηγήματα τοῦ συγγραφέως τῆς «Αἰολικῆς Ἥρας», ξανατυπωμένη σὲ δευτέρῃ συμπληρωμένη καὶ ἀναθεωρημένη ἐκδοσιν. Ἡ πρώτη κυκλοφόρησε στὰ 1941.

438.— **Θάνου Βαγενῆ**, **Ὁ ἐξοπλισμὸς τῆς Καρτερίας εἰς τὴν Ἑλλάδα**. Ἀνάτοπον Ἀπὸ τῆς Ἡμερησίου Ἐπιθεώρησις («Ἔτος ΚΘ', Τόμος ΧΙ, Τεύχος 207»). Ἀθήναι, 1948. 8ο, σελ. 31. Χωρὶς σελίδα τίτλου—ἡ βιβλιογραφία ἀπ' τὸ ἐξώφυλλο.

Μελέτη πὺς παρουσιάζει ἀγνωστες πληροφορίες γὰρ τὴν πρώτη ἀποκλίνουσα μονάδα τοῦ Στόλου μας.

439.— **Θεόδωρον Ἀντ. Τασιόπουλου**. **Τὰ ἔρμα Λατινικά**! Πὺς καταστήσαν μετὸν Καθηγητὴ κ. Ἐρ. Α. Σκάσση. Ἀθήνα, 1948. 8ο, σελ. 12. Χωρὶς ἐξώφυλλο.

Ἐνας λιβελλος.

440.— **Θεόδωρον Σύδη**, **Τὰ κείμενα στὸν ἔρμα τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως**. (Ἀνάτοπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «Ἀκτίνες», τόμ. ΙΑ', 1948, τεύχη 98, 79, 80). Ἀθήναι, 1948. 8ο, σελ. 37.

Φιλολογικὴ καὶ κριτικὴ πραγματεία.

441.— **Θ. Μακρόπουλου**, **Ἡρωϊκὰ Ἑλληνόπουλα**. Ἀθήναι, 1948. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Γ. Σ. Βλέσσα. 16ο, σελ. 35.

Ἐπτὰ ἀφηγήματα πὺς ἱστοροῦν ἥρωισμούς παιδῶν καὶ νέων τῆς ἐλληνικῆς γῆς στοὺς καιροὺς τοῦ Βυζαντίου, τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασις, τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας καὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ Πολέμου.

442.— **James Jeans**, **Τὸ μυστηριώδες Σύμπαν**. Μετάφραση Α. Λιόκη. Δεύτερη ἐκδοσις. «Ἰκαρος». <Τυπωθῆκε τὸ Δεκέμβριον 1947 στὴν Ἀθήνα στὰ τυπογραφεῖα Π. Στεργιάδου>. 8ο, σελ. 173.

Φυσικὴ καὶ φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ κόσμου, πὺς δίνει τὴς συγκαρινὲς γὰρ τὸ Σύμπαν ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως, πὺς καμὰ δὲν ἔχουνε σχέση μὲ τὸν ἐπιστημονικὸν ὀλισμὸν τοῦ περασμένου αἰῶνα.

443.— **Καὶ τώρα**. Πρὸς Ἀχιλλέα Κύρου ἀπάντησις. Παρὰ **Ιωάννου Κ. Βουλγιώτου**. <Τυπογραφικὸν Τέχνην>. Ν. Β. Δεληδημήτρη—Μάγερ 18. > [Ἀθήνα 1948]. 4ο, σελ. 11.

Ἀνοιχτὸ γράμμα.

444.— **Κυπριακαὶ Σπουδαί**, Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Τόμος Θ', 1945. Ἐν Λευκωσίᾳ—Κύπρου, 1947. <Τύποις: Ἐνὸς Κόσμος>, Ὁμα Γ. Κυριακίδου, Λευκωσία, Κύπρος>. 8ο, σελ. XVI+146.

Χρονιάτικη ἐκδοσις ἀφιερωμένη στὴ μελέτη τῆς ἱστορίας, τῆς λαογραφίας καὶ τῆς φιλολογίας τοῦ ἀλύτρωτου ἀκόμα νησιοῦ, μὲ συνεργασίας τῶν Κ. Σπουδῶν.

